

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hüseyin METİN

BÜROKRATİK ELİTİZMİN SAĞ POPÜLİZM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ:
ABD'DE DONALD TRUMP VE BREZİLYA'DA JAİR BOLSONARO ÖRNEKLERİ

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Doktora Tezi

Antalya, 2025

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Hüseyin METİN

BÜROKRATİK ELİTİZMİN SAĞ POPÜLİZM BAĞLAMINDA İNCELENMESİ:
ABD'DE DONALD TRUMP VE BREZİLYA'DA JAİR BOLSONARO ÖRNEKLERİ

Danışman

Doç. Dr. Vehbi Alpay GÜNAL

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya, 2025

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Hüseyin METİN'in bu çalışması jürimiz tarafından Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Ana Bilim Dalı Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hüseyin GÜL (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Vehbi Alpay GÜNAL (İmza)

Üye : Prof. Dr. Hacı Kurt (İmza)

Üye : Doç. Dr. Yavuz Selim ALKAN (İmza)

Üye : Doç. Dr. Senem ATVUR (İmza)

Tez Başlığı: Bürokratik Elitizmin Sağ Popülizm Bağlamında İncelenmesi: ABD'de Donald Trump ve Brezilya'da Jair Bolsonaro Örnekleri

Onay : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :08/01/2025

Mezuniyet Tarihi :30/01/2025

(İmza)
Doç. Dr. Seda BAYRAKTAR
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum “Bürokratik Elitizmin Sağ Popülizm Bağlamında İncelenmesi: ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Jair Bolsonaro Örnekleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Hüseyin METİN

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Hüseyin METİN
Öğrenci Numarası	20185219005
Anabilim Dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı	Doktora
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Vehbi Alpay GÜNAL
Doktora Tez Başlığı	Bürokratik Elitizmin Sağ Popülizm Bağlamında İncelenmesi: ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Jair Bolsonaro Örnekleri
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	2569136324
Rapor Tarihi	22.01.2025
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 1 Alıntılar dahil: %4
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 203 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Gerekçe:	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.	
Danışman Öğretim Üyesi Unvanı, Adı-Soyadı Doç. Dr. Vehbi Alpay GÜNAL İmza	

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	v
TABLOLAR LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
TEŞEKKÜR.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ELİTİZM

1.1. Elitizm Nedir?	5
1.2. Normatif Elitizm ve Elitizmin Felsefi Kökenleri.....	9
1.3. Klasik Elitizm	14
1.3.1. Vilfredo Pareto'nun Elitizm Kuramı	14
1.3.1.1. Pareto'nun Elit Tanımı	17
1.3.1.2. Pareto'nun Elit Döngüsü	19
1.3.1.3. Pareto'nun Elit Kuramında Marksizm Karşıtlığı	21
1.3.2. Gaetano Mosca'nın Elitizm Kuramı	23
1.3.3. Robert Michels'in Elitizm Kuramı	28
1.4. Modern Elit Kuramcıları.....	34
1.5. Bürokrasi ve Bürokratik Elitizm	36
1.5.1. Bürokrasi	36
1.5.2. Bürokratik Elitizm	38
1.6. Örgüt Kuramları Bağlamında Bir Değerlendirme	39
1.6.1. Kaynak Bağımlılık Teorisi.....	39
1.6.1.1. Kaynak Bağımlılığı Kuramı Ekseninde Örgüt Çevre İlişkileri	41
1.6.2. Vekalet Teorisi	43
1.7. Bölüm Değerlendirmesi: Elitizm	52

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZM

2.1. Popülizm Nedir?	54
2.2. Popülizmin Anatomisi (Kurucu Unsurları).....	64
2.2.1. İdeoloji.....	65

2.2.2.	Halk	67
2.2.3.	Elitler	67
2.2.4.	Genel İrade	68
2.3.	Popülizm Perspektifleri.....	68
2.3.1.	Düşünsel (İdeolojik) Perspektif.....	70
2.3.1.1.	Ayırt Edilebilirlik	72
2.3.1.2.	Kategorize Edilebilirlik	72
2.3.1.3.	Seyahat Edilebilirlik	73
2.3.1.4.	Çok Yönlülük	73
2.3.2.	Politik- Stratejik Perspektif	73
2.3.3.	Sosyo- Kültürel Perspektif	75
2.4.	Popülizmin İdeolojik Eksenleri: Sağ-Sol Popülizm	77
2.4.1.	Otoriter Popülizm	78
2.4.2.	Sağ Popülizm.....	79
2.4.2.1.	Faşizm ve Popülizm	79
2.4.2.2.	Milliyetçilik ve Popülizm.....	80
2.4.3.	Sol Popülizm	82
2.4.3.1.	Laclau'nun Popülizm Anlayışı	83
2.5.	Popülizm ve Teknokrasi.....	85
2.6.	Bölüm Değerlendirmesi: Popülizm.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜROKRATİK ELİTİZMİN SAĞ POPÜLİZM BAĞLAMINDA OLGUSAL İNCELENMESİ

3.1.	Popülist Aktör – Bürokrat İlişkisi: ABD’de Donald TRUMP Örneği	90
3.1.1.	Amerika Birleşik Devletleri’nde İdari Yapı.....	90
3.1.1.1.	ABD Anayasası	91
3.1.1.2.	ABD’de Federalizm	92
3.1.1.3.	ABD’de Yasama	94
3.1.1.4.	ABD’de Yürütme	97
3.1.1.5.	ABD’de Yargı.....	100
3.1.2.	Bir Popülist Aktör Olarak Donald Trump	100
3.1.2.1.	Donald Trump’ın Özgeçmişi.....	100
3.1.2.2.	Popülizm ve Donald Trump	101

3.1.2.2.1. Donald Trump'ın Söylem ve Stratejisi.....	102
3.1.2.2.2. Trumpizm	103
3.1.2.2.3. Donald Trump'ın Siyasal İletişim Teknikleri	104
3.1.2.2.4. Donald Trump ve Sağ Popülizm	105
3.1.3. Donald Trump'ın Bürokrasi ile İlişkilerinin Sağ Popülizm Bağlamında İncelemesi	109
3.1.3.1. Yapı ve Kaynakların Merkezileşmesi.....	115
3.1.3.2. Personelin Siyasallaşması	117
3.1.3.3. Normların Siyasallaşması.....	121
3.1.3.4. Hesap Verebilirlikten Kaçınma	123
3.1.4. Donald Trump'ın Covid-19 Salgınında Popülist Aktör Olarak İncelemesi.....	124
3.2. Popülist Aktör – Bürokrat İlişkisi: Brezilya'da Jair Bolsonaro Örneği	140
3.2.1. Brezilya'da İdari Yapı.....	140
3.2.1.1. Brezilya'da Federalizm	141
3.2.1.2. Brezilya'da Anayasa.....	142
3.2.1.3. Brezilya'da Yasama	143
3.2.1.4. Brezilya'da Yürütme	143
3.2.1.5. Brezilya'da Yargı.....	145
3.2.2. Bir Popülist Aktör Olarak Jair Bolsonaro.....	145
3.2.2.1. Jair Bolsonaro'nun Özgeçmişi	146
3.2.2.2. Popülizm ve Jair Bolsonaro.....	146
3.2.2.2.1. Jair Bolsonaro'nun PT ve Sol Karşıtlığı (Antipetismo)	150
3.2.2.2.2. Jair Bolsonaro ve Partisiz Başkanlık	152
3.2.2.2.3. Jair Bolsonaro ve LGBT Karşıtlığı	153
3.2.3. Jair Bolsonaro'nun Bürokrasi ile İlişkilerinin Sağ Popülizm Bağlamında İncelemesi	158
3.2.3.1. Yapı ve Kaynakların Merkezileşmesi.....	161
3.2.3.2. Personelin Siyasallaşması	163
3.2.3.3. Normların Siyasallaşması.....	166
3.2.3.4. Hesap Verebilirlikten Kaçınma	169
3.2.4. Jair Bolsonaro'nun Covid-19 Salgınında Popülist Aktör Olarak İncelemesi ...	169

3.3. Popülist Aktör- Bürokrat İlişkisinin Örgüt Kuramları Bağlamında Değerlendirilmesi .	185
3.3.1. Kaynak Bağımlılık Teorisi'nin Popülist Aktör- Bürokrat İlişkisi Bağlamında Değerlendirmesi	185
3.3.2. Vekalet Teorisi'nin Popülist Aktör- Bürokrat İlişkisi Bağlamında Değerlendirmesi	189
3.4. Bölüm Değerlendirmesi: Populist Aktör- Bürokrat İlişkisi (ABD'de Donald Trump Brezilya'da Jair Bolsonaro Örnekleri)	193
SONUÇ	195
KAYNAKÇA	202
ÖZGEÇMİŞ	234

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Dalgalı sosyal değişim	21
Şekil 2.1 Siyasette yüksek-düşük ekseninin kurucu boyutları	76
Şekil 2.2 Popülizm ve Milliyetçilik ilişkisi	82
Şekil 3.1 Temsilciler Meclisi ve Senato Görevlilerinin yeniden seçilme oranları	96
Şekil 3.2 Amerikan başkanlarının popülaritesi	99
Şekil 3.3 Üst düzey bürokratların devir hızı.....	113
Şekil 3.4 Kelime bulutu: Donald Trump'ın resmi hesabından koronavirüsle ilgili tweetler ..	132
Şekil 3.5 Brezilya'daki eyaletler ve onlara bağlı belediyelerin sayısı	141
Şekil 3.6 Popülist bir retorik ve birlikte iktidar koalisyonu olarak Bolsonarizm	157
Şekil 3.7 Kelime bulutu, Başkan Jair Bolsonaro'nun resmi Twitter hesabından Covid-19 pandemisine ilişkin atılan tweetlerin analizi	180
Şekil 3.8 Brezilya, Macaristan, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde milyon kişi başına düşen günlük yeni covid 19 vakaları, 2020-2021	182
Şekil 3.9 Brezilya, Macaristan, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde covid-19' a karşı hükümet tepkilerinin sıklığı 2020-2021	183
Şekil 3.10 Vatandaş -siyasetçi-bürokrat arasındaki asil- vekil ilişkisi	189

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Seçkinler-tortular tipolojisi	20
Tablo 2.1 Popülizm tanımları ve perspektifleri	61
Tablo 2.2 Kavramsal yaklaşımların popülizm açısından karşılaştırılması	69
Tablo 3.1 Temsilciler Meclisi ve Senato'nun karşılaştırılması	95
Tablo 3.2 Amerikan başkanlarının yayınladıkları yürütme emri sayısı	99
Tablo 3.3 İlk yüz günde başkanlık atamaları.....	112
Tablo 3.4 Popülist Kamu Yönetimi Hedefleri.....	114
Tablo 3.5 Başkanlık Yürütme Emirleri	116
Tablo 3.5 Donald Trump'ın Covid-19 döneminde attığı ve en çok retweet edilen tweetlerinin içerik analizi	134
Tablo 3.6 Başkan Donald Trump'ın 30 Ocak 2020'den önce ve sonra Twitter kullanma sıklığı ve tweetlerinin retweet edilme sıklığı.....	135
Tablo 3.7 Başkanlık Yürütme Emirleri	161
Tablo 3.8 Uygulama ve ölçeklere göre strateji tipolojisi.....	167
Tablo 3.9 Jair Bolsonaro'nun Covid-19 döneminde attığı ve en çok retweet edilen tweetlerinin içerik analizi	181
Tablo 3.10 Covid-19 pandemisinde Donald Trump ve Jair Bolsonaro'nun tutumları.....	184

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CDC	Center for Disease Control and Prevention (Hastalık Kontrol ve Koruma Merkezi)
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
EPA	Environmental Protection Agency (Çevre Koruma Ajansı)
FDA	Food and Drug Administration (Gıda ve İlaç Dairesi)
FED	Federal Reserve System (Amerikan Merkez Bankası)
IBGE	Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística (Brezilya Ulusal İstatistik Ofisi)
PT	Partido dos Trabalhadores (İşçi Partisi)
SUS	Sistema Único de Saúde (Birleşik Sağlık Sistemi)

ÖZET

Elitizm, toplumu nitelikli azınlık ve niteliksiz çoğunluk olarak iki sınıflı yapı olarak gören, bunun doğallığını ve aşılamazlığını savunan görüştür. Popülizm ise kuramsal anlamda üzerinde uzlaşılabilen muğlak bir kavram olarak ifade edilebilir. Popülizmi inceleyen kuramcılarının büyük çoğunluğunun üzerinde uzlaştığı konu ise popülizmin, popülist siyasetçinin elit karşıtı argümanları kullanmasıdır. Elit karşıtlığı popülizmin en belirgin ana eksenidir. Popülist siyasetçi, kendini halkın gerçek temsilcisi olarak tanıtırken, elitleri halk düşmanı olarak ilan eder. Popülist siyasetçi ortaya koyduğu bu karşıtlığa uygun olarak, halkın çıkarlarını korumak için elitlerle savaşan, kötüye karşı iyinin yanında olan bir kahraman rolüne bürünür. Bu söylem üzerinden kalabalık kitlelerin desteğini alan popülist siyasetçi aynı zamanda halkın dilinden konuşur. Sade, basit ve doğrudan iletişimi seçer. Halkla doğrudan iletişim kurmak popülist siyasetçinin önceliğidir. Popülist siyasetçi görkemli ve gürültülü bir siyasal propaganda yürüterek seçimleri kazandığında ise siyasal söylemine uygun bir tavır takınarak popülist ajandasını iktidara taşır. Bu noktada popülist siyasetçi bürokratları, halk nezdinde elitlerle örtüştürecek bir dil kullanır. Elit karşıtı popülist söylem, bürokrasi karşıtlığına dönüşür. Popülist siyasetçinin, siyasal söyleminin ana argümanı olan bürokrasi karşıtlığının temel hedefi ise kendine sadık yeni bir bürokrat tipi yaratmaktır.

Bu çalışmada ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Jair Bolsonaro örnekleri incelenerek popülist aktör ile bürokratlar arasındaki ilişkinin güncel görünümü popülizm ve elitizm eksenleri bağlamında değerlendirilecektir. Her iki lider de aynı dönemde, birbirine benzer popülist söylemleri kullanarak iktidara gelmiştir. Her ikisinin de tipik bir popülist lider olduğu konusunda büyük bir kuramsal uzlaşma söz konusudur. Her iki lider de bürokratlarla çatışma içerisine girerek yapı ve kaynakların merkezileşmesi, normların siyasallaşması, personelin siyasallaşması ve hesap verilebilirliğin ortadan kaldırılması bağlamında bürokraside büyük bir hasar yaratmıştır. Her iki liderin iktidardayken sergilediği tutumlardan ve aldıkları idari kararlardan bürokrasinin nasıl baskı altına alındığını, hasar gördüğünü tespit etmek mümkündür. Bu konuda en belirgin olgusal örneklerden biri de Covid-19 salgınında her iki popülist liderin yürüttüğü popülist siyaset ve bu bağlamda sergiledikleri bürokrasi karşıtı tutumlardır. Bu çerçevede düşünüldüğünde ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Jair Bolsonaro örnekleri kapsamında bürokrasinin popülist aktör karşısındaki konumu analiz edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, elitizm, Donald Trump, Jair Bolsonaro

ABSTRACT

**AN ANALYSIS OF BUREAUCRATIC ELITISM IN THE CONTEXT OF POPULISM:
THE CASE OF DONALD TRUMP IN THE USA AND JAIR BOLSONARO IN
BRAZIL**

Elitism is the view that sees society as a two-class structure with a qualified minority and an unqualified majority and defends the naturalness and insurmountability of this structure. Populism, on the other hand, is a vague concept that lacks theoretical consensus. Most analysts agree that populism is characterized by a populist politician's use of anti-elite arguments. The primary axis of populism is anti-elitism. Populist politician presents themselves as the true representative of the people while declaring the elites as enemies of the people. In line with the opposition, the populist politician takes on the role of a hero who battles with the elites to protect the interests of the people, and who takes a stand for righteousness against malevolence. The populist politician who receives the support of the masses through this discourse also speaks the language of the public. They choose plain, simple, and direct communication. Directly communicating with the public is the priority of the populist politician. The populist politician conducts a grand and loud political campaign, and upon winning the elections, implements their populist agenda by embodying the same approach as their political rhetoric. Thus, populist politics utilizes a language that will align bureaucrats with the elites in the eyes of the public. The anti-elite populist discourse turns into anti-bureaucracy. The main goal of the populist politician's anti-bureaucracy, which is the main argument of his political discourse, is to create a new type of bureaucrat loyal to themselves.

This study analyzes the cases of Donald Trump in the USA and Jair Bolsonaro in Brazil to evaluate the current outlook of the relationship between populist actors and bureaucrats in the context of the axes of populism and elitism. Both leaders rose to power in the same period, using similar populist rhetoric. There is a widespread theoretical agreement that they are both typical populist leaders. Both leaders clashed with the bureaucrats, causing significant damage to the bureaucracy through centralization of structure and resources, politicization of norms and staff, and elimination of accountability. It is conceivable to determine how both presidents' methods and administrative decisions weakened and injured the bureaucracy while they were in office. One of the most significant factual examples in this regard is the populist politics practiced by both populist leaders during the COVID-19 epidemic, along with the anti-bureaucratic views they displayed. Considering this perspective, the position of the

bureaucracy against the populist actor will be examined in the context of Donald Trump in the USA and Jair Bolsonaro in Brazil.

Keywords: Populism, elitism, Donald Trump, Jair Bolsonaro

TEŞEKKÜR

Bu tez, tüm hayatım boyunca bana emek verip özellikle eğitim hayatım boyunca beni destekleyen annem Kezban METİN'in özverisi sayesinde tamamlanabilmiştir. Anneme teşekkür ederek bu tezi kendisine ithaf ediyorum. Babam Mehmet METİN'i rahmetle anıyorum. Ayrıca kardeşim Uğur Can METİN'e, çocukluk yaşlarımdan itibaren bana emeği geçen Abdullah TOROSLU ve ailesine, kıymetli dostum Marcin SMIALEK'e doktora eğitimimde bana destek olduğu için teşekkür ederim.

Özellikle doktora eğitimim süresinde akademik bilgisi ve deneyimi ile bu uzun yolculukta yolumu aydınlatan, her daim yanımda olan değerli danışmanım Doç. Dr. Vehbi Alpay GÜNAL'a, jüri üyeleri Prof. Dr. Hüseyin GÜL'e, Prof. Dr. Hacı KURT'a, Doç.Dr. Senem ATVUR'a, Doç. Dr. Yavuz Selim ALKAN'a ve son olarak bu tezin yazım aşamasında desteklerinden dolayı Prof. Dr. Cemal SAKALLI ve Doç.Dr. İbrahim BOZKURT'a, değerli arkadaşlarım, Arş. Gör. Özkan DURNA ve Arş. Gör. Hülya KAŞIKCI'ya, değerli mesai arkadaşım Zeynep POYRAZ'a, değerli dostum İsmail ÇALIK'a, özellikle tez savunma sürecinde desteklerini esirgemeyen arkadaşım Esra AKSOY'a, değerli dostum Elçin ÖZKAN'a teşekkür ederim.

Hüseyin METİN

Antalya, 2025

GİRİŞ

Elitizm, Antik Yunan'dan günümüze kadar uzun bir zaman diliminde filozofların, siyaset bilimcilerin ve sosyologların ısrarla üzerinde durduğu temel kavramlardan biridir. Elitizmin bugünkü anlamda kavramsal ve kuramsal temellerinin 19. Yüzyılda atıldığını söyleyebiliriz. Elitizm, toplumu tarihsel ve kaçınılmaz bir gerçeklik olarak doğal sınıflı bir yapı (Çetin, 2017: 104) olarak görür, nitelikli azınlık ve niteliksiz çoğunluk olarak ikiye ayırır. Elit kuramcılarının ortaya attığı özgün kavramlardan en önemlileri ise elit döngüsü (Dye ve Zeigler, 2009: 3) ve yönetici sınıf (Önderman, 1991a: 32-33) kavramlarıdır.

Popülizm ise siyasal anlamda son yıllarda dünyanın dört bir yanında sıkça karşımıza çıkan bir olgudur. Popülizmin olgusal yükselişine paralel olarak siyaset bilimi literatürünün son yıllarda popülizme ve popülizmin olgusal görünümüne odaklandığını görmekteyiz. Siyaset bilimciler popülizmin ne olduğuna ilişkin bir uzlaşmaya varamamıştır. Kavramın muğlaklığı üzerinde bir fikir birliği söz konusudur (Canovan, 1981: 298). Popülizm, çeşitli coğrafyalarda ortaya çıkmakta ve popülist aktöre bağlı olarak farklı olgusal görünümde karşımıza çıkmaktadır. Popülizm literatüründe üzerinde büyük ölçüde fikir birliği sağlanan nadir konulardan biri ise elitizm karşıtlığıdır. Popülizmin kavram olarak ve olgusal olarak en önemli bağlamlarından biri elit karşıtlığı ya da popülizmin elitizm bağlamında incelenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Popülizmin ana argümanlarından biri elitizm karşıtlığı olmakla birlikte, popülist aktörün bu argümanı nasıl hayata geçirdiği oldukça önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Popülist aktörün, iktadara geldiğinde karşısına çıkan bir diğer önemli aktör olan bürokratları, elitlerin temsilcileri, elitlerin çıkarlarının koruyucuları olarak kodlayarak bürokrasi karşıtlığına elit karşıtlığı görünümü kazandırarak bir popülist siyasal söylem haline getirdiği görülmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde popülist aktör- bürokrat ilişkisi siyaset bilimi literatüründe yer alan güncel tartışma başlıklarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle popülist aktör-bürokrat ilişkisi son yıllarda popülizmin olgusal görünümünün en belirgin örnekleri olan ABD'de Donald Trump (2017-2021, birinci başkanlık dönemi) ve Brezilya'da Jair Bolsonaro dönemleri bağlamında incelenmeye çalışılmaktadır.

ABD'de Donald Trump ve Brezilya'da Jair Bolsonaro dönemleri incelendiğinde Donald Trump ve Jair Bolsonaro karşımıza özgün ve sıradışı iki popülist aktör olarak çıkmaktadır. Her ikisi de yaşadıkları coğrafya, siyasal yapı ve kişilik özellikleri gibi bağlamlarda değerlendirildiğinde popülizm literatüründe özgün bir yere sahiptir. Her iki liderin de popülist aktör olarak sergilediği davranışlar, hayata geçirdiği uygulamalar, bürokratlarla

ilişkileri başlıbaşına bir araştırma konusu olabilecek boyuttadır. Popülist siyasetçi-bürokrat ilişkisinin boyutları, popülist aktörün bürokratlara karşı hayata geçirdiği stratejiler, popülist siyasetçinin bürokratlardan beklentileri ve elbetteki bürokratların içine düştükleri konum cevaplanması gereken temel sorular olarak karşımıza çıkmaktadır. Güncel siyaset bilimi literatüründe popülizm bağlamında her iki lidere ilişkin farklı perspektiflerden pek çok kapsamlı değerlendirme olduğu görülmektedir. Ancak bu çalışmaların büyük çoğunluğu popülizm odaklıdır. Literatürde özellikle popülist aktör- bürokrat ilişkisini ele alan çalışmalar arasında bürokrasi odaklı çalışmaların az olduğu görülmektedir. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı olarak popülist aktör- bürokrat ilişkisi incelenirken bürokrasi odaklı bir analiz yapılmaya çalışılacaktır.

Siyasetçilerle bürokratlar arasındaki ilişki, hem yönetim bilimi literatüründe hem de siyaset bilimi literatüründe farklı bağlamlarda, farklı dönemlerde ve farklı verilerle oldukça sık araştırma konusu edilen başlıklardan biridir. Makro anlamda ifade etmek gerekirse, siyaset-yönetim dikotomisi olarak literatürde yerini alan bu tartışma güncel gelişmeler ve tartışmalar bağlamında sık sık gündeme gelmektedir. Bu tezde popülist siyasetçi ve bürokratlar arasındaki ilişki ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Jair Bolsonaro dönemleri bağlamında incelenerek yukarıda sözü edilen makro ölçekli araştırma konusuna yeni bir bağlam ve güncel bir boyut kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Popülizmin, olgusal ve kuramsal analizi yapılarak, popülist aktörün siyasal söyleminin en belirgini olan elit karşıtlığının, elitizm kuramı bağlamında arka planına ışık tutularak her iki popülist aktörün bürokratik elitler ile olan mücadelesi var olan söylemsel veriler ve idari kararlar doğrultusunda tasnif edilerek popülist aktörün yaratmaya çalıştığı yeni bürokrasi tipinin ne olduğu ve bu yeni bürokrasi tipinin yaratılıp yaratılmadığı açığa çıkartılmaya çalışılmaktadır.

Bu tezin amacı, bürokratik elitizmi popülizm kavramı bağlamında incelemek, bu incelemeyi yaparken popülist aktör olarak incelenen olgular bağlamında popülist aktör-bürokrat ilişkisinin kuramsal analizini yapmaktır. Bu analiz yapılırken ABD’de Donald Trump (2017-2021, birinci başkanlık dönemi) ve Brezilya’da Jair Bolsonaro dönemleri olgusal olarak incelenecek olup, bu olgular incelenirken dört temel parametreye referansla konu analiz edilecektir. Bu referans noktalarını belirtmek gerekirse; birincisi, yapı ve kaynakların merkezileşmesi, ikincisi personelin siyasallaşması, üçüncüsü normların siyasallaşması ve son olarak hesap verilebilirliğin ortadan kaldırılması karşımıza çıkmaktadır.

Bu amaçlar doğrultusunda bu çalışmanın temel hipotezi, ‘‘popülist aktör bürokratlar ile ilişkilerinde, bürokrasiyi sabote etmekte ve sadakate dayalı yeni bir bürokrasi yaratmak

istemektedir’’ olarak ifade edilebilir. Bu hipotezin alt hipotezi ise, ‘‘popülist aktör ve bürokrat arasındaki ilişki popülizm bağlamında açıklanabileceği gibi vekalet teorisi ile de açıklanabilir’’ şeklinde ifade edilebilir. Bu alt hipotez, bu tezin özgün ve literatüre katkıda bulunma iddiası olan yönüdür.

Öte yandan bu tezin kuramsal kısmında olmasa da, olgusal incelemesi yapılırken karşımıza bazı sınırlılıkların çıktığını ifade etmek gerekir. Birincisi, ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Jair BOLSONARO dönemleri oldukça yakın geçmişte yaşanan, henüz etkilerini günümüzde oldukça kuvvetli bir şekilde sürdüren ve objektif değerlendirme yapma konusunda üzerinden yeterince zaman geçmemiş olgusal araştırma konuları olarak karşımıza çıkar. İkincisi, bu bağlamda, araştırmaya konu olan ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Jair BOLSONARO dönemleri ile ilgili kuramsal çalışmalar oldukça yeni ve sayıca azdır. Zaman içerisinde yeni verilerin ortaya çıkması ve daha kapsamlı, daha derinlemesine analizlerin yapılabilmesine imkan veren koşulların oluşmasıyla her iki döneme ilişkin kuramsal çalışmaların zenginleşmesi beklenmektedir. Bu çerçevede konu ele alındığında bugün var olan veriler ve var olan kuramsal çalışmaların bulguları doğrultusunda ortaya konabilecek tespitlerin ve bulguların oldukça sınırlı olduğu söylenebilir. Üçüncüsü, ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Jair BOLSONARO dönemleri incelenirken, olguların yaşandığı coğrafyalarda olmamak, hem nitel hem nicel araştırma yöntemlerinin müsaade ettiği pek çok imkandan faydalanamamamıza sebep olmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde bu tezin ortaya koyabileceği tespitler, olgusal olarak konuya açıklık getirebilecek mevcut verilerin ortaya koyduğu görünüm ile sınırlı kalmaktadır. Bu tezde nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak yeni veriler oluşturma, yeni verilere ulaşma, daha önce araştırma konusu edilmemiş yeni veriler ışığında konuya farklı bir bağlamdan bakma kapasitesi sınırlıdır. Ancak tüm bu sınırlılıklara rağmen bu araştırmada güncel literatür detaylıca incelenmiş, literatürde kabul gören veriler ve tespitler dikkatlice tasnif edilmiş ve yukarıda bahsedilen sınırlılıkları aşabilmek için konuya, var olan mevcut veriler ışığında yeni bir bağlam ile yaklaşılmaya çalışılmıştır.

Metodolojik açıdan ise bu çalışma kamu yönetimi ve siyaset teorileri odaklı, nitel bir çalışmadır; özel olarak karşılaştırmalı siyaset yaklaşımından faydalanılmıştır. Bu çalışmada incelenen popülist aktörler olan Donald Trump’ın ve Jair Bolsonaro’nun popülist aktör olarak tasviri yapılırken ve bürokratlarla ilişkilerini açıklarken literatürde yaygın olarak kullanılan söylem analizine dayalı çalışmalar kapsamlı bir şekilde incelenerek bulgularından ve yöntemlerinden dolayı olarak faydalanılmıştır.

Bu çalışma elitizm ve popülizm gibi kuramsal derinliği ve boyutları oldukça zengin iki kavramın güncel ve yaşanan siyasal değişime ilişkin temsil kabiliyeti yüksek bir olgu olarak yeniden ele alınması ve aralarındaki ilişkinin açığa çıkartılması bağlamında önem taşımaktadır.

Bu çerçevede üç bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde elitizm kavramı, elitizm kavramının felsefi kökenleri ve elit kuramcılarının özgün kavramsal çıkarımları ve literatüre katkıları kuramsal olarak açıklanmış ve analiz edilmiştir. Pareto'nun elit döngüsü ve yönetici elit kavramları, Mosca'nın siyasal f6rm6l kavramı, Michels'in oligarşinin demir kanunu kavramı ve bu kavramı inşa ederken kullandığı kitlelerin ehliyetsizliği ve kitlelerin kayıtsızlığı kavramları, Gramsci'nin eleştirileri de dikkate alınarak açıklanmış, bu kavramlar birbirleri ile ilişkilendirilerek açıklığa kavuşturulmuştur. Ayrıca bürokrasi ve bürokratik elitizm kavramlarına da genel olarak değinilmiştir. Bu bölümün sonunda bu çalışmanın alt argümanlarına ilişkin kavramsal dayanak noktası oluşturması amacıyla (popülist akt6r-bürokrat ilişkisi popülizm bağlamında açıklanırken, popülizm kavramının muğlaklığından kaynaklanan sınırlılık vekalet teorisi üzerinden açıklanarak aşılabilir) kaynak bağımlılık kuramı ve vekalet teorisine değinilmiştir. Bu bölümde elit kuramcılarının demokrasi kuramı bağlamında bir temsil krizini işaret ettikleri vurgulanmıştır.

Bu çalışmanın ikinci bölümünde popülizmin ne olduğu, popülizmin kurucu unsurlarının neler olduğu, popülizm perspektifleri, sağ ve sol popülizmin ne olduğu, otoriter popülizmin ne olduğu ve popülizm teknokrasi ilişkisi açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise incelenen olgular olan ABD'de Donald Trump (2017-2021, birinci başkanlık dönemi) ve Brezilya'da Jair Bolsonaro dönemleri, bir önceki bölümde belirtilen kuramsal çerçeve bağlamında tasvir edilmiş ve bu akt6rlerin bürokratlar ile ilişkisine odaklanılarak karşılaştırmalı bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Bu karşılaştırma yapılırken özellikle de her iki liderin de iktidarda olduğu Covid-19 pandemisinin yaşandığı dönemde, bu liderlerin bürokratlar ile ilişkileri karşılaştırmalı olarak analiz etme imkanı sağladığı için bu çalışma açısından oldukça önemlidir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ise, popülist akt6r- bürokrat ilişkisine ilişkin ortaya konan hipoteze ilişkin sonuçlar ve bu sonuçlara ulaşırken dikkate alınanan alt argümanlar ve bulgular birbiri ile ilişkilendirilmiş ve toplu olarak değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ELİTİZM

1.1. Elitizm Nedir?

Elitizm nedir? Bu sorunun üzerinde uzlaşılmış net bir cevabı yoktur. Elitizmin farklı tanımları yapılmış, kavrama çeşitli tarihsel dönemlerde farklı anlamlar yüklenmiştir. İlk olarak kavramın etimolojik kökenini açıklamakta fayda vardır.

Elit sözcüğü Latince *eligere*'den gelmektedir. *Eligere* seçme, *electa* seçilmiş olan parça demektir (Turhan, 2000: 31). Elit sözcüğü farklı dönemlerde olumlu ya da olumsuz anlamlar yüklenerek farklı şekillerde kullanılmıştır (Arslan, 2007: 2; Arslan, 2010: 7). Sözcük XIV. yüzyılda bugünküne yakın bir anlam kazanarak “*seçkin*”, “*beğenilen*”, “*üstün*” olanı ifade eder. Kısaca en iyi olanı belirtmek için kullanılır (Busino, 2017: 748). Elit sözcüğünü sosyal bilimlere kazandıran, elitizmi ilk kez kuramsal anlamda kullanan ve günümüzdekine benzer bir anlam yükleyen düşünür Gaetano MOSCA’dır (1857-1941). Mosca elit kavramını kullanırken Saint Simon’dan etkilenmiştir. Elitizm kavramının akademik anlamda ün kazanması ve akademik literatüre yerleşmesi ise Vilfredo PARETO (1848-1923) sayesinde olmuştur (Arslan, 2007b: 5).

Elitizmi açıklarken bazı kaynaklarda “*elit*” kelimesi yerine “*seçkin*” kelimesi tercih edilse de kavramın etimolojik kökeni, literatürdeki yaygınlığı ve güncelliği dolayısıyla bu tezde “*elit*” kelimesi kullanılmıştır.

Elitizmin ne olduğuna ilişkin farklı yaklaşımlar olduğu gibi, elitlerin kimler olduğuna ilişkin de farklı görüşler mevcuttur. Kimlere elit deneceği, elitizm tanımı yapılması için anahtar niteliğindedir. Elitlerin kimler olduğuna ilişkin literatürde yapılmış en etkili tanımlardan biri Smorsten’e aittir:

Smorsten’e göre; “elit, toplumda değer verilen herhangi bir şeyin (onun para, ün, statü ya da iktidar olmasına bakmaksızın) en fazlasına sahip olan azınlıktır”. Siyasal açıdan ise, elit “arzu edilen eşya ve değerlerin (para, güvenlik ya da hatta etki) nasıl dağıtılacaklarını belirleyen ve diğer insanların yaşamlarını etkileyen en önemli kararlar üzerinde en fazla kontrole sahip olanlardan oluşur” (Smorsten, 1980, akt. Önderman, 1991: 6).

Elitizmin ne olduğu ve elitlerin kimler olduğuna ilişkin yapılan bu çıkarımın güç ekseninde ve iktidarın kullanımına ilişkin fonksiyonlar bağlamında yapıldığı görülmektedir.

Elitlerin kendi aralarındaki ilişkileri tanımlamaya çalışan Meisel ise elitlerin iç dinamiklerini kendi tespit ettiği kavramlar üzerinden açıklamaktadır. “3C” olarak adlandırdığı

bu formüle göre elitler arasındaki ilişkiler; “*Grup bilinci, grup dinamizmi ve birliktelik (Consciousness, Coherence, Conspiracy)*” bağlamında açıklanabilir. Bu formül ile Meisel aslında oldukça yalın ve literatürde benimsenen bir elit tanımı yapmaktadır (Meisel, 1962: 4; Önderman, 1991a: 2; Arslan, 2007: 32). Meisel “3C” formülünü kullanarak elitizmi tanımlamaktadır.

Önderman ise literatürde sıkça başvurulanan yukarıdaki tanımları sentezleyerek elitlere ilişkin şu tanıma ulaşmıştır:

“Siyasette özel bir performans (sonuç alıcılık) göstermesiyle ayırdedilen, belirli bir toplumun yönetimini tekeline alan ve üyeleri arasında, bir bağlaşımdan başlayarak, tutunum, grup bilinci ve ortak hedeflere yönelmeyle açığa çıkan bir birliğe kadar ulaşabilen bir bağlantı bulunan, kişisel özellikler açısından homojen bir azınlık grubu” (Önderman, 1991b: 157).

Elitler, herhangi bir kesimde, var oluş koşulları, akılları ya da varsılıkları sayesinde başkalarına oranla üstün bir çizgide yer alan kişileri belirtmek için kullanılır. Alt tabakada yer alan kitlenin karşıtıdır (Busino, 2017: 748). Bu tanımda da elitizmin toplumsal tabakalaşma bağlamında nasıl açıklandığı görülmektedir.

Cevizci elitizm kavramını şöyle tanımlamaktadır: “*En genel haliyle, bir toplumda, başta politik alan olmak üzere tek tek hemen her alanda ön plana çıkan, doğuştan getirdiği yetenekleriyle veya sonradan kazandığı birikimlerle seçkinleşen insan ya da grupların var olduğunu veya olması gerektiğini savunan yaklaşım ya da tavır...*” Üst düzey yeteneklere sahip, toplumda azınlık olan elitler ile elitler dışında kalan sıradan insanlardan oluşan kalabalık kitle arasındaki eşitsizliğe vurgu yapan, sosyalizm karşıtı görüş. (Cevizci, 2017: 1672). Bu tanımda ise elitizmin toplumu yönetenler ve yönetilenler olmak üzere iki farklı sınıfa ayıran yönüne vurgu yapılmaktadır. Ayrıca elitizmin ideolojik boyutu, sosyalizm karşıtlığı vurgulanmaktadır.

Yayla’ya göre ise elitizm; “*bir elitin veya bir azınlığın yönetmesi gerektiğine inanma veya yönetim işinin bir elit veya azınlık tarafından yapılması*” olarak karşımıza çıkmaktadır. Yayla, elitizmi siyaset bilimi açısından üçlü bir tasnifle açıklamaktadır: “*Normatif Elitizm*” (Platon, M.Ö 427-347), “*Klasik Elitizm*” (Vilfredo PARETO, 1848-1923), (Gaetano MOSCA, 1857-1941), (Robert MICHELS, 1876-1936) ve “*Modern Elitizm.*” Normatif elitizm arzu edilen, ideal olandır. En akıllının en yeteneklinin yönetimidir. Bunu Platon’un “*Filozof Kral*” betimlemesi ile özdeşleştirebiliriz. Modern elitizm bir ideal, bir reçete olmaktan öte ampirik temelli, olgusal bir gerçekliğin tespiti, realitedir. Buna göre elit yönetimi tarihsel ve değiştirilemez bir gerçektir. Modern elitizm de ampirik temelli olup, elitizmi ekonomik ve

siyasal yapılar bağlamında olgusal olarak açıklamaya çalışmaktadır. Modern elitizmi anlatan anahtar kavramlar; “*Plüralist*”, “*rekabetçi*” ve “*demokratik*” sıfatlarıdır (Yayla, 2019: 59).

Yayla’nın tasnifine benzer bir tasnifi Putnam’da da görebiliriz. Putnam Kim yönetmeli? ve Kim yönetiyor? Sorularını yanıtlarken ikili bir tasnif yapmaktadır. Birinci soru ile felsefi bağlam üzerinden normatif elitizme atıfta bulunurken, ikinci soru ile siyaset bilimi bağlamı üzerinden, klasik ve modern elitizme atıfta bulunmaktadır (Putnam, 1976: 2).

Yaylanın elitizm tanımına dikkat edilirse iki temel vurgu olduğu görülür; birincisi idealist bir vurgu, olması gerekene bir atıf, ikincisi ise olanı tasvir etmeye yönelik bir çaba. Bu iki vurgu bize kavrama yüklenen anlamdaki ve kavrama yönelik düşünsel bakış açısındaki değişimi net bir şekilde ifade etmektedir. Öte yandan Yayla’nın elitizme ilişkin tanım ve açıklamalarından elitizmin en temel argümanlarından birine ulaşılabilir.

Klasik elitistlerin temel tespitlerinden biri şudur; azınlık (elit) yönetimi tarihsel ve toplumsal bir gerçekliktir, bu bağlamda yönetimin daima bir azınlığın elinde olması demokrasinin (özellikle de temsili demokrasinin) işlevsizliğinin, yetersizliğinin bir göstergesidir. Bu bağlamda Yayla’nın modern elitistleri açıklarken seçmiş olduğu anahtar kelimelerden birinin “*demokratik*” olması oldukça anlamlıdır. Bu bize şunu açıklamaktadır; klasik elitistler elitizm bağlamında karamsar bir demokrasi eleştirisi yaparken, modern elitistler elitizmi ekonomik ve siyasal ilişkiler bağlamında açıklarken demokratik bir sentez, bir uzlaşma teorisi ortaya atmaktadırlar.

Elit kuramı kuşbakışı bir perspektiften değerlendirildiğinde şunu söyleyebiliriz: insan doğasının kişisel çıkar duygusuna endeksli olması ve toplumsal yapıda güç ve yeteneklerin eşitsiz dağılmış olması referans kabul edilirse, toplumsal çatışmaların varlığı ve sürekliliği kaçınılmaz olmaktadır (Wallace ve Wolf, 2018: 117). Bu noktada elit kuramını özgün ve hala geçerli kılan bakış açısı ise, tasvir edilen çatışma ortamının doğal ve aşılabilir olmasıdır.

Elitizmin ana argümanlarını ise kısaca şöyle ifade etmemiz gerekirse; birincisi, elit kuramı tarihsel ve toplumsal bir gerçekliği olgusal ve ampirik olarak ortaya koyarken temelde karamsar bir demokrasi eleştirisi yapmaktadır. Elit kuramcılarının amacı elitizmi övmek ya da yüceltmek değildir. Onlar temsili demokrasinin işlevsel yetersizliğini hatta imkânsızlığını dile getirmektedirler. Kuşkucu ve karamsar bir demokrasi eleştirisi yapmak olarak özetlenebilen bu ana argüman altında söz edebileceğimiz bazı tespitler şu şekilde özetlenebilir:

Elit kuramına göre, yönetim biçimi ne olursa olsun, anayasal düzen neyi gerektirirse gerektirsin, siyasetin oligarşik yapısı ve toplum üzerinde kurduğu tahakküm değişmeyecektir. Var olan tüm siyasal mekanizmalar bu gerçekliği örtmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda halka

dayalı bir demokrasi anlamsız ve işlevsizdir (Lively, 1975: 57-58, akt. Önderman, 1991b: 157).

Tüm toplumlarda sadece bir azınlık (elit) yönetimi elinde bulundurmaktadır ve toplum üzerinde tahakküm kurmaktadır. Bu azınlık (elit) toplumun geri kalanından farklı olarak daha eğitilidir; servet, statü ve iktidarın büyük çoğunluğuna sahiptir. Toplumu ilgilendiren temel değerler üzerinde elitler uzlaşma içerisindedirler. Demokratik kurumların ya da yöntemlerin varlığı (parti, seçim vb), kitlelerin kamu politikalarını seçmelerini sağlamaz; kitleler sadece kişileri seçerler. Kitlelerin yeterli bilgi düzeyinde olmaması ve siyasal ilgisizliği bu seçimi sembolik, işlevsiz hale getirir (Dye ve Zeigler, 1983: 38, akt. Önderman, 1991b: 157).

Yönetici azınlık ve yöneten çoğunluk toplumun farklı sosyal-ekonomik katmanlarından gelirler, elitler orantısız biçimde toplumun en üst katmanında yer alır. Bu yapının ve toplumsal istikrarın korunması için elit olmayanlar arasından elitlerin üzerinde uzlaştıkları temel değerleri kabul edenler yavaş ve daimî şekilde elit döngüsüne dahil edilirler (Dye ve Zeigler, 2009: 3).

Yönetici elitler arasında uzlaşma söz konusudur. Çok sınırlı görüş ayrılığı ve rekabet olsa da bu mevcut sistemin üzerinde tehlike yaratmamaktadır. Bu şekilde nispeten örgütlenmiş elitler, siyasal kararları ve kamu politikalarını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemektedirler (Rodgers ve Harrington, 1981: 85, akt. Önderman, 1991b: 157). Elitizmin karamsar ve kuşkucu demokrasi eleştirisi ekseninde yukarıda sayılan tüm bu tespitlerine ilişkin haklı bir itiraz ve eleştiri söz konusudur. Berg ve Jonaski'ye göre; elit kuramcıları toplumdaki eşitsizliği demokrasi bağlamında eleştirel bir açıklamaya tabi tutmak yerine sorgulamadan kabul etmektedir. Bir anlamda toplumsal eşitsizliği meşrulaştırmaktadırlar (Berg ve Jhonaski, 2013: 97).

İkincisi, elitizm tarihsel ve toplumsal bir gerçekliği ortaya koyarken aynı zamanda da siyasal ve ideolojik bir duruş ortaya koymaktadır. Marks'ın sınıf mücadelesine dayalı olarak ortaya koyduğu ve üretim ilişkileri ekseninde şekillenen sınıflı topluma karşı ideolojik bir alternatif. Elit kuramcılarına göre toplum, yönetenler ve yönetilenler olmak üzere doğal sınıflı bir yapıdadır ve bu yapı kaçınılmazdır. Elit kuramcıları sınıflı toplumsal yapıyı kabul ederek Marks ile paralel bir çıkarım yaparken, sınıflı toplumsal yapının doğallığı ve aşılabilir olması ile Marks'dan ayrılmakta ve ona karşı bir argüman ortaya atmaktadırlar.

Zannoni'ye göre elitizm, *'farklı yüzyıllarda, farklı insanlar tarafından, farklı kültürlerde ve entelektüel bağlamlarda kullanılan bir kavramdır. Bu kullanım çokluğu sonucunda siyaset biliminde elitizm bulanık bir kavram haline gelmiştir.'* (Zannoni, 1978: 1). Zannoni'nin işaret ettiği kavramsal bulanıklığın belki de en önemli sebebi yukarıda bahsedildiği

üzere elitizmin ideolojik bir ana argümanının olmasıdır. Muhtemelen bu ideolojik konumlanış nedeniyle kavrama ilgi duyanlar olduğu gibi, ön yargı ile yaklaşanlar da olmuştur.

Bu bağlamda elitizm bazı yazarlara göre demokrasi için en büyük tehdit olarak görülürken, bazı yazarlar onu demokrasinin totalitarizme karşı en büyük koruyucusu olarak görmüşlerdir (Eylemer, 2010: 38). Bu ideolojik konumlanmanın kavram üzerinde baskın bir tehdit haline geldiğini söyleyebiliriz. Parry de buna dikkat çekerek elit kavramına ilişkin analiz yapmanın güçlüğüne dikkat çekmektedir (Parry, 2005: 13, akt. Eylemer, 2010: 38).

Runciman'a göre elitizm kuramı ve kuramcılarını siyasal gerçekliği yaratan öncül olguları tüm açıklığıyla ortaya koymaya çalışmaktadır. Klasik kuramcılarının çalışmaları, liberal kuramcılarını geleneksel liberal demokrasi kuramında değişiklik yapmaya zorlamıştır. Runciman, klasik elit kuramcılarının çalışmalarını sistematik eserler olarak değil teşhir edici metinler olarak güçlü bulur. Ona göre klasik elit kuramcılarını “*demokrasinin dolandırıcılık olduğu*” konusunda uzlaşma içerisindedir. (Runciman, 1986: 51-53). Bu bağlamda sorulması gereken ilk soru şudur: elit kuramcılarının bulguları nasıl bir demokrasi kuramı içinde anlam kazanır?

Klasik elit kuramcılarını siyasal düşünceler tarihi bağlamında Niccolo Machiavelli'nin takipçileri sayılmaktadırlar (Vergin, 2018: 124). Runciman onları “*sosyolojinin küçük ataları ve burjuva demokrasisinin büyük eleştirmenleri*” olarak nitelemektedir. Ancak onların “*Machiavelciler*” olarak anılmasına karşı çıkar ve bu algının yanıltıcı olduğunu iddia eder (Runciman, 1986: 49-50). Oysa literatürde hâkim olan düşünce, insan doğasını güce ve hileye başvurma eğilimi ile çatışmacı karakteri ekseninde tanımlayan Machiavellici (güç ve hile) ve Hobbescu (insanın çatışmacı doğası) görüşün elit kuramcılarını tarafından da benimsendiği yönündedir. Bu bağlamda belki de yapılması gereken ilk çözümleme elitizmin felsefi kökenlerine ilişkin olmalıdır.

1.2. Normatif Elitizm ve Elitizmin Felsefi Kökenleri

Elitizmin felsefi köklerini Platon'a kadar götürmek mümkündür. Platon “*Devlet*” adlı eserinde, devlete ve topluma ilişkin düşüncelerini ve tasarımlarını ortaya koyarken elitist bir yönetim anlayışını hatta elitist bir toplum anlayışını ortaya koymaktadır.

Platon'un elitizme ilişkin çözümlemesinin temelleri devlet anlayışına dayandırılabilir. Bilindiği gibi Platon'un asıl amacı idealar dünyasının yansıması olarak ideal devleti tasvir etmektir, bu bilgiye sahip olan insanın görevi ise mümkün olduğunca bu modele yaklaşımdır. “*Platon'un devlet ölçeğinde temel problemi, devleti olabildiğince organik bir birlik ya da bütünlük olarak inşa edebilmek ve sürdürebilmektir*” Platon inşa ettiği devlet ideasının

bütünlüğünü ve sürdürülebilirliğini sağlamak için buna uygun bir toplumsal yapı inşa eder. ‘*metaller mitos*’ ya da ‘*üç cevher yalanı*’ adı verilen kurgusunu ortaya atar (Yalçinkaya, 2014: 99-101).

Platon toplumu şu kurguya inandırma çabası içindedir; tanrı insanları farklı özelliklerde, yeteneklerde yaratmıştır; ‘*mayasında altın olanlar*’, ‘*mayasında gümüş olanlar*’, ‘*mayasında demir ve pirinç olanlar*’. Dolayısıyla toplum bu bağlamda ayrışmalı ve iş bölümü olmalıdır. Mayasında altın olanlar yönetme işini üstlenmeli, gümüş olanlar yönetilmeli, demir ve pirinç olanlar da çiftçilik ve zanaat ile uğraşmalıdır. Platon’a göre bu yetenekler doğuştan gelmektedir ve kalıtsaldır. Zaman zaman aynı mayadaki anne babadan farklı mayada çocuklar da doğabilir, onlar da mayalarına uygun toplumsal konuma getirilmelidir. Ancak asıl olan herkesin doğuştan sahip olduğu değişmez yeteneklere (mayaya) uygun toplumsal statüde yer almasıdır (Platon, 2008: 149-150).

Açıkça görülmektedir ki Platon, insanları yeteneklerine göre sınıflara ayırmakta, yöneticilere özel önem atfetmekte ve yöneticilere verdiği olağanüstü değer ve önemle dolaylı olarak yöneten- yönetilen ayrımını yapmaktadır. Platon bu metafor ile doğal sınıflı ve elitist bir toplumsal yapı inşa etmektedir.

Platon doğuştan gelen yeteneklerin dışında insanları toplumsal rolleri, işlevleri açısından da sınıflandırmıştır. Yöneticiler, koruyucular ve üreticiler olarak yaptığı bu ayrım paralel olarak en çok önem verdiği yöneticileri en donanımlı, en eğitilmiş, felsefi bilgisi olan özel insanlar olarak tasvir ederek onlara özel bir önem atfetmiştir. Platon’un devletinde yöneticiler özel ve elit kişilerdir (Kabadayı, 2004).

Platon’un insan vücudundaki farklı işlevleri yerine getiren organlardan yola çıkarak ortaya koyduğu sınıflı toplumsal yapı ve işlevsel ayrım doğal eşitsizlikleri ifade etmektedir. Bu noktada Platon, ‘*toplumdaki yönetenler, savaşçılar ve para kazananlar gibi içimizdeki yanlardan her biri kendi işini gördüğü vakit, biz de kendi görevini yapan adil kişiler oluruz diyerek bu eşitsizlikleri meşrulaştırır*’ (Çetin, 2017: 104).

Platon’a ilişkin olarak söylenecek bir diğer konu da ‘*filozof kral*’ anlayışıdır. Platon’a göre tasvir ettiği devlet ideasını en iyi yönetecek, koruyacak, değişimini durduracak gücün bilgisine ve bilincine sahip olanlar filozoflardır. ‘*Filozofun yönetme hakkı ‘bilisinden’ evrensel bir söyleme sahip olmasından, tümelin bilgisi ya da ideanın bilgisi olarak epistemeye sahip olmasından kaynaklanır*’ (Yalçinkaya, 2014: 103-109). Platon’un ideal devleti, ‘*filozofların yönetici olduğu polise felsefi özelliğin katıldığı, aklın ışığında ve hakikate dayalı bir yönetimin gerçekleştiği*’ yer olarak tasvir edilmektedir (Boyacı, 2017: 29). Bu tasvirin en

önemli yanı filozofların yönetici olmasıdır çünkü bu şekilde Platon büyük bir düşünsel soruna çözüm üretmektedir.

Platon'un devlet tasarımına ilişkin en büyük kaygısı şudur: idealar dünyasında olan niteliklerle donatılmış ve tasvir edilmiş devlet bir ütopyadan mı ibarettir? Gerçekleşmesi mümkün olmayan bir ütopya mıdır? Platon tasvir ettiği devlet tasarımını ütopya olmaktan çıkaran bir formül bulmuştur, filozofların devleti yönetmesi. *“Böylece Platon'un ünlü önerisi ortaya çıkmış olur; gerçek devlet idealar evreninden indirildiği, felsefeyle kurulduğu için ya krallar filozof olacak ya da filozoflar kral”* (Ağaoğulları, 2013: 259-260).

Özetle Platon, yeteneklere ve toplumsal işleve dayalı doğal (doğuştan) sınıflı bir toplum, sınıflar arasında geçişi mümkün kılan fakat sınırlı tutan, toplumsal eşitsizlikleri doğal kabul eden, var olan yapının sürekliliğinden yana ve değişmeye karşı bir toplumsal yapı tasarlamıştır. Ayrıca en bilginin kral, kralın en bilgili olduğu bir toplum ve devlet anlayışı tasvir etmektedir. Platon'un titizlikle tasvir ettiği tüm bu olguların ve niteliklerin modern sosyolojide (elit kuramında) bir karşılığı vardır. İlerleme ve evrimci toplum anlayışına karşıtlık, sınıflı toplum yapısı, toplumsal eşitsizliklerin doğallığı, tabakalaşma kuramı. Elit kuramının ve elitistlerin ana argümanlarını oluşturan tüm bu modern sosyolojik kavramlaştırmalar özü itibarıyla Platon'un Devlet'inden ve İdealar Dünyası'ndan kök salmış ve modern dünyada karşılık bulmuşlardır.

Siyaset bilimci Popper, *“Açık Toplum ve Düşmanları”* adlı eserinde Platon ile elit kuramcıları arasında, özellikle de Platon ve Pareto arasındaki felsefi bağı açıklamaktadır. Bu felsefi ilişkinin belli başlı noktalarına değinmek gerekirse;

Popper, Platon'un sosyal bilimlere özellikle de sosyolojik çözümlemeye katkısından bahsederken, siyasal devrimler üzerine söylemlerinin modern dönemde karşılık bulduğundan söz eder: *“... Bütün devrimler birliğini yitirmiş bir yönetici sınıfın (ya da ‘elit’in) varlığını gerektirir. Platon'un siyasal değişimin önüne geçmek ve toplumsal dengeyi korumak için altını çizdiği bu olgu Popper'a göre yakın zamanlarda yeniden keşfedilmiştir”* (Popper, 2013: 66).

“Her türlü siyasal değişimi durdur! Değişim kötü durulma tanrılıktır. Doğaya dön! ... Bilge azınlığın, bilgisiz çokluk üstündeki doğal sınıf hükümlerine dönüş” (Popper, 2013: 107). Popper'ın Platon'a dair bu vurgulu alıntısı bize Platon'un elitizme, doğal sınıflı yapıya ve değişim karşıtı döngüsel bir kurguya yaptığı vurguyu gözler önüne sermektedir.

Popper'ın Platon ile Pareto arasında kurduğu kuramsal ilişki şu ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır: *“Platon, Perikles'in vaktiyle karşı çıktığı eski oligarşik programa pek bir şey katmamıştı. Fakat belki bilinçsiz olarak, özgürlüğe karşı ayaklanmanın büyük sırrını keşfetmişti; yani günümüzde Pareto'nun formülleştirdiği, ‘Duyguları yok etmek için boşuna çabalarla enerji tüketmek yerine onlardan yararlanmak’ sırrına”* (Popper, 2013: 204).

Popper; Platon'un oligarşiye karşı mücadelede Perikles'in düşüncelerine katkıda bulunmadığını, Pareto'ya (Pareto'dan doğrudan bir alıntı da yaparak) ilham verdiğini açıkça ifade eder.

Elitizmin Antik dönemdeki köklerini bu şekilde ifade etmek mümkündür. Elitizmin modern dönemdeki kökleri ise Machiavelli'ye kadar uzanır. Cevizci, bir filozof olarak Machiavelli'nin felsefi kimliğini şöyle tarif etmektedir; *“Siyasi amaçlara ulaşmakta araçların ahlaki olup olmaması, konusuna bütünüyle kayıtsız kalma tavrı ve amacın bütün araçları meşrulaştırdığı inancıyla ün kazanmış olan İtalyan düşünür.”* Cevizci'ye göre, Machiavelli *“insanın özü itibariyle toplumsal olduğu hipotezini”* reddeder. Thomas Hobbes'un öncülü olarak insanı bencil bir varlık olarak tanımlar (Cevizci, 2017:1242).

Machiavelli, insanı bencil bir varlık olarak tanımlamanın da ötesine geçerek, *“insanın özünde kötülük bulunduğunu”* dile getirir (Köker ve Ağaoğulları, 2013: 180). *“İnsanlar genellikle nankör, kaypak, iki yüzlü, tehlikeler karşısında ürkek ve kazanç düşkünü yaratıklardır”* (Machiavelli, 2002, akt. Köker ve Ağaoğulları, 2013: 180). Ayrıca Machiavelli *“insanın doğası gereği kötü oluşunu insanın temel içgüdüsünden kaynaklandırmakta ve bu kötülüğü insanlar arasındaki ilişkiler içerisinde anlamlandırıp görevlerle donatmaktadır.”* Machiavelli, kendisinden sonra Thomas Hobbes tarafından kavramlaştırılacak olan *“sahiplenici bireycilik”* anlayışını benimsemiş olup, insan davranışını etkileyen temel içgüdünün *“sürekli elde etme ve sahiplenme güdüsü”* olduğunu vurgulamıştır (Köker ve Ağaoğulları, 2013: 180-181).

Açıkça görülmektedir ki Machiavelli, insan doğasını kötü ve bencil olarak tanımlayarak Hobbes'a ilham vermenin de ötesinde, insan doğasından kaynaklanan davranışları içgüdüsel (psikolojik ve davranışsal) olarak tarif ederek elitlere, özellikle de Pareto'ya önemli bir tarihsel, felsefi referans oluşturmaktadır.

Machiavelli, insanı daima elde etme duygusu ekseninde tanımlayarak, *“insan hırsının sınırının olmamasından dolayı”* bireysel arzuları ve çıkarları sürekli olarak çatışan insan portresi ortaya koymaktadır. *“Machiavelli'nin deyişiyle, “birileri elde etmek isterken diğerleri elde ettiklerini yitirmekten korkarlar.” Üstelik sürekli yeni şeyler elde ederek korumayı düşünürler”* bunun anlamı daha fazla güç ve daha fazla iktidardır. (Köker ve Ağaoğulları, 2013: 182). Güç peşinde koşan insan için amaçlara giden yolda her şeyin meşru olduğu gözetilirse insan doğasının özü iktidar için mücadele ve bu mücadelede hilenin meşruluğudur. Machiavelli'nin iktidar mücadelesinde gözettiği iki ana kavram güç ve hile olup bu kavramları tasvir ederken kullandığı *“aslanlar”* ve *“tilkiler”* metaforları modern dönemde elitlere özellikle de Pareto'ya ilham kaynağı olmuştur.

Bir diğerk düşünür Thomas Hobbes ise siyaset felsefesini insan psikolojisine, insan doğasına atıfta bulunarak açıklamıştır. Machiavelli ile aynı eksenden (insan doğasının kötölüğü ve savaşçılığı) beslenen Hobbes, Machiavelli'den farklı bir olguyu tartışarak kuramını inşa etmiştir. Machiavelli, iktidarı elde etme ve koruma bağlamında bir güç teorisi ortaya koyarken, Hobbes iktidarın kaynağını kurumsallaştırarak (egemenlik teorisi inşa ederek), Machiavelli ile aynı kaynaktan beslenen, farklı bağlamda bir güç teorisi ortaya atmıştır (Zabcı, 2014: 455).

Önderman'a göre elitizmin iktidar anlayışı ile Hobbes'un iktidar anlayışı örtüşmektedir (Önderman, 1991b: 158). *“Elitistler gücü birikimli olarak görürler. Güç daha fazla güce erişim sağlar.”* Parry, elitistlerin bu iktidar anlayışının daha on yedinci yüzyılda Hobbes tarafından ifade edildiğini söyler (Parry, 1971: 32). Hobbes'a göre iktidar ise; elde edilebilecek fayda ve güç için mevcut güçtür (Friedrich, 1961: 128). Açıkça görölmektedir ki her iki perspektifte de iktidarı ellerinde bulunduranlar, elitler sürekli daha fazla güç peşinde koşmakta ve birikimli, döngüsel bir güç teorisi ortaya konmaktadır. Klasik elit kuramcıları bu bağlamda Machiavelli ve Hobbes'un takipçisidir.

Elit kuramının felsefi köklerinden biri de Jean Jacques Rousseau'ya uzanır. Rousseau, normatif bir yaklaşım benimseyerek olanı değil olması gerekeni açıklama yoluna gider (Ağaoğulları, 2013: 580). Bu noktada Rousseau olanı bir kenara bırakıp, olması gerekene yönelerek Machiavelli ve Hobbes çizgisinin dışına çıkmaktadır. Ancak egemenliğe dayalı olarak inşa ettiği iktidar kuramı klasik elitler için felsefi anlamda referans noktası olacaktır.

Rousseau, iktidar anlayışını özgün bir egemenlik kuramı inşa ederek ifade eder. Onun egemenlik anlayışının en belirgin noktası ise bölünemez ve temsil edilemez olmasıdır (Ağaoğulları, 2013: 585-586). Rousseau'ya göre *“hakiki demokrasi hiç var olmadı, hiçbir zaman da var olmayacak”* (Runciman, 1986:134). İşte tam da bu noktada klasik elit kuramcısı Michels kuramını bu referans ile inşa etmektedir. Platon'dan Rousseau'ya uzanan tarihsel ve felsefi çizgide çeşitli açılardan referans noktaları bulan ve felsefi kökleri bu kadar eski olan elitizme ilişkin Runciman'ın eleştirisine de yer vermek gerekir. Runciman'a göre: hem Machiavelli hem de Rousseau demokrasinin imkânsızlığı konusunda hemfikirdir. Elit kuramcıları ise bundan daha fazlasını ifade edememektedir. Elit kuramcıları zaten söylenmiş olanı farklı bağlamlarda tekrarlamaktadır (Runciman, 1986: 51).

1.3. Klasik Elitizm

1.3.1. Vilfredo Pareto'nun Elitizm Kuramı

Pareto, diğer klasik elit kuramcıları arasında oldukça önemli bir yere sahiptir. Pareto tam anlamıyla bir sosyolog ve özgün metodolojisi olan bir kuramcı olarak nitelendirilebilir. Bu yönüyle klasik elit kuramcıları arasında ilk değinilmesi gereken ve derinlemesine incelenmesi gereken kişidir.

Pareto'nun kuramı analiz edildiğinde çok boyutlu ve çok eksenli bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Pareto, metodolojik ve felsefi açıdan; pozitivist, anti-entelektüelist, evrimci ve ilerlemeci anlayışa karşıt (Parsons, 2015: 205,207,230), Marks'ın kuramını reddetmeye çalışması bağlamında aydınlanma felsefesi karşıtı (Ritzer ve Stepnisky, 2018: 44), sosyoloji kuramı açısından, modern işlevselci, çatışma kuramcısı (Wallace ve Wolf, 2018: 44), tabakalaşma kuramcısı (Bottmore ve Nispet, 2019: 16), siyaset felsefesi açısından Machiavellist geleneğin takipçisi olarak tanımlanabilir. Burada geçen pek çok kavram felsefi ve kuramsal açıdan açıklanmaya muhtaçtır. Ancak bu kavramlardan bazıları (bizim için gerekli olanlar) sadece elit kuramı ve Pareto'nun kuramının ana eksenini bağlamında ana hatları ile açıklanacaktır.

Coser, Pareto'ya ilişkin şu önemli tespitte bulunmaktadır; Pareto sadece bilimsel amaçları olan bir kuramcı değildir, aynı zamanda ideolojik amaçları da vardır (Coser, 2015: 342). Pareto'nun ideolojik amacının ana eksenini ise Marksizm karşıtlığıdır. Bu amaç Pareto'ya ilişkin bazı ön yargıları ve bazı sınıflandırmaları beraberinde getirmiştir. Zeitlin, İdeoloji ve Sosyal Teorinin Gelişimi (Ideology and the Development of Sociological Theory) adlı eserinde Pareto'yu diğer elit kuramcılarıyla (Mosca ve Michels) beraber *“Marks'ın Hayaleti ile Tartışmalar”* başlığı altında sınıflandırmaktadır (Zeitlin, 1968: 195). Bir diğer sosyolog Callinicos, muhtemelen Marksist bakış açısının verdiği ön yargı ile Pareto ve diğer elit kuramcılara (Mosca ve Michels) ilişkin şu tespitte bulunmaktadır: *“Her ne kadar 20. Yüzyılın politik sosyolojisi üzerinde önemli yerleri olsa da göründükleri kadar önemli olmadıkları duygusundan bir türlü kurtulamadım ve onları büyük oranda göz ardı ettim”* (Callinicos, 2015: 24).

Parsons, Pareto'nun *“sınıf çıkarlarının uyumsuzluğuna vurgu yapmasını”* Marks'a övgü olarak nitelendirir (Parsons, 2015: 206, Coser, 2015: 360). Pareto'nun tarih görüşü, Marks'ın sınıf çatışması kuramından büyük ölçüde etkilenmiştir. Pareto, Marks'ı sınıfsız toplum efsanesinin temsilcilerinden biri olarak görmekte, sınıfların hakimiyeti ve iktidar mücadelesi açısından haklı bulmakta, (Coser, 2015: 360) ancak son tahlilde Marks'ın öngörüsü olan sınıfsız topluma karşı çıkmakta (Aron, 2014: 331), bir döngüler kuramı ortaya atarak

(Parsons, 2015: 205, Ritzer ve Stepnisky, 2018:46) karşısında yer almaktadır. Ayrıca ‘*Pareto’nun sisteminde, kitleler, rasyonel yeteneklerden yoksun oldukları için onların devrimci bir güç olmaları muhtemel değildir*’ (Ritzer ve Stepnisky, 2018: 45).

Pareto siyasal düşünceler tarihi açısından (her ne kadar Runciman tersini iddia etse de) literatürdeki baskın görüşe göre Machiavelli’nin ve Hobbes’un takipçisidir. Parsons, Pareto’yu ‘*toplumsal hayatta kuvvet ve hilenin rolünü önemli ölçüde vurgulaması*’ bağlamında bu gelenek içinde görmektedir (Parsons, 2015: 206). Pareto, Machiavellici geleneğe pozitivist unsurlar eklemiş ve onun gerçek bir mirasçısı olmuştur. Machiavelli gibi insan doğasının özünde yer alan davranışlarını açığa çıkartarak analiz edebilecek bir bilim anlayışı geliştirmeye çalışmış ve azınlık ile çoğunluk arasındaki ilişkiyi analiz edebileceği bir iktidar teorisi inşa etmeye çalışmıştır (Coser, 2015: 357). Meisel, Ellsworth Faris’in (1874-1953, American Sosyoloji Derneği’nin 27. Başkanı, sosyolog), (Ellsworth Faris, 2022) Pareto’dan ‘*orta sınıfın Machiavellisi olmaya hevesli bir yaşlı adam*’ olarak bahsettiğini ifade etmektedir (Meisel, 1965: 14, akt. Coser, 2015: 370).

Coser’e göre; Pareto’nun sosyolojisi toplumsal sistem kavramı ekseninde, insan eylemlerini belirleyen değişkenlerin tespiti ve bu değişkenlerin karşılıklı ilişkisi, çözümlemesi ve analizi üzerine inşa edilmiştir (Coser, 2015: 340). Burada asıl önemli olan ve kuramın özünü açıklayan unsur; insan eylemlerinin özünde yatan öğelerin (değişkenlerin) tespitidir.

Pareto, toplumsal sistemin anatomisini çıkarırken, asli öge olarak insanı seçmiş ve insanı çıkarları, dürtüleri ve duyguları olan bir canlı olarak tasvir etmiştir. Pareto toplumsal ilişkileri açıklarken tasvir ettiği aktörler ve yapılar arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve bağımlılığı belirgin şekilde ortaya koyan ilk sosyolog olması açısından oldukça önemlidir. Bu anlamda Talcot Parsons’a ilham vermiştir (Wallace ve Wolf, 2018: 46).

Pareto, kendinden önceki filozofların ve sosyologların sorduğu en temel soru ile başlar. Tüm kuramını insan doğasına ilişkin çıkarımı üzerine inşa eder. Kendine özgü kavramsallaştırmalarının hepsi insanın özüne dair yaptığı bu temel tanımlama ile dolaylı ya da doğrudan ilişkilidir. Pareto’ya göre insan, mantıksız, usavurumcu bir canlıdır (Aron, 2014: 291). Pareto bu noktada insan davranışını ‘*mantıklı davranış*’ ve ‘*mantıklı olmayan davranış*’ olarak kategorize ederek kuramının temelini atmaktadır.

Pareto’ya göre davranışlar araç-amaç ilişkisi gözetilerek mantıklı veya mantıklı olmayan davranış olarak nitelenebilir. Pareto insanın zihnindeki araç amaç ilişkisi ile gerçekte, nesnel dünyada var olan araç-amaç ilişkisini karşılaştırır (Aron, 2014: 292). İnsan psikolojisine yön veren nedensel etkenler ile insan davranışı neticesinde meydana gelen sonuçların uyumluluğu ya da aralarındaki ilişki son derece önemlidir. Ayrıca Pareto bu ilişkiyi hem insanın

kendisi açısından hem de toplumla ilişkisi ya da toplumda yarattığı sonuç bakımından dar ve geniş anlamda değerlendirir.

Mantıklı eylemler, “*amaçlara uygun araçları kullanan ve amaçları araçlara mantıksal olarak bağlayan eylemlerdir.*” Mantıklı olmayan eylemler ise bu kategoriye girmeyen tüm eylemlerdir. Ayrıca mantıklı eylemler sadece özne değil, eylemi yapan özne dışındaki gözlemcilerin bakış açısından da geçerli, nesnel olmalıdır (Coser, 2015: 340).

Pareto’ya göre insan davranışları ne kadar saçma olursa olsun insanlar bu davranışlarına mantıklı bir gerekçe bulmaya çalışır (Pareto, 1917: 153 akt. Aron, 2014: 293). Aron, Pareto’nun bu davranışsal ayrım üzerinden yapmaya çalıştığı sosyolojik çözümlemeyi; “*mantıklı olmayan davranışın mantıklı incelemesi*” olarak tarif etmektedir. Nitekim Pareto da yapmaya çalıştığı çözümlemeyi benzer şekilde “*mantıklı olmayan davranışın bilimsel incelemesi*” olarak tanımlar (Aron, 2014: 295).

Bu noktada Pareto’nun bilim anlayışı ve metodolojik çözümlemesi karşımıza çıkmaktadır. Aron’un ifadesiyle belirtmek gerekirse Pareto’nun bilim anlayışı “*mantıksal-deneyseldir.*” Pareto’nun mantıksal – deneysel bilim anlayışı; “*Pareto’nun deneysel benzerlik olarak adlandırdığı olgular arasındaki düzenli ilişkilerin keşfedilmesidir*” (Aron, 2014: 298).

Pareto iki temel savı ortaya koyar ve bu savları şöyle ifade eder: “*İnsanlar özden yoksun davranışlarına mantıklı bir görünüm vermek ister ve sosyolojinin amacı insanlara davranışlarının mantıklı olmayan davranışlar olduğunu göstermektir*” (Aron, 2014: 300).

Pareto, mantıklı olmayan davranışları açıklamaya çalışırken özgün olarak iki kavram ortaya atar: Kalıntılar ve türemler ya da bazı kaynaklarda geçtiği şekliyle tortular ve türevler. Pareto’nun kalıntılar ve türemler olarak ifade ettiği kavramlar, insan doğasını ve insan doğasının toplumsal yapıdaki görünümünü ifade etmesi açısından anahtar kavramlardır. Aron Pareto’nun bu kavram çiftine ilişkin şu önemli tespiti yapar: “*Kalıntılar ve türemler, tümevarımcı bir çözümleme tarafından ortaya konan olguları belirlemek için keyfi olarak seçilmiş sözcüklerdir*” (Aron, 2014: 319).

Pareto kuramının makro ölçekte anahtar kavramları olan kalıntılar ve türemleri şöyle açıklamaktadır: Her zaman “*göz önünde tutulan somut olgunun değişmez ögesi*” demek pek az kullanışlı ve bu değişmez ögeyi belirtmek için “*a*” demek yararsız bir bilgiçlik olduğundan bundan böyle sözcük kullanmadan ya da karışık deyimler kullanarak incelediğim şeyleri belirtmek için kalıntı (residue) sözcüğünü kullanacağım. Değişmez öğeleri doğrulayan çeşitli ve zengin kuramlara gelince onlara türem (derivation) adını vereceğim. Zatterberg’in ifadesiyle de: “*Tortular (kalıntılar) insan eylemlerinin temel güdüleridir. Türemler ise insan eylemlerinin dışsal ayrıntılarıdır.*” (Zetterberg, 2018). Pareto’ya göre kalıntılar bazı içgüdülere dayanmakta

ve insandan insana değişmekte ise de olgusal bağlamda değişmez parametrelerdir. Türemler ise kalıntıları haklı kılmak için insan zihninin usavurma eğiliminin ürünüdürler. Usa vurma eğilimini de özünde yine içgüdüler ile ilişkilendirmektedir. Son tahlilde kalıntılar ve türemler insan doğasını ve insan davranışını kategorize etme işlevini yerine getirirken içgüdülerimiz ekseninde karşılıklı ilişki içinde tasvir edilmektedir.

Türemler, insan davranışının sözel veya eylemsel tüm görünümüne karşılık gelmektedir. İnsan aklının ürünü olan tüm beşerî ilişkiler, bu ilişkilere ilişkin kavramlaştırmalar, ideolojiler, eylemler türemler olarak nitelendirilir. Pareto'nun türemleri kategorize ederken yaptığı şey iletişimsel bir otorite ilişkisi tasnifidir. Kişiler arası ve toplumsal yapıyı oluşturan gruplar arası ilişkilerin iletişimsel- psikolojik arka planını tasnif ve tasvir etmektedir. Örneğin, *‘Bir Çinli, bir Müslüman, bir Kalvenci, bir Katolik, bir Kantçı, bir Hegelci, bir Maddeci, hepsi hırsızlıktan kaçınır, ancak her biri eylemi için farklı bir açıklama yapar.’* (Pareto, 1917: 1416 akt. Coser, 2015: 344). İşte bu noktada hırsızlıktan kaçınma eyleminin özü insan doğasının değişmez öğelerini yani kalıntıları, eylemin farklı açıklama biçimleri ise türemleri ifade eder.

Özetle, Pareto insan doğası ve insan doğası ekseninde toplumsal yapıyı açıklarken kendine özgü iki değişkenden yola çıkarak bu yapıyı inşa etmektedir. Birincisi kalıntılardır. Kalıntılar bir anlamda insan doğasının genetik şifreleridir. Kalıntılar, insan zihninin psikolojik, güdüsel ve duygusal bir haritası yapılarak tasvire tabi tutulmuş ve bazı başlıklar altında tasnif edilmiş kavramsal dayanak noktalarıdır. Bu dayanak noktaları bazen mücadeleye, değişime, yeniliğe eğilimli iken bazen de tutunuma, muhafaza etme duygusuna karşılık gelir. İkincisi türemlerdir. Türemler ise doğası, özü, genetik yapısı teşhir edilmiş insanın, çeşitli toplumsal ilişkiler bağlamında (tekil-tekil, tekil-çoğul, soyut-somut) ortaya koyduğu tüm eylem ve söylemlerin tasvir ve tasnifidir.

1.3.1.1. Pareto'nun Elit Tanımı

Pareto'nun benzeşmezlik adını verdiği kavramdan yola çıkarak elitlere ulaştığı, geniş ve dar anlamda elitleri tanımladığı görülmektedir. Benzeşmezlik Pareto'nun sosyolojisinde kritik bir önemdedir. Pareto'nun toplumsal benzeşmezlik olarak da adlandırdığı kavramsal çözümlemeye göre; *‘...bütün toplumların yönetilen insan kitlesiyle seçkin adını verdiği az sayıdaki egemen insan arasında ayırım ve bir anlamda zıtlık içerdiğini belirtir...’* Aron, Marks'ın sosyolojisinde kitle-elit ayrımının temel sayıldığı ölçüde Pareto'da kitle-elit ayrımının keskin olduğunu ifade eder. Bu kesin ayrımın da Machiavellici geleneğe özgü olduğunu ifade eder (Aron, 2014: 326). Pareto ilk olarak geniş bir elit tarifi yapmaktadır ve bu tarife göre elit;

“bütün insan etkinliklerinde bireylerin her birine yeteneklerini belirleyen, okullarda okutulan değişik konuların sınavındaki notlara benzer göstergeler verildiğini varsayalım. Örneğin mesleğinde çok başarılı olana 10 verimiz. Bir tek müşteri kazanmayı başaramayana 1 verimiz böylece gerçekten işe yaramayan da 0 alır. Milyonlar kazanmasını becerene, bu iyi ya da kötü olsun 10 verimiz. Binlerce lira kazanana 6 verimiz. Açlıktan ölmemeyi başarana 1 verimiz. Yoksullar yurduna yatırılmış olana 0 verimiz. Pericles’in Aspasia’si, 14. Lois’nin Maintenon’u, 15. Lois’in Pompadour’u gibi, güçlü bir adamın güvenini kazanmış ve kamu işlerini gören hükümette rol oynayan siyaset kadınına 8 ya da 9 gibi not verimiz. Erkeklerin duygularını doyuma ulaştıran ve kamu işlerine hiçbir etkisi olmayan fahişeye 0 verimiz. İnsanları aldatan ve ceza yasasından kurtulmayı bilen usta dolandırıcıya, aldatmayı başardığı enayi sayısına ve onlardan sızdırdığı paraya göre 8,9 ya da 10 verimiz. Aşçı dükkanından yemek takımı çalan, jandarmanın eline geçen zavallı küçük dolandırıcıya 1 verimiz. Musset gibi bir şaire, beğeniye göre 8 ya da 9 verimiz. İnsanları okuduğu sonelerle kaçıran şaire 0 verimiz. Satranç oyuncularını için kazandıkları oyunların sayısına ve türüne dayanarak daha kesin göstergelere sahip olabiliriz. İnsanların bütün etkinlik dalları için de böyledir.... Etkinliklerini gösterdikleri dalda en yüksek göstergelere sahip olanlardan bir sınıf oluşturalım ve buna seçkin adı verelim. Başka herhangi bir ad ve hatta alfabenin basit bir harfi amacımıza uygun olacaktır” (Pareto, 1917: 2027-2031 akt. Aron, 2014: 3217).

Yukardaki yalın ve net ifadeden şu çıkarımları yapmak mümkündür; birincisi Pareto’nun tespiti varsayıma dayalıdır. İkincisi, ekonomik (para kazanma), siyasal (karar mekanizmalarına yakınlık ve etkililik), sosyal (hayatta kalma, muhtaç olma ya da olmama), entelektüel (sanatta ya da sporda başarı-başarısızlık), ahlaki (ahlakilik önemsizdir) farklı parametrelerce değerlendirilebilir olmasıdır. Üçüncüsü, hangi parametre bağlamında olursa olsun, işinde başarılı olmak ya da işinde uzman (işinin ehli) olmak üzerine inşa edilmiş bir değer sistemidir. Dördüncüsü bu değer sisteminde öne çıkan kişilere veya gruplara elit denilebileceği gibi başka herhangi bir ad da verilebilir. Bu bağlamda kavramın adlandırılması değer yüklü değildir.

Aron, Pareto’nun seçkin tanımını “*nesnel*” ve “*yansız*” olarak nitelendirmekte ayrıca şuna vurgu yapmaktadır; Pareto’nun elit tanımı, doğruluk- yanlışlık, ahlakilik, kimin elit olacağı gibi bağlamlarda tartışmaktan öte elitin varlığına ilişkin kesin bir vurgudur. Pareto’nun yukarıdaki geniş anlamda elit tanımını yapmasının tek bir işlevi vardır; o da dar anlamda elitleri tanımlamaktır. Dar anlamda elit de yönetici elittir. (Aron, 2014: 327). Pareto yönetici eliti de şöyle tanımlar:

“Girişeceğimiz toplumsal denge incelemesi için bu sınıfı ikiye ayırmak iyi olacaktır. Yönetimde dolaylı ve dolaysız rol oynayanları bir kenara ayıracağız, onlar yönetici seçkinleri oluştururlar. Geriye kalanlar, örneğin tanınmış bir satranç oyuncusu elbette seçkinler arasında yer alır. Ama satranç oyunculuğu değerleri ona yönetimde etki yapma yolunu açmaz, bu nedenle başka nitelikleri buna yetmezse yönetici seçkinler arasında yer almaz. Mutlak egemenlerin ya da çok güçlü siyaset adamlarının metresleri ya güzellikleri yüzünden ya da entelektüel nitelikleriyle seçkinler arasında yer alırlar. Bunların arasında

siyasetin gerektirdiği yeteneğe sahip olan sadece bir kısmı yönetimde rol oynamışlardır. Demek ki nüfusun iki tabakası vardır. 1)Alt tabaka, seçkinlerden uzak sınıf bunun yönetimde yapacağı etki üzerinde şimdilik durmuyoruz; 2) Üst tabaka; seçkinler, bunlar da ikiye ayrılır; (a) Yönetici seçkin, (b) Yönetici olmayan seçkin” (Pareto, 1917: 2032-2034 akt. Aron, 2014: 327).

Pareto bu tanımlama ile net bir şekilde toplumu yöneten- yönetilen şeklinde ikiye ayırmakta, elit ve elit olmayan olarak adlandırılabilen bu tasniften hemen sonra da elitleri yeniden yönetici elitler ve yönetici olmayan elitler olarak ayırma tabi tutmaktadır. Pareto’nun kuramını inşa ederken varmak istediği nokta yönetici elitlerdir. Pareto bu tanıma ulaştıktan sonra yönetici elitin işlevi, döngüsü ve nitelikleri üzerinden kuramına yeni bir boyut kazandırmaktadır.

Pareto’ya göre toplumlar elitlerin, özellikle de yönetici elitlerin doğası ve nitelikleri ekseninde şekillenir. Bu bağlamda elitlerin başarısı, işlevleri ve nitelikleri toplumsal gelişme ve değişim üzerinde etkili olan ana değişkendir. Pareto elitlerin varlığının, niteliklerinin, yöntemlerinin ve işlevlerinin ahlaki bulunmayabileceğini ancak sosyologların bu tespiti yapmak zorunda olduklarını belirtir. Başka ifade ile tasvir ettiği bu tarihsel gerçekliğin görmezden gelinemeyeceğini ifade eder. Pareto’ya göre toplumsal yapıda öne çıkmaya yarayan değerlerin (para, güç, itibar, onur vb.) dağılımı eşitsizdir. Pareto bu eşitsiz dağılımı doğal bulmakta, dolaylı olarak olumladıktan sonra elitleri güç araçlarını elinde tutan ve çoğunluk üzerinde tahakküm kurmayı başarmış kimseler olarak tanımlar (Aron, 2014: 328).

Pareto’nun yönetici elitlere ilişkin belirlediği iki etken, yönetici elitlerin konumunu ve başatlığını etkiler. Bu etkenler, güç ve hile olarak karşımıza çıkar. Bu iki unsur Pareto’da Machiavellici geleneğe bağlı olarak tilki ve aslan metaforları ile temsil edilir.

1.3.1.2. Pareto’nun Elit Döngüsü

Pareto’nun kuramının en önemli, en kritik belki de kuramın olgusal sürdürülebilirliği açısından en önemli kavramı elit döngüsüdür. Pareto yönetici elitlerin ya da başka deyişle aristokratların yaşamı ve ölümüne özel bir vurgu yapar.

Pareto: “*tarih aristokratların mezarlığıdır*” (Pareto, 1917) der ve bunu bir başka ifadesinde biraz daha açar: “*İnsan toplumlarının tarihi büyük ölçüde aristokrasilerin birbirini izlemesi tarihidir*” (Pareto, 1907: 115 akt. Aron, 2014: 331).

“Sürekli dönüşümlü bu hareketle toplumun alt tabakalarından çıkan, üst tabakalarına yükselen, orada gelişen, sonra gerileyen, çöken, ortadan kalkan yeni seçkinler olgusu tarihin ilkelerinden biridir ve büyük toplumsal hareketleri anlamak için dikkate alınması gerekir.” (Pareto, 1902: 24 akt. Aron, 2014: 331).

Pareto yönetici elitlerin toplum üzerinde kurdukları tahakkümün ve başat güç olma rolünün belli durumlarda gerilediğini ve ortadan kalktığını ifade eder. Bu durumlardan birincisi, savaşlardır. Savaşlara katılmak zorunda olan elitler ölür ve yerlerini başka elitler alır. İkincisi, elitlerin birkaç nesil süren hegemonyaları süresince giderek güç kullanma niteliklerini kaybettiklerini, mücadele etmekten uzaklaştıklarını ve bu yüzden de yönetsel etkinliklerinin ve rollerinin başka elitlere geçtiğini ifade eder. Üçüncüsü, yönetsel elitlerin ayrıcalıklarının kalımsal olarak sağlandığı tespitine dayanır ve Pareto'ya göre birçok durumda bu kalıtsal üstünlük elitlerin kişisel yetenekleri ile uyum göstermez ve zaman içerisinde yönetici elitler üstünlüklerini ve ayrıcalıklarını kaybederler (Aron, 2014: 331-332).

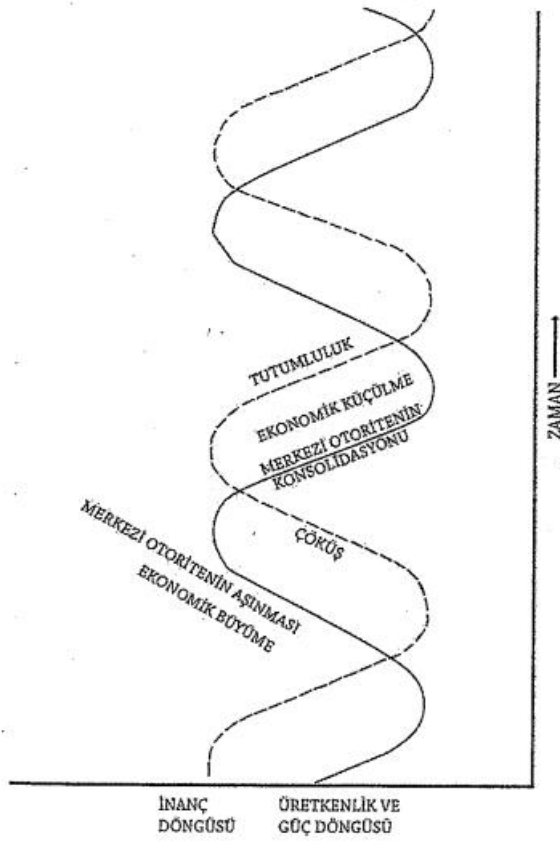
Pareto'nun yönetici elitlerin döngüsüne ilişkin bu çıkarımları bağlamında düşünüldüğünde, Parsons'ın Pareto'ya ilişkin tespiti oldukça isabetlidir. Parsons'a göre Pareto bir "*döngüler teorisi*" ortaya koymaktadır (Parsons, 2015: 205). Bu döngüler teorisinin tortular ve tortuların değişkenliği bağlamında nasıl bir değişim süreci işlediğini aşağıdaki tabloda görmek mümkündür. Elitleri tilki ve aslan metaforu üzerinden kurgulayan bu kurama göre tortular değiştikçe elitler de döngüsel olarak aralarında yer değiştirmektedir.

Tablo 1.1 Seçkinler-tortular tipolojisi

Baskın Tortu	Ekonomik Seçkin	Siyasi Seçkin
Uyuşma	Spekülatör	Tilki
Kümelerin Sürekliliği	Rantçı	Arslan

Kaynak: Zetterberg, 2018: 13

Seçkinlerin yukarıdaki tabloda belirtilen tortuların değişimi bağlamında döngüsel olarak birbirlerini takip ettikleri düşünüldüğünde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır: Yeni seçkin güçlüdür ve enerji doludur, eski seçkin ise çözülmüştür. Yeni seçkin atılgandır, cesurdur ve sınıf çatışmasını göze alır. Buna karşın eski seçkin dayanışmayı metheder ve koruma içgüdüsüyle hareket eder. Böylece seçkinler arasında sürekli bir döngü, yıkıcı olmayan bir çatışma ve sürekli bir yer değiştirme gözlenir (Pareto, 2018: 84).

Şekil 1.1 Dalgalı sosyal değişim

Kaynak: Pareto, Demokrasinin Dönüşümü, 2016: 33

Yukarıdaki grafik Pareto'nun tabakalaşma kuramını, döngüsel toplumsal güç ilişkilerini ve elit kuramındaki döngüsel ve kendini tekrarlayan değişimi özetlemektedir.

1.3.1.3. Pareto'nun Elit Kuramında Marksizm Karşıtlığı

Pareto da Marks gibi sınıflı toplum yapısının varlığına değinir ve onu esas alır. Marks bu yapı üzerine inşa ettiği kuramında sınıf mücadelesi ekseninde, sınıflı toplum yapısının aşılacağına dair çıkarımlarda bulunurken, Pareto toplumun bu yapısını tarihsel bir gerçeklik olarak ele alır. Marks sınıflı toplumun eleştirisi üzerine kuramını inşa ederken Pareto'nun sınıflı topluma ilişkin öznel ya da değer yüklü bir tercihi olmadığı görülür. Onun için sınıflı toplumun varlığı bir temeldir. Pareto bu temele ilişkin sorgulama içine girmez ve bir ön kabul olarak bu veriyi kullanır. Pareto bu yöntemi tercih ederken pozitivist yöneme bağlı kalma çabası içerisindeydi. Aron, Pareto'nun *Les Systeme Socialistes* adlı eserinde Marks'ı haklı bulduğunu *‘bütün tarih boyunca sınıf kavgasının genel bir veri değilse bile temel bir veri olduğunu’* açıkça söylediğini ifade eder (Aron, 2014: 330).

Pareto'ya göre Marks iki noktada haksızdır: Birincisi sınıf mücadelesi sadece ekonomi bağlamında (üretim araçlarının mülkiyeti) düşünülmemelidir. Pareto'ya göre sınıflı toplum

yapısında pek çok bağlamda çatışma ve mücadele vardır, ekonomik bağlam çatışma alanlarından sadece biridir. Bu konuda Pareto'nun eserlerinde net ifadeler bulmak mümkündür:

“Pek çok kişi “emekle sermaye arasındaki çatışmayı” ortadan kaldırmak için bir reçete bulunabilseydi sınıf kavgasının da ortadan kalkacağına inanır. Bu biçimle özü birbirine karıştıran çok kalabalık sınıflara ait bir yanılsamadır. Sınıf kavgası sadece yaşam için kavganın bir biçimidir ve emekle sermaye arasında çatışma adı verilen şey ise sınıf kavgasının bir biçimidir. Orta Çağ'da dinsel tartışmalar ortadan kalksaydı, toplumun barışa kavuşacağına inanılırdı. Bu dinsel çatışmalar sınıf kavgasının bir biçimiydi; en azından kısmen kaybolmuşlar ve yerlerini sosyalist çatışmalar almıştır. Kolektivizmin yerleştiğini, sermayenin ortadan kalktığını varsayınız o zaman emekle çatışma halinde olmayacağı açıktır; ama sadece bir sınıf kavgası biçimi ortadan kalkmış olacaktır, başkaları onun yerini alacaktır. Sosyalist devletin değişik türdeki işçileri arasında, entelektüellerle entelektüel olmayanlar arasında, değişik türdeki siyasetçiler arasında, bunlarla yöneticiler arasında, yenilikçilerle tutucular arasında çatışma çıkacaktır.” (Pareto, 1902: 467-468 akt. Aron, 2014: 330).

Marks da Pareto da toplumun sınıflı yapısını ve sınıf mücadelesini kabul etmektedir. Ancak Marks emek ve sermaye arasındaki üretim araçlarının mülkiyeti bağlamında var olan çatışmanın aşılması ile sınıfsız bir toplumu müjdelerken; Pareto'ya göre tarih boyunca yaşanan sınıf mücadelelerinin çeşitli sebepleri olmuştur ancak biri bittiğinde yerine başka bir sebepten başka bağlamda yeni bir sınıf mücadelesi başlayacaktır.

Pareto'ya göre, Marks'ın ifade ettiği emek ve sermaye arasındaki üretim araçlarının mülkiyeti bağlamında var olan çatışmanın, emekçi sınıfın zaferi ile sonuçlanacağına dair beklentisi haksızdır, boş bir hayaldir.

“Günümüzde sosyalistler 18. Yüzyıl sonu devriminin sadece eski seçkinlerin yerine burjuvaziyi koyduğunu çok iyi görmüşler ve yeni efendilerinin baskısının ağırlığını önemli ölçüde abartmışlar ama, yeni bir siyasal seçkinlerin sözünü, kendisinden öncekilerden daha iyi tutacağına içten inanmışlardır. Bununla birlikte bütün devrimciler birbiri ardı sıra geçmiş devrimlerin sadece halkı aldatma ile sonuçlandığını gerçek devrimin ise kendilerinin gerçekleştirmeye çalıştıkları olduğunu ilan ederler. Komünist Manifesto 1848'de şöyle diyordu: “Şimdiye kadar tarihsel bütün hareketler azınlık yararına azınlık hareketi olmuştur. Emekçi sınıfın hareketi büyük çoğunluğun yararına büyük çoğunluğun kendiliğinden hareketidir.” İnsanlara tam bir mutluluk getirmesi gereken bu gerçek devrim ne yazık ki hiçbir zaman gerçek olmayan boş bir hayaldir; çok eskilerin altın çağına benzer, hep beklenir, geleceğin sisi arasında kaybolur, insanlar sahip olduklarını sandıkları anda onlardan uzaklaşır.” (Pareto, 1902: 60-62 akt. Aron, 2014: 331).

Burada da benzer şekilde tarihte farklı dönemlerde farklı elitlerin var olduğu, bunlara karşı verilen her mücadelenin kendilerini diğerlerinden daha meşru gördüğü fakat yerine yine yeni bir azınlığın geçtiği, beklenen devrimin ise boş bir hayal olduğu açıkça ifade edilmektedir.

Yukarıdaki ifadelerde bir elit grubun başat otoritesi, onlara karşı verilen mücadele ve bu mücadele sonrasında yeni bir elit grubun yeni bir başat güç odağı haline gelmesi süreci anlatılırken aslında Pareto satır arasında da olsa elit döngüsünden söz etmektedir.

1.3.2. Gaetano Mosca'nın Elitizm Kuramı

Mosca'yı öncelikle bir siyaset bilimci olarak tanımlamamız gerekir. Mosca, bütüncül bir sosyolojik kuram ve özgün kavramlar ortaya koyan Pareto'dan farklı olarak, elit kuramını siyaset bilimi perspektifinden daha spekülatif bağlamlarla ele almıştır. Mosca bu bakış açısıyla öyle özgün bağlamlar yakalamıştır ki; demokratik elitizmin öncüsü (Bachrach, 1967 akt. Önderman, 1991a: 35) ve elit-kitle ayrımını yapan ilk kişi (Bottomore, 1996: 9) olarak literatüre geçmiştir. Ancak Mosca daha fazlasının kendine ait olduğunu düşünmektedir. Mosca'nın şiddetle dile getirdiği ve literatürde kısmen haklı bulunan bir iddiaya göre; Elit kuramını ilk kez ortaya atan Mosca'dır ve Pareto'nun büyük ölçüde Mosca'dan ilham alarak kuramını geliştirdiği iddia edilir.

Coser'e göre Mosca elit kuramının ana fikrini Pareto'dan yıllar önce ortaya atmıştır. Mosca henüz 25 yaşındayken elit kuramının ana argümanı olan, azınlık (yönetici sınıf) ve çoğunluk (yönetilen sınıf) ayrımına dayalı toplumsal yapıyı ortaya atmıştır. Ancak hemen hemen yakın tarihlerde benzer kavramlarla Pareto'nun bu kuramı "*kendine mal ettiğini*" görerek Pareto'yu suçlamıştır (Coser, 2015: 359; Runciman, 1986: 49). Pareto'nun ortaya attığı düşüncelerden her biri Mosca'nın genel düşüncelerinin bir parçası olarak ifade edilmiştir ya da Pareto'nun metinleri içerisinde doğrudan ya da dolaylı olarak ima edilmiştir (Zetterberg, 2018: 19).

Hughes, bu konuda nispeten dengeli yorumda bulunur; Mosca'nın kuramı ilk ve çok geneldir, Mosca siyasal formül ile kuramını üstü kapalı olarak dile getirmekten öteye geçememiş, keşfini ileri götürememiştir. Ancak Pareto daha kapsayıcı bir rasyonelleştirme kategorisinin basit bir örneğini sunmuştur (Hughes, 1961: 255-257 akt. Coser, 2015: 360).

Mosca'nın elit kuramına ilişkin özgün katkılarını aşağıda net olarak görmek mümkündür:

“Bütün siyasal organizmalarda mevcut olan değişmez gerçekler ve eğilimler arasında bir tanesi en bariz şekilde, en alakasız bir gözle bile görülecek kadar açık ve nettir. Bütün toplumlarda – az çok gelişmiş ve medeniyetin aydınlık ışığına güçlülükle erişebilmiş toplumlardan en gelişmiş, modern ve güçlü topluluklara kadar- İki sınıf insan mevcuttur- Yöneten bir sınıf ve yönetilen bir sınıf- Her zaman nicelik olarak az olan ilk sınıf bütün politik işlevleri yerine getirir, yetkiyi/gücü elinde tutar ve bu yetkinin sağladığı tüm imkan ve üstünlüklerden faydalanır; buna karşılık nicelik olarak daha fazla olan ikinci sınıf birinci sınıf

tarafından bazen göreceli olarak meşru bazen de yine göreceli olarak keyfi ve zora dayalı şekilde yönetilir ve kontrol edilir” (Mosca, 1939: 50 akt. Özyürek, 2018: 16).

Mosca, elitlere ilişkin ana argümanında; toplumsal ve tarihsel bir gerçeklik olarak tüm toplumlarda yöneten- yönetilen ayrımı olduğunu, hâkim gücün yönetici sınıf olduğu, yetkiyi ellerinde tuttuklarını ve otoritelerini bazen meşrulaştırdıklarını bazen de zora başvurdıklarını ifade etmektedir. Mosca’nın yukarıda sözünü ettiği elitlere ilişkin en önemli işlevsel nitelemesi ise örgütlenme kabiliyetidir. Azınlığın kolay örgütlenebilmesi ve bu örgütlenebilme avantajını kullanarak çoğunluk üzerinde tahakküm kurması Mosca’nın elit kuramının önemli noktalarından biridir. Mosca bunu da şu şekilde açıklar:

“Tek bir amaç çerçevesinde organize olmuş az bir grubun organize olmayan çoğunluk (kitle) üzerinde etkisi kaçınılmazdır. Örgütlenmiş bir azınlık grubun egemenliği karşısında örgütlenemeyen bir çoğunluğa dahil bütün bireyler azınlığa karşı direnemez. Bununla birlikte azınlık grup da sayıca az olduğu için örgütlenmesi kolaydır” (Mosca, 1939: 50 akt. Özyürek, 2018: 16).

Öte yandan Berberoğlu da Mosca’nın elit kuramının bir “*evrensel zorunluluğu*” ve “*kaçınılmazlığı*” vurguladığını ifade etmektedir (Berberoğlu, 2009: 53). Berberoğlu bu düşüncesini ise Mosca’ya atıfta bulunarak ortaya koymaktadır:

“Mutlak eşitlik insan toplumlarında hiçbir zaman var olmamıştır. Siyasal iktidar hiçbir zaman çoğunluğun açık rızası üzerine kurulmamıştır ve asla kurulmayacaktır. Siyasal iktidar daima çokluk üzerindeki hakimiyeti dayatmak için gerekli olan ve zaman içinde değişen araçlara sahip olan ve sahip olmaya devam edecek olan örgütlü azınlıklar tarafından kullanılmıştır ve daima kullanılacaktır” (Mosca, 1939:50 akt. Berberoğlu, 2009: 53).

Bu açıklamada ayrıca Mosca’nın da tekrarladığı elitizmin bir diğer argümanı yer almaktadır. Toplumun doğal eşitsizliği ve bu eşitsizlik bağlamında güç eksenli bir iktidar kuramı inşası söz konusudur. Yukarıdaki ifadelerden yola çıkarak Mosca’nın elit kuramının iki temel dayanağına ulaşmak mümkündür. Önderman bu dayanak noktalarını şöyle tanımlar; birincisi üstünlük mücadelesidir. Üstünlük mücadelesi Pareto’nun kuramının temeline benzer şekilde psikolojik kökenlidir ve beraberinde bireyler arası rekabeti gündeme getirir (Önderman, 1991a: 29) Bu noktada Mosca’nın elit kuramı bireyler arası rekabet bağlamında Hobbes’un çatışmaya dayalı insan doğası tasvirine atıfta bulunarak Makhiavellist çizgisini açığa çıkarır. Önderman ikinci dayanak noktasını ise organizasyon olgusu olarak ifade eder. Azınlığın tahakküm kurabilmesinin özünde birlikte hareket etmesi ve özellikle organize olması vardır (Önderman, 1991a: 31). Bachrach ise iktidarı elinde tutan ve organize olma niteliğiyle ön plana

çıkan bir azınlık olarak elitlerin aynı zamanda amaç birliği içinde olduklarını ifade etmektedir (Bachrach, 1967 akt. Önderman, 1991a: 31).

Mosca'nın kurguladığı bu iktidar kuramında iktidarı elinde tutan azınlığın iktidarı kullanma biçimine özel bir tanım getirilmiştir. Mosca, iktidarın topluma hükmeden azınlığın iktidarı kullanma biçimini “*siyasal formül*” olarak kavramlaştırmaktadır. Siyasal formül, iktidarı elinde tutan ve çoğunluk üzerinde tahakküm kuran azınlığın, “*toplumu liderliği altında birleştirebilen bir formül anlamına gelmektedir*” (Berg ve Jhonaski, 2013: 97). Aslında Mosca siyasal formül ile yönetici azınlık ile yönetilen çoğunluk arasındaki ilişkiye ışık tutmaya çalışmakta ve bu ilişkiyi kavramsallaştırmaya çalışmaktadır.

Mosca'ya göre iktidara sahip olmak, iktidarı elinde bulunduran azınlığa meşruiyet kazandırmamaktadır. Yönetici azınlık toplumda genel kabul görmüş değerlerin, öğretilerin, inançların doğrultusunda kendisine bir ahlaksal ve hukuksal dayanak noktası bulmaya çalışır (Bottmore ve Nispet, 2019: 713). İşte bu dayanak noktasının kavramsal karşılığı Mosca'nın kuramında siyasal formül adını almaktadır. Mosca, siyasal formül aracılığıyla yönetici azınlık ile yönetilen niteliksiz çoğunluk arasında iletişimsel ve organik bir bağ kurmaktadır. Bu bağ azınlığın meşruiyetini sağladığı gibi kalabalıkları da tahakküm altında kalmaya, boyun eğmeye yöneltmektedir. Mosca yönetici sınıfa da kuramında yer verdiği siyasal formülün paralelinde işlevsel bir rol biçmiş, siyasal formüle paralel bir yönetici sınıf tasarımı yapmıştır. Yönetici sınıf siyasal formülün gerektirdiği ideolojik yetkinliği ve meşruiyeti sağlayacak şekilde işlevsel açıdan iki katmanlı olarak açıklanmıştır.

Mosca'ya göre yönetici sınıf işlevsel açıdan homojen ve tek katmanlı değildir. Mosca yönetici sınıfı iki katmana ayırmıştır. Yönetici sınıf, “*Üst katman*” ve “*ikinci katman*” olmak üzere iki parçalıdır. Üst katman, devlet tekeline sahip, iktidara asıl sahip olan ve önemli görevleri elinde bulunduran, önemli kararları alan katmandır. Mosca daha çok ikinci katmana önem vermektedir. (Önderman, 1991a: 32-33). İkinci katmanın görevi ise yönetici elitlerin meşruiyetini sağlayan ahlaki, hukuki, ideolojik dayanak noktaları ekseninde inşa edilen siyasal formülün hayata geçirilmesidir.

Mosca, ikinci katmana önem atfederek aslında kuramını demokrasi kuramına yaklaştırmaktadır. Siyasal açıdan önemsenmeyen ve işlevsiz kabul edilen ya da siyasal işlevleri formaliteden ibaret kabul edilen kalabalık yığınların demokratik meşruiyet bağlamında siyasal sisteme entegrasyonu söz konusudur. Mosca, karamsar ve gerçekçi bir temsili demokrasi eleştirisi sonucu inşa ettiği elit kuramını ikinci katmana verdiği önem ve siyasal formülün işlevsel rolü bağlamında, yönetici azınlığın meşruiyetine önem vererek demokratikleştirmektedir.

Mosca, üst katmanın eylemlerine, ikinci katmanın moral ve entelektüel davranışlarının, niteliklerinin yön vereceğini ifade etmektedir (Mosca, 1939: 430, akt. Önderman, 1991a: 34). Aslında yönetici sınıfın ikinci katmanı, yönetici elitin topluma nüfuz ettiği kılcal damarlar gibidir. Yönetici elitin aldığı tüm kararlar ve eylemler bu kılcal damarlar vasıtasıyla topluma nüfuz etmekte ve bu sayede yönetici elitin tahakkümü meşrulaştırılmakta, yine döngüsel bir iktidar teorisi ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sefer ortaya çıkan iktidar teorisi daha demokratiktir. Çünkü alt tabaka yani yönetilen çoğunluk ile organik bir bağ kurulmaktadır. Bu bağ siyasal katılımın bir başka versiyonu gibidir. Önderman, Mosca'nın bu tasvirinde ikinci katmanın modern toplumlardaki karşılığının “*orta sınıf*” olduğunu iddia etmektedir (Önderman, 1991a: 34).

Bu bağlamda yukarıda söz edilen siyasal formül ile yerine getirilmeye çalışılan siyasal ve demokratik işlevin sağlanabilmesi için yönetici azınlığın kendi içinde örgütlenmiş olması önem kazanmaktadır. Mosca'nın elit kuramına ilişkin ana argümanı anlamlı hale gelmektedir. “*Mosca azınlığın çoğunluk üzerindeki denetimini azınlığın örgütlü olmasıyla açıklar*” (Bottomore, 1996: 9). Mosca'nın bu ana argümanı, yönetici azınlığın iki parçadan oluşması, bu parçaların işlevleri ve siyasal formülün amacı düşünüldüğünde daha anlamlı hale gelmektedir.

Pareto'da yönetici elit ile yönetilen çoğunluk arasındaki çizgi çok net ve çok keskin, Mosca yönetici elitin kompozisyonuna (demokratik işlevine, yönetici çoğunluk ile organik bağlarına) önem vermiştir. Mosca'nın tasvirinde yönetici elit özellikle ikinci katman aracılığıyla daha kalabalık sınıfların oyları için yarışma halindedir. Bu yarışma birtakım örgütlenmeleri zorunlu kıldığından Mosca'nın elit kuramı, demokrasi kuramı bağlamında siyasal partilerle ilişkilendirilebilir (Bottomore, 1996: 9). Ayrıca bu etkinlik alanının kamuoyunun şekillenmesine de etki ettiği söylenebilir.

Önderman, bu noktada Mosca'nın kuramının demokratik elitizmin iki temel dayanağına işaret ettiğini vurgular: birincisi, temsili demokrasi aslında bir elit yönetimidir, ikincisi kamuoyunun ve siyasal temsil mekanizmalarının güçsüzlüğüdür (Önderman, 1991a: 35).

Ancak Bottomore, Mosca'nın tasvir ettiği, yönetici elitin ikinci katmanının ana aktör olduğu, Pareto'ya göre nispeten daha demokratik ve çok aktörlü bu yapının bir diğer işlevinin, bürokrasinin gücü ve nüfuzunu dengelemek olduğunu ifade eder. Ayrıca Mosca, Pareto'dan farklı olarak sınırlı bir biçimde de olsa bir demokrasi kuramı ortaya koyar. (Bottomore, 1996: 10).

Meisel'e göre Mosca, sadece Marks'a ilişkin eleştirisini ortaya koyarken yönetici azınlık ile yönetilen çoğunluk arasında keskin bir ayrım ortaya koyar, kuramının geri kalan kısmındaysa yönetici azınlığın ikinci katmanının yönetilen çoğunluk ile iç içe geçtiği bir kurgu

ileri sürer (Meisel, 1962). Bu bağlamda yönetici elitin üst katmanı bilim insanları, mühendisler, bürokratlar, aydınlar ve diğer çıkar gruplarını kapsayacak şekilde alt elitler aracılığıyla topluma nüfuz etmektedir (Bottomore, 1996: 12).

Mosca'nın ortaya koyduğu yönetici elit tasvirinde, ikinci katman, iş birliği, rekabet ve çatışmanın farklı boyutlarda da olsa iç içe geçtiği çok sayıda katmandan oluşan bir yapıyı ifade eder (Bottomore, 1996: 15). Ancak tam da bu noktada Gramsci, Mosca'nın bu tasvirine itiraz ederek Mosca'nın kuramının bu haliyle bulmaca olduğunu söyler. Mosca'nın ifadelerinin muğlak olduğunu, kullandığı *“nosyonun akışkan ve esnek”* olduğunu ifade eder (Gramsci, 2014: 129).

Mosca ve Pareto'nun söylemindeki ortak noktaları özetlemek gerekirse; birincisi yönetici elit ve yönetilen çoğunluk ekseninde doğal sınıflı yapı ve bu yapının mecburiyeti ve yarattığı dikotomi, ikincisi ise elitlerin dolaşımıdır. Elit dolaşımına ilişkin iki düşünür arasındaki nüans şöyle açıklanabilir: Pareto tortular ve tortuların değişimi ekseninde psikolojik bir unsura bağlı olarak döngüsel ve kapalı bir değişim öngörür. Mosca ise elitler ile elitler dışında kalan kalabalık arasında bir geçiş formu öngörerek elit dolaşımını demokratik ayaklar üzerine inşa etmeye çalışır. Mosca'nın tasviri daha geçişken ve iç içe girmiş açık toplumsal ilişkilere dayanır. Ayrıca Mosca toplumsal ve teknolojik gelişimi, değişimi ve toplumsal kırılmaları gözeterek (değişen ekonomik ya da teknolojik çıkarlar) elit dolaşımını toplumbilimsel olarak açıklamaya çalışır (Bottomore, 1996: 13).

Bottomore'un Mosca özelinde dile getirdiği elit kuramı ile demokrasi fikrinin uyumsuzluğuna ilişkin tespiti kuramın geneli için de geçerli olup, özelde ise Mosca da bu tespitleri aşan bir kuram ortaya koyamamaktadır. Bottomore'a göre demokrasi fikri ve elit kuramı iki ana bağlamda çatışma halindedir; birincisi, elit kuramı *“bireysel doğal yeteneklerin eşitsizliği”* üzerine inşa edilirken; demokrasi fikri siyasal eşitliği, *“bireyin temelde eşitliğinden”* yola çıkarak kuramsallaştırır. İkincisi elit kuramının yönetici azınlık fikri demokrasinin çoğunluk yönetimi kuramıyla çelişmektedir (Bottomore, 1996: 13). Özellikle de elitlerin kural olarak kapalı bir döngüsel yapıda tasvir edildiği Pareto'nun kuramı düşünüldüğünde bu çatışma had safhaya çıkmaktadır. Mosca özelinde ise kuramı demokratik temeller ile bağdaştırma çabası göze çarpsa da Mosca'nın kuramı da özünde bu temel çelişkiyi ortadan kaldıracak nitelikte değildir.

Bottomore elit kuramlarının bütününe yaptığı genel eleştiride şunu ifade etmektedir; elit kuramcılarının özünde anlatmak istediği demokrasi kuramı bağlamında bir iddia değildir. Onların amacı Marks'a karşı bir anti-tez inşa etmektir. Bu Marks karşıtlığı da iki bağlamda

özetlenebilmektedir. Birincisi, Marks'ın toplumsal sınıflar kuramını çürütmek, ikincisi ise sınıfsız topluma karşı çıkmaktır (Bottomore, 1996: 18).

Mosca'nın Marksist kurama karşıtlığının yanında ortaya koyduğu kuramın siyaset bilimi ve demokrasi kuramına katkısı yadsınamaz. Mosca, Pareto'ya göre nispeten daha demokratik ve demokrasi kuramıyla ilişki içinde bir kuram ortaya koymaktadır. Ancak bu noktada yine Gramsci'nin eleştirisine dönersek Mosca'nın kuramındaki bir başka çıkmaz sokak karşımıza gelir. Gramsci'ye göre; *“Mosca'nın yetersizliği ‘siyasal parti’ problemiyle yüzleşme eksikliğinden de bellidir”* (Gramsci, 2014: 129). İşte tam bu noktada bir başka elit kuramcısı olan Robert Michels, Gramsci'ye cevap verir nitelikte elit kuramına ilişkin incelemelerini siyasal partilere odaklanarak yapmaya çalışır.

1.3.3. Robert Michels'in Elitizm Kuramı

Michels'in kuramını detaylı olarak incelemeden önce bu kurama ilham veren ve bu konuda ilk çalışmaları yapanlardan biri olan Moisei Ostrogovski'ye (1854-1921) değinmek gerekir. Ostrogovski *"Demokrasi ve Siyasal Partilerin Örgütü"*, (Democracy and the Organization of Political Parties) adlı eserinde siyasal partileri ve siyasal partilerin demokrasi açısından işlevlerini örgüt bağlamında ele almıştır (Özbudun, 1979: 7). Ostrogovski siyasal partileri ve siyasal partilerin örgütsel yapılarını inceleyerek demokrasi bağlamında sonuçlar çıkartan ilk kuramcılardan biridir. Ostrogovski'ye göre demokrasi siyasal örgütlenme neticesinde yozlaşmaktadır (Barker ve Howard, 1975: 424-445).

Ostrogovski'ye göre; hükümet bir tekeldir. Hükümet toplumda kast oluşturmada ayrı bir küme meydana getiren bir sınıfın ellerindedir. Seçim sistemi, ne kadar güçlü olursa olsun, demokrasiye ilişkin sadece biçimsel bir saygınlık yaratır. Siyasal partilerin varlığı ise demokrasinin gücünü azaltmaktan öteye geçemez (Runciman, 1986: 54). Ostrogovski'nin düşüncelerinin elit kuramı bağlamında toplumsal ve entelektüel açıdan değerlendirilmesi gerekir (Barker ve Howard, 1975: 424-445).

Ona göre kalabalık kitleler siyasal olaylarla ilgili olarak yetkinlik kazanmış ve bu konuda nitelikli siyasal katılım sağlayacak düzeyde değildir. Kalabalık kitleler gündelik hayatı ilgilendiren konular dışında, bir konu üzerinde yarım saatten fazla kafa yoracak zihinsel ve entelektüel kapasitede değildir. Ostrogovski bu haliyle demokrasiyi *"herkesin konuşamadığı ama herkesin şarkı söyleyebildiği"* bir müzikale benzetir. Bu müzikalde kalabalık kitleler alkışları ve bağırışları ile müzikale eşlik eder, oylama hakkı söz konusu olduğunda ise *"herkes elini kaldırabilir"* (Uçakçıoğlu, 2019: 31-32). Ancak bu müzikal şeklen demokrasi anlamına gelse de aslında kalabalıkların varlığı formaliteden ibaret bir demokrasi tiyatrosudur.

Ostrogovski'ye göre çözüm sürekli ve katı biçimde örgütlenmiş daimî parti örgütleri yerine, özel bir amaç için bir araya gelen geçici mekanizmaların oluşturulmasıdır. Demokrasinin bu örgütsel çıkmazını aşmak için makul bir çözümdür (Katz, 2005: 36). Ostrogovski, bu sayede siyasal parti organizasyonunun katı bir örgüt haline gelip, demokrasiye karşı aşılmaz bir duvar haline gelmesinin ve bir örgüt bağlamında demokratik gücün birikimli ve kalıtsal hale gelmesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Aslında o da demokrasinin elitist ve oligarşik eğilimi ile siyasal parti yapısının örgütsel anlamda karşılıklı olarak birbirini beslediğini ve bu karşılıklı etkileşimin demokrasiyi imkânsız hale getirdiğini iddia etmektedir.

Ostrogovski'nin siyasal partilerin varlığı ve örgütleniş şekli ile demokrasinin işlevsizliği ve yetersizliği arasında kurduğu kuramsal ilişki, elit kuramı ve siyasal partilerin örgütleniş bağlamında Michels'e ilham olmuştur. Abadan'a göre; Michels siyasal partilerle ilgili incelemesine başlarken, Ostrogovski'nin çalışmasından habersizdir (Abadan, 1956: 114). Ancak neticede her iki düşünür de aynı olguyu, aynı bağlamda ve yakın tarihlerde araştırma konusu etmişlerdir. Bu bakımdan birbirlerini etkilemiş olmaları muhtemeldir.

Michels, klasik elit kuramcıları arasında yer alan ve elit kuramını, örgüt kuramı bağlamında farklı bir perspektiften zenginleştirerek demokrasinin imkansızlığı çıkarımına ulaşmaktadır. Michels'in en önemli eseri “*Siyasal Partiler, Modern Demokrasideki Oligarşik Eğilimlerin Sosyolojik İncelemesi*” adlı çalışmadır. Michels bu çalışmada örgüt içi demokrasinin imkansızlığı ve örgüt içindeki aşılabilir oligarşik eğilimlerden yola çıkarak, demokrasinin imkansızlığı ve demokrasi içindeki aşılabilir oligarşik eğilimlere ulaşmaktadır. Michels bu eserini ortaya koyarken siyaset bilimi literatürüne “*oligarşinin demir kanunu*” adını verdiği özgün bir kavram ile katkıda bulunmuştur.

Oligarşinin demir kanununa ilişkin söylenmesi gereken ilk şey Türkçe literatürde kavrama yüklenen anlamdan ve yapılan birebir çeviriden kaynaklanan farklılıktır. Bazı kaynaklarda “*oligarşinin tunç kanunu*” olarak çevrildiği ve bu çevirinin Türkçe literatürde yaygın olarak tercih edildiği görülmektedir. Ancak kavramın çeviri karşılığı tam olarak “*oligarşinin demir kanunu*” şeklindedir. (Sipahi ve Dereli, 2021: XIII). Bu tercihte sosyal bilimlerin metodolojisine özgü bir eğilimin ve varsayımın etkili olduğu da söylenebilir. Sosyal bilimlerde fen bilimlerine benzer şekilde değişmez, kati, katı kurallar ve genellemeler yapmak mümkün değildir. Sosyal bilimlerde yapılan tüm genellemeler ve çıkarımlar bağlamı içerisinde anlam taşır ve değer yüklüdür. Özetle çok sert katı ve değişmez kanunlara ulaşmak söz konusu değildir. Bu bakımdan literatürde demir yerine tunç kelimesi tercih edilmiş olabilir. Nitekim demir, kati ve değişmezliğe vurgu yapmaktadır. Ancak bu çalışmada kelimenin etimolojik kökenine ve birebir çeviriye sadık kalınarak “*oligarşinin demir kanunu*” kullanılacaktır.

Michels, Siyasal Partiler adlı eserinin giriş bölümünde "*organizasyon olmadan bir demokrasi tasarlanamaz*" diyerek söze başlamış, eserinin sonunda ise "*organizasyondan bahseden oligarşiden bahseder*" sonucuna ulaşmıştır (Michels, 2021). Bu ifade Michels'in örgüt bağlamında demokrasinin imkansızlığından bahsettiğine ilişkin net bir çıkarım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Michels, Pareto'nun "*elit döngüsü*" ve Mosca'nın "*siyasi sınıf*" kavramlarını sentezleyerek farklı bir bağlamda (örgüt yapısını inceleyerek) elit kuramına özgün katkılar sağlamıştır. Oligarşinin demir kanunu, örgütün yapısal nitelikleri ve gelişimi ile örgüt liderinin güçlenmesi arasında bir paralellik kurar ve aynı oranda oligarşik eğilimlerin güçlenişine işaret eder (Sipahi ve Dereli, 2021: XIV). Oligarşik eğilimlerin varlığı, güçlenmesi ve aşılması beraberinde örgüt içi (siyasal partilerde) demokrasinin imkansızlığına işaret eder. Michels bu noktada tümevarım yöntemi kullanarak bir genelleme ile demokrasi kuramı bağlamında makro sonuçlar çıkartır.

Michels, eserinin giriş bölümünde aristokrasinin ve demokrasinin içiçe geçmiş olduğu bir siyasal yapı tasvir eder. Bu siyasal yapının Michels'e göre en önemli niteliği, aristokratik eğilimlerin ve aristokrasinin güç mücadelesinin demokratik yönetim ve kuramlar içinde üstü örtük bir biçimde var olmasıdır. Hatta Michels'e göre aristokratik güç var olmaktan da öte demokratik yönetimin her aşamasında vardır ve her unsuruna etki eden baskın bir öğedir. Michels'in bu tespitinin anahtar kelimesi ise siyasal partilerdir. Michels siyasal partileri demokrasi kuramının merkezine koyarak öncelikle parti içi demokrasinin varlığını sorgular. Aristokratik unsurların ve eğilimlerin parti içinde etkin olduğunu görerek buradan bir elit teorisi ve bir özgün demokrasi çıkarımı yapar.

Michels; "*modern parti yaşamında aristokrasi kendini memnuniyetle demokratik bir kılığa sokmakta, beraberinde demokrasinin özüne aristokratik unsurlar katarak tesir etmektedir*" demektedir (Michels, 2021: 9). Michels'e göre siyasetin ve demokrasinin merkezinde yer alan siyasal partiler yapısal ve işlevsel olarak aristokrasi ile demokrasinin iç içe geçtiği bir görünümündedir. Hatta Michels daha da karamsar bir ifade ile; "*Bir yandan şeklen demokratik bir aristokrasiye, diğer yandan ise aristokratik öğeler barındıran demokrasiye sahibiz*" der (Michels, 2021: 9).

Michels'in yaşadığı dönem düşünüldüğünde siyasal anlamda modern demokrasi deneyimlerinin ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönem ve kuramsal olarak modern demokrasi kuramının yeni inşa edildiği bir dönem karşımıza çıkar. Bu bağlamda Michels, aristokratik yönetimin tam olarak aşıp aşılmadığı ya da demokrasi kuramının temellerinin ne kadar sağlam olduğunu sorgulayan bir siyaset kuramcısı olarak tasvir edilebilir. Bu noktada Michels'in

demokrasi karşıtı olduğunu söyleyemeyiz. Yapmaya çalıştığı şey diğer klasik elitler için de geçerli olan bir çabadır. Bu çabanın siyaset felsefesindeki karşılığı da siyasal güç ve iktidar mücadelesini idealize etmeksizin, olduğu gibi, tüm yalınlığıyla ve gerçek bir şekilde tasvir etmektedir. Bu bağlamda da Michels'in Machiavellist geleneğin bir diğer temsilcisi olduğu kaçınılmaz bir gerçekliktir.

Kuramını inşa ederken ilk olarak siyasal partilere odaklanan Michels'in ikinci tercihi inceleme konusunun niteliğine bağlı olarak sosyalist ve demokrat partiler olmuştur. Michels'e göre sosyalist ve demokratik partiler, demokrasi odaklı ve demokrasi dışı her türlü eğilime karşıt olmaları açısından önem taşırlar. Şayet oligarşi karşıtı bu yapılarda bile oligarşi hayat buluyorsa bu bizi oligarşinin evrenselliğine ve kaçınılmazlığına götürür. Burada dikkatlerden kaçmaması gereken bir diğer husus Michels'in önyargısız ve analitik cevapların peşinde olmasıdır. Nitekim her kuramda olduğu gibi, eksiklikler, zayıflıklar ya da öngörülemeyen noktalar olabilir. Bir bilimsel kurama yapılacak en önemli ve aşılamaz olumsuz etiketleme ise önyargılı olmasıdır. Bu bağlamda Michels'in niyeti gayet açıktır. Bunu ne ölçüde başarabildiği ayrı bir tartışma konusu olsa da Michels analitik yöntemlerle, önyargısız bilimsel neticelere ulaşmaya çalıştığını açıkça beyan etmektedir.

Michels'in yaptığı bir diğer önemli tespit ise; yaşadığı dönemdeki iktisadi ve sosyal koşulların yarattığı gerekliliklerin demokrasiyi imkânsız kıldığı yönündedir. (Michels, 2021: 10). Sonuçta Michels'e göre, demokrasinin uygulamada siyasal partiler bağlamındaki imkansızlığı ile demokrasinin sosyal anlamda imkansızlığı örtüşmektedir. Çalışmasının neticesi bu örtüşmeyi de haklı çıkartacak niteliktedir.

Michels, siyasal gücün aktarımına, otoritenin ve iktidarın süreklilik kazanmasına atıfta bulunarak sınıf hakimiyetinin korunması için en etkili aracın siyasal gücün aktarılması olduğunu dile getirir. Öyle ki iddiasını kalıtsal monarşinin yerine seçimli monarşinin geçtiğini ifade edecek kadar ileri götürür. Michels, Mosca'ya atıfta bulunarak gücün kalıtsal aktarımına farklı bir bağlamda da işaret eder. Mosca'ya göre çocuk sahibi olmayan elitlerin siyasal gücü aktarma eğilimleri beraberinde, nepotizm olgusunu doğurmuştur. Michels, sosyolojik değişime değinerek sanayi burjuvazisinin aristokratikleşme eğiliminde olduğunu vurgular, siyasal devrimlere işaret ederek hiçbirinin hedeflenen tutarlı demokrasi sonucuna ulaşamadığını ifade eder. (Michels, 2021: 10-13). Aslında Michels'in söylemeye çalıştığı yaşadığı dönemin demokratik görünümüne rağmen siyasal yapının kılcal damarlarında aristokrasinin kol gezdiğiidir. Başka bir ifade ile Michels'in yaşadığı dönem; tasvir edilen ideal demokrasiden uzakta, daha ziyade aristokratik yönetimin farklı bir versiyonunun yaşandığı bir dönemdir.

Michels, siyasal partilerin yöneticilerinin ve üst düzey kadroların lehine asimetrik bir işleyişin olduğundan bahseder. Zamanla siyasal parti lideri ve yönetim kadrosu deneyim kazanarak, kendi çıkarlarını kitlelerin çıkarlarının önünde görmeye başlarlar. Michels'in bu konuyu iki önemli kavramsallaştırma üzerinden anlattığı görülmektedir. Birincisi “*kitlelerin ehliyetsizliği*” ikincisi ise “*kitlelerin kayıtsızlığıdır*” (Sipahi ve Dereli, 2021: XIV-XV). Profesyonel yöneticiler, teknik bilgi, beceri ve donanımlarını sürekli geliştirirken örgütün tabanında yer alan kitlelerin böyle bir imkânı yoktur. Michels bu olguyu “*kitlelerin ehliyetsizliği*” olarak açıklamaktadır. Örgüt faaliyetlerinde etkin olmak, sıradan üyelere hem bilgi hem deneyim kazandırır. Ancak örgütün tabanında yer alan kalabalık kitlelerin, örgüt faaliyetlerinde etkin olmak ve bu etkinlikten bilgi ve deneyim kazanmak yani güç devşiriminde bulunmak gibi bir eğilimleri yoktur. Michels bu olguyu da “*kitlelerin kayıtsızlığı*” olarak açıklar. Michels'in kavramları anahtar niteliğindedir ve bir siyasal partinin örgüt yapısı bağlamında nasıl yöneten azınlık ve yönetilen çoğunluk olarak ayrıştığını, bu ayrışmanın işlevsel boyutları üzerinden tasvir eder.

Michels, demokratik örgütlerde liderlik olgusunu, liderliğin nasıl elde edildiğini, korunduğunu ve bu gücün birikiminin nasıl sağlandığını üç başlık altında inceler: birincisi, “*liderliğin teknik ve idari sebepleri*”, ikincisi “*liderliğin psikolojik sebepleri*”, üçüncüsü ise “*entelektüel etkenler*” olarak karşımıza çıkar (Michels, Siyasi Partiler, 2021: 19-65). Bu bağlamlar, siyasal partilerde örgüt yapısı açısından liderliğin nasıl elde edildiği ve nasıl gücün birikimli olarak devşirildiği konusunda kapsamlı analiz ve açıklamaları içerir. Bu süreçler neticesinde siyasal parti liderinde otokratik eğilimlerin geliştiği gözlemlenir. Bu eğilimler zamanla iktidarın icrasına tesir eder. Bu süreç aynı zamanda karşılıklı olarak lider üzerinde psikolojik etki bırakır ve sonuçta bu güç devşirimi toplumsallaşarak olağan ve meşru hale gelir. (Michels, Siyasi Partiler, 2021: 65-240).

Michels'in kuramına ilişkin olarak üç ana argümanının varlığından söz edebiliriz (Önderman, 1991a). Bu argümanları kısaca özetlemek gerekirse; birincisi, Michels'e göre kalabalık örgütlerin bütünüyle kontrol edilebilmesinde, iş gücü ve uzmanlığın göz ardı edilmesi imkansızdır. Michels bu bağlamda Weber'e atıfta bulunarak örgüt içerisinde iş bölümü ve organizasyonun gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

İkincisi, iş bölümü ve uzmanlaşma kaçınılmaz olduğu ölçüde beraberinde örgüt içerisinde karar vericileri ve teknik bilgiye sahip uzmanları vazgeçilmez kılmaktadır. Bu bağlamda karar vericiler ve teknik uzmanlar örgüt içerisinde zamanla hem deneyim kazanmakta hem de güçlerine güç katmaktadır. Bu süreç asimetrik bir şekilde gücün yönetici azınlıkta birikmesine ve gücün aktarılabilir hale gelmesine yol açmaktadır. Üçüncüsü, Michels, elit

kuramının ana argümanını bir kez daha tekrarlamaktadır. Ona göre; *"iktidar, iktidarı doğurmaktadır"* (Parry, 1971: 43), yani *"birikimlidir"* (Wolfe, 1985: 373).

Michels'in bu argümanları bağlamında oligarşiye ilişkin nasıl bir tasvirde bulunduğunu şu şekilde özetleyebiliriz: Örgüt içinde yöneticilerin faaliyetleri kontrol edilemez ve sahip oldukları gücün birikimli ve devredilebilir olması önlenemez (Casinelli, 1953: 780). Bu bağlamda da örgüt içinde yöneticilerin kendi çıkarlarını, örgütün ya da örgüt içindeki kalabalıkların çıkarlarından üstün tutması kaçınılmaz hale gelir (Kelso, 1978: 150 akt. Önderman, 1991a). Örgütün, karmaşıklık, uzmanlaşmaya duyulan ihtiyaç ve örgüt dinamiği bağlamında yönetici azınlığın tahakkümüne dayalı yönetiliyor olması beraberinde oligarşiyi getirmektedir. Michels bu yapı dolayısıyla ister doğrudan ister dolaylı yoldan olsun demokrasiye karşı sistematik olarak kuşku duymaktadır (Bottmore ve Nispet, 2019: 718).

Michels'in tasvir ettiği oligarşik yapı ve gücün hem birikimli hem devredilebilir nitelik kazandığı örgütsel yapı şu sonucu doğurur; güce ulaşan en idealist yöneticiler bile, gücün beraberinde getirdiği yozlaşmadan kaçamazlar (Berberoğlu, 2014: 22).

Michels, demokrasinin çeşitli biçimleri içerisinde oligarşinin oluşmasını bir zorunluluk olarak tespit edip bu zorunluluğun ister sosyalist ister anarşist tüm yönetim biçimleri için geçerli olduğunu iddia etmektedir. Ona göre, devlet ya da hükümet *" bir azınlığın örgütlenmesidir"*, çoğunluk ise daima kendini yönetmekten acizdir (Bottmore ve Nispet, 2019: 714).

Michels'in çalışmalarını örgüt kuramı bağlamında kısaca değerlendirdiğimizde ise karşımıza şu sonuç çıkmaktadır: İdare modern dönemde bürokratik örgütlenmeyi gerekli kılmaktadır, bu bağlamda da örgütler içerisinde üst düzey yöneticiler güç konusunda tekel konumuna gelmektedir. Üst düzey bilgi ve deneyim, uzmanlık bilgisi ve teknik donanım gücün tekel konumundaki durumunu daha da öteye taşıyarak gücü aktarılabilir hale getirmektedir. Bu da gücün sürekli bir elit grubun tekelinde olması ve zaman içerisinde başka bir elit gruba devredilmesini beraberinde getirmektedir (Lipset, 2021: xlv).

Öncü'ye göre; Michels'in örgüt bağlamındaki bu tespitleri ve öngörülleri örgüt içinde yer alan kalabalık kitlenin örgüte yabancılaşmasına sebep olmaktadır. Öncü, Michels'in aynı zamanda makro ölçekte bir örgüt olması bağlamında bürokrasiye karşı karamsar olduğunu ifade etmektedir. Michels, modern dönemde bürokrasinin kaçınılmaz olduğunu, ancak *"bürokratik idarenin teknik üstünlükleri için çok yüksek bir fiyat ödendiğini"* düşünmektedir (Öncü, 1976: 12).

Michels'in kuramına ilişkin literatürde zengin bir tartışma söz konusudur. Onu destekleyenler kadar, tespitlerini eleştirenler ve karşı çıkanlar da olmuştur, bu eleştirilerin

başında demokrasi karşıtlığı gelmektedir. Bazı düşünürler onun demokrasi karşıtı bir kuramcı olduğunu düşünmektedir.

Nitekim Lipset'e göre; siyasi partilerin yöneticilerinin kendi içinde uyumlu, türdeş, elit bir siyasi yapıda olduğu konusu tartışmalıdır. Aynı zamanda parti içindeki oligarşik yapı, parti içinde demokrasiyi olumsuz etkilese hatta imkânsız kısa bile, partiler arası mücadelenin varlığı makro ölçekte siyasal yapıda demokrasi konusunda iyimser olmak için yeterlidir (Lipset, 2021; Özbudun, 1979: 162-166). Benzer bir tespiti Sartori de yapmaktadır. Sartori'ye göre; Michels'in gözlemi "*Partiler demokratik değildir*" önermesinden yola çıkarak, "*Demokrasi demokratik değildir*" sonucuna ulaşmaktadır. Sartori bu genellemeyi haklı görmemektedir (Sartori, 2017: 192).

Michels'in kuramı, örgüt kuramı açısından da eleştiriye tabi tutulmuştur; bürokratik örgütlenmenin kuramsal değerlendirilmesi açısından Michels'in kuramı determinist olmakla eleştirilmiştir (Lipset, 2021: lv). Bürokrasinin yalnızca olumsuz yönlerini görmesi, bürokratik örgütlenmenin arzulanan işlevsel faydalarının göz ardı edilmesi nedeniyle bu determinizm eleştirisi pek çok düşünür tarafından desteklenmiştir. Aynı zamanda bürokratik örgütlenmenin oligarşik eğilime yol açtığına ilişkin tespiti sorgulanmakla birlikte Michels'in kuramının determinist yönü reddedilmiştir (Mouzelis, 2003: 72).

Michels'in tespitleri ve argümanları olumlu ve olumsuz yönleriyle çok yönlü olarak tartışılrsa da yaşadığı dönemde ampirik verilere ve siyasal- sosyal çıkarımlara dayanarak demokrasi kuramına düştüğü şerh öylesine kuvvetli dayanaklara sahiptir ki eseri zaman içerisinde siyaset biliminin temel eserleri arasına girmiştir.

1.4. Modern Elit Kuramcıları

Modern elit teorisyenleri arasında elitizmi demokrasi bağlamında, siyaset bilimi ekseninde tartışan kuramcılar da olmakla birlikte bu tez bürokratik elitizme odaklanmış olduğundan bu bölümde sadece modern elitlerin bürokratik elitizm bağlamında ortaya koymaya çalıştıkları yeni kavramlara ve gelecek öngörülerine kısaca değinilecektir.

Bu kuramcılar, klasik elitlerin ortaya koyduğu elit kuramına genel anlamda bürokrasi bağlamında yaptıkları ülke incelemeleri ve yeni ortaya attıkları kavramlar ile katkıda bulunmuşlardır. Modern elit kuramcıları, bürokrasinin doğası, güç kaynakları ve bunun elitizm bağlamındaki anlamına ilişkin önemli kuramsal katkılarda bulunmuşlardır.

Bruno Rizzi, Sovyetler'deki Marksist deneyimin analizini yaparak bürokrasiye ilişkin evrensel iddialarda bulunmuştur. Bürokrasinin üretim araçlarını kontrol ettiğini ve dünyadaki

bürokratikleşme eğiliminin giderek arttığını iddia eder. Rizzi'ye göre bu tespit sadece Sovyetler Birliği ile sınırlı değil, faşist ve kapitalist ülkeleri de kapsamaktadır (Mouzelis, 2003: 32). Rizzi ortaya attığı bu bürokratikleşme eğilimi bağlamında ortaya çıkan yeni yapıya bürokratik kolektivizm adını vermektedir

James Burnham, bürokratların sahip oldukları uzmanlık bilgisini kullanarak kontrol mekanizmasını ele geçireceğini ve yönetsel devrim gerçekleşeceğini iddia etmektedir (Önder, 2013: 102). Mouzelis'e göre Burnham'ın yönetsel devrim düşüncesi Rizzi'nin düşüncelerinin daha geniş bir yorumudur (Mouzelis, 2003: 33).

Milovan Djilas, ortaya attığı '*Yeni Sınıf*' kavramı ile komünizm eleştirisi yapmaktadır. Ona göre bu yeni yapı klasik bürokratlardan farklıdır ve daha çok parti içi yapılanma bu sınıfı ortaya çıkartmaktadır. Ayırt edici özellikleri ise idari ve ekonomik anlamda gücün tekeli ellerinde bulundurmalarıdır (Bottomore, 1996: 89).

John K. Galbraith'e göre işletmelerin tek bir yönetici tarafından idare edildiği ve karar mekanizmasında işletme sahiplerinin ağırlığının olduğu dönem artık işlevselliğini yitirmiştir. Artık uzmanlık bilgisi ve teknik beceriye sahip uzmanların bir araya geldiği yapılar işletmelerin karar mekanizmalarını oluşturacaktır. Galbraith bu yeni uzmanlardan oluşan yapıya tekno yapı adını vermektedir (Duverger, 2011: 191-192). Putnam, Galbraith'ın üretim sürecinin değişen yapısının izini sürdüğünü ve kurama teknoloji ve organizasyonu ekleyerek bu bağlamda katkıda bulunduğunu ileri sürmektedir (Putnam, 1976: 204). Galbraith'ın tezinde devletin ve devlet bürokrasisinin de teknoloji merkezli yeniden dönüşüme ve bir güç dağılımına tabi olacağı vurgusu vardır.

Ralf Dahrendorf, bürokratik elitizme farklı bir yorum getirmiştir. Dahrendorf da Djilas gibi sosyalist rejimlere ilişkin çıkarımlardan yola çıkmıştır. Bürokrasinin hâkimiyeti tespitinde bulunmuş ve bunun eleştirisi üzerine odaklanmıştır. Elitizmin sınıf mücadelesine ilişkin görüşünü klasiklerden farklı olarak yapıcı ve pozitif bir sınıf çatışması olarak tasvir etmiştir. Dahrendorf, sınıf çatışmasının sosyal gelişmenin itici gücü olduğunu söyleyerek kavrama olumlu bir anlam katmıştır (Murgul, 2019: 162-163).

Robert D. Putnam, bürokratları ve siyasetçileri iki başat iktidar eliti aktörü olarak ele almış ve daha çok aralarındaki ilişkiye odaklanmıştır. Putnam 1970'li yıllarda özellikle batı ülkelerinde yaptığı araştırmalarla elit-bürokrasi ilişkisi bağlamında elit kuramına yeni bir boyut kazandırmıştır. Putnam bürokratları ikiye ayırmaktadır; klasik bürokratlar ve politik bürokratlar. Putnam'a göre politik bürokratlar, klasik bürokratların uzlaşmaz ve otonom tutumuna karşın, toplumsal ve siyasal gerçekliğe duyarlı ve uzlaşmaya eğilimlidir. Klasik bürokrat siyasetçi ile uzlaşamazken ve onu bir düşman gibi görürken, politik bürokrat politikacı

ile çoğu zaman iş birliği halindedir. Ancak ilginç bir şekilde Putnam bu iki farklı bürokrat tipini birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını ve bunların karikatürize edilmiş tipler olduğunu ifade eder. Ayrıca politik bürokratları klasik bürokratlardan daha hesap verilebilir bulmaktadır (Putnam, 1973: 259-261).

Genel olarak baktığımızda elitizmi bürokrasi bağlamında inceleyen düşünürler bürokrasinin doğası ve güç kaynakları ile iktidarın doğası ve güç kaynakları arasında bir ilişki ve benzerlik olduğu tespitinde bulunmaktadırlar. Bürokratlar sahip oldukları uzmanlık bilgisi, karar mekanizmalarındaki hâkimiyetleri dolayısıyla kendilerine otonom bir güç alanı yaratmaktadır. Bu alan kimi kuramcılara göre bürokrasiyi sınıf olarak ifade edilebilecek bir kategoriye taşımaktadır.

1.5. Bürokrasi ve Bürokratik Elitizm

1.5.1. Bürokrasi

Bürokrasi, modern devlette idari yapının görünümüdür. Modern devlet, bürokrasi yapılanması ekseninde işlevsel hale gelir. Modern devletin ortaya çıkışından günümüze kadar geçirdiği değişim ve evrim paralelinde bürokrasi de değişmiş ve dönüşmüştür. Bürokrasi modern öncesi dönemde de yönetsel faaliyetlerin yerine getirilmesi bağlamında, nispeten var olsa da asıl işlevsel ve yapısal gelişimini modern devletin ortaya çıkmasıyla göstermiştir (Abadan, 1959).

Bürokrasinin modern anlamda ilk ortaya çıktığı dönemden günümüze yönetsel anlamda bazı avantajları, güçlü yönleri olsa da aynı zamanda eleştirilen ve sorunlu yönleri de vardır. Bürokrasinin hem zaman içerisindeki değişimi ve dönüşümü hem de olumlu ve olumsuz yönleri bir arada düşünüldüğünde bürokrasinin ne olduğuna ilişkin oldukça farklı bakış açıları ve farklı bürokrasi tanımları yapılmıştır. Literatürde çok sayıda bürokrasi tanımı vardır. Bu bürokrasi tanımlarının her biri bürokrasinin bir yönüne, bir fonksiyonuna açıklık getirmekte ya da bürokrasinin işlevlerinden öne çıkan bazılarını açıklık getirmektedir. Bu bağlamda bürokrasinin bürokratik elitizm ve popülizm ile ilişkilendirilebilecek öne çıkan bazı tanımlarına yer vermek daha doğru olacaktır.

Abadan, bürokrasinin üç temel anlam etrafında şekillendiğini ifade etmektedir. Birincisi, *kırtasiyecilik (pejoratif anlam)*, sorumluluk yüklenmekten kaçınmak, işlerin yavaş ve keyfi yönetilmesi hatta idari yoldan baskı yapma anlamındadır. İkincisi, *devlet teşkilatı ve memurlar topluluğu* anlamına gelir. Geniş halk kitleleri tarafından bürokrasi böyle görülür. Üçüncüsü yönetim bilimi açısından içerdiği anlamı ifade ediyor. Kamu sektöründe ve özel

sektörde bulunan *teşkilat ve idareyi* ifade eder. Kavramın anlamı tarafsız yani nötrdür (Abadan, 1959: 7).

Öztaş, benzer bir tasnifle bürokrasinin dört anlama atıfta bulunduğunu ifade eder. *Bir hastalık (pejoratif anlam), idare (kamu mal ve hizmetlerini üreten bürolar), bir örgütlenme biçimi (Weberyen, modern bürokrasi), kararları uygulayan uzman çalışma grubu (memurlar)* (Öztaş, 2019: 1).

İlk olarak kavramın kırtasiyecilik anlamına gelen pejoratif yönünü açıklamak gerekirse; bu durumu Merton net bir şekilde şu ifadelerle dile getirmektedir:

"Başlangıçta bir araç olarak görülen kurallara bağlılık kendi içerisinde bir amaca dönüşür "aracı rolündeki bir değer nihai bir değer haline geldiği" amaçların yer değiştirmesi benzeri bir süreç meydana gelir. Hangi durumda olursa olsun düzenlemelere uyma şeklinde kolayca tanımlanabilecek olan disiplin, spesifik amaçlar doğrultusunda tasarlanmış bir ölçüt olmak yerine bürokratin hayatında ani bir değer haline gelir. Asıl amaçlarının yer değiştirmesi neticesi ortaya çıkan bu önem, kataloğa ve değişen duruma adapte olmada yetersizlik sergilemeye dönüşür. Biçimsellik ve hatta ritüelcilik, ısrarla biçimsel prosedürlere aşırı bağlılık neticesinde ortaya çıkar. Bu durum, asıl ilginin kurallara uyma yönündeki temel düşüncenin örgütün amaçlarını başarmaya engel haline gelecek kadar abartılı olmasına uzanabilir ki bu da hepimizin bildiği teknik memur olgusuna ya da kırtasiyeciliğe yol açar. Amaçların yer değiştirmesi sürecinin uç bir ürünü, eylemlerini sınırlayan tek bir kuralı bile unutmayan ve bu nedenle müşterilerin çoğunluğuna yardımcı olamayan bürokratik virtüözdür" (Merton, 2016: 131-132).

Merton'a göre bürokrasinin yapısı ve işlevleri, olumlu ve olumsuz yönleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde bürokrasi, bir bürokratik kişilik yaratmaktadır. Bürokratik kişilik, bürokrasinin özünde yoktur (Wilson, 1996; Öztaş, 2019: 4). Fakat bürokrasinin işlevlerinden dolayı gelişen bu bürokratik kişilik, zamanla uzmanlık bilgisi ve teknik bilgiye dayalı gücü devşirmenin yarattığı yönetsel aktör haline gelir. Bu yönetsel aktör zaman içerisinde elitizm kuramının ana odak noktalarından biri olan yönetici elitler kategorisi içerisinde güçlü bir ana aktör haline gelir. Yukarıda değindiğimiz, bürokratların uzmanlık bilgisi ve teknik bilgiye dayalı güç devşirmelerinin neticesinde ortaya çıkan görünüm Balzac tarafından bir romanında "*cücelerin yönettiği devasa güç*" olarak tarif edilmiştir (Öztaş, 2019: 5). İkinci olarak bürokrasinin Weberyen anlamına değinmek gerekirse, hem bir bürokrasi tanımı yapmak hem de bürokrasinin ana unsurlarını açıklamak gerekecektir.

Modern bürokrasi şu şekilde işler: genel olarak kurallar, ... Tarafından düzenlenen resmi yetki alanları ilkesi vardır bu şu anlamlara gelir: (1) bürokratik olarak yönetilen yapının amaçları için gerekli düzenli etkinlikler formel görevler olarak isimlendirilir. (2) bu görevlerin yerine getirilmesi için gerekli emirleri verme yetkisi ısrarlı şekilde dağıtılır ve memurların eline verilebilecek fiziksel, dini ya da başka türlü zorlayıcı araçları ilgilendiren kurallar tarafından sıkı biçimde sınırlandırılır. (3) bu görevlerin düzenli ve

sürekli olarak yerine getirilmesi ve ilgili hakların icrası için metotlu tedbirler alınır; sadece genel kurallara uygun niteliklere sahip kişiler istihdam edilir.

Devlet alanında bu üç unsur bürokratik bir daire oluşturur, özel ekonomi alanında ise bürokratik bir girişim oluşturur. Bu şekilde anlaşılan bürokrasi, siyasal ve dinsel topluluklar da sadece modern devlet ve özel ekonomide sadece en gelişmiş kapitalist kurumlarda tam olarak gelişir... Bürokratikleşme her şeyden önce sağlıklı, nesnel değerlendirmelere göre idari işlevlerin uzmanlaştığı ana ilkesini gerçekleştirme için en uygun olanağı sunar... Bürokratik örgütlenmenin belirleyici nedeni her zaman herhangi başka bir örgütlenme biçimine karşı teknik üstünlüğü olmuştur. (Weber, 2012: 323, 341 akt. Öztaş, 2019: 1-2).

Bürokrasinin hem kuramsal hem kavramsal hem de olgusal olarak pek çok açıdan analizi, değerlendirmesi ve tartışması yapılabilir. Ancak bu teze konu olan bürokratik elitizmin sağ popülizm bağlamında dönüşümüne ışık tutacak olan iki temel kavram yukarıda değinildiği gibidir. Birincisi pejoratif anlamda bürokrasi, olumlu ya da olumsuz, iyi niyetli ya da art niyetli her türlü bürokrasi eleştirisine malzeme sağlamakta ve bürokrasinin bütün gerekli ve olumlu işlevlerine rağmen bürokrasi eleştirmenleri bu bağlamda sağlam argümanlar elde etmektedir. İkincisi bürokrasinin, teknik bilgi ve uzmanlık bilgisi bağlamında elde ettiği güç ve ayrıcalıkla ilgilidir. Bürokrasi elde ettiği gücü ve ayrıcalığı kendi çıkarına kullanan yönetsel bir aktör haline geldiğinde elit kuramı bağlamında bürokratik elitizm denen olgu karşımıza çıkar.

1.5.2. Bürokratik Elitizm

Bürokratik elitizm, daha önce elit kuramını açıklarken belirttiğimiz üzere elit kuramcılardan Pareto'nun özellikle üzerinde durduğu unsur olan siyasal elitlerin ana aktörlerinden biridir. Bürokratik elitizmin, elitizm kuramını ilgilendiren kısmı birinci bölümde detaylı bir şekilde anlatıldığından burada bürokratik elitlerin kim olduğu, kavramın neyi ifade ettiği kısaca açıklanacak ve bu konuda çalışan kuramcıların kuramlarına yer verilecektir.

Kısaca belirtmek gerekirse bürokratik elitler, bürokrasinin özü ve işlevsel fonksiyonu olan uzmanlık bilgisi ve teknik bilgi ekseninde açıklanabilecek bir kavramdır. Bürokrasi özü itibarıyla teknik bilgiye dayanan, bir kurallar bütünü etrafında devlet mekanizmasının sistematik olarak görevlerini yerine getirmesi anlamına gelecek bir kavram olarak değerlendirildiğinde, bürokratlar bu mekanizmanın ana aktörü haline gelirler. Bürokrasinin, uzmanlık bilgisi dolayısıyla bürokratlara sağladığı güç, bürokratlar tarafından birikimli hale getirilerek öncelikle kendileri için ayrıcalıklı bir pozisyon yaratma amacıyla kullanılır. Zaman içerisinde bürokratlar bu ayrıcalıklı pozisyonlarını seçilmiş siyasal elitler ile olan ilişkilerinde kendileri lehine bir avantaj olarak kullanırlar. Bu konu yönetim bilimi literatüründe, yönetim-siyaset dikotomisi başlığıyla incelenmektedir. Bürokratik elitlerin varlığına ilişkin kuramsal

çalışmaların çoğu olgusal incelemelere dayanmaktadır. Bu çalışmalar özellikle ikinci Dünya Savaşı sonrası dönemde çeşitli ülke incelemelerini kapsayan zengin bir literatüre dayanmaktadır.

1.6. Örgüt Kuramları Bağlamında Bir Değerlendirme

Yukarıda elitizm ile bürokrat arasındaki ilişkiye değinildi ve elitizmin genel görünümü ortaya koyuldu. Ancak hem bürokratların davranışları hem de popülist aktörün eylemleri düşünüldüğünde konunun yönetim biliminin klasik perspektiflerden birine teğet geçtiğini görebiliriz. Yönetim- siyaset dikotomisi bu noktada karşımıza çıkar. Bu tartışma çok boyutlu, çok bağlamli ve çok eksenli olup, klasik tartışmaların ötesinde alanın bütününe etki eder nitelikte bir hacme sahiptir. Bu çalışmada popülist aktör ve bürokrat ilişkisini örgüt kuramlarının bazıları ekseninde yeni bir perspektif oluşturarak değerlendirmeye ve analiz edilmeye çalışılacaktır. Örgüt kuramları bir örgütün davranışını ve yönelimini açıklamaya çalışırken aslında mikro ölçekte toplumsal davranışa benzer bir örüntünün ipuçlarını bize vermektedir. Bu bağlamda örgüt kuramı perspektifinden popülist aktör- bürokrat ilişkisini açıklamak bize yeni bir ufuk çizgisi yaratacaktır.

Örgüt kuramları arasında iki tanesi, kaynak bağımlılık kuramı ve vekalet teorisi popülist aktör- bürokrat ilişkisine ışık tutma, bize yeni ufuklar açma potansiyeline sahip kuramsal perspektifler olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.6.1. Kaynak Bağımlılık Teorisi

Kaynak bağımlılığı kuramı ilk kez 1978 yılında Pfeffer ve Salancik tarafından yayınlanan *"Örgütlerin Dışarıdan Denetimi: Kaynak Bağımlılığı Bakış Açısı"* adlı eserle literatüre girmiş, örgüt kuramı alanında çalışan kuramcılar başta olmak üzere alanı ve uygulamayı doğrudan etkilemiştir.

Pfeffer ve Salancik örgütü şöyle tanımlamaktadır: *"her biri diğerleriyle etkileşime girerek kolektif olarak bir şeyler elde etmeye çalışan ve her biri kendi tercih ve hedeflerine sahip olan çıkar gruplarının bir koalisyonu"* (Pfeffer ve Salancik, 2003: 36).

Kuramın ortaya atıldığı dönemde, 1970'lerde kuramcıların örgütlere ilişkin odak noktası örgütün çevresiyle olan ilişkisini anlamaya ve açıklamaya çalışmaktır (Pfeffer, 2005: 436, Meydan, 2017). Delke'ye göre kaynak bağımlılığı kuramı, örgütün çevresi ve çevresindeki örgütlerle olan ilişkisinde güç odaklı bakış açısının ürünüdür (Delke, 2015: 4, Davis ve Cobb, 2010: 22). Üsdiken ve Leblebici de kaynak bağımlılığı kuramını, örgütlerin kaynak edinme sorunu ve kaynak edinme bağlamında ortaya çıkan bağımlılık ilişkileri olarak ifade etmektedir (Üsdiken ve Leblebici, 2001: 382).

Kaynak bağımlılığı kuramının iki temel argümanı vardır: birincisi, örgütler kendi iç dinamikleri, amaçları ve hedefleri doğrultusunda ne yaptıkları ile değerlendirilebilir. Ancak bu değerlendirme eksik ve birçok noktada yetersizdir. Örgütleri bir bütün olarak değerlendirdiğimizde örgütün üzerinde çevrenin yarattığı baskı ve kısıtlamalar ile örgütün çevre üzerinde yarattığı etki bir bütün olarak değerlendirilmeli ve göz ardı edilmemelidir. İkincisi, örgütün hem kendi iç yapılanması ve iç ilişkileri düşünüldüğünde, güç önemli bir etkidir ve güç ekseninde örgütün karar alma mekanizmaları siyasi bir nitelik taşır (Üsdiken, 2020: 79).

Kaynak bağımlılığı teorisi temel olarak üç ana eksen üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan birincisi açık sistem teorisidir. Örgütler, çevreleri ile ilişkisi olmayan, kapalı ve kendi kendine yeten yapılar değildir. Örgütlerin çevreleri ile ilişkileri, alışverişleri ve etkileşimleri kaçınılmazdır. Örgütler ister istemez ihtiyaç duydukları bazı kaynakları çevreden temin etmek zorunda kalırlar. Ancak bu noktada örgütün çevreden edindiği kaynakların güvenilirliği ve bu kaynağa olan bağımlılığın yarattığı riskler gündeme gelmektedir (Üsdiken, 2020: 80). Özetle söylemek gerekirse; kaynak bağımlılığı yaklaşımı, açık sistem görüşünü esas alır ve buna bağlı olarak çevrenin örgüt için belirsizlik kaynağı olma fikrine dayanır (Pfeffer ve Salancik, 2003: 2-5).

İkincisi örgütler tek başlarına kendi kendilerine yetemeyeceklerine göre ve çevredeki diğer örgütlerle ilişki kurmak zorunda olduklarına göre bu ilişkinin mahiyeti ve boyutları kaynak bağımlılığı kuramı için ana eksenlerden biri haline gelmektedir. Örgütler diğer örgütlerle ilişkilerini gönüllü ve karşılıklı olumlu ilişkiler yürüterek hayata geçirebilecekleri gibi aynı zamanda örgütler arasında kıt kaynakların paylaşımı bağlamında bir mücadele ya da bağımlılık ortaya çıkacaktır. İşte örgütler arası mücadelenin gönüllü ve uzlaşya dayalı yönünden ziyade çatışmaya ve kıt kaynakların paylaşımına dayalı yönü bağımlılık ilişkileri yaratmakta ve bu bağımlılık ilişkileri güç ekseninde kategorize edilebilmektedir. Kaynak bağımlılığı teorisinin güç eksenli karşılıklı ilişkiye dayanan boyutunu Emerson (1962) ve Blau (1964) tarihli çalışmalarında ortaya koyarak kuramın ortaya atılmasında öncü isimler olarak karşımıza çıkmaktadır (Pfeffer ve Salancik, 2003: 44). Dolayısıyla hem örgüt içi ilişkiler hem de örgütler arası ilişkiler bağlamında güç ekseninde yapılacak bir değerlendirmede, hem örgüt içi hem örgütler arası karar alma süreçlerinin siyasi bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gerekliliği karşımıza çıkar. Bu bağlamda düşünüldüğünde, bir örgütün başarısını, gücünü belirleyen temel faktör örgütün çevresiyle olan bağımlılık ilişkisini yönetebilme derecesidir (Pfeffer ve Salancik, 2003).

Üçüncüsü, örgütlerin iç yapılarını oluşturan aktörlere baktığımızda homojen bir yapı ve fikir birliği karşımıza çıkmaz. Bazı örgütlerde birbiriyle örtüşmeyen çıkarları temsil eden aktörler bir arada bulunurken örgütün akılcı ve etkin karar almasında karar mekanizmalarında bir arada bulunur ve bu bağlamda da örgütsel davranış hem örgüt içinde hem örgütler arası ilişkilerde çoğulcu ve özü itibarıyla siyasi temellidir (Üsdiken, 2020: 83).

Kaynak bağımlılığı kuramını diğer kuramlardan ayıran ve özgün kılan yönü örgütün çevresiyle olan ilişkisine odaklanmış olması ve örgütün çevresiyle ilişkisinin yarattığı fonksiyonun etki derecesini açıklamaya çalışmasıdır. Örgütün çevreyle ilişkisinin gönüllü, işbirliğine dayanan ya da kısıtlı kaynaklara erişim, çatışma ve karşılıklı bağımlılık yaratma kapasiteleri bağlamında etkili ve başarılı bir şekilde açıklama girişimi onu diğer kuramlardan ayırmaktadır.

Çeltekligil ise kaynak bağımlılık kuramının temel varsayımlarını iki bağlam ekseninde şöyle açıklamaktadır: birincisi çevrede örgütlerin ihtiyaç duyduğu kaynakların sınırlı ve değerli olduğundan yola çıkarak örgütlerin bu kaynaklara erişebilme kapasitesi ve bu kapasiteye ilişkin belirsizliktir. İkincisi bu çevresel belirsizlik bağlamında örgütlerin çok az bir kısmının içsel olarak varlığını sürdürebilmeleridir (Çeltekligil, 2020: 132).

1.6.1.1. Kaynak Bağımlılığı Kuramı Ekseninde Örgüt Çevre İlişkileri

Örgütlerin en temel kaygısı varoluşa ilişkindir. Örgütler varlıklarını devam ettirmeye odaklanarak faaliyetlerini yürütürler. Örgütler çevreyle olan ilişkilerinde, kısıtlı kaynakların ortak kullanımı ya da kendi elinde olmayan bir kaynağın bir başka örgüt vasıtasıyla kullanılması söz konusu olduğunda bir bağımlılık ilişkisi doğar. Bu bağımlılık ilişkisi örgütün varlığını devam ettirebilmesi bağlamında bir istikrar sorunu yaratır. Örgütler kendilerine ait olmayan ve çeşitli yollarla çevrelerinden edindikleri kaynakların elde edilmesine ilişkin istikrara kavuşmak gayesindedir. İstikrar, bağımlı olunan kaynağın erişimi ve sürekliliği söz konusu olduğunda örgütün varlığını tehdit edici boyutta riskler barındırabilir.

Örgütler dışarıdan elde ettikleri ve bağımlı oldukları kaynakları temin ederken diğer örgütlerle girdikleri alışveriş ilişkileri neticesinde karşılıklı beklenti ve talepleri ölçüsünde ilişkilerini sürdürürler. Bu açıdan bakıldığında örgütlerin amaçları değil, bu amaçları yerine getirirken bağımlı oldukları kaynakları temin etme sürecinde yakaladıkları istikrar ve diğer örgütlerle ilişkilerinin karşılıklı sürdürülebilirliği bir başarı ölçütü olarak karşımıza çıkmaktadır (Pfeffer ve Salancik, 2003: 11).

Öte yandan örgütlerin dışardan edindiği kaynakların yarattığı kaynak bağımlılığının derecesi örgütün özerk karar verebilme kapasitesini etkileyecek boyutta olmamalıdır. Örgütler

hem iç ilişkilerinde hem de dış ilişkilerinde kaynak alışverişinden kaynaklı bağımlılıklarının karar verebilme özerkliklerini etkilemesini istememektedir (Üsdiken, 2020: 84). Özetle söylemek gerekirse örgütlerin varlığını devam ettirebilmesinin ön koşullarından biri olan kaynak temini ve kaynak bağımlılığının istikrarı söz konusu iken, bu bağımlılığın ve istikrarın örgütün özerkliği tehdit eden nitelikte olmaması gerekmektedir.

Örgütlerin çevre ile olan ilişkileri, çevredeki kaynaklara ihtiyaç duymaları ve çevredeki aktörlerle kaynak ihtiyacı bağlamında ilişki kurmaları önemlidir ancak tek başına anlamlı değildir. Örgütün çevredeki diğer örgütlerle ilişkisini anlamlı ve önemli kılan bu ilişki neticesinde ihtiyaç duyulan kaynağın bağımlılık seviyesidir. Bağımlılık halinin yüksek olduğu durumlarda örgütün çevresiyle önemli ilişkisi örgüt için kritik bir öneme yükselir (Üsdiken, 2020: 84).

Kaynak bağımlılık kuramının, bağımlılık seviyesinin ölçülmesi bağlamında ortaya koyduğu temel varsayımlardan biri de çevresiyle alışveriş içerisindeki örgütün bağımlı olduğu kaynağı tedarik eden örgüt ve aktörlerin sayısıdır. Bir örgüt çevredeki diğer örgütlerle kurduğu ilişkide ihtiyaç duyduğu bir kaynağı birden fazla örgütten temin etme olanağına sahipse bu durum kaynak bağımlılığının seviyesini düşürürken, ihtiyaç duyulan kaynak tek bir örgütle mevcutsa bu kaynak bağımlılığının seviyesini yükseltmekte örgütün varlığı, devamlılığı ve özerk karar verme kapasitelerini ve hatta iç dinamiklerini de doğrudan etkilemektedir. Örgütün kaynak bağımlılığı için önem arz eden ikinci husus ise ihtiyaç duyulan kaynağın önem arz etmesi, ikame edilebilme imkanıdır. Kaynak bağımlılığı yaratan bir faktörün ne denli önemli olduğu, bağımlılık açısından önemli kriterdir (Üsdiken, 2020: 85-86). Pfeffer ve Salancik'e göre kaynak bağımlılığının oluşması için bu iki unsurdan birinin olması tek başına yeterli değildir. Kaynak bağımlılığından söz edebilmek ve bu bağımlılığın örgütün varlığı için ana argüman haline gelme durumundan bahsedebilmek için hem kaynağın önemli olması, ikame edilememesi hem de kaynağı sağlayanların sayıca az olması gerekmektedir (Pfeffer ve Salancik, 2003: 54-52).

Örgütler ya da aktörler arasındaki ilişkileri kaynak bağımlılığı açısından değerlendirirken güç ekseninde konuyu değerlendirmek gerekirse; karşılıklı ilişki içerisindeki iki aktörden birinin diğerine daha fazla bağımlı olması, bağımlılığı nispeten daha az olan tarafı diğerine karşı daha bağımsız ve daha güçlü kılar. Karşılıklı bağımlılığın yüksek düzeyde olduğu örgütler arası ilişkilerde, daha az bağımlı olan taraf sahip olduğu bu gücü diğer örgütü ya da diğer aktörü kendi lehine manipüle etmek ve taleplerde bulunmak için karar almaya zorlayabilir ya da yönlendirebilir (Pfeffer ve Salancik, 2003: 53-54).

1.6.2. Vekalet Teorisi

Vekalet teorisi, örgüt içi aktörler arasındaki ilişkilerin analizine dayanan bir kuramdır. Moe'ye göre vekalet teorisi temelde risk paylaşımı ve eksik bilgi sorununu çözmeye odaklanmıştır (Moe, 1984: 756). Vekalet teorisi kısaca belirtmek gerekirse asil-vekil arasındaki ilişkiye odaklanan bir kuramdır (Kivisto, 2007: 9). Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse; vekalet teorisi, asil ve vekilin kendi çıkarını maksimize etmeye çalıştığı ve aralarındaki sözleşme sorununu ele alan, aynı zamanda tarafların vekalet maliyetini minimize etmeye çalıştığı bir güç ilişkisini açıklamaya çalışır (Jensen, 1983: 334).

Vekalet teorisinin Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" adlı eserinde de genel olarak ifade edildiğini görebiliriz. Bu eserde Smith bir kuruluşun gerçek sahipleri tarafından yönetilmeyip, farklı kişiler tarafından yönetilmesi durumunda bu kuruluşu yönetenlerin çıkarlarının farklı olacağı, bu yöneticilerin kendi çıkarlarının takipçisi olacağını ifade etmektedir (Panda ve Leepsa: 2017). Bu durum, Eisenhardt tarafından şöyle ifade edilmiştir: bir kuruluştaki çalışan yöneticiler, vekiller fayda maksimizasyonu mantığına sahiptir. Bazı durumlarda kuruluşun çıkarlarını gözetmek yerine, kendi çıkarlarını gözetme eğilimleri daha fazladır (Eisenhardt: 1986).

Smith bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Bununla birlikte, bu tür şirketlerin yöneticileri kendi paralarından çok başkalarının paralarının yöneticileri olduklarından, özel bir ortaklığın ortaklarının kendi paralarını sıklıkla gözettikleri gibi endişeli bir dikkatle gözetmeleri beklenmez. Zengin bir adamın kahramanları gibi, ufak tefek şeylere dikkat etmeyi efendilerinin onuru için gerekli görmeyebilirler ve bu konuda kendilerine kolayca bir muafiyet tanıyabilirler. Bu nedenle böyle bir şirketin işlerinin yönetiminde her zaman az ya da çok ihmalkarlık ve savurganlık hâkim olmalıdır (Smith: 1776: 408).

Vekalet ilişkisi, Arrow'a göre; *"ekonomik hayatın yaygın bir gerçeği"* (Arrow, 1985: 37) olarak ifade edilirken, Ross'a göre ise *"İletişimin ve etkileşimin en yaygın, en eski kodlanmış biçimlerinden biridir"* olarak açıklanmaktadır (Ross, 1973: 134). Jensen ve Meckling ise vekalet ilişkisinin doğasına ilişkin şu çıkarımda bulunmaktadır:

Bir "temsilciyi", "müdürün" refahını maksimize ediyormuş gibi davranmaya teşvik etme sorunu oldukça geneldir. Tüm organizasyonlarda ve tüm iş birliği çabalarında- firmalarda, üniversitelerde, ortak şirketlerde, kooperatiflerde, hükümet yetkililerine ve bürolarda, sendikalarda ve sahne sanatlarında ve emlak piyasasına yaygın olduğu gibi normalde vekalet ilişkisi olarak sınıflandırılan ilişkilerde yönetimin her seviyesinde- mevcuttur (Jensen ve Meckling, 1976: 309).

Dattathrani ve De; Arrow'un ifade ettiği gibi asil- vekil teorisinin ekonomik boyutuna vurgu yapar ve teorisinin odak noktasını, vekilin, asilin çıkarları doğrultusunda çalışmasını

sağlamak olduğunu ifade ederek sözleşme temelli bir kuramdan söz eder (Dattathrani ve De: 2023).

Genel olarak ifade etmek gerekirse, bir tarafın (asil), diğer tarafın (vekil) olduğu ve karşılıklı bağımlılığa dayalı ilişkiler vekalet teorisi tarafından açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu karşılıklı bağımlılık ilişkisini ortaya çıkartan süreç şu şekilde gerçekleşir: asil, vekil adına bazı görevleri yerine getirir. Ancak vekilin hayata geçirdiği görevler, asil o görevleri yerine getirecek yeterli beceri ve donanımına sahip olmadığı için asil tarafından vekilin satın alınması ile ortaya çıkar. Asil çoğu durumda bu görevi yerine getirme konusunda yetkin olmayıp, en iyi ihtimalle vekile nazaran daha az yetkindir (Petersen, 1993: 278).

Vekalet teorisinin ana argümanı: *"örgütlerin asil ve vekil arasındaki çıkar çatışması üzerinden incelenebileceğidir"* (Altun, 2019: 261). Asil ve vekil farklı amaçlara sahiptir, vekil çoğu zaman temsil ettiği asilin çıkarlarını ve menfaatlerini ikinci plana iterek kendi çıkar ve menfaatlerini ön planda tutar. Bu yüzden asilin vekili sürekli gözetim altında tutması gerekir. Ancak bu sürekli gözetim yüksek maliyetlidir ve sürdürülebilir değildir (Çekiç ve Karasoy, 2012). Örgüt içerisindeki aktörler arasındaki bu ilişkinin, çıkar çatışmasının temel nedeni de aktörler arası bilgi asimetrisidir.

Kuramın işletme teorisi ekseninde temel argümanını ifade etmek gerekirse; bir işletmenin sahibi ile sahibi adına karar verenlerin ilişkilerine odaklanmıştır. Bu kuramı şu örneklerle görünür kılmak mümkündür: birincisi bir işletmenin sahibiyle o işletmenin karar verici en üst yöneticisi olan genel müdürü arasındaki ilişki, bir müvekkil ile o müvekkilin yetkili kıldığı avukat arasındaki ilişki. Bu bağlamda düşünüldüğünde vekâlet ilişkileri karşılıklıdır. Vekalet kuramı literatürde ağırlıklı olarak örgüt kuramı ve şirketlerde ya da piyasada gözlenen ilişkiler ağını açıklamak için kullanılır. Ancak bu kuramın siyaset bilimi ekseninde oldukça kayda değer bir uzantısı olan, bürokrasi ve bürokrasi içerisinde var olan hiyerarşiyi anlatma konusunda oldukça etkili olduğu görülmektedir (Lassar ve Kerr, 1996: 615, Worsham vd., 1997: 430). Worsham ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada vekalet teorisini, siyaset bilimi ve yönetim bilimi bağlamında siyaset-yönetim dikotomisi ile ilişkilendirdiği görülmektedir. *"Bu anlamda vekalet teorisinin yüzeyinin hemen altında yatan katı siyaset- yönetim dikotomisi, daha akışkan olan çoklu- kurumsal vekalet koalisyonları kavramı lehine terk etmektedir"* (Worsham vd., 1997 :430). Güç ilişkisi bağlamında da ele alınabilecek bu konu Zogning'e göre, vekalet teorisinin her şeyi bilen teknokrata karşı bir açıklama eğilimi olarak güçler ve karşı güçler dengesi bağlamında vekalet teorisinin ortaya attığı yeni bir bakış açısidir (Zogning:2017).

Vekalet teorisinin, siyaset bilimi ile ilişkilendirildiği bir diğer konu ise, parlamenter demokrasideki temsil zinciri olarak karşımıza çıkar. Bu zincir, oy kullanan halkın asil, halkın seçtiği siyasetçinin vekil, iktidara gelen siyasetçinin asil, siyasetçi adına yürütme görevini yerine getiren bürokratların vekil olduğu çoklu ve zincirleme bir vekalet ilişkisi olarak karşımıza çıkar. Vedung bu zincirleme vekalet ilişkisini şöyle açıklamaktadır:

Siyaset kurumundaki çoğu müdürün çifte sadakati vardır; aynı anda hem üst hem ast, hem efendi hem de hizmetkârdırlar. Parlamenter temsil zincirinin ön ucunda yer alan vatandaşların tek bir rolü vardır, o da seçtikleri ulusal yasa koyucuların müdürü olmaktır. Öte yandan ulusal yasa koyucular, hükümet, ulusal ve bölgesel ajanslar temsil zincirinde ikili role sahiptir. Yasa koyucular vatandaşların temsilcileridir ama aynı zamanda seçtikleri hükümetin de müdürüdürler. Aynı şekilde hükümet de yasama organının temsilcisidir ama aynı zamanda ulusal bürokrasinin de temsilcisidir. Ulusal bürokrasi de hükümetin temsilcisidir ama aynı zamanda bölgesel ajansların da temsilcisidir. Bölgesel ajanslar da ulusal bürokrasinin temsilcisi olmakla birlikte aynı zamanda yerel yönetimin de yöneticisidir. Ancak yerel yönetimin temsil zincirinde yalnızca bir rolü vardır, o da temsilci rolüdür (Vedung, 1997: 107).

Asil ve vekil arasındaki ilişkiyi siyaset bilimi bağlamında açıklamaya çalışan Zogning yukarıda bahsedilen asil vekil ilişkiler ağını ve bu ilişkilerin kaynağını Abraham Lincoln'e atıfta bulunarak şöyle açıklamaktadır: *"Lincoln şöyle demiştir: hükümetin meşru amacı, bir insan topluluğunun yapması gereken, ancak kendileri için hiç yapamadıkları ya da çok iyi yapamadıkları şeyleri onlar için yapmaktır."* (Zogning: 2017). Bu ifade, halk ile siyasetçi arasındaki asil vekil ilişkisini temsiliyet kabiliyeti ve uzmanlık bilgisi bağlamlarında net bir biçimde açıklamaktadır

Vekalet teorisi, asil ve vekil arasındaki ilişkiyi, bazı davranışsal varsayımlar üzerine inşa etmektedir. Bu varsayımları kısaca açıklamak gerekirse; birincisi asil ve vekil kendi çıkarlarını gözetken aktörler olarak kabul edilir. Bu bağlamda her iki aktör de fayda maksimizasyonu peşindedir. Bu ilişki bağlamında vekiller, asilere karşı fırsatçı davranışlar içerisindeyler. İkincisi, asilin ilişkiye karşı tarafsız olduğu ve temsilcinin riskten kaçındığı varsayılır. Vekalet teorisine ilişkin üçüncü temel varsayım, iki olgunun varlığına işaret etmektedir: asil ve vekil arasındaki ilişkide bilgi asimetrisinin varlığı birinci ön koşul olarak karşımıza çıkar. Buna ek olarak amaç çatışması vekalet kuramından söz edilebilmesi için ikinci ön koşuldur. Bilgi asimetrisini kısaca açıklamak gerekirse, vekilin yerine getirdiği göreve ilişkin asile nazaran çok daha fazla bilgiye ve deneyime sahip olmasıdır. Bu noktada karşımıza vekalet teorisine ilişkin temel varsayımlardan biri daha karşımıza çıkar. Asil, vekilin sahip olduğu bilgiyi elde etmekte güçlük çeker. Bir başka deyişle asil, vekil karşısında kendisini dezavantajlı hale getiren bilgi asimetrisini aşamaz (Kivisto, 2007: 16-19).

Waterman ve Meier, vekalet teorisini bürokrasi ve yönetim bilimi bağlamında değerlendirirken aynı zamanda vekalet teorisinin üzerine inşa edildiği ana argümanları şöyle ifade etmişlerdir: "*Bürokrasiye uygulandığı şekliyle asil-vekil modelinin iki temel unsuru hedef çatışması ve bilgi asimetrisidir; bunlar teoriye güç veren bujilerdir*" (Waterman ve Meier, 1998: 177).

Vekalet teorisine ilişkin değinilmesi gereken iki özel durumdan söz etmek gerekirse; ilk olarak "*ters seçim*" ve ikinci olarak "*ahlaki tehlike*" sorunlarından söz etmek gerekmektedir. Ters seçim sorunu, asil-vekil ilişkisi oluşmadan önce ortaya çıkabilecek bilgi asimetrisi bağlamında ortaya çıkan bir sorundur. Asilin, vekilin görevlerini yerine getirirken ihtiyaç duyacağı teknik bilgi ve donanımına sahip olduğunu bildiği varsayılır. Ters seçim sorunu bu noktada karşımıza çıkar. Vekil, asilin bildiği varsayılan teknik bilgi ve donanımın çok altında ya da çok üstünde olduğu durumlarda, asilin, vekil ile kurduğu vekalet ilişkisi ters seçim sorunu bağlamında kapsamlıca analiz edilmektedir (Kivisto, 2007: 20).

Ahlaki tehlike sorunu ise şu şekilde açıklanabilir: Asilin vekili doğrudan gözlemleyemediği ya da eylemlerine ilişkin bilgi asimetrisi nedeniyle yetersiz kaldığı durumlarda vekilin, asilin kendine verdiği görevlerin dışına çıkarak kendi çıkarlarını gözetmen tutum ve davranışlar içerisinde girmesidir (Kivisto, 2007: 25).

Vekalet teorisi, ekonomi ve piyasa temelli olup zaman içerisinde disiplinler arası hale gelip pek çok farklı disiplini etkiler hale gelmiştir. Bu disiplinlerin başında siyaset bilimi ve yönetim bilimi gelmektedir. Kiser'e göre; vekalet teorisi, yetki devri ve kontrol sorunlarına odaklanan olgusal bağlamlar ekseninde geliştirilen bir sosyal ilişkiler modeline evrilmiştir. Kiser'e göre; vekalet teorisinin köklerini Weber'in klasik çalışmalarına kadar götürmek mümkündür. Vekalet ilişkisi, asilin bazı görevleri yerine getirmek için vekile verdiği yetkilere dayanan karşılıklı bir ilişkidir. Bu ilişkinin piyasa temelli en belirgin örnekleri, doktor-hasta ilişkisi, avukat-müvekkil ilişkisi, sigorta acentesi-sigortalı ilişkisi olarak karşımıza çıkarken, bu asil vekil ilişkisini, vatandaş ve politikacılar arasında, siyasi parti üyeleri ile parti liderleri arasında, politikacılar ile bürokratlar arasında gözlemleyebiliriz.

Tüm bu ilişkiler, asilin yapmış olduğu bir tercih neticesinde vekile güvenerek vekile yetki vermesiyle başlayan ve vekilin çoğu zaman asil adına karar verebildiği ve görevleri yerine getirebildiği bir ilişki olarak hayata geçirilir. Vekalet ilişkisinin temel özelliği, asil vekile yetki verdikten sonra, vekili kontrol etmekte zorlanması bağlamında ortaya çıkan bir sorun olmasıdır. Bu noktada asille vekilin çıkarlarının farklı olması ve vekillerin gerçekleştirilen eylemler ve kararlar ile ilgili olarak asilden daha fazla bilgiye ve deneyime sahip olması bu ilişkinin temel uzlaşmazlıklarıdır (Kiser, 1999: 146). Miller oluşturduğu vekalet teorisi modelinde üç temel

unsura vurgu yapmaktadır: temsilci etkisi (asil vekil ilişkisi), bilgi asimetrisi ve tercihlerde asimetri (Miller, 2005: 205).

Daha önce değinildiği gibi, vekalet teorisi üzerinde çalışan siyaset bilimciler ve yönetim bilimciler teorinin kökenlerini Weber'e kadar dayandırmışlardır. Kiser'e göre, vekalet teorisinin sosyolojik kökenlerini Robert Michaels'e kadar götürmek mümkündür. Kiser bu konuyu şöyle açıklamaktadır:

"Michels'in analizi siyasi parti liderleri (aracılar olarak) ve parti üyeleri (müdürler olarak) arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Michels, partiler büyüdükçe, parti üyeleri ve liderler arasındaki bilgi asimetrisinin arttığını ve bunun da üyelerin liderle kendini kontrol etme kabiliyetlerinin azalmasına yol açtığını ileri sürmektedir (Michels'in meşhur oligarşinin demir yasası)" (Kiser, 1999: 147).

Michels bir örgüt olarak incelediği siyasal partilerin, vekalet problemlerinden yola çıkarak parti içinde demokrasinin imkansızlığını, bu bağlamda da bir vekalet ilişkisinin var olduğu temsili demokraside demokrasinin imkânsızlığını ileri sürmektedir. Bu noktada vekalet teorisi sosyolojik ve siyasal açıdan bir makro kuram olarak siyaset bilimine, yönetim bilimine ve sosyolojiye dayanak noktası oluşturmaktadır (Zogning: 2017).

Vekalet teorisinin ortaya atıldığı ilk dönemlerde, teorinin genelliğini vurgulamaya yönelik çalışmaların çoğu bu bağlamda vekalet teorisini devlet politikalarının incelenmesi ekseninde bir genişlemeye tabi tutmuştur (Kiser, 1999: 151). Bu alandaki en önemli çalışma Niskasen tarafından yapılan *"Bureaucracy and Representative Government (1971)"* adlı çalışmadır. Bu çalışmada kuramcı, *"politikacıların bürokratları kontrol etmede yaşadıkları zorlukları açıkça vekalet problemi olarak çerçeveler"*. Aynı zamanda kuramcının argümanlarını ortaya koyarken Weber'i okuduğu, ona sık sık atıfta bulunduğu görülür (Kiser, 1999: 152). Niskasen'e göre bürokratlar, bütçelerini, bütçelerinden kaynaklanan güçlerini, rahatlarını, geleceklerini ve kendilerine yarattıkları mikro iktidar alanlarını düşünerek hareket etmektedirler (Niskanen: 1971). Kiser'e göre; Rose-Ackerman, kamu politikalarının uygulamasını analiz etmek için vekalet teorisini açıkça kullanan ilk kuramcıdır. (Kiser, 1999: 153).

Vekalet teorisinin, siyaset bilimi bağlamında gelişmesine ön ayak olan temel çalışmalar yukarıdaki gibi olmakla birlikte, temel dayanak noktalarının Weber'e kadar gittiği görülmektedir. Yakın geçmişte siyaset biliminin vekalet teorisi ekseninde genişlemesinin temel argümanını oluşturan soru ise şudur: siyasetçiler bürokratik kurumları kontrol edebilir mi? Bu sorunun yanıtı verilirken siyasetçi ile bürokrat arasında bir asil vekil ilişkisi tasvir edilerek konu vekalet kuramının çerçevesi içerisinde kapsamlı olarak analiz edilmiştir.

Seçilmiş siyasetçilerin atanmış bürokratları kontrol edip edemeyeceği sorusu, "*demir üçgenler*" (çıkar grupları, kongre komiteleri ve bu komitelerin kontrol etmesi gereken bürokratik kurumlar arasındaki karşılıklı çıkar ilişkilerini ifade eder) ve "*düzenleyici ele geçirme*" (düzenlemeye tabi bir endüstrinin kongre tarafından sınırlama girişimlerine rağmen, kendini düzenlemesi gereken bürokratik kurumu fiilen kontrol ettiği, ele geçirdiği bir durumu ifade eder) üzerinde yapılan çalışmalar bağlamında kapsamlıca irdelenmiştir (Kiser, 1999: 154). Saphiro, demir üçgenler ve düzenleyici ele geçirme gibi vekalet teorisinin yönetim bilimi ve siyaset bilimi bağlamında temellendirildiği argümanları erken dönem çalışmalar olarak görüp, bunların tek bir odak noktası olduğunu ifade etmektedir: siyasi kurumların asli kontrolünün güçlüğü (Saphiro, 2005: 273-274). Özellikle demir üçgenler bağlamında yapılan çalışmalar aracılığıyla vekalet teorisinin sosyoloji kuramı bağlamında elit kuramı ile temas ettiğini söyleyebiliriz.

Miller'e göre; Weber otorite ile bürokrasi arasında ortak bir ilişki tanımlamıştır. Bu ilişkinin bir tarafında otoritenin halktan aldığı güç, diğer tarafta ise teknik bilgi ve deneyimin sağladığı güç yer almaktadır. Weber'in Tasvir ettiği bu otorite ve bürokrasi ilişkisi vekalet teorisinin işaret ettiği gibi asimetrik bir güç ilişkisidir. Weber Çoğu zaman gücün teknik bilgi ve donanım üstünlüğü olan uzman da olduğunu öne sürmüştür (Miller, 2005:203). İşte tam da bu noktada seçilmiş siyasetçinin atanmış bürokratu kontrol etme ve kendi çıkarları doğrultusunda çalışıp çalışmadığından emin olma konusundaki kuşkuvarı Weber'in ortaya attığı güç ilişkisi bağlamında yeniden gün yüzüne çıkmaktadır.

Cook ve Wood seçilmiş siyasetçilerin bürokrasileri kontrol edip edemeyeceğine ilişkin asil vekil teorisi bağlamında bir modelleme yaparak konuyu derinlemesine analiz etmişlerdir. Bu bağlamda elde ettikleri temel bulgu şu şekilde özetlenebilir: siyasal kurumlar tek tek incelenerek ampirik analizler yapıldığında, bürokrasinin siyasi anlamda kontrolüne ilişkin asil vekil perspektifini destekleyen bulgular elde edilmiştir (Cook ve Wood: 1989). Söz konusu bulgular, Bendor ve Moe tarafından yapılan modellemeler ile de örtüşmektedir (Bendor ve Moe: 1985). Ancak kuramcılar, asil vekil teorisi bağlamında yapılan analizlere şerh düşmeyi de ihmal etmemişlerdir. Onlara göre asil vekil teorisi ekonomi odaklıdır ve bürokrasinin kontrolüne ilişkin tam olarak uyarlanamayan varsayımlarda bulunur. Asil vekil teorisi bağlamında değerlendirildiğinde bürokratların pasif, tembel ve sadece işten kaçınmak isteyen aktörler olduğunu kabul etmek gerekir. Kuramcılar bu ön kabul bağlamında kurama ilişkin bir eksikliği işaret etmektedirler (Cook ve Wood: 1989).

Bürokratların, kendi bütçelerini koruma ve arttırma bu bağlamda da idari güçlerini koruma ve arttırma isteği içinde oldukları bu anlamda da seçilmiş siyasetçilerle bürokratlar

arasında bir hedef örtüşmezliği olduğu gerçeği bağlamında düşünüldüğünde asil vekil teorisinin var olan aktörler arası ilişkileri açıklamakta ne kadar başarılı olduğunu ifade etmek gerekir.

Raimo ve arkadaşları, Saphiro'nun siyaset bilimi literatüründe yer alan siyasi alanda ve idari kurumlardaki güç ve yetki devrinin analizi konusunda vekalet teorisini kapsamlı bir analiz nesnesi haline getirdiğini ifade etmektedir (Raimo vd., 2024). Saphiro, siyasi sistemi bir aktörler arası ilişkilerden oluşan ağ olarak tarif eder. Ona göre siyasi sistem, vatandaşlar, seçilmiş siyasetçiler, kanun yapıcılar, ulus devletler, idari organlar, yürütme organı, uluslararası örgütler, mahkemeler ve bürokratlar gibi sıralanabilecek pek çok siyasi aktörün birbiriyle asil vekil ilişkisine göre sınıflandırılabilir bir ağ ilişkisi ile açıklanabilir (Saphiro:2005)

Siyaset bilimine uyarlanan asil vekil teorisinin ana argümanları kuramın klasik ekonomi versiyonunun bir benzeri olarak temel alınmıştır ancak bu perspektifte ana eksen güç ilişkilerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde asil vekil teorisi kamu sektöründeki aktörler arası ilişkileri açıklamak için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Siyaset bilimi literatürüne göre, asil olan seçilmiş siyasetçiler, vekil olan bürokratlara yetki devri mekanizması ile yetkilerini devrederler (Alvarez ve Hall: 2006). İşte tam da bu noktada, yetkisini devreden asil ile yetkiyi devralan vekil arasında, amaç, yöntem ve öncelikler bağlamında girift ilişkiler ağından oluşan bir çekişme ortaya çıkar. Siyaset bilimi açısından birincil vekalet ilişkisi oy kullanan vatandaşlar ile seçilenler arasındaki ilişkidir.

Asil vekil kuramına göre, politikacılar vatandaşların çıkarlarını temsil eder ve halkın tercihlerini yansıtan kararlar alabilmeleri için halk tarafından seçilirler (Guillamon vd., 2016) ya da genel ve bilindik bir ifadeyle halkı temsil ederler. Bu anlamda düşünüldüğünde; bu vekalet ilişkisi, çok güçlü bir bilgi asimetrisi ekseninde açıklanabilir. Kamusal alanda birincil söz sahibi olan siyasetçiler ile siyasetçileri seçen halk ya da seçmen arasında oldukça büyük bir bilgi asimetrisi mevcuttur (Alvarez ve Hall: 2006, Monteduro ve Allegrini: 2020).

Raimo ve arkadaşlarının 2024 tarihli güncel çalışmalarında ortaya koydukları analiz asil vekil teorisinin siyaset bilimi bağlamındaki genel kabullerini yeni bir bağlam ile çeşitlendirme potansiyeline sahiptir. Kuramcılar, İtalya'daki yerel siyasetçilerin sosyal medyayı kullanma biçimi üzerine yaptıkları analizde şu sonuca varmışlardır: siyasetçiler sosyal medyayı kullanırken, halka doğrudan hitap etmeye çalışmakla aslında kendilerini seçen halk ile aralarında oluşan bilgi asimetrisini ortadan kaldırmaya çalışmaktadırlar. Politikacılar halka doğrudan hitap ettiğinde, halkla aynı dili konuştuğunda ve halka anlayabileceği seviyede bilgi verdiğinde kendilerine yetkiyi veren halkı bilgilendirerek temsil kabiliyetlerini üst düzeye çıkartmaya çalışmaktadırlar (Raimo vd., 2024).

Bu bağlamda yürütülen çalışmalardan biri de Lanza ve arkadaşlarına aittir. Lanza ve arkadaşlarına göre seçilmiş siyasetçiler ile halk arasındaki ilişkiyi asil vekil teorisi bağlamında analiz edip açıklamak mümkündür (Lanza vd., 2020). Bu çalışmada kuramcılar asil ve vekil arasındaki bilgi asimetrisi ve çıkar örtüşmezliğini aşmanın yollarından biri olarak hesap verilebilirlik bağlamında izleme araçlarına odaklanmakta ve seçilmiş siyasetçilerin faaliyetlerinin hesap verilebilir nitelikte takip edilebilmesi asil ile vekil arasındaki bilgi asimetrisini minimize etmektedir.

Alvarez ve Hall benzer bir argümandan yola çıkarak asil vekil teorisini siyaset bilimi bağlamında derinlemesine analiz etmiştir. Kuramcılara göre asil ve vekil arasındaki bilgi asimetrisinden kaynaklanan hesap verilebilirlik sorunu ya da izleme maliyeti, yetki devri bağlamında da incelenebilir (Alvarez ve Hall: 2006). Bu bağlam o kadar önemlidir ki; makro ölçekte demokrasiyi kontrol etme bağlamı ile özdeşleştirilir.

Alvarez ve Hall'a göre pek çok idari yapının en kritik yönetsel sorunlarından biri yetki devridir (Alvarez ve Hall: 2006). Kuramcılar bu konuyu asil vekil teorisinin siyaset bilimi bağlamında yapılan incelemeleriyle temellendirerek açıklamaya çalışmışlardır. Yaptıkları analizin arka planındaki siyaset bilimi bağlamında asil vekil teorisi incelemelerinin neler olduğuna kısaca değinmek gerekmektedir.

Thompson, yaptığı çalışmada vekalet teorisini, bilgi asimetrisi, ahlaki tehlike ve ters seçim bağlamlarını gözeterek yetki devri ekseninde yeni kamu yönetimi ile ilişkilendirmektedir. Kurduğu bu bağın en kritik noktası yetki devri ekseninde yeni kamu yönetimi bağlamında ortaya çıkan hesap verilebilirliktir (Thompson: 2018).

Seçilmiş siyasetçilerin, atanmış bürokratlar ile ilişkileri ya da onları kontrol edip edemeyecekleri sorularının yanıtını vekâlet ilişkileri bağlamında inceleyen ilk kuramcı Banfield olmuştur. Kuramcı ekonomik örgütler ile siyasi örgütlerin bir birinden ne ölçüde farklı olduğu noktasından hareket ederek vekalet ilişkilerini siyasal ilişkiler ve siyaset bilimi ekseninde analiz etmiştir (Banfield: 1975).

Brehm ve Gates, asil vekil teorisini örgüt içi ilişkilerden başlayarak, bürokrasiyi kapsayacak şekilde tümevarımsal bir yöntemle derinlemesine analiz etmektedir. Kuramcılara göre bilgi asimetrisinden kaynaklanan ters seçim ve ahlaki tehlike sorunları örgüt içi emir komuta zinciri ile doğrudan ilintilidir. Kuramcılar, bürokrat ve siyasetçi arasındaki ilişkiyi, bürokratin siyasetçiye verdiği tepkiler bağlamında incelerken yaptıkları çalışmada ana eksen olarak asil vekil ilişkisini kabul etmişler ve incelemelerini bunun üzerine inşa etmişlerdir (Brehm ve Gates: 1999). Bu bağlamda düşünüldüğünde makro ölçekte siyasal aktörler olan politikacılar ve bürokratlar arasındaki ilişkinin, asil vekil teorisi bağlamında ölçeklendirilmesi

ve derinlemesine analiz edilmesi literatürde uzun yıllardır kendisine yer edinmiş ana argümanlardan biri olarak karşımıza çıkar.

Benzer bir perspektiften konuya yaklaşan Bendor ve arkadaşları, bürokratlar ve siyasetçiler arasındaki bilgi asimetrisine vurgu yaparak konuyu derinlemesine analiz etmişlerdir (Bendor vd., 1987). Kuramcıların ana argümanı, asil vekil teorisi bağlamında düşünüldüğünde bilgi asimetrisi, bürokrasi kuramı bağlamında düşünüldüğünde ise uzmanlık bilgisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bendor ve arkadaşlarının ana argümanını şu ifadelerde görmek mümkündür:

Yaklaşık bir asır önce Max Weber, uzmanlığın bürokratik etkinin kaynağı olduğunu ileri sürmüştür: kariyer memurlarının siyasi üstlerinin bilmediği şeyleri bildiklerine inanıldığından, siyasetçilere sağladıkları bilgileri manipüle ederek üstlerinin nihai tercihlerini yönlendirebilirler. Örneğin bütçe sürecinde, bürokratlar ödeneklerini artırmak için programlarının maliyet ve faydaları hakkında yanlış bilgi verebilirler (Bendor vd., 1987).

Thompson'a göre de, asil vekil ilişkisinin özünde yer alan çatışma bilgiyle ilgilidir. Bilgi sahibi olma ve bilgisiz olma hallerinden doğan çatışmanın yarattığı hedef farklılaşması kuramın ana eksenidir (Thompson: 1988). Kuram bu eksen üzerinde farklı ölçeklerde ve farklı boyutlarda ilişkileri analiz nesnesi yapmaktadır. Asil vekil kuramının analiz nesnesi olarak kullandığı makro ölçekteki ilişki ise siyasetçi ve bürokrat ilişkisi olarak karşımıza çıkar. Bu ilişkiyi de uzmanlık bilgisi odaklı olarak analiz etmek asil vekil kuramı bağlamında yapılması gereken zorunlu bir tercih olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda düşündüğümüzde bürokratlara, uzmanlık bilgisine saygı göstermeyen ve onlarla mücadele eden tüm siyasal aktörler, farklı açılardan analiz edilebileceği gibi, asil vekil teorisi perspektifi kullanılarak da analiz edilebilme potansiyeline sahiptir.

Vekalet teorisinin siyaset bilimi bağlamında incelenmesine konu olan pek çok çalışma temel sorun olarak bilgi asimetrisini kabul etmiş ve doğal olarak aktörler arasındaki izleme sorununa odaklanmıştır. Bu konuda McCubbins ve Schwarts'ın çalışmalarında, vekalet teorisinin bilgi asimetrisi bağlamında izleme maliyetlerine odaklanmasına ilişkin olarak şu tespitte bulunmaktadır: izleme, doğrudan izleme pahalıdır ve zahmetlidir, bu nedenle müdürler daha az maliyetli ve daha kolay çözümler bulmak zorunda hissederler. Yetersiz izlemenin yarattığı zafiyeti ortadan kaldırmanın bir yöntemi de güçlü yaptırımlar kullanmaktır (McCubbins ve Schwartz, 1984: 166).

Vekalet teorisinin, siyaset bilimi bağlamında ele alınmasında karşılaşılan en ilginç eksiklerden biri temsilcinin işe alınması ya da seçilmesine ilişkindir. Piyasa modeli vekalet ilişkilerinde önemli bir bağlam olan vekilin seçilmesi ya da işe alınması siyaset biliminde

vekalet teorisini inceleyenler tarafından çok üzerinde durulmayan konulardan biri olarak karşımıza çıkar. Bürokratların pek çoğunun, ömür boyu bu görevi yürüttükleri, mevcut görevlerinin yasal güvenceler içermesi gibi nedenlerden dolayı temsilci seçimi atanmış siyasetçi ve bürokrat ilişkisi bağlamında belirleyici bir kriter olarak görülmemiştir. Normal koşullarda göreve gelen seçilmiş siyasetçi, bürokrasinin çok az bir kısmını değiştirme imkanına sahiptir. Bürokrasinin atanmasında liyakat ve yetkinlik temel dayanak noktası olarak kabul edilmekle birlikte, asil vekil ilişkisinin temel dayanak noktası olan çıkarların çatışmasını bir nebze olsun azaltmak ve çıkarları örtüştürebilmek için seçilmiş siyasetçinin, üst düzey bürokratları atarken patronaja yöneldiği görülmektedir. Bu eğilim sayesinde kendilerini atayan asil ile vekilin aynı değerleri paylaşmaya daha yakın olduğu, çıkar çatışmasının nispeten az olduğu, asilin kendini daha güvende hissettiği, vekilin daha sadakat ekseninde hareket ettiği bir yapı karşımıza çıkmaktadır (Kiser, 1999: 157). Burada karşımıza çıkan gerçekliği şöyle ifade edebiliriz: teknik yeterlilik ve ideolojik sadakatin optimize edildiği bir tercih, asil ve vekilin daha rasyonel ve sürdürülebilir ilişki kurmasına neden olmaktadır. Ayrıca bilgi asimetrisinin yarattığı örgüt içi, aktörler arası gerilimin giderilmesinin Fama'ya göre tek bir yolu vardır. Vekilin rahatlıkla değiştirilebildiği durumlarda vekil, asilin çıkarlarını daha fazla düşünme mecburiyeti içinde kalacaktır (Fama, 1980).

1.7. Bölüm Değerlendirmesi: Elitizm

Elitizm, toplumu tarihsel ve kaçınılmaz bir gerçeklik olarak doğal sınıflı bir yapı olarak görür: nitelikli azınlık ve niteliksiz çoğunluk. Elit kuramcılarına göre toplumun bu doğal sınıflı yapısı aşılamaz bir gerçekliktir. Toplumsal değişim ise elit kuramcılarına göre elit döngüsü ile açıklanabilir. Elit kuramcılarının özellikle üstünde durduğu yönetici sınıftır.

Elitizm kuramsal olarak ilkçağ filozoflarından, günümüz modern düşünürlerine kadar pek çok kişinin üzerinde durduğu önemli bir kavram olarak karşımıza çıkar. Antik çağın ünlü filozofu Platon ve onun "filozof kral" metaforu elitizmin mihenk taşıdır. Ardından Hobbes ve Maxchiavelli gibi düşünürlerin, güç ve çıkar peşinde koşan ve birbiri ile rekabet halindeki insan tasvirine atıfta bulunarak elitizmi anlatan kuramcılar olan Pareto, Mosca ve Michels karşımıza çıkar. Bu düşünürlerin peşi sıra son yüzyılda deaha çok bürokrasi eksenli çalışmalar yapan modern elit kuramcılar ise elitizmin kuramının son halkasını inşa ederler.

Pareto, sosyoloji kuramına eklemlenen bir elit kuramı inşa etmeye çalışmıştır. Psikolojik yaklaşımı benimseyen kuramcının kendine özgü kavramları şunlardır: "kalıntılar" ve

"türemler", "tilki" ve "aslan" meteforu ve "elit döngüsüdür." Paretonun kuramının ana argümanlarından biri de Marksizm karşıtlığıdır.

Mosca, siyaset bilimi bağlamında elit kuramını inşa etmeye çalışmıştır. Pareto'ya benzer şekilde Marksizm karşıtlığı ön plana çıkarken, Mosca'nın daha pragmatist bir kuramcı olduğunu söyleyebiliriz. Mosca, "siyasal formül" kavramını ortaya atarak, Pareto'nun ifade ettiği kapalı bir döngü şeklinde olan elit döngüsünü orta sınıf ile ilişkilendirmiştir. Siyasal formülde orta sınıf ile elitler arasında bir geçişkenlik tasvir edilir. Kuramcı'ya yöneltilen en büyük eleştirilerden biri, Gramsci tarafından ortaya konan siyasal parti problemi ile yüzleşebilme sorunudur.

Michels ise elitizmi örgüt kuramı bağlamında ele alırken analiz nesnesi siyasal partiler olmuştur. Michels, Gramsci'nin Mosca'ya yönelttiği eleştiriye cevap verirken siyasal partilerin örgütsel iç dinamikleri üzerinden bir elitizm kuramını inşa eder. Michels'in ortaya attığı özgün kavram "oligarşinin demir kanunudur. " Michels, eserinin ilk cümlesinde organizasyon olmadan bir demokrasi tasarlanamaz , derken eserinin son cümlesi "organizasyondan bahseden oligarşiden bahseder" şeklindedir. Michels, incelediği siyasal partilerin iç örgütlenmeleri bağlamında örgüt lideri ile takipçileri arasında bir bilgi asimetrisi olduğunu tespit eder. Michels bu bilgi asimetrisini "kitlelerin ehliyetsizliği" ve "kitlelerin kayıtsızlığı" kavramları ile açıklar.

Michels'in tespit ettiği bu bilgi asimetrisi bu tezin alt hipotezi olan, popülist aktör-bürokrat ilişkisinin, asil- vekil teorisi ile de açıklanabileceği konusundaki iddiayı destekler niteliktedir. Nitekim asil- vekil teorisi özü itibarıyla bir biri ile ilişki halindeki iki aktör arasındaki bilgi asimetrisi üzerine inşa edilmektedir.

Elit kuramcılarının, genel olarak ifade ettiği: elitizm tarihsel, toplumsal ve aşılabilir bir gerçeklik olduğu iddiasından yola çıkmaktadır. Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz ki; elit kuramcıları elitizmi demokrasi kuramı açısından değerlendirirken, demokrasinin temsil krizine işaret eder.

İKİNCİ BÖLÜM

POPÜLİZM

2.1. Popülizm Nedir?

Popülizmin bir kavram olarak ne olduğu sorusu cevaplanması gereken ilk sorudur. Ancak bu sorunun cevabını vermeden önce popülizm literatürünün son durumuna bakmak ve popülizmin tanımına ilişkin bazı hususlara değinmekte ve vurgulamakta fayda vardır. Popülizm kavram olarak tartışmalıdır ve üzerindeki şüpheler giderilmemiştir. Popülizme ilişkin kavramsal şüpheleri kısaca özetlemek gerekirse;

Brubaker'ın tespitleri şu şekildedir; popülizm literatürü yaklaşık yarım yüzyıldır analiz nesnesinin doğası ve buna ilişkin ontolojik şüphelerle boğuşmaktadır. Popülizme şüpheyile yaklaşmak için üç ana neden ortaya konabilir. Birincisi, popülizm farklı toplumsal temeller ve eylem biçimleriyle şekillenen farklı siyasi projeleri biraraya getirir. İkincisi, popülizmin ana argümanı olan halk adına konuşmak, yaygın ve pek çok yerde rastlanan bir durumdur, analitik bir kategori olarak değerlendirmek kuşkuludur. Üçüncüsü, popülizm ahlaki ve siyasi açıdan yüklü bir terim olup, analiz nesnesi olduğu kadar aynı zamanda siyasi bir mücadele silahıdır (Brubaker, 2017: 357-358). Bu bağlamda popülizm olgusal çeşitliliğine bağlı olarak farklı siyasal görünümlere sahiptir, halk adına konuşmak popülizme özgü, popülizmin ayırt edici bir niteliği değildir, kavram ahlaki ve siyasi açıdan değer yüklü olup bu değer yükü dolayısıyla objektif analiz nesnesi olması mümkün değildir.

Popülizm literatürüne ilişkin genel tespitleri ise şu şekilde özetleyebiliriz: birincisi popülizm literatürü parçalıdır, popülizm üzerine yapılan ampirik araştırmalar çoğunlukla belli ülkeler ve bölgelerle sınırlıdır. İkincisi literatür popülizm kavramına odaklanmak zorunda kaldığı bir olgunluk seviyesine ulaşmıştır. Üçüncüsü popülizm çalışmaları siyaset bilimi literatürü içerisinde ana akım olma eğilimi göstermektedir. Son olarak popülizm çalışmaları pratik siyasetle doğrudan ilişkilidir (Kaltwasser vd., 2017: 16-17).

Popülizm nedir? sorusunun yanıtına geçmeden önce ortaya konması gereken bazı temel tespitler şunlardır; birincisi popülizm konjonktürel, tarihsel, coğrafi, siyasal pek çok unsurun etkisinde şekillenen, her ülkede, her siyasi geleneğe ve her toplumsal yapıda farklı görünümleri olan bir kavramdır. Bu anlamda popülizm incelemesi bağlam bağımlıdır denebilir. Popülizme ilişkin tespitler, deneyimler ve çıkarımlar büyük ölçüde kendi bağlamları ile sınırlı olgusal ve kavramsal nitelikler taşırlar.

Popülizmin kavramsal olarak tanımlanması ve üzerinde uzlaşılması oldukça güç görünmektedir. Mudde, bu güçlüğü şu şekilde ifade etmektedir; öyle bir popülizm tanımı

yapılmalıdır ki popülizmin tarihsel ve coğrafi tüm görünümünün özünü doğru şekilde temsil etmeli ve aynı zamanda popülist olmayan fenomenleri dışlama kapasitesine, kolayca ayırt etme yeteneğine sahip olmalıdır (Mudde ve Kaltwasser, 2013: 582).

İkincisi popülizmi tartışmaya başladığımız andan itibaren karşımıza farklı popülizmler çıkar. Öncelikle popülizm olgusal olarak bir gerçekliktir. Dünyanın dört bir yanında siyasete damga vuran, insanları etkileyen, demokrasi deneyimine yeni perspektifler kazandıran, yönetsel yapıları dönüştüren, görmezden gelinemez bir gerçekliktir. Bu gerçeklik büyük ölçüde yukarıda bahsettiğimiz ölçüde kendi bağlamı çerçevesinde şekillenen, özgün deneyimler ve özgün sonuçlar doğuran popülizm görüngüleridir. Öte yandan popülizmin olgusal ve bağlamı çerçevesindeki görünümünden farklı olarak bir de kuramsal görünümünden söz etmemiz gerekir. Popülizmin bu kuramsal görünümü, üzerinde büyük ölçüde fikir birliği henüz sağlanamamış, farklı bağlamlarda çok sayıda tartışma üzerinden normatif ve ampirik çalışmalar neticesinde inşa edilmeye çalışılan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yüzden de popülizmin tanımı yapılırken farklı popülizm tanımları karşımıza çıkar, bu tanımların her biri popülizme ilişkin olgusal gerçekliğin farklı eksenleri üzerinden popülizm fenomenini aydınlatmaya çalışır. Bu bağlamda birazdan değinilecek olan her bir popülizm tanımının farklı bir gerçekliği temsil ettiğini özellikle vurgulamak gerekir.

Popülizm nedir? sorusuna yeniden dönecek olursak, kuramsal olarak üzerinde nispeten fikir birliği sağlanmış ya da kuramsal tartışmalarda öncül kabul edilmiş bazı tanımlara yer vermek, bu sorunun cevabını etkin bir şekilde verebilmek için en kestirme yol olarak kabul edilebilir.

Popülizmin kavramsal olarak ne anlama geldiğine ilişkin çabaların ilk durağında konuya ilişkin literatüre etki eden bazı tanımlardan bahsetmek gerekir. Shils popülizmi, “*iktidar, mülkiyet, eğitim ve kültür üzerinde etkili olduğuna inanılan, yerleşik ve farklılaşmış bir yönetici sınıfın toplumda yarattığı düzene karşı halkta bir hoşnutsuzluk ideolojisi bulunan her yerde*” var olan bir olgu olarak ifade eder. Shils’e göre aynı zamanda halkta bilgelik mevcuttur siyasal kurumların halkı temsil etme kapasitesi ancak halkın iradesiyle özdeşleşmesiyle mümkündür (Shils, 1956: 100-101 akt. Taggart, 2004: 15). Taggart, Shils’in popülizm tanımının seçkinler ve kitleler arasındaki ilişki ekseninde şekillenen bir tanım olduğu tespitinde bulunur (Taggart, 2004: 15). Shils’in popülizm tanımında elitizm ve elit karşıtlığı, halka dayalı olma ve bir ideoloji olma vurgusu yer almaktadır. Bu kavramsallaştırma kendi dönemindeki popülizm olgusunu temsil ettiği gibi günümüze kadar süren özgün bir ifade olarak literatüre etki etmiştir.

Di Tella, popülizmi elitizm bağlamında şöyle açıklamaktadır: popülizm orta düzey elitler arasında mevcut kurulu düzene karşı bir hareketlenme olduğunda, beklentilerin

yükselmesine paralel olarak kalabalıklar hareketlendiğinde ve konjonktür elitler ve kitleleri bir ortak noktada birleştirdiğinde ortaya çıkar (Di Tella, 1965: 53 akt. Taggart, 2004: 17). Di Tella'nın popülizm tanımı ise şöyledir: *“harekete geçen ancak özerk biçimde örgütlenmiş olmayan halk kesimine dayanan, bir toplumun orta ve üst katmanlarında kökleri bulunan, bir seçkin kesim tarafından yönetilen ve lider ile takipçileri arasındaki karizmatik ve kişiselleşmiş bir bağ tarafından bir arada tutulan siyasal bir harekettir”* (Di Tella, 2014: 196).

Popülizmin kavramsal olarak ne anlama geldiğine ilişkin çabaların ikinci durağı olarak Ionescu ve Gellner'in 1969 yılında konunun uzmanlarını bir araya getirerek düzenlediği konferans ve bu konferansın sonunda yayınlanan *“Populism: Its Meaning and National Character”* adlı eserdeki bazı tespitlerden bahsetmemiz gerekir.

Ionescu ve Gellner çalışmanın daha en başında şu tespitte bulunmaktadır: *“Dünyaya bir hayalet musallat oldu: popülizm... Ancak kimse bunun ne olduğunu tam olarak bilmiyor... Her yerde karşımıza çıkıyor ama çok sayıda çelişkili şekillerde.”* (Ionescu ve Gellner, 1969: 1). Popülizme ilişkin bu ifadeler bize, popülizmin yaygın bir olgu olduğunu kuramsal olarak tam anlamıyla neyi ifade ettiğinin bilinmediğini ve olgusal anlamda çelişkili gözlemlerin mevcut olduğunu ifade etmektedir.

Ayrıca kitabın editörleri popülizmin on dokuzuncu yüzyılda ve özellikle de yirminci yüzyılda siyasal dönüşümü sanıldığından fazla etkileyen bir anahtar kavram olduğu argümanlarından yola çıkarak popülizmin çok boyutlu görünümünü aydınlatmayı hedeflemektedir (Ionescu ve Gellner, 1969: 5). Bu girişime ilişkin değerlendirmede bulunan Taggart'a göre: Ionescu ve Gellner tarafından yapılan derleme *“popülizmin çekirdeğini teşkil eden bir fikirler kümesi belirleyemez”* (Taggart, 2004: 20). Mouzelis şu tespitte bulunmaktadır; popülizmin olgusal çeşitliliğini bütünüyle yansıtan bir ana eksen ya da kavramın özüne ilişkin bir çekirdek tanıma ulaşamadığından pek çok kuramcıya göre popülizm kavramsal olarak muğlak bir anlam içermektedir (Mouzelis, 1985: 344). Gerçekten de bu çalışmada popülizmin kavramsal ve çok boyutlu görünümünü aydınlatmaya çalışan pek çok kuramcının tespitlerinin inceledikleri olgular bağlamında sınırlı olduğu görülmektedir.

Peter Worsley yaptığı çalışmada farklı bölgelerdeki popülizm deneyimlerini incelemiş ve neticede şu sonuca varmıştır: popülizm belli bir ideoloji ya da örgütlenme biçimi ekseninde değerlendirilebilecek bir olgu olmayıp, demokratik bir vurgu niteliğinde, politikanın bir boyutu olarak görülmelidir (Worsley, 1969: 245). Görüldüğü gibi bu tespit son derece genel ve muğlak bir ifadedir. Bu muğlaklığı Worsley belli ölçüde öngörmüş ve kabul etmiştir. Ona göre popülizm olgusunu tasvir ederken gözlemlenen *“toplumsal konumlar”* arasında sayısız türevler bulunduğundan bunların hepsini temsil etme kapasitesine sahip kavramsal somutlaştırma

yapmak, bir ana eksen belirlemek yalnızca çok genel bir sonuca ulaşarak mümkündür (Moffitt, 2020: 34). Bu bağlamda popülizmin tanımlanmasına ilişkin olarak; olgusal çeşitliliği tam anlamıyla yansıtacak güçte kuramsal kavramlaştırmanın indirgemecilikten kurtarılarak gerçekleştirilmesi oldukça güç görünmektedir.

Peter Wiles ise ‘‘uzmanlık- teknik bilgi yokluğu’’ ekseninde bir değerlendirme yaparak popülizmi tasvir eden 24 nitelik tespit eder. Zamanla literatürde daha belirgin hale gelen bu niteliklerden bazıları şunlardır: popülizm ahlakçıdır, entelektüel karşıtıdır, sıra dışı liderlere dayanır, bilim ve teknolojiyi küçümser, nispeten ırkçıdır, çok çeşitlidir ancak kötü şey olarak düşünülmemelidir (Wiles, 1969: 167-171). Wiles’ın çabası popülizmin olgusal çeşitliliğine benzer şekilde çok boyutlu ve çok yönlüdür. Tespit ettiği özellikler hem çok genel hem de çok farklı olgusal gerçekliklere dayanmaktadır. Herhangi bir popülizm olgusunu Wiles’ın tespit ettiği niteliklerin tamamını ya da büyük bir bölümünü kapsayacak nitelikte gözlemleyebilmek mümkün değildir. Da Silva ve Vieira’ya göre; Wiles’ın popülizmi tanımlama girişimi ampirik-tümdengelsel yaklaşımın başarılı bir örneğidir. Wiles popülizmin ideolojik olarak ya da somut tarihsel görünümünün incelenmesini yaparak popülizm olgusunun tanımlayıcı bir özüne ulaşabileceğini varsayar. Popülizmin olgusal görünümüne ilişkin genel, değişken kriterler çıkarır. (Da Silva, 2019:499). Wiles’e göre yapmış olduğu popülizm tanımı *"gerçek dünyanın doğal bölünmeleriyle örtüşecek şekilde"* çerçevelenir (Wiles, 1969: 171).

Minouge, popülizmi tanımlamaya çalışırken iki eksen belirlemiştir. Birinci eksen de retorik ile ideoloji arasındaki ayrımı yapmaya çalışırken ikinci eksen de hareket ve ideoloji arasındaki ayrımı yapmaya çalışmıştır (Minogue, 1969: 197-211). Minouge popülizmi, sol-sağ, faşist- eşitlikçi, ileriye dönük- geriye dönük bağlamlarda açıklamaya çalışmış ancak bu sorular cevapsız kalmıştır. *"Bir kavram ve olgu olarak popülizmin net bir sınırına asla ulaşamaz. Sonuç bir çıkmazdır"* (Da Silva ve Vieira, 2019: 499).

Donald MacRae’nin de Worsley ve Wiles gibi uzun, detaylı ve ayrıntılı bir popülizm tanımı yaptığı görülür. Eşitlikçilik ve seçkinlere karşı olma ekseninde şekillenen ve ayrıntılandırılan bu tanım (Macrae, 1969: 168) tek bir olgusal gerçekliği belirgin şekilde temsil etmekten uzaktır. Fakat bu tanıma ilişkin olarak Mudde şu tespitte bulunmaktadır: popülizmi bir ideoloji olarak tanımlama bağlamında MacRae’nin tanımı ilk girişimdir (Mudde, 2017).

Laclau, MacRae’nin tanımının içeriğini oluşturan kategorilerin olgusal olarak var olan popülizm örnekleri ile örtüştürmenin güçlüğüne işaret ederken aynı zamanda popülizmi tanımlama gayretinin genel karakteristiğini şu şekilde ortaya koymaktadır: *‘‘Genel kavrama ne kadar çok belirlenim yüklenirse, kavram somut çözümleri hegemonize etmekten o kadar uzaklaşmaktadır’’* (Laclau, 2018: 21). Laclau, yukarıda yer alan popülizmi tanımlama

gayretlerini, popülizm başlığı altında popülizmin ne olabileceğine ilişkin net bir şey söylemeden, popülizmin birbirinden farklı niteliklerini sıralayan çalışmalar olarak görür ve bu çalışmaları “*kendini bozguna uğratan deneyimler*” olarak nitelendirir. Laclau, bu çıkmaza ilişkin olarak şu öneride bulunur; popülizmi tarihsel bağlantılarından biri ile sınırlı şekilde tanımlamak ya da her zaman çok dar olacak genel bir tanımlama yapmaya çalışmak gerekmektedir (Laclau, 2018: 31).

Laclau “*Popülist Akıl Üzerine*” eserinde popülizm kavramını tanımlamaya ilişkin kuramsal güçlükleri “*Popülizm: Belirsizlikler ve Açmazlar*” başlığı altında tartışırken kuramcı Germani’nin popülizm tanımına atıfta bulunarak popülizmin belirgin öğelerini şu şekilde vurgular: popülizm, sağ sol karşıtlığı bağlamında ayrışmayı ve sınıflandırmayı reddeder, çok sınıflı bir harekettir, karizmatik liderlik ekseninde otoriteryanizm ile eklemlenmiş, hak eşitliği ve sıradan halka evrensel katılım vadeden öğeler içerir. Ayrıca güçlü milliyetçi öğeleri vurgular, ayrıcalıklı sınıflara karşıdır, sıradan halkı gözetir (Germani, 1978: 88).

Popülizmi “*siyasal mantık*” olarak inceleyen Laclau yaptığı derinlemesine analizler ve tespitlerle popülizm literatürüne özgün katkılarda bulunmuş ve literatürü etkileyen ana akımlardan biri haline gelmiştir. İleride detaylıca açıklanacak olan bu kuramsal analize ilişkin olarak kısaca bilgi vermek gerekirse; Laclau toplumsal talepten yola çıkarak popülizmi kavramlaştırmaya çalışmıştır. Ona göre karşılanmamış toplumsal talepler, demokratik mekanizmaların dışına itilmiş, görmezden gelinen ve temsil edilmediğini düşünen kalabalıkların karşılanmamış toplumsal talepleri bir eşdeğerlik zinciri yaratmaktadır. Karşılanmayan toplumsal taleplerin yarattığı eşdeğerlik zinciri halkı temsil ettiğini iddia eden popülist politikacıların söyleminde temsiliyet kazanır ve popülizm bu bağlamda olgusal bir gerçekliğe dönüşür (Moffitt, 2020: 46). Schmitter bu olgusal gerçekliği ve kavramsal tespiti yakın zamanda şu ifadelerle bir kez daha işaret etmiştir: farklı toplumsal kesimlerin taleplerini, memnuniyetsizliklerini “*vakumlamaları*” ve bu sorunların sadece lider tarafından çözülebileceğini, bir sloganlar dizisi olarak biraraya getirmek popülizmin ayırt edici işlevidir. Schmitter’e göre; “*eğer popülizmler farklı, görmezden gelinen ya da bastırılan talepleri gündeme getirmeseydi, var olamazlardı*” (Schmitter, 2019: 82).

Popülizmi kavramsallaştırma çalışmalarının önemli uğrak noktalarından biri de Canovan’ın yapmış olduğu çalışmalardır. Kuramcı popülizmin tarihsel örneklerinden yola çıkarak kategorik bir popülizm kavramsallaştırması yapmıştır. Canovan’ın yedi kategoriden oluşan kavramsallaştırmasının iki ana eksenine vardır. Bunlardan birincisini “*halka hitap etme çabası*”, ikincisini ise “*seçkinlere güvensizlik*” olarak tespit etmiştir (Taggart, 2004: 27). Mudde’ye göre Canovan’ın 1981 yılında yayınlanan çalışması popülizmi tanımlama girişimine

ilişkin olarak önemli bir adımdır. Mudde, Ionescu ve Gellner'in yapamadığını, Canovan'ın büyük ölçüde başardığını dile getirmektedir. Popülizm kavramının ortak noktalarını tespit etmek amacıyla var olan olgusal durumların ve ampirik çalışmaların kapsamlı bir genel görünümünü ortaya koyduğunu ifade etmektedir (Mudde, 2017). Ancak Canovan çalışmasında popülizmin genel görünümünü yedi katmanlı bir tipoloji yaratarak ortaya koymuş olmasına rağmen net bir popülizm tanımı yapmamıştır. Canovan popülizmin muğlak görünümünü nispeten netleştirmiş olmasına rağmen, popülizmin tüm görünümünü içinde barındıran, çekirdek bir tanıma indirgenemeyecek kadar karmaşık olduğunu ifade ederek net bir tanım ortaya koymaktan sakınmıştır (Canovan, 1981: 298). Canovan'ın ortaya koyduğu bu tutum Mudde tarafından eleştirilmektedir. Mudde'ye göre Canovan paradoksal bir şekilde farklı popülizmleri birbirinden ayırt edebilmekte, onları kategorize edebilmekte fakat buna rağmen kavrama ilişkin net bir tanım ortaya koymamakta ve kavramın muğlak olduğuna vurgu yapmaktadır (Mudde, 2017). Gerçekten de net bir tanım ortaya koymaktan çekinecek kadar muğlak olduğu ifade edilen bir kavramın farklı görünümünü net bir şekilde ortaya koymak büyük ölçüde paradoksal bir görüntü vermektedir.

Da Silva ve Vieira ise; Canovan'ın bu ilk popülizmi tanımlama girişimini şöyle özetler: Canovan ideal tip metodolojisini kullanarak, hermenötikten esinlenen bir kavram oluşturma stratejisine başvurur. *"Tarımsal"* ve *"siyasi"* popülizmler arasındaki analitik ayrımını kullanarak bir tipoloji oluşturur (ideal tip) ve bu tipoloji neticesinde popülizmi yedi türe ayırır. Bu analitik ayrım olgusal gerçekliğin birçok kategorisini temsil etmesi bağlamında Wiles'in on iki yıl önce bıraktığı noktaya eşdeğer olduğundan benzer şekilde yetersiz kalmaktadır (Da Silva, 2019: 499).

Skenderoviç, Canovan'ın popülizmi kavramsallaştırma gayretlerini popülizmin çekirdeğini ayıklamakta zorlanmış, incelenen vakalarla sınırlı bir taksonomi olarak tarif eder. (Skenderovic, 2017: 50).

Benzer şekilde Peters ve Pierre de Canovan'ın popülizmi tanımlama girişimini *"tümevarımsal bir sınıflandırma şeması ya da taksonomi"* olarak değerlendirirken aslında Canovan'ın bir taksonomi oluşturmaktan ziyade popülist siyaset içerisinde var olan çeşitliliği aydınlattığını ifade etmektedir (Peters ve Pierre, 2020: 929).

Canovan 1984 yılında popülizme ilişkin yayınlamış olduğu makalede şu tespitlerde bulunmaktadır; popülizmi tanımlamaktaki en büyük güçlük kavramın muğlak olmasıdır. Ancak Canovan kavrama ilişkin ortaya koyduğu tanımlama girişimini şu şekilde ifade eder; *"ihmal edilmiş şikayetlerin halkın diliyle ifade edilmesi aslında popülizmin tanımlanabilir birçok farklı versiyonunun ortak noktasıdır."* (Canovan, 1984: 323). Bu noktada Canovan popülizmi

Laclau'nun kuramındakine benzer şekilde, görmezden gelinen halkın karşılanmamış taleplerinin yarattığı eşdeğerlik zincirinin sözcülüğünü yapmak anlamında kullanmaktadır.

Da Silva ve Vieira'ya göre Canovan ilerleyen yıllarda popülizm analizinde, *"hermenötikten uzaklaşarak yapısalcılığa yönelmiştir."* Canovan bu kuramsal değişimi şöyle ifade etmektedir *"dikkatimizi popülist hareketlerin ideolojisi ve politika içeriğinden kaldırıyoruz, bunun yerine yapısal hususlara odaklanıyoruz."* Kuramcının bu bağlamda tespit ettiği üç yapısal özellik şu şekildedir; birincisi, elitizm karşıtlığı, ikincisi; halka atıf, üçüncüsü; basit ve doğrudan bir üslup (Canovan, 1999: 3).

Canovan tarafından kategorize edilen popülizm çeşitlerinden biri de *"tarımsal popülizm"* olarak adlandırılmaktadır. Ancak Aslanidis bu ayrıma farklı bir perspektiften bakmaktadır. Ona göre akademisyenler popülizm olgusu ve çiftçi nüfus arasındaki ilişkiyi ajitasyonla ele alma tuzağına düşmekten kaçınmıştır. Bu yüzden de popülizm olgusunun indirgenmiş bir soyutlaması olan *"tarımsal popülizm"* kavramsal olarak ortaya atılmıştır (Aslanidis, 2020: 66).

Popülizmi tanımlama girişimlerinin üçüncü durağında 2000 ve sonrası dönemde yapılan çalışmalar yer almaktadır. Bu dönemden sonra popülizmin dünya genelinde olgusal olarak büyük bir çeşitlilik gösterdiği ve dünyanın dört bir yanında yaygın bir fenomen olarak gözlemlendiği görülür. Değişen toplumsal yapı, gelişen teknolojik imkanlar ve siyasetin yeni kazandığı görünümeler bağlamında kuramsal açıdan popülizm tanımlarının zenginleştiği gözlemlenir. Bu zenginleşme aynı zamanda farklı eksenlerde kavramsal ayrışmaları ve kategorik sınıflamaları (perspektifleri) beraberinde getirmiştir. Popülizm tanımları, olgusal çeşitliliğe paralel olarak sayıca artarken aynı zamanda bu tanımlar kategorik olarak birbiriyle benzeşmeye ve ayrışmaya başlamıştır. Bu bölümde literatürde kabul gören ve akademik olarak popülizm kavramına derinlik ve zenginlik kazandıran bazı tanımlara yer verilecektir.

Tablo 2.1 Popülizm tanımları ve perspektifleri

Perspektif	Kısa tanım	Yazarlar (örnekler)
Bir mobilizasyon stratejisi veya örgütlenme biçimi olarak popülizm	'Popülizm en iyi şekilde, kişisel bir liderin, çoğunlukla örgütlenmemiş çok sayıda takipçisinin doğrudan, aracısız, kurumsallaşmamış desteğine dayanarak hükümet gücünü aradığı veya kullandığı bir siyasi strateji olarak tanımlanır' (Weyland, 2001). "Düzen karşıtı itirazları ve plebisiter bağlantıları kullanarak güç kazanmaya veya sürdürmeye çalışan bir yabancı veya başına buyruk kişi tarafından yönetilen bir kitle hareketi" (Barr, 2009: 38).	Brubaker (2017), Jansen (2011), Weyland (2001), Barr (2009) ve Betz (2002)
Bir Söylem Pratiği Olarak Popülizm	Popülizm, "içinde "insan" ve "insanlığın" bulunduğu dikotomik bir söylemdir. "halk", küçük ve gayrimeşru bir şekilde güçlü bir grup olarak tasarlanan "seçkinlere" karşı söylemsel olarak "halkın" büyük ve güçsüz bir grup olarak inşa edildiği bir aşağı/yukarı karşıtlığının hatları boyunca "seçkinler" ile yan yana getirilir. Dolayısıyla popülist siyaset, meşru taleplerini engelleyen bir "elite" karşı "halkı" temsil ettiğini iddia etmekte ve bu talepleri "halkın" iradesinin ifadesi olarak sunmaktadır." (De Cleen ve Stavrakakis, 2017: 310).	Laclau (1985), Laclau ve Torfing (1995), Howarth ve Stavrakakis (2000) ve Aslanidis (2016)
Sosyo-kültürel bir yaklaşım olarak popülizm	"Popülizm, siyasi liderler ile toplumsal taban arasında, sosyo-kültürel tarihsel nedenlerle toplumun belirli kesimlerinde yankı bulan ve olumlu karşılanan "düşük" itirazlar aracılığıyla kurulan ve ifade edilen belirli bir siyasi ilişki biçimiyle karakterize edilir. Popülizmi, çok az kelimeyle, 'düşük olanın gösterişi' olarak tanımlıyoruz" (Ostiguy, 2017, s. 73)	Ostiguy (1998, 2009, 2014, 2017) ve Aslanidis (2020) (kültürel bir fenomen olarak popülizm)
Bir siyasi tarz olarak popülizm (çoğunlukla siyasi iletişim)	"Siyasi üslup kavramını, "halka" hitap eden siyasi ilişkiler yaratmak için kullanılan performans repertuarları olarak tanımlıyoruz; Kriz, Kırılma, Tehdit; "Görgüsüzlük" "argo kullanımı, küfür, siyasi yanlışlık ve katılık, rasyonellik gibi "yüksek" davranışların aksine aşırı gösterişli ve "renkli" olmak, soğukkanlılık ve teknokratik dil" (Moffitt ve Tormey, 2014: 392)	Moffitt ve Tormey (2014), Block ve Negrine (2017) ve Bonikowski ve Gidron (2016)
"Siyasi oportünizm" olarak popülizm "	Politik fikirler ve faaliyetler sıradan insanlara istediklerini vererek onların desteğini almak'	Betz (1994), Nkrumah (2021) ve Cambridge (2014)
'İktidar karşıtı' olarak popülizm, 'düzen karşıtı' veya 'ana akım karşıtı' tutum	Popülizm 'düzen karşıtı çağrıları ve plebisiter bağlantıları kullanarak iktidarı kazanmaya veya sürdürmeye çalışan bir yabancı veya başına buyruktan kaynaklanan yönetilen bir kitle hareketidir. Açık olmak gerekirse, popülizm ne ateşli, elit karşıtı retorik kullanımına ne demagojik yabancıların yükselişine ne de lider ve takipçileri arasındaki son derece dikey bağlantılara bağlıdır. Daha ziyade, bu faktörlerin spesifik kombinasyonu popülizmi tanımlar' (Barr, 2009:44)	Sikk (2009) ve Barr (2009)
'Bir fikirler bütünü' olarak 'ince merkezli bir ideoloji' olarak popülizm	"Toplumun nihai olarak "saf halk" ve "yozlaşmış elit" olmak üzere iki homojen ve antagonistik kampa ayrıldığını düşünen ve siyasetin halkın volonte Générale'inin (genel irade) bir ifadesi olması gerektiğini savunan ince merkezli ideoloji" (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 16).	Canovan (2002), Freedman (2017), Mudde (2004) ve Shils (1954, 1956, 1960)
İkna etme girişimi	'Politikacılar popülizmi esnek bir yöntem olarak kullanırlar (Kazin,1995) Politikacıların ikna etmek istediği her yerde, ezenlerle ezilenler arasında bir çatışma olduğunu savunmak	Kazin (1995)
Mantık (Mantık genellikle 'söylem' kategorisinin bir parçası olarak görülür. Ancak tüm yaklaşımlar bu kategoriye tam olarak uymaz)	'Eğer popülizm cemaatçi alan içinde radikal bir alternatif öne sürmekten ibaret ise belirli bir toplumun geleceğinin bağlı olduğu kavşakta seçim yapmak, popülizmin siyasetle eşanlamlı hale gelmesine neden olmaz mı? Cevap sadece olumlu olabilir' (Laclau, 2005)	Da Silva ve Vieira (2019), De Cleen (2019), Laclau (2005a), Judis (2016) ve Müller (2016)

Kaynak: Oswald vd., 2022: 7-9

Yukarıdaki popülizm tanımlarının en belirgin özelliği kendi aralarında kategorize edilebilir olmalarıdır. Ancak günümüzde bile popülizmin kavramsal muğlaklığı devam etmekte (Zeeman, 2019), kavramın olgusal çeşitliliğindeki artışa paralel yeni tanımlar literatüre eklenmektedir. Moffitt ve Tormey bu eğilimi şu ifadelerle değerlendirmektedir; *"popülizmin baskın tanımları genellikle yuvarlak bir deliğe kare bir çivi çakmaya çalışmakta ve olgunun özgüllüğünü yakalamakta başarısız olmaktadır."* (Moffitt ve Tormey, 2014: 381). Son olarak

literatürde yakın geçmişte ortaya konan ve bugün baskın hale gelmiş birkaç popülizm tanımına yer vermek gerekirse:

Canovan'a göre popülizm; *"modern demokratik toplumlarda popülizm en iyi şekilde hem ideolojik iktidar yapısına hem de toplumun baskın fikir ve değerlerine karşı halka yapılan bir çağrı olarak görülür"* (Canovan, 1999: 3).

Mudde'ye göre popülizm: *"Toplumun nihai olarak "saf halk" ve "yozlaşmış elit" olmak üzere iki homojen ve antagonistik kampa ayrıldığını düşünen ve siyasetin halkın volonte Générale'inin (genel irade) bir ifadesi olması gerektiğini savunan ince merkezli ideoloji"* (Mudde, 2004: 544) Mudde popülizmi daha şiirsel bir anlatımla şöyle tanımlar: *"sıradan insanlar için, sıradan profiller inşa eden sıradışı liderlerin siyasetidir."* (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 98).

Laclau'ya göre popülizm:

"Popülizm ontik değil ontolojik bir kategoridir. Popülizmi tanımlama girişimlerinin çoğu, ona özgü olanı belli bir ontik içeriğe yerleştirmeye çalışmış ve sonuç olarak, iki öngörülebilir alternatif sonucu ya bir istisnalar çığı tarafından dolup taşan ampirik bir içerik seçmek ya da herhangi bir kavramsal içeriği tercüme edilmeyen bir "sezgiye" başvurmak olan kendi kendini yenilgiye uğratan bir egzersizle sonuçlanmıştır" (Laclau, 2005: 44).

Laclau, öncelikle popülizmi tanımlamanın güçlüğüne işaret eder. Ona göre popülizmin tanımlama girişimlerinin çoğu popülizme özgü unsurları bir kavram etrafında sentezlemeye çalışırken sonuçta kullandığı iki farklı yolda da başarısızlığa uğrar. İlk olarak olgusal ampirik veriyi kullanarak ortaya konan kavramsallaştırma aslında bir istisnalar çıkının görünümüdür. İkinci seçenekte "sezgiye" dayalı normatif kavramsallaştırmaların ise aslında kavramsal içeriği tercüme edilememektedir. Birinci seçenekte kavramsallaştırma incelenen olguyla sınırlı kalmakta ikinci seçenekte ise kavramsallaştırma sezgisel ve normatif olmanın ötesine geçememekte, olguları temsil kabiliyeti yetersiz kalmaktadır. Kullanılan her iki yol da bu anlamda başarısızdır.

Da Silva ve Vieira, 2019 yılında yaptıkları çalışmada Laclau'nun terminolojisine açıklık getirmektedirler. Da Silva'ya göre literatür ontik ve mantık odaklı olarak ayrıştırılabilir. *"Bir yanda fiziksel, olgusal, maddi gerçekliği, onun hakkındaki bilgimizden bağımsız olarak var olduğunu düşünen ontik yaklaşım vardır."* Ampirik tümdengelimsel yaklaşımlar, tarihsel vaka çalışmaları, kalın bir popülizm tanımı ortaya koymaya çalışan her monotipik yaklaşım bu kapsamdadır. Ontik yaklaşımın karşıtı ise mantık odaklı (Schmitt- Laclau düşmanlık mantığı) yaklaşımdır (Da Silva ve Vieira, 2019: 497-499). Laclau bu yaklaşımı yukarıda değinildiği gibi *"ontolojik"* olarak tanımlar.

Laclau net bir tanım yapmaktan kaçınır. Ancak popülizmi hem olgusal ve ampirik hem de normatif bağlamlarda güçlü bir şekilde tasvir etmeye çalışır. Önce talep kavramını anlamsal bağlamda sabit bir içeriğe kavuşturur. İkinci adımda talebi toplumsallaştırır ve karşılanmayan, görmezden gelinen toplumsal talebin varlığına işaret eder. Üçüncü adımda karşılanmayan toplumsal talebi ortaya çıkardığı eşdeğerlik zinciri açısından siyasal çatışmanın antagonistik boyutu ile ilişkilendirir. Son tahlilde kalabalık kitlelerin (halkın çoğunluğunun) karşılanmamış ihtiyaçlarının siyasal temsili olgusal olarak popülizmi yaratır (Laclau, 2005: 34-43; Laclau, 2018).

Laclau'nun terminolojisinde popülizmin olgusal olarak ortaya çıkması (popülist kopuşun ortaya çıkması) yapısal olarak iki koşulun varlığına bağlıdır: *" içsel bir sınırın yaratılması yoluyla toplumsal alanın ikiye ayrılması ve yerine getirilmemiş talepler arasında eşdeğer bir zincirin inşası"* (Laclau, 2005:37). Aslanidis'e göre Laclau'nun popülizm kavramı; *"üzerine her türlü şikayetin yazılabileceği boş bir levha işlevi görür"* Ayrıca Laclau'nun ortaya koyduğu popülizm kavramındaki en belirgin işlevsel unsur *"eklemlenme mantığı"* olarak görülebilir (Aslanidis, 2018: 5).

Müller'e göre popülizm: *"ahlaki açıdan saf ve tamamen birleşmiş-ama... nihayetinde kurgusal- halkı yozlaşmış veya ahlaki açıdan bir şekilde aşağı kabul eden elitlerin karşısına koyarak siyasi dünyayı algılama yolu"* (Müller, 2020: 26-35 akt Moffitt, 2020: 27).

Weyland'a göre popülizm: *" kişiselci bir liderin, çoğunlukla örgütlenmiş çok sayıda takipçinin doğrudan, aracısız, kurumsallaşmamış desteğine dayanarak hükümet gücünü aradığı ve kullandığı bir siyasi strateji"* şeklinde tanımlanmaktadır (Weyland, 2001:14).

Popülizmi tanımlama girişimi, Pappas'a göre (Pappas, 2019: 15); Sartori'den (Sartori, 1970: 1039) ödünç alınan bir ifadeyle belirtmek gerekirse, yeterli ağırları olmayan balıkçıların çıktığı bir balık avı seferine benzetilebilir.

Mudde ve Kaltwasser; popülizmin tanımının bağlam ve popülist aktörün ideolojik pozisyonları ekseninde şekillendiğine işaret ederken; popülizmi diğer ideolojilerle eklemlenen ince merkezli bir ideoloji olması yönüne vurgu yapmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2013; Weyland, 1996; Zaslove, 2008; Akkerman vd., 2013: 3; Stanley, 2008: 95). Bu bağlamda popülizm tanımları ideolojik yelpaze ve coğrafi bölgeler arasında seyahat edebilecek, aynı zamanda da yüksek soyutlama kapasitesine sahip olacak nitelikte olmalıdır (Akkerman vd., 2013: 3). Bu bağlamda Sartori'ye kulak verirse popülizm tanımı; kavram olarak fazla esnekleşmeli, bağlama duyarlı olmalıdır (Sartori, 1970). Bir başka deyişle bağlamından kopartılmamalı ya da bağlam bağımlı olmalıdır. Benzer bir analizi Skenderoviç'de de görmek mümkündür; Bal'dan ödünç aldığı ifade ile popülizm *"gezgin kavram"* olarak ifade edilir (Bal,

2002: 24 akt. Skenderoviç, 2017: 48). Ayrıca popülizm bağlam bağımlıdır (Skenderoviç, 2017: 43), disiplinlerarasıdır, akademisyenler, dönemler ve coğrafyalar arasında hareket halinde olan bir kavramdır (Skenderoviç, 2017: 48).

Popülizmi tanımlama girişimlerine ilişkin olarak son tahlilde söylenmesi gereken şudur: yukarıda sayılan tüm popülizm tanımları aslında bize tek bir gerçeği işaret eder. Popülizm değişen toplumsal, kültürel yapı ve değişen teknolojik imkanlar doğrultusunda olgusal olarak çeşitliliği artan bir fenomendir. Popülizmin olgusal çeşitlerinin artması aynı zamanda yükselen bir ivme göstermektedir. Bu bağlamda yapılan her yeni popülizm tanımı, popülizmin kavram olarak muğlak bir kavram olduğu gerçeğinin ötesine geçememektedir. Özetle popülizmin kavramsal muğlaklığı sorunu aşılammıştır.

Bu bağlamda popülizm incelemesine, popülizmi kurucu unsurları ve kurucu olmayan unsurları bağlamında açıklayarak ve popülizmin genel kabul görmüş ana perspektifleri üzerinden tasnif edilerek devam edilecektir. Her iki yoldan da popülizmin incelenen olgusal örnekleriyle (ABD’de Donald Trump Dönemi ve Brezilya’da Jair Bolsonaro Dönemi), popülizmin kavramsal doğası örtüştürülmeye çalışılacaktır.

2.2. Popülizmin Anatomisi (Kurucu Unsurları)

Popülizmin tanımlanmasına ilişkin olarak yukarıda bahsedilen güçlükler ve popülizmin tanımına ilişkin muğlaklık popülizmin kurucu unsurlarını belirleme konusunda da güçlük yaratmaktadır. Popülizmin olgusal çeşitliliği, dağınık coğrafyalardaki tarihsel ve kültürel bağlamlarda ortaya çıkan farklı görünüşleri popülizmin kurucu unsurlarını tespit etmemizde oldukça çok faktörü ön plana çıkartmaktadır. Ancak bu faktörler arasında bazıları daha ön plana çıkmakta ve bunlar popülizmin kurucu unsurları olarak kabul edilmektedir.

Popülizmin kurucu unsurlarına ilişkin literatürde farklı görüşler mevcuttur. İlk olarak Brubaker’in kategorilerine değinmek gerekirse; ona göre popülizmin iki ana eksenı vardır. Birincisi *"halk adına konuşma ve hareket etme"* iddiasıdır. İkincisi ise *"seçkin karşıtlığıdır."* Brubaker bu iki ana eksenı tespit ettiği diğer tamamlayıcı unsurlarla birlikte bir bütün olarak değerlendirmektedir. Tamamlayıcı unsurlar ise şunlardır; *"antagonistik yeniden siyasallaştırma, çoğunlukçuluk, anayasa karşıtlığı, korumacılık ve üsluptur"* Ona göre popülizmin kurucu unsurları ve tamamlayıcı unsurları arasında keskin sınırlar olmayıp, gevşek bağlarla birbiriyle ilişkili kavramlardır (Brubaker, 2017: 361-365).

Popülizmin kurucu unsurlarına ilişkin Meny ve Sarel’in tespitlerine değinmek gerekirse; onlara göre üç temel husus söz konusudur. Birincisi halkın siyasal sistemin yapısı ve işleyişindeki konumu ve önceliği oldukça önemlidir. Bu bağlamda *"ayrıcalıklı azınlık"* ve

"mazlumlar" arasındaki çelişkiye vurgu yapılmaktadır. İkincisi halkın temsiliyeti konusunda bir yetersizlik ya da başka bir deyişle ihanet söz konusudur. Son olarak halka toplum nezdinde ayrıcalıklı ve öncelikli bir rol biçilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda seçkinlerin yerini halkın iyiliği için yöneten liderlerin alması gerekmektedir (Mény ve Surel, 2002). Mény ve Surel halk eksenini etrafında bir değerlendirme yapmakta bu değerlendirmenin içerisinde seçkinlerle halk arasındaki dikotomiye de yer vermektedir.

Rancier, popülizmi karakterize eden üç temel unsurun varlığından söz etmektedir. Birincisi, temsilcileri ve aracıları devre dışı bırakarak halka doğrudan hitap eden bir konuşma tarzı. İkincisi, hükümetlerin ve yönetici elitlerin halkın çıkarından ziyade kendi çıkarları için çalıştıkları iddiası. Üçüncüsü ise yabancılardan korkmak ve onları reddetmek olarak ifade edilebilecek kimlikçi bir retoriktir (Rancière, 2016: 101).

Oswald ve diğerleri tarafından popülizmin kurucu unsurlarına ilişkin yapılan değerlendirmede şu tespitler yer almaktadır. Birincisi "*düzen karşıtlığı*", ikincisi "*halk için*" olma ve üçüncüsü "*dış gruplara yönelik projeksiyon*" unsurları vurgulanarak popülizmin kurucu unsurları tespit edilmiştir (Oswald vd., 2022: 13). Burada açıkça görülmektedir ki; var olan düzene karşı çıkarken, elit karşıtlığı paralelinde halk vurgusunu dile getirmek ve antagonistik bir siyasal yapıya teğet geçen bir tasvir karşımıza çıkmaktadır.

Stanley, popülizmin kurucu unsurlarını (kavramsal çekirdek) şu şekilde kategorize etmektedir; "*birincisi iki homojen analiz biriminin varlığı; "halk" ve "elitler"*, ikincisi "*halk ve elitler arasında düşmanca ilişki*", üçüncüsü "*halk egemenliği fikri*" ve son olarak "*halkın olumlu bir şekilde değer kazanması ve seçkinlerin aşağılanması*" (Stanley, 2008: 103).

Bu konuda değinilecek son çalışma ise Mudde tarafından yapılan tasniftir. Mudde'ye göre popülizmin özündeki bölünmenin anlaşılabilmesi için ahlak anlayışı incelenmelidir. Popülizmin özündeki karşıtlık ahlak kavramına dayanır. Halkın özü ahlaki bir olumlama ile, saflıkla eşdeğer görülür. Buna karşılık halkın karşısında konumlanan elitler ise yozlaşmışlığı ifade eder. Ahlaki eksende inşa edilen bu elit-halk dikotomisi popülizmin özündeki bölünmedir. Popülizm bu temel üzerine inşa edilirken dört temel kavram etrafında şekillenir. Bu kavramlar; ideoloji, halk, elitler ve genel iradedir. Popülizmin kavramsal inşasında kilit önem taşıyan bu kavramları ana hatlarıyla açıklamakta fayda vardır.

2.2.1. İdeoloji

İdeoloji, kavramsal açıdan tartışmalı, öznel ve üzerinde uzlaşılmamış bir kavramdır. Ancak popülizm literatüründe oldukça önemli bir dayanak noktası olan ideoloji kavramının Freedman'ın çalışmaları bağlamında sabit bir içerik ve anlama büründüğü ve kavramın

nesnelleştiği görülmektedir. Freeden'a göre ideolojiler, bize siyasi ve sosyal düzenin haritasını çıkarmakta ve oluşturduğu bu kavram seti ile bütüncül bir dünya görüşü ortaya koymaktadır (Freeden, 2003: 2).

Freeden'in ideoloji kavramsallaştırmasının özgün katkısı "*ince merkezli ideoloji*" kavramını ortaya atmasıdır. İnce merkezli ideoloji kavramı popülizm kuramcıları tarafından kabul edilen ve üzerine popülizmin inşa edildiği temel dayanak noktalarından biridir.

Freeden'in tam bir ideolojiye yüklediği anlam şu şekildedir; bir ideolojinin (sosyalizm, marksizm, liberalizm) tam bir ideoloji olabilmesi için, *toplumların yürüttüğü ürettiği siyasi sorulara kapsamlı olmasa da makul ölçüde geniş bir yanıt yelpazesi sunması gerekecektir* (Freeden, 1998: 750). Freeden'a göre ince merkezli ideoloji bu tarife tam olarak uymamaktadır. Freeden, ince merkezli ideolojiyi şu şekilde tanımlamaktadır:

İnce merkezli bir ideoloji kavramların kasıtlı olarak çıkarılması ve değiştirilmesi yoluyla kendini daha geniş düşünsel bağlamlardan keyfi olarak koparan bir ideolojidir. Bunun sonucu karmaşık argüman yelpazeleri sunma konusunda yapısal bir yetersizliktir, çünkü normalde genel ve soyut olandan somut ve pratik olana, merkezden çevreye ve ters yönde uzanması beklenen birçok fikir zinciri basitçe mevcut değildir. ... Dolayısıyla ince merkezli bir ideolojinin düşünsel hedefleri ve kapsamı sınırlıdır. (Freeden, 1998: 750).

Popülizm literatürüne baktığımızda popülizmin birçok kuramcı tarafından ideolojik yönü ağır basan bir kavram olarak nitelendirildiği görülmektedir. Onlara göre popülizm "*ince*" veya "*ince merkezli*" bir ideolojidir (Mudde, 2017: 51; Mudde ve Kaltwasser, 2019; Abts ve Rumens, 2007; Stanley, 2008: 95).

Popülizm kuramcıları popülizmi "*ince merkezli*" bir ideoloji olarak tanımlarken aynı zamanda onu diğer ideolojilerden ayrı görmektedir. Popülizm özellikle liberalizm ve sosyalizm gibi "*kalın*" veya "*tam*" ideolojilerle kıyaslanacak nitelikte entelektüel incelik ve tutarlılığa sahip değildir (Mudde, 2017: 51). Bu bağlamda değerlendirildiğinde popülizm bir ideoloji olarak modern toplumların ürettiği siyasi sorulara kapsamlı cevaplar üretmemekte ve kalın ideolojilerde olduğu gibi sosyal düzenin haritasını çıkarmamaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2019:17).

Popülizmin ana unsurlarını ya da bir başka deyişle anatomisini tasvir ederken değindiğimiz popülizmin ideolojik boyutu bir taraftan popülizmin ana unsurlarından birini ifade ederken, öte yandan bir ideoloji olarak popülizm, popülizm perspektifleri arasında başlı başına bir ana akım haline gelmiştir.

Ancak bu noktada Aslanidis'in ince merkezli bir ideoloji olarak popülizm kavramsallaştırmasına şerh düştüğünü ifade etmek gerekir. Aslanidis'e göre popülizmin ince

merkezli bir ideoloji olarak literatürde genel kabul görmesine rağmen aslında durum böyle değildir. Kuramcıya göre popülizm, *"açıkça ideoloji statüsünün altında kalmaktadır"*. Aslanidis bu iddiasını şu argümanlarla kanıtlamaya çalışır; birincisi incelik kavramı sahtedir, ikincisi metodoloji açısından tutarsızlıklar barındırır, üçüncüsü taksonomi çalışmaları ve ölçüm açısından aşılmaz engeller barındırır (Aslanidis, 2016: 89).

2.2.2. Halk

Mudde'ye göre popülizmin kilit- çekirdek kavramı *"halk"* tır. Popülizmin diğer temel kavramları olan *"elit"* ve *"genel irade"* halk kavramı ekseninde şekillenir. Elitler, halk düşmanları olarak, genel irade ise halkın aynası olarak tasvir edildiğinde popülizmin kilit kavramlarının halk eksenini etrafında şekillendiği görülür (Mudde, 2017: 53). Popülizm literatürünün anahtar kavramı olan halk, birçok kuramcı tarafından çeşitli şekillerde incelenmiş ve analiz edilmiştir. Kavramın ne olduğuna ya da ne anlama geldiğine ilişkin oldukça zengin bir tartışma literatürde yer almaktadır. Halkı, Laclau *"boş gösterenler"* olarak değerlendirmektedir (Laclau, 2018). Seçkinler ve halkın boş gösterenler olarak ifade edilmesinin anlamı ise her iki kategoriye de kimlerin dahil edileceğinin bir yorum meselesi olmasıdır (Oswald vd., 2022: 13). Ancak Mudde'nin halkı ideoloji ekseninde birlikte değerlendirdiği yaklaşımında halk anlamsal olarak boş bir kavram değildir. Mudde'ye göre popülizm özünde ahlaki bir bölünmeye dayandığından halk, saftır. Halk kavramına yüklenen saflık, elitler söz konusu olduğunda yozlaşmışlık olarak elitlerle örtüştürülmektedir (Mudde, 2017: 53). Bu konuda Taggart *"popülizmin boş kalbi"* ya da *"kalpgah"* olarak nitelendirdiği popülizmin özüne ilişkin bir boşluğa vurgu yapar (Taggart, 2004: 3). Taggart'a göre popülizmin her koşula uyum sağlayabilmesinin nedeni bu özündeki, kalbindeki boşluktur (Taggart, 2004:5). Bu bağlamda Taggart'a göre popülizmin özündeki, kalbindeki bu boşluk, halk kavramını *"idealize edilmiş bir topluluk anlayışına"* atıfta bulunacak şekilde tanımlamamıza imkan vermektedir (Taggart, 2004: 274). Popülizm kuramının halk bağlamında söylemsel bir karşılığı olduğunu, bu söylemin de *"yönetimi halka geri vermeyi amaçlayan"* bir slogandan ibaret olduğunu söyleyebiliriz (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 121).

2.2.3. Elitler

Popülizmin ana eksenlerinden biri elit karşıtlığıdır. Elit karşıtlığının ana argümanı halkı ari halk ve yozlaşmış elitler olarak ikiye ayırıp bu iki grup arasındaki dikotomiye vurgu yapmaktır. Mudde'ye göre bu dikotomi özünde ahlakidir (Mudde ve Kaltwasser, 2019: 23). Popülist argümana göre saf halk ile yozlaşmış elit ya da bir başka deyişle iyi halk ile kötü elit karşı karşıyadır (Hawkins, 2009). Bu kuramsal ve soyut tarifi görünür kılacak bir örnek vermek

gerekirse; *"örneğin Amerikalı muhafazakar popülistler sıradan halkı, latte içen, suşi yiyen, Volvo kullanan, New York Times okuyan, Hollywood seven liberal elit ile karşı karşıya getirmektedir"* (Nicholson ve Segura, 2012: 369).

2.2.4. Genel İrade

Popülistler genel olarak ifade etmek gerekirse Rousseau'nun söylemini kullanırlar. Onlara göre siyaset halkın genel iradesini takip etmelidir. Popülist argümana göre halkın *"saf halk"* olarak nitelenen kısmı homojendir ve tüm iç bölünmeler yapaydır ve reddedilir. Halkın genel iradesi ve bu iradenin popülist argümandaki temelleri iki unsura dayanır: sağduyu ve özel çıkarlar. Popülistlere göre saf halk homojendir, sağduyuya sahiptir, dürüsttür ve mantıklıdır. Halkın diğer kesimi ise sağduyuya karşı çıkar, sinsidir ve yozlaşmış elitin bir parçasıdır (Mudde, 2017: 55). Bu noktada halkın sahip olduğu sağduyu genel iradenin bir görünümü olup, genel çıkarı ifade ederken, sağduyu sahibi olmayan ve yozlaşmış eliti temsil eden halkın diğer kısmı genel iradenin ya da bir başka deyişle genel çıkarın karşısında özel çıkarı, elitlerin çıkarını temsil eder. Müller de Mudde'nin popülizmi Rousseaucu bağlamda ele almasının ve sağduyu ekseninde ahlaki bir saf halk- yozlaşmış elit dikotomisi yaratmasının kabul edilebilir olduğunu dile getirmektedir (Müller, 2014: 486).

Mudde'ye göre genel iradenin görünümü olan sağduyulu çözümler ne ideolojik ne partizandır, genel iradeden mantıksal olarak çıkarılırlar (Mudde, 2017: 55). Saf halkın, genel iradeye ve homojen görünümüne dayalı sağduyulu çözümleri tüm halkın iradesini temsil ederken, elitlerin ortaya koyduğu çözümler özel çıkarı temsil eder (Mudde ve Kaltwasser, 2019).

2.3. Popülizm Perspektifleri

Popülizmin kuramsal ayak izini takip ettiğimizde karşımıza son dönemde popülist kuramın bazı genel perspektifler etrafında kutuplaştığı bir görünüm ortaya çıkar. Hemen belirtelim ki; bu kutuplaşmalar çatışma halinde olmayıp genellikle birbiriyle örtüşür ya da birbirini tamamlar niteliktedir. Popülist literatürdeki kutuplaşmaları, popülist perspektifler olarak nitelendirebiliriz. Popülizmin olgusal görünümündeki çeşitliliği, farklı popülizm tanımları ortaya çıkarttığı gibi, benzer şekilde farklı popülist perspektiflere yol açmaktadır. Öncelikle literatürde kabul gören bazı popülist perspektif tasniflerine değinmek gerekirse; ilk olarak Moffitt'in bu konudaki düşüncelerini açıklamak gerekir. Moffitt'e göre popülist kuram aşağıda yer alan tabloda gösterildiği gibi ana akımlaşma eğilimi göstermektedir:

Tablo 2.2 Kavramsal yaklaşımların popülizm açısından karşılaştırılması

	Düşünsel Yaklaşım	Stratejik Yaklaşım	Söylemsel-Edimsel Yaklaşım
Popülizm ikili veya dereceli bir kavram olarak mı görülmektedir?	İkili	Dereceli (bulanık küme)	Dereceli
Popülizm bir nitelik mi yoksa bir pratik olarak mı görülmektedir?	Nitelik	Pratik	Pratik
Kilit Yazarlar	Mudde, Rovira Kaltwasser, Hawkins, Canovan, Müller	Weyland, Roberts, Jansen	Laclau, Mouffe, Wodak, Ostiguy
Çalışılan Kilit Bölgeler	Avrupa, Latin Amerika	Latin Amerika, Afrika ve Asya	Küresel

Kaynak: Moffitt, 2022: 41

Popülizm perspektiflerinin kuş bakışı ve kapsamlı bir görünümünü ifade eden yukarıdaki tablo bize popülizm perspektiflerine ilişkin oldukça detaylı bilgi vermektedir. Popülizm literatüründe önemli çalışmalardan biri olan ve 2017 yılında yayınlanan "*The Oxford Handbook of Populism*" adlı derleme eserde Moffitt'in popülizm perspektifine bağlı kalınmıştır. Öyle ki; bu eserdeki düşünsel yaklaşım bölümünün yazarı Mudde, politik-stratejik yaklaşım bölümünün yazarı Weyland ve sosyo kültürel yaklaşım bölümünün yazarı Ostiguy'dur (Kaltwasser vd., 2017). Görüldüğü gibi Moffitt'in kavramsal tespitleriyle Kaltwasser ve diğerlerinin kavramsal tespitleri örtüşmektedir. Moffitt ve Tormey'in yaptığı bir başka çalışmada ise popülist perspektifler dört başlık altında toplanmaktadır. İdeoloji, mantık, söylem ve strateji olmak üzere dört başlıkta kategorize edilen popülizm, yazarlar tarafından eleştirilmekte ve bir alternatif perspektif yaratılmaya çalışılmaktadır. Moffitt ve Tormey'e göre bu alternatif perspektif "*üslup olarak popülizm*" olarak adlandırılmaktadır (Moffitt ve Tormey, 2014: 382).

Brubaker ise yukarıdaki tasnife benzer, onunla örtüşür ancak biraz farklı bir tasnif yapmaktadır. Ona göre popülist perspektifler ve temsilcileri şu şekilde kategorize edilebilir: (Brubaker, 2017)

1. Söylemsel Yaklaşım: Laclau ve Stavrakakis
2. İdeolojik Yaklaşım: Taguieff, Canovan, Mudde, Mudde ve Rovira Kaltwasser, Stanley
3. İletişimsel Yaklaşım: Kazin, Knight, Canovan, Ostiguy, Diehl, Moffitt ve Tourney
4. Siyasi Tarz: Moffitt, Moffitt ve Tourney

Da Silva ve Vieira'nın tasnifi de benzer niteliktedir; (Da Silva ve Vieira, 2019: 481)

1. Strateji veya örgütlenme biçimi (Weyland, Betz)

2. Proje veya siyasi perspektif (Jansen, Brubaker)
3. İdeoloji (Canovan, Mudde)
4. İkna biçimi (Kazin)
5. Söylem (Torfing, Howarth ve Stavrakakis, Pauwels)
6. Siyasi iletişim tarzı (Moffitt ve Tourney)

2.3.1. Düşünsel (İdeolojik) Perspektif

Popülizme ilişkin olarak literatürde en çok tartışılan konulardan biri popülizmin ne olduğu, popülizmin nasıl tanımlanacağına ilişkin soru olsa da, popülizmin bir ideoloji olup olmadığına ilişkin tartışma da bir hayli önemli, literatürde yer kaplayan hacimli bir tartışma başlığıdır.

İdeolojik yaklaşıma ilişkin olarak belirtilmesi gereken husus, pozitivist bir metodolojisi olduğudur (Hawkins, 2018: 57). Popülizm literatürünün tarihsel gelişimine bakıldığında, Canovan'dan başlayan ve son dönemde Mudde, Rovira Kaltwasser, Hawkins, Müller gibi yazarların katkılarıyla gelişen bir ana akım olduğu görülmektedir. Bu yazarların ana argümanı popülizmin bir ideoloji olduğu yönündedir. Popülizmin bir ideoloji olduğu argümanı öyle bir noktaya taşınmıştır ki; Canovan'a göre popülizm "*demokrasinin ideolojisi*" (Canovan, 2007). Özellikle Mudde tarafından popülizm literatürüne Freedman'dan ödünç alınarak kazandırılan "*ince merkezli ideoloji*" olma özelliği belirleyici bir kavramsal dayanak noktasıdır. Mudde, Freedman'ın ideolojileri kalın ve ince ideolojiler olarak ayırdığı taksonomiden yola çıkarak, popülizmi klasik (kalın) ideolojilerden farklı, ince bir ideoloji olarak farklı bir yere koyar. Bu düşünceyi destekleyen tüm kuramcılar da bu konuda hemfikirdir.

Mudde, yukarıda değinildiği gibi kısaca özetlemek gerekirse popülizmin bir ideoloji olarak ortaya koyduğu argümanları şöyle açıklar; ahlaki bir bakış açısıyla halkı saf halk ve yozlaşmış elit olarak dikotomik yapılar olarak ayırır. Bu çatışma ve bu ekseninde saf halkı temsil etme kabiliyeti popülist ideolojinin özünde yer alır.

Daha önce değinildiği gibi popülizm ince merkezli bir ideolojidir. Bu bağlamda popülizm bir ideoloji olarak tek başına bulunmaz, diğer ideolojilerle eklemlenmiş haldedir. Popülizmin ideolojik perspektifi eklendiği diğer geleneksel ideolojiler bağlamında farklı görünümlere sahiptir. Popülizm, sağ/kapsayıcı ya da sol/dışlayıcı gibi ideolojik varyantlarda farklı görünümler kazanır (Mudde ve Kaltwasser, 2013).

Mudde bir ideolojik yaklaşım olarak popülizmi ortaya koyarken Sartori'nin 1970 tarihli "*karşılaştırmalı siyasette kavram yanlışlığı*" adlı çalışmasına atıfta bulunmaktadır. Bu çalışmada ortaya konan özgün kavramlar ise metodolojik olarak, "*seyahat edebilirlik*", "*esneme*" (Sartori,

1970: 1036) ve "*soyutlama merdiveni*" (Sartori, 1970: 1040) olarak özetlenebilir. Mudde, bu anahtar kelimeler etrafında şekillenen ideolojik olarak popülizm argümanını ortaya atmaktadır.

Popülizmin ideolojik perspektifinin anahtar metodolojik kavramı olan "*ince merkezli*" ideoloji kavramının da kuramcılar tarafından tartışılmaya devam edildiğini belirtmekte fayda vardır. Freeden'dan ödünç alınan kavram, kuramcılar tarafından "*popülizmin sınırlı pragmatik kapsamını yakaladığını ve akademik ilgiyi tutarlı düşünsel unsurlarına odakladığını savundukları*" için büyük ölçüde kabul görmüştür (Stanley, 2008). Ancak son dönemde Freeden'in kendisinin de içinde bulunduğu bazı akademisyenler kavramın popülizmin özüne uygun olmadığını iddia etmektedir. Onların gerekçeleri; popülizmin niteliksel olarak ideolojilerden farklı olduğu, eklemleme sürecini bilinçli bir şekilde yansıtamadığı ve popülizmin entelektüel ve tutarlı yaklaşımlar üretme kapasitesinde olmadığı yönündeki argümanlardan oluşur. Bu kuramcıların alternatif kavramları "*söylem*" ya da "*söylemsel çerçeve*" olarak karşımıza çıkar (Aslanidis, 2016; Freeden, 2017).

Mudde, popülizmi bir ideoloji olarak tasvir eden yaklaşımın güçlü yönlerini şu şekilde sıralamaktadır. Birincisi "*ayırt edilebilirlik*". Bu bakış açısına göre popülizmin net sınırları vardır, popülizm ile popülizm olmayan ayırt edilebilir. İkincisi "*kategorize edilebilirlik*". Bu bakış açısına göre popülizm mantıksal sınıflandırmalar yapılmasına imkân verir. Üçüncüsü "*seyahat edebilirlik*". Bu bağlamda popülizm ülkeler ve coğrafyalar arasında seyahat etme imkânı sağlar. Dördüncüsü, "*çok yönlülük*". Bir ideoloji olarak popülizm, farklı analiz düzeylerinde uygulanabilir (Mudde, 2017: 55).

Kuramcının bir ideoloji olarak popülizme ilişkin ortaya koyduğu güçlü yönler aslında popülizm literatüründe aşlamayan pek çok soruna ve muğlaklığa çözüm getirme iddiasındadır. Birinci argümanı olan ayırt edilebilirlik, popülizmin tanım sorununa ilişkin cevap niteliğindedir. İkinci argümanı olan kategorize edilebilirlik popülizm literatüründe ana akım haline gelen popülizm perspektiflerine atıfta bulunmaktadır. Üçüncü argümanı olan seyahat edebilirlik ise popülizmin olgusal, tarihsel, kültürel, coğrafi bağlamlarda çeşitli görünümeler kazanmasına bağlı olarak farklılaşmasına atıfta bulunarak bu durumun literatürde yarattığı zorlukları aşma iddiasını dile getirmektedir. İdeolojik olarak popülizmin ortaya koyduğu popülizm tanımı olgusal çeşitliliği temsil etme kapasitesi yüksek olduğundan bu tanımlama seyahat edebilirlik bağlamında ihtiyaç duyulan işlevselliğe sahiptir. Dördüncü argüman olan çok yönlülük benzer şekilde popülizmin olgusal çeşitliliğine atıfta bulunmaktadır.

Mudde'nin bir ideoloji olarak popülizmin güçlü yönleri olarak tespit ettiği; ayırt edilebilirlik, kategorize edilebilirlik, seyahat edebilirlik ve çok yönlülük kavramlarını nasıl açıkladığına kısaca değinmek gerekirse;

2.3.1.1. Ayırt Edilebilirlik

Mudde, popülizm literatüründe baskın olan bir argümanı dile getirir. Bu argümana göre popülizm, kavram olarak muğlak bir kavram olup, bilimsel olarak uygulanamayacak ve ayırt edilemeyecek bir olguya karşılık gelir. Mudde, bu iddiaların temelsiz olduğunu savunur. Mudde, Sartori'ye atıfta bulunarak bir kavramın bir anahtarı ya da bir mantığı olduğu düşüncesinden yola çıkar. Bu bağlamda popülizmin iki açık karşıtı olduğunu tespit eder. Popülizmin karşıtları, elitizm ve çoğulculuktur. Mudde'ye göre; elitizm popülizmin gerçek ayna görüntüsüdür. Çoğulculuk ise popülizmin doğrudan karşıtıdır. Mudde birinci argümanını yozlaşmış elit, saf halk dikotomisine atıfta bulunarak açıklar. İkinci argümanı ise şu şekilde detaylandırır; çoğulculuk halkı homojen olarak görmez, halkın içsel olarak farklı gruplara bölündüğüne inanır. Çoğulculuk toplumsal bölünmelerin izinden giderek "*uzlaşma sanatı*" anlayışını ortaya koyarken, popülizm (ve elitizm) toplumsal bölünmeleri ve toplumsal gruplaşmaları "*özel çıkar*" çerçevesinde değerlendirerek uzlaşmayı kabul etmez. (Mudde, 2017: 56). Popülizm ayrıca özel çıkarı genel irade ve genel çıkar ile ilişkilendirerek farklı bir dikotomi yaratır. Mudde, yukarıda bahsedilen kavramsal tespitlerin ve ilişkilerin ayırt edilebilirlik bağlamında bir ideoloji olarak popülizmin özünü teşkil ettiğini iddia eder. Ayrıca Mudde çeşitli akademik çalışmalara atıfta bulunarak popülizmin bir ideoloji olarak ayırt edici niteliğe sahip olduğunu ispatlayan çalışmalar olduğunu ifade etmektedir (Mudde, 2017: 57).

2.3.1.2. Kategorize Edilebilirlik

Mudde, Canovan'ın 1981 yılında yaptığı popülizm çalışmalarında popülizmi tanımlamasına ancak buna rağmen popülizm kategorilerine ayırıp, bir tipoloji oluşturmaya değinirken, aynı zamanda bu durumun yarattığı paradoksa işaret etmektedir

Bu noktada Sartori'nin klasik kavramlar paradigmasına ilişkin argümanlarına atıfta bulunarak popülizme ilişkin şu çıkarımlarda bulunur. Birincisi popülizmin net bir tanımı yapılmalıdır. İkincisi her bir popülizm türü, popülizm tanımını ve unsurlarını bütüncül olarak temsil etmeli ve her bir popülizm türünün ayrı ve özgün bir özelliği olmalıdır. Oluşturduğu bu kavramsal çerçeve bağlamında Mudde net bir popülizm tanımı ortaya koyduğu iddiasındadır. Ayrıca Mudde ideolojik yaklaşımın Sartori'nin "*soyutlama merdiveni*" kavramlaştırması bağlamında popülizm tipolojisi oluşturabileceği iddiasındadır. Mudde bu iddiasını literatürde en çok kullanılan sağ popülizm ve sol popülizm tipolojisine dayandırarak kanıtlamaya çalışmaktadır (Mudde, 2017: 59-60).

2.3.1.3. Seyahat Edilebilirlik

"Seyahat sorunu" özü itibariyle yapılan bir tanımın temsil ettiği olgunun, coğrafi ya da tarihsel olarak olgunun spesifik bir görünümüne işaret ediyor olmasıdır (Sartori, 1970: 1033). Mudde benzer bir durumun popülizmin tanımlama girişimlerinde de söz konusu olduğunu iddia etmektedir. Mudde'ye göre;" *bazı çalışmalar popülizmi o kadar spesifik bir şekilde tanımlamaktadır ki, kavram yalnızca o vaka için geçerlidir.*" (Mudde, 2017: 61). Yapılan tanımların çoğunun kendine özgü olması ve ampirik evrensel tanımlamalara ya da tipolojilere katkı sağlayamaması Sartori'nin ortaya koyduğu (Sartori, 1970: 1035) ve Mudde'nin referans aldığı kavramsal çerçeveye uymamaktadır. Mudde, ortaya koyduğu popülizm tanımı ve popülizme ilişkin çeşitli ülke incelemelerinde kabul gören yaklaşımının, bir ideoloji olarak popülizm argümanını ispatlar nitelikte olduğunu iddia etmektedir (Mudde, 2017: 62).

2.3.1.4. Çok Yönlülük

Mudde, bir ideoloji olarak popülizm argümanının güçlü yönlerinden birinin çok yönlülük olduğunu iddia etmektedir. Ona göre popülizmi inceleyen farklı ana akım popülizm perspektiflerinin ana eksenleri tek bir kavram ya da tek bir aktörle sınırlıdır. Mudde bir ideoloji olarak popülizm perspektifinin çok aktörlü olduğunu iddia etmekte ve iddiasını literatürde etki etmiş, ses getirmiş bazı çalışmalara atıfta bulunarak ispatlamaya çalışmaktadır. Mudde'nin ifadesiyle *"ideolojik yaklaşım popülist siyasetin hem arz hem de talep tarafını incelememize olanak sağlamaktadır."* (Mudde, 2017: 62-63).

2.3.2. Politik- Stratejik Perspektif

Politik-stratejik perspektif, aktörler ekseninde oluşturulmuş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımda siyasal lider merkez aktör olup diğer aktörlerle ilişkileri bağlamında analiz edilen bir konumda yer almaktadır. Weyland'a göre popülist lider politik- stratejik perspektif analizinin öznesidir. Popülist liderin diğer aktörlerle ilişkileri, özellikle de halkla etkileşimi, halkı temsil kabiliyeti, halkı harekete geçirme potansiyeli ve halk üzerindeki etkisi belirleyicidir. Bu yaklaşımın en önemli temsilcisi olan Weyland ilk olarak ideolojik perspektifin eleştirisini yapar. Politik- stratejik perspektifi ilk olarak ideolojik perspektif eleştirisi üzerine inşa etmeye başlar. İkinci adımda bir siyasal aktör olan popülist lideri ele alır, popülist liderin konumu ve sistemin unsurları ile olan etkileşimi bağlamında bir analiz düzeyi geliştirir. Bu analiz düzeyinde popülist aktörün iktidara gelme süreci kadar önemli olan bir diğer unsur da, popülist aktörün iktidarda tutunabilmesi ve aktörler arasında güç mücadelesinde kendine yer edinebilmesidir.

Weyland'ın ilk tespiti popülizmin doğasına ilişkindir. Bazı kuramcılar tarafından bukalemuna (Taggart, 2004: 11) benzetilen kaypak bir kavramsal-olgusal popülizm tespitine katılır (kaypak yılan balığı) (Weyland, 2010: xxıı) ve popülizmin muğlaklığına vurgu yapar (Weyland, 2017: 74).

Weyland'ın ikinci adımı, popülist literatürdeki metodolojik ve kavramsal ilerlemeye vurgu yaparak bu bağlamda popülizme ilişkin perspektiflerin de yeniden güncel ve yükselen bir çalışma alanı olduğunu vurgulamak olmuştur. Bu tespitin ardından kuramcı öncelikle ideolojik perspektifin eleştirisi üzerine kuramını inşa eder (Weyland, 2017: 75). Weyland'a göre yaptığı analiz ideolojik yaklaşımın sorunlarını ortaya çıkarmakta, bu nedenle de politik-stratejik perspektif daha mantıklı bir tercih haline gelmektedir.

"Popülizm gücün "halktan" kaynaklandığını düşünür." Bu ana eksene odaklanan Weyland bu tespitin analizini yaparak kuramının temelini atar. Popülizm gücünü halktan almaktadır ancak halk tanımlanması güç, heterojen ve tek başına hareket edemeyecek şekilsiz bir nitelikte olduğundan popülist lider *"halkın iradesi"* olarak adlandırdığı hedeflerin peşine düşer (Weyland, 2017: 76). Bir müddet sonra popülist lider kendi iradesini halkın iradesiyle özdeşleştirerek, *"ben halkım"* sloganının görünür yüzü haline gelir. Bu noktada halkın iradesini elit lider temsil etmeye başlar. Weyland bu noktada bir parantez açar ve popülizm olgusunu bir aktör olarak popülist lider ekseninde açıklamasına rağmen, popülist liderin karizmatik kişiliğe sahip olmak zorunda olmadığını vurgular. Karizma popülizmin tamamlayıcı unsuru olsa da lider ile takipçileri arasındaki yarı doğrudan ilişkinin başarılı şekilde yürütülebilmesi için ihtiyaç duyulan bir faktördür (Weyland, 2017: 76).

Bu temel tespitin ardından Weyland popülist ideolojik perspektife ilk eleştirisini dile getirir ve bu eleştiriden yola çıkarak politik- stratejik söylemin ana unsurlarına vurgu yapar. Popülist hareketin temel özelliği açık, kapsamlı, sistematik bir dünya görüşü benimsemek ve yaratmaktır. Popülistler klasik ideolojilerle kendilerini tanımlamak, hapsedmek istemezler (Weyland, 2017: 76). Weyland bu noktada ince merkezli ideoloji kavramının bu tercihi görünmez kılan bir niteliğe büründüğünü iddia eder.

Popülizm halkı temsil ettiğini, halkın sesi olduğunu iddia eder ancak gerçekte halk egemenliği derhal lidere devredilir. Bunun anlamı vatandaşın (halkın) belirgin bir şekilde güçsüzleştirilmesidir. De la Torre'ye göre tipik popülist hareket halkı liderle özdeşleştirir ve halkın gücünü lidere verir (De la Torre, 2015: 9). Weyland'a göre bu bağlamda ideolojik yaklaşım argümanları, *"popülizmin tepeden inmece liderlik etrafında dönen özünü gözden kaçırmaktadır"* (Weyland, 2017: 80). İdeolojik yaklaşımın gözden kaçırdığı bu unsur

popülizmin temel özelliklerinin anlaşılmasını engellemektedir. (Weyland, 2017: 82). Bu bağlamda da popülizm literatüründeki muğlaklığa katkıda bulunmaktadır

Kısaca özetlemek gerekirse; popülizmin politik-stratejik perspektifi "*iktidarı kazanma ve kullanma yöntem ve araçlarını*" ifade eder (Weyland, 2001:12). Weyland'a göre politik-stratejik yaklaşımın iki ana bileşeni vardır: iktidarı arayan ve kullanan siyasi aktör ve bu aktörün güç kabiliyeti (Weyland, 2017: 83). Bu yaklaşım popülizmi; aktör, aktörün kimi temsil ettiği, aktörün ne yaptığı ve aktörler arası ilişkiler bağlamında değerlendirir. Weyland ortaya koyduğu popülizmin politik- stratejik perspektifini ana hatlarıyla bu şekilde anlatmakta ve kuramına ilişkin bir çerçeve sunmaktadır.

2.3.3. Sosyo- Kültürel Perspektif

Ostiguy tarafından ortaya konan sosyo- kültürel perspektif, popülizm olgusuna makro bir bakış açısı getirerek, kuş bakışı bir perspektif ortaya koymaktadır. Ostiguy, popülizm kuramını sosyal bilimlerin diğer makro kuramları ile örtüşür nitelikte açıklamakta ve ilişkilendirilebilir hale getirmektedir. Weber'in (karizmatik otorite ve yasal- ussal otorite), Bourdieu'nun (zevk ve estetik), Levi Strauss'un (çiğ ve pişmiş) kavramlarına atıfta bulunarak sosyal bilimlerin belirgin bazı paradigmaları ile bağ kurarak özgün bir perspektif yaratmaktadır. Ostiguy'un bu perspektifi, siyaset biliminin ötesine geçme, sosyolojik analiz yapabilme iddiasındadır.

Ostiguy özgün olarak ortaya koyduğu kavramları, "*yüksek*" ve "*düşük*" olarak adlandırmaktadır. Ortaya koyduğu kavramları, popülizm literatürü bağlamında dile getirmek gerekirse; elit-halk dikotomisinin daha genel bir soyutlama biçimidir. Popülist literatürde pejoratif anlamlar yüklenen, dışlanan elit ile ilişkilendirilen tüm unsurlar "*yüksek*" soyutlaması altında kategorize edilmiştir. Benzer şekilde popülizm literatüründe olumlu anlamlar yüklenen ve halk ile özdeşleştirilen tüm unsurlar ise "*düşük*" soyutlaması altında kategorize edilmiştir.

Ostiguy, kısa bir popülizm tanımı yaparak, sosyo- kültürel popülizm perspektifinin çekirdeğini bu tanım ile ilişkilendirmektedir. Ostiguy; yüksek ve düşük kavramlarını bir eksen olarak belirler ve bu ekseni siyasette var olma ve faaliyette bulunma ile ilişkilendirir. yüksek ve düşük ekseni kuramcıya göre özellikle de sağ-sol eksenine nazaran daha somuttur. Bu eksen insanlarla ilişki kurma biçimleri ile ilişkilendirilebilir, bu nedenle de söylemin ötesine geçer. insanlarla ilişki kurmanın yolu ve siyasette karar alma biçimlerini kapsar. Kuramcı, yüksek ve düşük eksenini yüzeysel ve geçici bir tarzdan farklı olarak toplumun tarihi, farklılıkları, kimlikleri ve kızılgınlıklarıyla ilişkilendirir. Yüksek-düşük eksenini, sosyo kültürel ve politik kültürel olmak üzere iki bileşenli açıklar (Ostiguy, 2017: 111-112). Ostiguy'un ileri sürdüğü

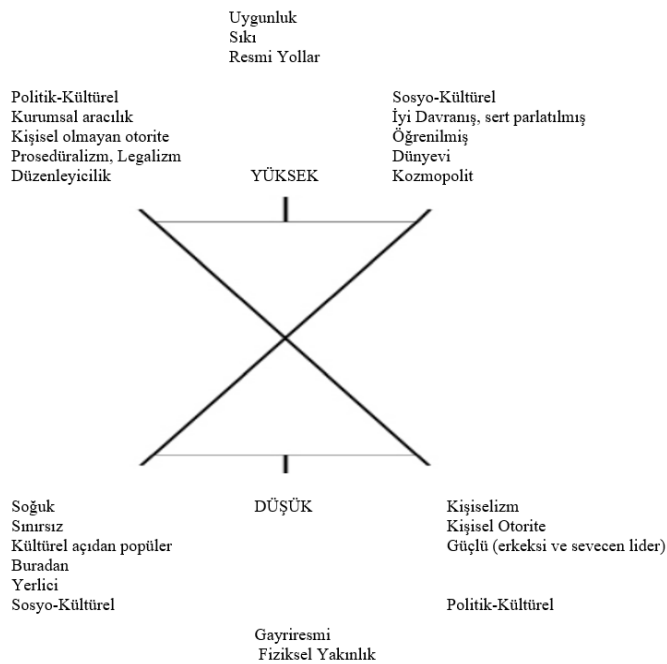
yüksek-düşük eksenini ve bu eksenini somutlaştıran sosyo kültürel ve politik kültürel bileşenlerin aslında kuramcılarının popülizmi tarihsel ve toplumsal ekseninde derinleştirme çabasıdır.

Kuramcıya göre düşük seviyedeki politikacılar toplum içinde kaba ve rahat davranır, popüler bir dil kullanarak halka daha yakın olmaya çalışır. Düşük seviyede sıklıkla argo tercih edilir, halk diline özgü kavramlar ve metaforlar ön plana çıkar. Bedensel davranışları ve yüz ifadeleri daha gösterişlidir (Ostiguy, 2017: 113).

Yüksek olan ölçülü ve soyuttur, davranışlarda ve prosedürlerde makul olduğunu iddia eder. Yüksek olan destekçileri üzerinde yarattığı etki bakımından da genel anlamda da soğuktur. Buna karşı düşük olan somut ve dolaysızdır. Düşük olan toplumun gözünde uygunsuz görülmekten dolayı endişe duymaz, hatta sıklıkla bundan keyif alır (Ostiguy, 2017: 119-120).

Genel olarak ifade etmek gerekirse; *"popülizm, kültürel olarak popüler olanın siyasette düşmanca ve mobilize bir şekilde sergilenmesi olarak tanımlanır."* Daha sentetik bir ifadeyle; *"popülizm düşük olanın antagonistik, mobilizasyonel gösterişidir"* (Ostiguy, 2017: 121).

Ostiguy'un geliştirdiği sosyo-kültürel popülizm perspektifine ilişkin belirlemiş olduğu anahtar kelimeler ışığında, yüksek düşük eksenini ve bu eksenin politik- kültürel, sosyo- kültürel bileşenlerine ilişkin oluşturduğu tablo aşağıda yer almaktadır. Ostiguy bu tabloya, *"siyasette yüksek- düşük ekseninin kurucu boyutları"* adını vermektedir.

Şekil 2.1 Siyasette yüksek-düşük ekseninin kurucu boyutları

Kaynak: Ostiguy, 2017: 114

2.4. Popülizmin İdeolojik Eksenleri: Sağ-Sol Popülizm

Popülizm özellikle son yirmi yılda ideolojik eksenli bir ivme kazanmıştır. Bu ivmedeki artış uluslararası konjonktürden kaynaklanmaktadır. Bugaric'e göre bu konjonktörü belirleyen üç temel faktörden söz edebiliriz; birincisi, *"artan terör saldırıları"*, ikincisi, *"kitlesele göç korkusu"* ve üçüncüsü, *"hükümetlerin 2008 finansal krizine verdiği sert tepki"* dir (Bugaric, 2019). Bu konjonktürde, popülizmin artan ivmesi karşımıza olgusal bağlamda ideolojik boyutlar yaratmaktadır.

Sağ ve sol popülizm kavramları, bir ideoloji olarak popülizm perspektifinin uzantısı olarak literatürde yer almaktadır. Bu perspektifin öncüsü Mudde olup, popülizm literatürüne özgün katkısı *"ince merkezli popülizm"* kavramıdır. Daha önce detaylı olarak açıklanan bu kavramı kısaca hatırlatmak gerekirse; *"yozlaşmış elit ve saf halk arasındaki ayrıma odaklanmakta, popülist parti ve liderlere, elit ve halkın tam anlamlarını inşa etmeleri için belirli bir esneklik sağlamak amacıyla bunları boş gösterenler olarak tutmaktadır"* (Gricius, 2022: 178). Bu bağlamda düşünüldüğünde siyaset biliminin ana argümanı olan sağ ve sol eksenlerinde farklı popülizmler karşımıza çıkmaktadır. Mudde'nin kavramsal ve kuramsal metodolojisi kullanıldığında sağ ve sol popülizm bağlamında karşımıza çıkan ana eksen *"kapsayıcı ve dışlayıcı"* popülizmdir.

Skenderoviç, bu bağlamda yapmış olduğu analizlerde şu sonuçlara varır; sağ popülizmin ana argümanları elit karşıtlığı ve yabancı düşmanlığı olup, temelde insanlar arası eşitsizlikten yola çıkarak, dışlayıcı bir nitelik kazanır. Sol popülizm ise; toplumsal eşitlik ve iktidar eleştirisi üzerine inşa edilir (Skenderoviç, 2017: 52-53). Ancak literatürde bu kavramsallaştırmalara ve analizlere ciddi itirazlar yükselmekte ve alternatifler sunulmaktadır.

Ostiguy ve Casullo'ya göre; bu kavramsallaştırma popülizmin olgusal ve kuramsal arka planı bağlamında hatalıdır. Ostiguy ve Casullo'ya göre; kavramsal olarak popülizm *"tanımı gereği"* dışlayıcıdır. Aynı zamanda popülizmden söz edilebilmesi için, popülizm *"kapsayıcı"* olmalıdır (Ostiguy ve Casullo, 2017). Kuramcıların bu itirazı ve vurgusu literatürdeki bir diğer kavram setini hatırlatmaktadır. Özü itibarıyla Laclau'nun terminolojisindeki *"eşdeğerlik zinciri"* ve *"eklemlenme mantığı"* kavramı kapsayıcı nitelikte olup, benzer şekilde *"antagonizma"* kavramı dışlayıcıdır.

Ostiguy ve Casullo sağ ve sol popülizmin metodolojik eksenini farklı bir şekilde tanımlamayı önermektedir. Onlara göre: *"bir popülizmi sağ ya da sol yapan şeyin belirleyici özelliği aslında halkın, sosyolojik ötekinin kim olduğudur."* Kuramcıların kullandığı özgün metaforla ifade etmek gerekirse; *"sosyolojik olarak sol popülizmler yukarı doğru yumruk atar, ... Sağ popülizmler ise sosyolojik olarak aşağı doğru yumruk atar"* (Ostiguy ve Casullo, 2017).

Bu bağlamda kuramcılar, kavramsal ve tartışmalı ifade ve tercihler yerine olgusal bir hareketliliğe vurgu yapmaktadır. Önemli olan kapsayıcılık ya da dışlayıcılık düzeyi değil toplumsal hareketin yönüdür.

Bu kavramsal tespitin olgusal karşılığını tasvir etmek gerekirse; sol popülist slogan, *"Halkın ezilmiş insanları birleşin ve satılmış oligarklara ve elitlere karşı mücadele edin"* der. Aynı zamanda asla *"%1'i"*, oligarşiyi, büyük bankaları ya da medya kuruluşlarını kapsamaz. Sağ popülizm ise toplumsal ötekiler olarak göçmenleri, yasadışı yabancıları, Meksikalıları ya da Müslümanları görür. Sağ popülizm kültürel olarak yabancı olanları kapsamaz (Ostiguy ve Casullo, 2017).

2.4.1. Otoriter Popülizm

Popülizmin sağ ve sol ideoloji eksenlerinde incelemesini yapmadan önce değinilmesi gereken ilk kavram otoriter popülizmdir. Otoriter popülizm sağ ve sol ideoloji eksenlerinin her ikisinde de bulunduğu için öncelikle bu kavramın popülizmle ilişkisi açıklanmalıdır.

Otoriter popülizm endeksine göre de otoriter popülizm hem sağ hem de sol popülizm bağlamında gözlemlenebilen olgusal bir kategoridir (Timbro, 2019 akt. Gricius, 2022: 179). Bu otoriter popülizm endeksine göre, birincisi *"seçkinlere karşı halk"*, ikincisi *"hız kesicisiz çoğunluk yönetimi"* ve üçüncüsü *"daha güçlü kaslara sahip bir devlet"* en belirgin üç kategoridir (Gricius, 2022: 179).

Norris, otoriter popülizme ilişkin bu kategorileri daha belirgin hale getirmeye çalışmıştır. Norris'e göre;

- a) ahlaki norm ve gelenekler savunulur, kabul edilen normları tehdit teşkil eden ya da uyum sağlamayan aktörlere karşı hoşnutsuzluk gösterilir,
- b) lidere ve çoğunluğa saygı esastır, muhalefete hoşgörü gösterilmez,
- c) tehdit algısı söz konusu olduğunda kollektif reaksiyon güçlendirilmeye çalışılır (Norris, 2019: 983).

Weyland'ın popülizm ve otoriterliği analiz ettiği çalışmada ana argümanı şudur: *"popülizmin doğasında otoriterleşme eğilimi vardır"* (Weyland, 2018: 321). Weyland popülizm ve otoriterlik arasındaki ilişkinin anatomisini ortaya koyarken şu dayanak noktalarını kullanmaktadır. Weyland'ın kişisel liderlik (Weyland, 2001: 14) ve politik- stratejik popülizm perspektifi çerçevesinde kurguladığı analizine göre birincisi, *"popülizmin temel özelliklerinden biri zayıf kurumsallaşmadır"* (Weyland, 2018: 323). Karizmatik kişiliğin ön plana çıktığı, kurumsal yapıların devre dışı bırakıldığı ve gücün kontrolsüz bir şekilde tek elde toplandığı popülist yönetimde, hem yukarı doğru yakalanan ivme hem de popülist liderin güç kaybettiği, aşağı doğru ivme söz konusu olduğunda otoriterleşme eğilimi açıkça belirginleşmektedir.

İkincisi, *"ayrımcı hukuk"* anlayışıdır (Weyland, 2013: 23-25). Popülist yönetimler çoğu zaman yarattıkları çatışma ikliminde karşılarında gördükleri ve kendilerine engel teşkil ettiğini düşündükleri, düşman olarak tarif ettikleri tüm aktörlere karşı kamu gücünü kullanarak baskı uygulama ve sindirme eğilimi içindedirler. Popülistler eleştirel gazeteleri ağır vergi denetimlerine tabi tutabilir, muhalif siyasetçilere karşı yolsuzluk suçlamalarında bulunabilir, bu suçlamaları da zayıf hukuksal dayanaklara rağmen gündemde tutmaya çalışır. Ancak popülistler aynı hukuki titizliği taraftarları olan ve işbirliği içindeki aktörlere karşı asla hayata geçirmezler.

Weyland bu noktada şu tespiti yapmaktadır: *"popülizmin otoriter eğilimleri iki şekilde açığa çıkar: plebisiter liderin gücünü maksimize etme çabaları ve muhalefetin bu ortak hegemonya arayışını durdurmaya yönelik savunma çabaları"* (Weyland, 2018: 326).

2.4.2. Sağ Popülizm

Kavramsal arka planına, kuramsal ve olgusal görünümüne yukarıda kısaca değinilen sağ popülizm olgusal olarak yaygın bir biçimde Avrupa genelinde ve ABD’de görülmektedir.

2.4.2.1. Faşizm ve Popülizm

Faşizm ve popülizm ilişkisi hakkında yapılan ve literatürde kabul gören temel çalışmaların başında Germani’nin 1978 yılında İtalyan faşizmi ve Peronizm bağlamında yaptığı tespitler gelir. Bu iki olguyu karşılaştıran Germani şu ortak noktayı tespit etmiştir; toplumsal değişimin sebep olduğu stresle ilgili patolojik ve rasyonel olmayan tepkilerle ifade edilebilecek karizmatik hareketlerdir. Olgusal görünümü ve pratikteki yakınlığına rağmen bu iki olgu arasındaki en temel ayrıntılardan birini kuramcı daha o tarihlerde tespit etmiştir. Faşizm, aşağı doğru hareket eden bir toplumsal hareketken, Peronizm bağlamında gözlemlenen popülizm işçi sınıfına dayalı bir hareketti. Faşizm, ulusal, etnik ve hatta ırksal unsurlara ve orta sınıfa dayanan psikolojik bir tatmin sağlarken, popülizm işçi sınıfı ekseninde, yukarı yönlü, maddi, siyasi ve sosyal tatmin sağladı (De La Torre, 2022: 164).

Ayrıca Germani’ye göre popülizm de faşizm gibi modernleşmenin olumsuz etkileri sonucu yukarıdan aşağıya mobilizasyon için uygun hale gelen anomi halinde kitleler üretti. Bu bağlamda popülizmi de faşizm gibi *"aynı anda hem kapsayıcı hem de otokratik olarak analiz etmek önemlidir"* (De la Torre, 2018: 4).

Finchelstein’e göre; popülizm *"faşizmi yeniden formüle etti; aynı zamanda hem seçim demokrasisine dayanan hem de demokratik çeşitliliği reddetme eğilimi gösteren bir "izm" olarak popülizm"* (Finchelstein, 2018: 307).

Faşizm ve popülizm arasındaki temel ayrımlardan biri de demokrasi ve demokratik kurumlar bağlamındadır. Faşizm demokratik kurumları ortadan kaldırıp, iç düşmanlarla mücadele edip, şiddet içeren yönetimler ortaya koyarken popülizmin görünümü daha farklıdır. Popülistler seçimlere önem verir ve demokrasinin halkın genel iradesi olması bağlamında yüceliğine inanır. Popülistler aynı zamanda demokratik kurumları ve demokratik hakları faşist yönetimlere nazaran daha fazla korurlar (De La Torre, 2022: 167).

Faşizm ve popülizm arasındaki bir diğer ayrım ise şiddetin kullanılması ve yüceltilmesidir. Faşist yönetimlerde bu makul karşılanırken, Peron'un deyimiyle popülistler şiddet söylemi kullanmasına rağmen aslında "*otçul aslanlar*" gibidirler (Finchelstein, 2022:100).

Son olarak faşizm ve popülizm arasındaki merkezi ilişkilerden biri olan karizmatik lider faktörüne değinmek gerekirse; her iki kavram da olgusal olarak karizmatik lidere ihtiyaç duyar ve bir aktör olarak karizmatik lideri güçlü bir şekilde halkın önüne sunar. Ayrıca hem faşizm hem popülizm halkı homojen ve tek vücut olarak tasvir eder (De La Torre, 2022: 170). Moffitt popülizmin bu çabasını, "*politik bedeni yeniden inşa etmeyi, kafayı cesede geri dikme girişimi*" olarak açıklar (Moffitt, 2016: 64).

2.4.2.2. Milliyetçilik ve Popülizm

Popülizm ve milliyetçilik olgusal, tarihsel ve toplumsal olarak birbirini çağrıştıran, zaman zaman birbirine teğet geçen, zaman zaman örtüşen, zaman zaman da çok yakın anlamlarda kullanılan çağrışımlar içerir. Popülizmin ve milliyetçiliğin bu yakın ilişkisi son zamanlarda popülist literatürün güncel tartışmalarından biri haline gelmiştir.

Popülizm literatüründe milliyetçilik kavramına ilişkin tartışmaları temsil eden temel argümanlardan biri şudur: "*popülizm ve milliyetçilik birbiriyle yakından bağlantılıdır. Milliyetçilik, popülizmin merkezinde yer alır ya da bu ilişkiyi ters yönde tasvir etmek de mümkündür.*" (Brubaker, 2020: 45). Popülizm literatürünün öncü ve temel çalışmalarından olan Iounescu ve Gellner tarafından yapılan popülizm derlemesinde de; yaklaşık yarım yüzyıl önce popülizm bir tür milliyetçilik olarak tarif edilmiştir (Stewart, 1969: 183).

Güncel popülizm literatüründe ise popülizm ve milliyetçilik arasındaki temel ayrım şu şekilde yapılabilir: popülizm, dikotomik, antagonistik bir çatışma olarak tasvir edilip (yukarı-aşağı ekseninde) bir çatışma olarak "*mazlum olarak halkı*" işaret ederken, milliyetçilik, yatay olarak (içeri- dışarı ekseninde) "*ulus olarak halkı*" ifade eder. (De Cleen, 2017).

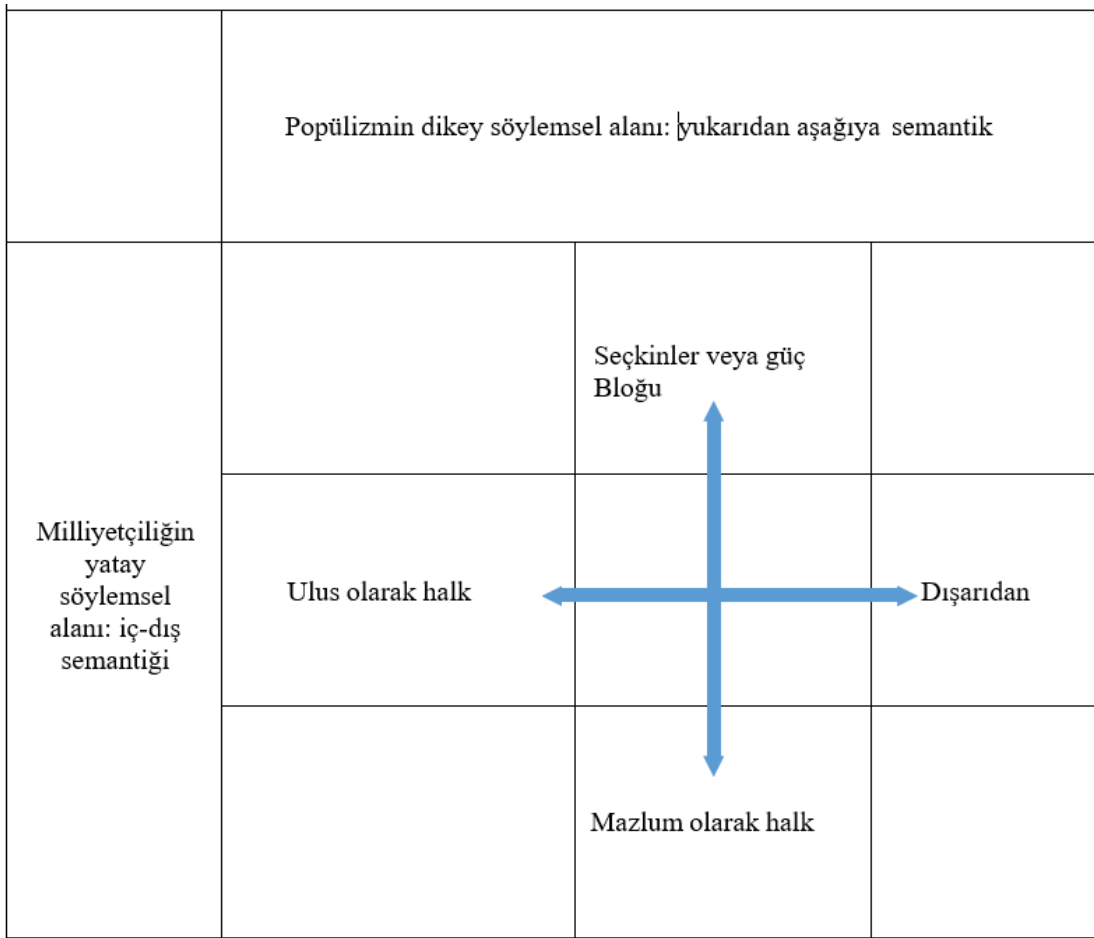
Brubaker, popülizm literatüründe tasvir edilen bu ana eksen doğrultusunda şu argümanı ortaya atmaktadır: popülizm ve milliyetçilik analitik olarak farklı ancak bağımsız olmayan,

kesişen fakat tam olarak örtüşmeyen, karşılıklı olarak birbirini etkileyen olgu ve kavramlardır (Brubaker, 2020).

Her iki kavramı da ana hatlarıyla ve popülizm literatürü bağlamındaki işlevsellikleri ile kısaca açıklamak gerekirse; Milliyetçilik, kuramcılar tarafından modernizmin sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel pek çok bağlamda merkezinde ve dönüşümlerin yönünü belirleyen, ana vektör olarak tasvir edilmiştir. Popülizm ise daha küçük bir tuval üzerinde resmedilmiş, evrensel değil tikel anlamlar yüklenmiş, kalıcı değil dönemsel olarak analiz edilmiş, üretici değil tepkisel bir rol biçilmiş, merkezden ziyade çevrede konumlandırılmış bir kavramdır. Popülizmin belirgin tanımlayıcı nitelikleri ise patolojik ve sapkın olarak görülmesidir (Brubaker, 2020).

Brubaker'a göre popülizm ve milliyetçilik arasındaki kuramsal sınırın bulanıklaşmasının iki nedeni vardır: Birincisi, her iki literatür de modernleşme teorisinin iskelesinden ayrılmıştır, ikincisi her iki literatürde de kültürel ve söylemsel keskin dönüşler yaşanmıştır (Brubaker, 2020).

Popülizm ve milliyetçilik özünde her ikisi de halka çağrı yaparken, halk kavramının muğlak olması ve yapılan halk tanımlarının farklı işlevler görmesi ve bu işlevlerin popülizm ve milliyetçilik bağlamında net bir şekilde ayırt edilememesi kuramsal açıdan ciddi bir güçlük yaratmaktadır. Brubaker bu güçlüğü aşmak için popülizm ve milliyetçilik kavramlarını "*örtüşen ancak farklı söylemler*" olarak kategorize etmektedir (Brubaker, 2020).

Şekil 2.2 Popülizm ve Milliyetçilik ilişkisi

Kaynak: Brubaker, 2020

Brubaker, (De Cleen, 2017; De Cleen ve Stavrakakis, 2017) popülizm ve milliyetçilik çalışmalarından esinlenerek yukarıdaki popülizm ve milliyetçilik arasındaki analitik ilişkiyi ifade ettiği tabloyu oluşturmuştur.

Bu tabloya göre; popülizm, "*mazlum halk*" ile seçkinler arasındaki karşıtlık tarafından yapılandırılan dikey bir eksende yer alırken, milliyetçilik, içerisi ve dışarıları arasındaki karşıtlık tarafından yapılandırılan yatay bir eksende yer alır.

2.4.3. Sol Popülizm

Kavramsal arka planına, kuramsal ve olgusal görünümüne yukarıda kısaca değinilen sol popülizm olgusal olarak yaygın bir biçimde Latin Amerika ülkelerinde görülmektedir.

Damiani'ye göre; popülist sol şu güncel duruşa sahiptir: sermaye- emek çatışması olarak düşünülen modern toplum yorumunu terk etmemiş olsalar da benzer bir çatışmayı, alt- üst ekseninde sürdürmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda bir "*halk*"ı (sadece işçi sınıfı değil), bir

"halk"a karşı tanımlamaktadır. Bu dikotomi sol popülizmin ana argümanıdır (Damiani, 2018: 295).

2.4.3.1. Laclau'nun Popülizm Anlayışı

Laclau, popülist kurama özgün katkılarda bulunan, kendine özgü yaptığı kavramlaştırmalar ile kurama derinlik ve yeni boyutlar kazandıran, olgusal incelemelerini Latin Amerika ülkeleri üzerinde yapan, diğer kuramcılar da etkileyen önemli bir düşündürüdür. Laclau'nun kuramına ilişkin olarak ilk belirtilmesi gereken husus, metodolojik anlamda Laclau'nun kuramının normatif ve anti-pozitivist olduğudur (Barr, 2018: 47).

Laclau, neo-liberalizmin yükselişine paralel olarak artan bürokratikleşme, uzmanlaşma ve teknokratik güce verilen önem bağlamında kamusal tartışmanın kapandığını dile getirir. Bunun neticesinde vatandaşların alternatifler arasında seçim yapma şansı kalmaz. Bu konjonktür popülizmin ihtiyaç duyduğu sessiz ve görmezden gelinen kalabalıkları yaratır. Laclau'nun kuramı, bu kalabalıklara kulak vermek anlamına gelir. Laclau'ya göre popülizm, *"siyasetin rönesansını"* gerektirir (Stavrakakis, 2014: 506). İşte bu siyasal rönesans Laclau'nun popülizm kuramında vücut bulur.

Laclau, kuramında fark mantığı ve eşdeğerlik mantığını karşılaştırır. Fark mantığı, *"herhangi bir meşru talebin antagonistik olmayan, idari bir şekilde karşılanabileceğini"* varsayar. Eşdeğerlik mantığı ise, *"tüm talepler farklı karakterlerine rağmen kendilerini birleştirme eğilimindedirler"* şeklinde özetlenebilir (Laclau, 2018).

Laclau'ya göre popülizm temel bir mantık etrafında şekillenir: yozlaşmış elitlerin gücüne karşı koyan, bir dizi şikâyetin (şikâyetlerin oluşturduğu eşdeğerlik zinciri) bir araya getirdiği özne (halk) inşa etmeye odaklanan *"muhalif mantık"* (antagonizma) (Laclau, 2018).

Da Silva'ya göre, Laclau'nun *"karşıt- geleneksel mantığının"* felsefi ve kuramsal bir atası vardır: Carl Schmitt'in politik olanın anlaşılması bağlamında, liberalizm eleştirisinin merkezine koyduğu düşmanlık mantığı (dost-düşman ilişkisi) (Da Silva ve Vieira, 2019: 499). Perizzotti'ye göre: *"Laclau'nun temsili demokrasiye karşı ve popülizmi destekleyen argümanı, Carl Schmitt'in siyasi birliğe ulaşmanın karşıt yolları olarak temsil mantığı ile özdeşleşme mantığı arasındaki çelişkinin çağdaş bir yorumudur"* (Peruzzotti, 2018: 31).

Laclau'nun, Schmitt'ten farklı olarak toplumsal antagonizmanın yarattığı eşdeğerlik zincirinin en önemli unsurunun eklemlenme mantığı olmasıdır. Laclau'ya göre karşılanmayan ya da görmezden gelinen bireysel talepler hızlı bir şekilde birbiriyle ilişki kurma, eklemlenme ve toplumsallaşma eğilimindedir.

Peruzzotti, Laclau'nun ortaya koyduğu popülizm kuramı ile ne yapmaya çalıştığını şöyle ifade etmektedir: popülizmin kavramsal belirsizliğine ve siyasal anlaşmazlıklara yol açan çıkmazlarına çözüm olabilecek bir alternatif yaratmak ve kuramın normatif temellerini atıp, savunusunu yapmak. Laclau nihai olarak popülizm kavramını ve popülist kuramını çağdaş siyaset teorisinin temeline yerleştirmeyi amaçlamıştır (Peruzzotti, 2018: 29). Laclau, *"popülizm, politik olanın ontolojik yapısı hakkında bir şeyler anlamaya giden kraliyet yoludur"* (Laclau, 2018) dediğinde Peruzzotti'ye göre *"siyasi"* popülizm denklemi ortaya koymaktadır (Peruzzotti, 2018: 30). Bu denklemi popülist terminolojideki diğer varsayımlarla örtüşür hale getirmek gerekirse, Laclau'ya göre: *"popülizm ne bir ayna (Panizza, 2005), ne de demokratik siyasetin iç çeperidir (Arditi, 2005), demokrasinin kendisinin ifadesidir"* (Peruzzotti, 2018: 32).

Laclau'nun popülizm kuramı, Arditi'ye göre altı aşamalı bir perspektif bağlamında incelenebilir. Bu aşamalar sırasıyla; (Arditi, 2022: 51-52)

1. Toplumsal talepler, kurumsal kanallar vasıtasıyla çeşitli biçimlerde absorbe edilmediğinde, görmezden gelindiğinde,
2. Birbiriyle ilişkili hale gelir, kendi aralarında dayanışma ve eşdeğerlik zinciri oluşturan talepler haline gelir,
3. Ortak semboller ve söylemler bağlamında kristalleşir,
4. Hayal kırıklığına uğrayan, görmezden gelinen kalabalıklar, kendilerine hitap eden liderler tarafından siyasal bağlamda araçsallaştırılır,
5. Halk mevcut rejime karşı koyan kolektif bir aktör olarak popülist özne vücut bulur,
6. İnşa edilen popülist özne rejimden talepte bulunur, nihayetinde popülizm kendini inşa eden toplumsal yapıyı, toplumu iki kampa bölen ve bunlar arasında antagonistik bir ilişki üreten siyasal söyleme dönüştürür.

Laclau, inşa ettiği bir söylem olarak popülizm kuramını, yerine getirilmemiş ya da görmezden gelinmiş toplumsal talepleri temsil etme işlevi ekseninde kurar. Popülizm kurucu unsuru statüko ile yüzleşecek halkın oluşumuna bağlıdır. Laclau halkı tek meşru aktör olarak görür. Halk ve halkın meşruiyeti Laclau'nun kuramının kurucu unsurlarıdır (Arditi, 2022: 53).

Laclau'nun kuramında tasvir ettiği halk popülist taleplerini şu şekilde eylemleştirir; müesses nizama (kurulu düzene) meydan okur, üstünlük hak ettiğini ilan eder ve bu eylemleri tek meşru güç olması ile bağdaştırılır (Urbinati, 2018: 79-80).

Laclau'nun kuramının kilit argümanlarından biri inşa ettiği eşdeğerlik zincirinin, bir lider ile özdeşleşmesi yoluyla siyasal aktör haline gelmesidir. Ancak bu noktada Laclau'ya temel bir eleştiri yöneltilebilir, dünyanın pek çok yerinde bir liderle özdeşleştirilmeyen, lidersiz popülist hareketler mevcuttur (Arditi, 2022: 54).

2.5. Popülizm ve Teknokrasi

Siyaset ve idare "*danslarını*" birbirine karşıt iki aktör olarak sürdürmektedir. Bir tarafta yönetme ve seçmenden destek alma konusunda profesyonelleşmiş ana akım partiler ve diğer tarafta tarafsız ve uzman bir bürokratik yapı yer almaktadır (Stoker, 2021: 246). Modern devletin inşa edilmeye başlandığı günden itibaren var olan ve günümüze dek gelen bu karşıtlık özellikle son yirmi yılda siyasal aktörün popülizm argümanını tercih etmesiyle birlikte farklı boyutlar kazanmıştır.

Popülist aktörler, popülizmin ana argümanlarını bürokratik yapının olumsuz yönleriyle karşıtlık oluşturacak şekilde bir söylem ortaya koyduklarında ciddi bir halk desteği aldılar. Bürokratik yapı mevcut dezavantajlarını kullanarak aleyhinde ciddi bir siyasal propaganda yapan popülist aktöre karşı nasıl bir tavır sergileyeceği konusunda ciddi bir kriz içerisine girdi. Stoker'a göre bürokratik yapı popülist siyasal aktörün yükselişini doğru analiz edememiş, nedenlerini anlayamamış ve popülist siyasal aktörün yarattığı tehlikeye karşı doğru tepkiler verememiştir (Stoker, 2021: 248). Stoker daha da ileri giderek bürokratik yapının popülist siyasal aktörün "*ekmeğine yağ sürdüğünü*" iddia etmektedir (Stoker, 2021: 268). Bu olgunun nasıl ortaya çıktığını ve nasıl bir sorunsala neden olduğunu olgusal olarak ortaya koymak gerekmektedir.

İlk olarak bürokratik yapının mevcut olumsuz yönlerini islah etme zorunluluğu ve yönetim anlayışının değişen bağlamından söz etmek gerekir. Küreselleşmenin etkisiyle ulus devlet kapasitesinin daralması, daha çoğulcu bir siyasal ortamın ortaya çıkması, sınıf ve kimlik gibi yerleşik siyasal argümanların artık eskisi kadar etkili olmaması bunun yanı sıra bürokratik yapının kendi anatomisinden kaynaklanan kronik ve tedavi edilemez hastalıkları ciddi bir değişim potansiyeli yaratmıştır. Bu bağlamda Stoker şunu ifade etmektedir; Bürokratik yapıyı değişime ve reforma iten tetikleyici güçler ve siyasetin değişen ana akım bağlamı popülist saldırıları tetiklemiş ve güçlü bir popülist dalga meydana getirmiştir (Stoker, 2019a, 2019b).

Popülizmin siyasal aktörleri, halk iradesiyle sıkı sıkıya bağlanma argümanı ile yola çıkıp aynı zamanda ana akım siyasete duyulan güvensizliği söylemlerinin en üstüne yerleştirdiklerinde popülizmin yükselişine kuvvetli bir yakıt sağlamış oldular (Stoker, 2021: 258). Popülist siyasal aktörün bu siyasal manzara içerisinde yaptığı ilk şey elbette ki bürokratik yapıyı, söylem olarak bürokratik elitler ile bağdaştırıp, bürokratik elitleri de ana akım siyasetin ve müesses nizamın temsilcisi olarak halk nezdinde hedef haline getirmek olmuştur.

Popülist siyasal aktörün bu temel üzerine inşa ettiği popülist siyasetin diğer argümanlarını kısaca özetlemek gerekirse; popülizm bürokratik yapının mevcut başarısızlıklarının güncel bir eleştirisi, modern sesi olmaya çalışmaktadır. Popülistlerin üç

temel argümanı vardır: elitizm karşıtlığı, çoğulculuk karşıtlığı ve doğrudan temsil. Popülistler halkın demokratik haklarını ve kontrol yetkisini gasp ettikleri için elitleri eleştirmektedirler. "Biz" ve "onlar" ayrımına dayalı iyinin ve kötünün mücadelesini simgeleyen Manichean (Manici) bir siyaset anlayışı. Popülizm halkı yüceltir ve kendilerini halkın tek temsilcisi olarak ilan eder. Rockman'ın ifadesiyle; popülizm " *halkın*" yönetime sahip olmasını ister. Halkın sesini monolitik ve doğrudan olarak tasvir ederken karşısında benzer bir monolitik yapı içerisinde topluma hakim olan elit tasvir edilir (Rockman, 2022: 1).

Bu perspektiften bakıldığında popülizmin yarattığı tehlike net bir şekilde görülebilir. *"Kamu yönetimi, popülizm prizmasından bakıldığında, olumsuz bir şekilde, müesses nizamın bir parçası, çoğulculuğun savunucusu ve gündemini gerçekleştirmede şüpheli bir yardımcı olarak görülebilir."* (Stoker, 2021: 258). Stoker'a göre popülizm bürokratik yapının reforme edilmesindeki başarısızlıklardan beslenmiştir. *"... performansı objektif olarak ölçmeyi öneren ancak bunu yapamayan, halkı dinlemeyi öneren ancak çoğu zaman bunu yapmayan ve kanıta dayalı politikayı savunan ancak çoğu zaman bunu gerçekleştiremeyen başarısız kamu yönetimi reform projeleri popülizmin bu talep yönünü itici güçlerine eklemiş ve katkıda bulunmuştur."* (Stoker, 2021: 261).

Popülist siyasal aktörlerin seçim başarıları ve iktidara geldiklerinde idari yapının taşıyıcı ana unsuru olan bürokratlara karşı tutumu, bürokratları temel bir ikilemle karşı karşıya bırakmaktadır. İdari yapının işlevlerini yerine getirirken siyasi otoriteyi elinde bulunduran popülist aktörler ile idari işlevlerin yerine getirilmesinde ana aktör olan bürokratlar karşı karşıya gelmektedir. İrrasyonel politikaları, abartılı söylemleri ve tutarsız politikaları hayata geçiren popülist aktörlerin karşısında rasyonel aklı temsil eden bürokratlardan ne beklenebilir? Bürokratlar sessiz, tarafsız ve sadık birer çalışan mı olmalı yoksa *"odadaki yetişkinler"* olarak teknik uzmanlığı, yetkinliği ve rasyonel aklı dile getiren bir aktör mü olmalı? Bir başka seçenek de demokratik yapıya ve idari yapıya zarar veren popülist aktörlere karşı bir direniş sergileyip onları sabote mi etmeli? (Yeşilkağıt, 2021).

Yeşilkağıt yukarıda sorduğu soruların ardından bürokrasiye popülist siyasal aktör karşısında bir bekçilik rolü verilmesinin sorunları çözmeye yetmeyeceğini ifade etmektedir. Siyasetçi ile bürokrat arasındaki ilişki doğası gereği sorunludur ve bu sorunlar modern devletin inşa edildiği günden beri çeşitli boyutlarda yaşanmakta ve çeşitli ülkelerde farklı şekillerde çözüme kavuşturulmaktadır ya da bir mücadele arenası olarak varlığını sürdürmektedir. Yeşilkağıt, bürokratlar ile siyasetçiler arasındaki geleneksel ilişkiyi şöyle açıklamaktadır: *"siyasetçiler ve bürokratlar arasındaki ideal-tipik liberal demokratik ilişkiye rağmen-sadık ve tarafsız sivil hizmetkar, seçilmiş politikacılara tabi - pratikte hiçbir zaman gerçekleşmedi,*

çünkü tamamen tarafsız tavsiyelerde bulunmak zordu, politikacılar ve bürokratlar hâlâ barışçıl bir şekilde liberal demokratik devletin sınırları içinde birlikte yaşarlar" (Yeşilkağıt, 2021). Tasvir edilen bu manzara bürokrasi ve siyasal aktör arasındaki ilişkiyi büyük ölçüde, ideale yakın bir şekilde ifade etmektedir. Öte yandan bürokratların ve bürokrasinin uzmanlık bilgisini kendileri için güvenli bir alan oluşturmak ve idari otonomilerini güçlendirmek için kullandıkları ve bu anlamda seçilmiş siyasal aktöre karşı bir direnç merkezi oldukları da pek çok akademisyen tarafından kabul edilen kuramsal bir gerçekliktir. Ayrıca bürokrasinin işleyişinde ve hem halkla hem idari yapının diğer unsurlarıyla ilişkilerinde sorunlar olduğu ve bu sorunların aşılması güç karmaşık ve çözümsüz durumlar yarattığı da bir gerçektir.

Ancak popülist siyasal aktör ile bürokrat arasındaki ilişki; bürokratlar ideal, rasyonel, işlevsel, sorunsuz olduklarından değil, popülist siyasal aktörlerin idari yapı üzerinde tartışmasız yarattıkları yıkım nedeniyle daha makul bir seçenek haline gelmektedir. Bürokratik aktör ve bürokratik yapının işlevsel hale getirdiği idari yapının eksik, sorunlu, değişime uğraması gereken, yeniden yapılandırılması gereken pek çok yönü olmasına rağmen; popülist siyasal aktörün idari yapı üzerinde yarattığı potansiyel tehlike ve risk nedeniyle bürokratik aktör varlığını korumalı, desteklenmeli ve modern idari yapı içerisinde taşıyıcı unsur olma özelliğini sürdürmelidir. Ancak bu ön kabul bir fırsat olarak değerlendirilmeli popülist siyasal aktör karşısında ayakta kalmayı başarabilen bürokrasi aynı gayretle kendi kusurlarını ve yetersizliklerini ortadan kaldıracak yenilenme ve değişim süreçlerine tabi olmalıdır.

Günümüzde popülist siyasal aktör ile bürokratik aktör arasındaki ilişki gözlemlendiğinde; çatışmanın oldukça ileri boyutlara taşındığı görülmektedir. Yeşilkağıt'a göre popülist stratejiler karşısında bürokratların gösterebileceği uygun tepkiler cephaneliği küçüktür. Ayrıca şu ana kadar yapılmış az sayıdaki ampirik ve kuramsal çalışma göstermektedir ki; popülist siyasal aktör yeterince uzun süre iktidarda kalması durumunda bürokrasi karşısında üstünlük sağlayabilecek ve rolleri kendi lehine yeniden değiştirebilecek güce sahip olabilecektir (Yeşilkağıt, 2021). Amerikalı general Milley, ABD kongresinin yürüttüğü bir soruşturmada verdiği ifadesinde kendisini "*odadaki yetişkin*" olarak tanımladığında atanmış bürokratların seçilmiş hükümetlere karşı verdiği mücadelede ne kadar ileri gidebileceğini ve kendilerini nasıl gördüklerini ortaya koymaktadır.

Green, popülist liderin iktidara gelme arzusunun yüksek olduğunu, iktidara geldiğinde ise istediklerini elde edebilmek için "*ortalığı karıştırma*" konusunda büyüleyici bir performans sergileyip, sıkıntılı bir süreci başlatmaktan çekinmediğini dile getirmektedir (Green, 2019: 1519).

Popülistler seçim yoluyla iktidara gelirken, iktidara geldikten sonra kendilerinin iktidara gelmesine fırsat veren idari yapı ve kurumlara sızmaya ve ele geçirmeye çalışırlar. Normları değiştirerek, adil oyunu ve fırsat eşitliğini ortadan kaldırmaya çalışırlar (Levitsk ve Ziblatt, 2018: 118-203).

Şahin ve arkadaşlarının yaptığı kuramsal değerlendirmeye göre; popülist liderler resmi kurumları baypas etme niyetindedirler. *"Siyasi kurumları önemsizleştirip güçsüzleştirmekte neredeyse önemsiz hale getirmekte ve politika yapımını popülist liderin takdirine bırakmaktadırlar."* (Şahin vd., 2021: 592).

2.6. Bölüm Değerlendirmesi: Popülizm

Popülizmin kuramsal analizine ilişkin olarak; cevaplanması gereken ilk soru popülizm nedir? Sorusudur. Bu sorunun şu ana dek üzerinde uzlaşmış bir cevabı bulunamamıştır. Popülizm kavramının muğlak bir kavram olduğu konusunda ise kuramcılar büyük ölçüde fikir birliğine varmıştır. Bu muğlaklığın temel sebebi ise kavramın olgusal ve bağlam bağımlı olmasıdır.

Popülizm kavramı, incelenen olgusal görünüm bağlamında farklı özelliklerde, niteliklerde ve gerçeklikte gözlemlenebilmektedir. Popülizmin olgusal olarak ortaya çıktığı coğrafya, bu coğrafyanın tarihi, kültürel mirası, popülist liderin kişisel özellikleri ve konjonktür gibi pek çok değişken söz konusudur. Tüm bu değişkenler popülizmi neredeyse her olguyu özgün olarak niteleyebileceğimiz bir görünüme kavuşturmaktadır. Popülizm kuramcılarının en çok zorlandığı konulardan biri olan olgusal ve bağlam bağımlılık , genel kabul görmüş bir tipoloji oluşturulmasının da önüne geçmektedir.

Popülizmin kavramsal muğlaklığı ve olgusal bağımlılığı üzerinde fikir birliği söz konusu iken, popülizme ilişkin bir diğer kuramsal uzlaş ise popülizmin ana argümanına ilişkindir. Popülizmin ana argümanı elit karşıtlığıdır.

Popülizmin elit karşıtlığını şöyle ifade edebiliriz: elit kuramcılar, var olan bir toplumsal gerçekliği, tespit edip kuramsallaştırmışlardır. Elit kuramcılarına göre elitizm tarihsel ve toplumsal bir gerçekliktir. Elitlerin döngüsel bir hareketle güce ve iktidara sahip oldukları ifade edilir. Elitlerin gücü tekeli altına alması ve bu tekelin döngüsellliği konusunda elit kuramcılar demokrasi kuramı bağlamında şu tespitte bulunurlar: temsili demokrasi mevcut haliyle özünde oligarşiyi barındırmaktadır. Elit kuramcılarına göre elitizmin varlığı ve temsili demokrasinin oligarşik kökenleri, demokrasi kuramı bağlamında bir temsil krizi yaratmaktadır.

İşte tam da bu noktada popülist siyasetçiler, *‘ben halkım, halkın gerçek temsilcisiyim’* sloganı ile sahneye çıkarak kalabalık kitleleri siyasal anlamda harekete geçirmeye ve bu kitle

üzerinden siyasal güç devşirmeye çalışmaktadır. Halkın gerçek temsilcisi olduğunu iddia eden popülist siyasal aktör, bu sloganın hedefi olarak elitleri ve elit düşmanlığını ortaya atar. Elit karşıtlığı (saf halk- halkın düşmanı elitler) ile uyumlu olarak popülist aktör, biz-onlar ikilemini (dost- düşman ikilemine benzer şekilde) ve Manichean (Manici), iyi- kötü kutuplaşmasını hayata geçirir.

Popülist aktör, var olan müesses nizamı, elitlerin bir temsilcisi, onların çıkarlarını koruyan bir azınlık olarak kodlarken, elitleri görünür kılmaya çalışmaktadır. Popülist aktör mevcut düzeni, müesses nizam olarak karalayarak hedef gösterirken, bürokratları da elitlerin ve müesses nizamın savunucuları ilan ederek halk nezdinde düşmanlaştırır ve hedef alır.

Popülist aktör, elit karşıtlığı ana argümanını siyasal söylem olarak bürokrasi karşıtlığına dönüştürür. Bürokratları, halkın gerçek temsilcisi ve halkın sesi olan kendilerinin düşmanı ve iktidara geldiklerinde kendilerini durdurmaya çalışan bir güç olarak ilan eder.

Popülist aktörün bu tutumu ve siyasal hamlelerinin yarattığı aktörler arası mücadele aslında literatürde arka planda yönetim- siyaset dikotomisi üzerinden tartışılan bir olgudur. Bu tezin temel hipotezi bağlamında bu tartışma, popülist aktör- bürokrat ilişkisi üzerinden incelenmektedir. Ayrıca bu tezin alt hipotezi olarak bu ilişkinin vekalet teorisi üzerinden açıklanabileceği de savunulmaktadır.

Ayrıca bu incelemeyi yaparken açıklığa kavuşturulması gereken popülizme ilişkin temel bağlamlardan söz etmek gerekmektedir. Bu bağlamlar, üzerinde büyük ölçüde fikir birliği sağlanmış popülizm perspektifleri ve popülizmin sağ ve sol başta olmak üzere farklı görünümleridir.

Populizm perspektiflerinin en önemlisi düşünsel (ideolojik) yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre popülizm ince merkezli bir ideolojidir. İkinci perspektif olan politik- stratejik yaklaşım, popülizmin özellikle de iletişim stratejileri üzerine inşaa edilmiş bir strateji olduğunu öne sürer. Son olarak sosyo- kültürel yaklaşım ise sosyolojik bir kuramsal zemin üzerine inşa edilmiştir.

Populizmi, düşünsel- ideolojik bir perspektiften incelediğimizde, ince merkezli bir ideoloji olduğu konusunda literatürde büyük ölçüde fikir birliği olduğunu görürüz. Bu bağlamda popülizm büyük ölçüde otoriterlik, faşizm ve milliyetçilikle ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda karşımıza sağ ve sol popülizm çıkarken sağ popülizmin yaygın olarak Avrupa Birliği ve ABD’de, sol popülizmin ise Latin Amerika’da görüldüğünü söyleyebiliriz.

Popülizmin yukarda açıklanan kavramsal ve olgusal görünümüne paralel olarak tasvir edilen popülist söylemin elit karşıtlığı ekseninde bürokrasi karşıtlığına dönüşen görünümü ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Bolsonaro örnekleri üzerinden derinlemesine analiz edilerek görünür kılınmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜROKRATİK ELİTİZMİN SAĞ POPÜLİZM BAĞLAMINDA OLGUSAL İNCELENMESİ

Bu bölümde bürokratik elitizmin sağ popülizm bağlamında olgusal incelemesi yapılmış olmakla birlikte, öncesinde bu çalışmanın konusu, yöntemi, veri kaynakları ve kısıtları kısaca açıklanmıştır.

Bu çalışmanın konusu, popülist aktör ile bürokrasi arasındaki ilişkiyi ABD’de Donald Trump (2017-2021, birinci başkanlık dönemi) ve Brezilya’da Jair Bolsonaro dönemleri bağlamında incelemesidir. Bu çalışma kamu yönetimi ve siyaset teorilerini temel alan, nitel bir çalışmadır; özel olarak karşılaştırmalı siyaset yaklaşımından faydalanılmıştır. İncelenen her iki olguya ilişkin veriler, söylem analizi içeren çalışmaların elde ettiği bulguların tasnifi, konuya ilişkin yapılan akademik çalışmaların bulguları ve alınan idari kararların tasnif edilmesi ile elde edilmiştir. Özellikle her iki popülist aktörü karşılaştırmalı olarak incelememize olanak sağlayan covid-19 dönemine bu çalışmada ayrıca yer verilmiştir. Bu çalışmada incelenen olgular ile aynı coğrafyada bulunmamak araştırma yöntemlerinin verimli ve etkin kullanımını sınırlamakta, daha önce araştırmalara konu olmamış yeni veri elde edilmesinin önüne geçmektedir. Ayrıca bu konu akademik olarak çoğunlukla popülizm ekseninde ele alınmış olup bu çalışmada bürokrasi ekseninde bir perspektif benimsenmiştir.

3.1. Popülist Aktör – Bürokrat İlişkisi: ABD’de Donald TRUMP Örneği

3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri’nde İdari Yapı

Amerika Birleşik Devletleri, kendine özgü bir başkanlık sistemi ile yönetilen, 50 eyaletten oluşan, federal bir devlettir. Amerika Birleşik Devletleri’nde başkanlık sisteminin oluşturulması, kendine özgü bir tarihsel sürecin yarattığı ve ihtiyaçlardan doğan, toplumsal mutabakata dayanan ve Amerika Birleşik Devletleri’nin siyasal ve tarihsel gelişimine özgü olarak yaratılmış bir sistemdir. Bu bölümde Amerika Birleşik Devletleri’nin idari yapısını oluşturan yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarına genel hatları ile değinilerek, bir popülist aktör olan Donald Trump’ın nasıl bir idari yapı içerisinde popülizmi hayata geçirdiği ana hatları ile açıklanacaktır. Amerika Birleşik Devletleri’nde yasama, yürütme ve yargı fonksiyonlarına değinmeden önce ilk olarak açıklanması gereken iki önemli faktör Amerikan anayasası ve Amerika’daki federal sistemin ana unsurlarıdır.

3.1.1.1. ABD Anayasası

İngilizlere karşı büyük bir bağımsızlık mücadelesi veren ve başarıya ulaşan, Amerika'daki birbirinden bağımsız pek çok eyalet (devlet) ortak bir anayasa üzerinde uzlaşmaya ve tek bir devlet çatısı altında temsil edilmeye karar verdiklerinde önlerinde anayasanın nasıl oluşturulacağına dair önemli bir sorun bulunmaktaydı. Amerikan anayasası oluşturulurken, iki farklı bakış açısının etrafında şekillenen bir yol haritası üzerinde durulduğu ve neticede ortak bir zeminde uzlaşa sağlandığı görülmektedir. Her eyaletin kendine özgü bir tarihsel geçmişi, sosyolojik ve ekonomik dinamikleri olduğu düşünüldüğünde yeni oluşturulacak Amerikan anayasasının tüm bu ihtiyaçları karşılar nitelikte olması gerekmektedir.

Amerikan anayasasının düşünsel yol haritasının ilk argümanı "*Virginia Planı'na*" dayanır. Virginia planı, ana argümanı "*güçlü bir ulusal devlet kurma*" hedefine odaklanan bir anayasa öngörmektedir. Bu plan daha çok Amerika'daki güçlü ve kalabalık eyaletlerin (devletlerin), ekonomik ve siyasi güçlerini sürdürme hedefiyle ortaya attıkları plandı. Amerikan anayasasının düşünsel yol haritasının ikinci argümanı ise "*New Jersey Planı'dır.*" New Jersey Planı, ana argümanı "*zayıf bir ulusal hükümet kurma*" hedefine odaklanan bir anayasa öngörmektedir. Bu plan ise, daha çok küçük eyaletlerin kendi çıkarlarını gözettiği bir plan olarak karşımıza çıkar. Nihayetinde bu iki bakış açısının sentezlendiği ve "*Büyük Uzlaşma*" adı verilen yeni bir perspektif oluşturularak Amerikan anayasası oluşturulmuştur. Büyük uzlaşmanın öngördüğü anayasanın ortaya koyduğu yönetsel yapı ise şöyle özetlenebilir:

- İki meclisli yasama (Temsilciler Meclisi ve Senato),
- Her eyaletin nüfusuna oranla temsil edildiği Temsilciler Meclisi ve eşit oranda temsil edildiği Senato,
- Halk tarafından seçilen meclis ve eyalet yasama organları,

Büyük Uzlaşma anayasal açıdan çıkarları birbiriyle örtüşmeyen büyük ve küçük devletlerin çıkarlarını dengelemek üzerine oluşturulmuş bir yapıdır. Bu anayasal argümanlar bağlamında oluşturulan Amerikan hükümeti hem büyük hem de küçük devletlerin desteğini alacak şekilde tasarlanmıştır (Wilson vd., 2019: 30).

Amerikan anayasası ve Amerika'daki demokrasi anlayışı, iki temel üzerine inşa edilmiştir. Kuvvetler ayrılığı (güçlü fren ve denge mekanizmaları ile) ve federalizm (Eroğul, 2014; Zengin, 2016). Yasama, yürütme ve yargıdan oluşan üçlü bir yapı üzerine inşa edilen sistem, her bir yapının özerkliğini ve birbirini denetlemesini öngörür.

Amerikan anayasası, yetkileri birbiriyle paylaşan kurumlardan oluşan bir yapı inşa etmiştir. Yönetimin her bir kolu kısmi olarak gücü elinde toplar ve diğerleri tarafından kısmen kontrol edilir. Bu sisteme genel olarak "*denge ve denetleme*" sistemi adı verilir. Sistemin temel unsurlarının her birinin sahip olduğu kontrol mekanizmaları aşağıdaki gibidir:

Başkan, kongre ve Senato tarafından (yasama organı tarafından) şu şekilde denetlenir:

- Başkanın istediği bir tasarıyı geçirmeyi reddederek,
- Başkanın vetosuna rağmen bir yasa geçirerek,
- Başkanı görevden almak için azil yetkilerini kullanarak,
- Başkanlık atamasını onaylamayı reddederek (sadece Senato),
- Başkanın imzaladığı bir anlaşmayı onaylamayı reddederek (sadece Senato).

Federal mahkemeler, kongre ve Senato tarafından (yasama organı tarafından) şu şekilde denetlenir:

- Alt mahkemelerin sayısını ve yargı yetkisini değiştirerek,
- Bir yargıcı görevden almak için azil yetkilerini kullanarak,
- Yargıç olarak aday gösterilen bir kişiyi onaylamayı reddederek (sadece Senato).

Başkan, yasama (Kongre ve Senato) ve yargı organlarını şu şekilde denetler:

- Kongrenin geçirdiği bir tasarıyı veto ederek, Kongreyi denetler.
- Yargıçları aday göstererek federal mahkemeleri kontrol eder.

Yargı, başkanı ve yasama organını (Kongre ve Senato) şu şekilde denetler:

- Bir yasayı anayasaya aykırı bularak kongreyi denetleyebilir.
- Başkanın ve ekibinin eylemlerini anayasaya aykırı bularak, kanunla yetkilendirilmemiş ilan ederek başkanı denetler.

(Wilson vd., 2019: 35).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki bu idari yapı, federalist 51¹ metninde James Madison² tarafından savunulan bir görüştür. Bu görüş, anayasadaki denge ve denetleme mekanizmalarını savunmakta ve nasıl hayata geçirileceğini ifade etmektedir. Özetle söylemek gerekirse; hükümetin her bir kolu, diğer iki kolu kontrol edecek ve her bir kol meşruiyetini halktan alacaktır (billofrightsinstitute.org).

3.1.1.2. ABD'de Federalizm

Amerika Birleşik Devletleri günümüzde elli eyaletten oluşan federal bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Federalizm, " *ulusal ve yerel güçlerin hükümet etme yetkisini paylaştığı*" bir yapı olarak ifade edilebilir (Wilson vd., 2019).

¹ Madison'a göre No. 51'in amacı, okuyucuyu hükümetin ayrı kollarını korumak ve halkın ve ülkenin haklarını korumak için konvansiyon tarafından oluşturulan güvenceler hakkında bilgilendirmektir. Birleşik Devletler hükümetine yönelik en büyük tehditler, bir yönetim organının diğeri üzerinde çok fazla güç elde etmesi ve hiziplerin çoğunluğun tiranlığına neden olmasıdır (billofrightsinstitute.org).

² James Madison (16 Mart 1751 - 28 Haziran 1836) Amerikalı bir devlet adamı, diplomat ve 1809-1817 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri 'nin dördüncü başkanı olarak görev yapan kurucu liderlerden biridir. (billofrightsinstitute.org).

Amerika Birleşik Devletleri'nde hükümet yetkilerinin bir kısmı federal devlette, bir kısmı eyaletlerde, bir kısmı ise hem federal devlette hem de eyaletlerde olacak şekilde paylaştırılmıştır.

Federal hükümetin yetkileri:

- anayasanın beşinci maddesine tabi olarak, anayasa değişikliklerinin önerilmesi ve onaylanması sürecine karar vermek,
- savaş ilanı,
- askeri güçlerin kontrolü ve konuşlandırılması,
- dış politika, uluslararası ilişkiler ve ticaret anlaşmaları yapmak,
- para basmak,
- eyaletler arası ticareti düzenlemek,
- posta hizmetlerini sürdürmek.

Eyalet hükümetlerinin yetkileri:

- Eyalet yasama organları veya onaylama komisyonları aracılığıyla anayasa değişikliklerinin onaylanması,
- kamu görevlileri ve referandumlar için seçimlerin yürütülmesi,
- yerel yönetimlerin kurulması,
- ülke içi ticaretin düzenlenmesi,
- mesleklerin ve arazi kullanımlarının ruhsatlandırılması,
- kamu güvenliği, sağlığı ve ahlakını teşvik etmek için yasalar çıkartılması (polis teşkilatının yönetilmesi)

Federal ve Eyalet hükümetleri tarafından kullanılan yetkiler:

- Vatandaşların ve işletmelerin vergilendirilmesi,
- banka ve şirketlere ruhsat verilmesi,
- yolların inşası ve bakımı,
- borçlanma ve kamu borçlarının yönetilmesi
- ceza kurumlarının idaresi,
- Amerikan yerlilerinin oyun (kumarhane) işletmelerinin düzenlenmesi (Wilson vd., 2019: 58).

Ayrıca federal devlet ile eyaletler arasındaki ilişkiler anayasal güvence altına alınmıştır. Anayasanın çeşitli maddelerinde, bu husustaki düzenlemeleri açıkça görmek mümkündür. Anayasanın birinci maddesinin onuncu bölümüne göre eyaletlerin bazı yetkileri kısıtlanmıştır.

"Hiçbir Devlet, herhangi bir Antlaşma, İttifak ya da Konfederasyona giremez; Marque ve Reprisal Mektupları veremez, Para basamaz; Kredi Senetleri çıkaramaz, Borçların Ödenmesinde altın ve gümüş Sikke dışında herhangi bir şeyi İhale Edemez; herhangi bir Kefalet Yasası, ex post facto Yasası ya da

Sözleşmelerin Yükümlülüğünü bozan bir Yasa çıkaramaz ya da herhangi bir Soyluluk Unvanı veremez." (constitution.congress.gov)

Federal hükümet tarafından eyaletlere bazı garantiler verilmiştir. Anayasanın dördüncü maddesinin dördüncü bölümündeki garanti şu şekildedir:

"Birleşik Devletler, bu birlik içindeki her eyalete Cumhuriyetçi bir Hükümet şeklini garanti eder ve her birini işgale karşı korur; ve Yasama Meclisinin veya (Yasama Meclisinin toplanamadığı durumlarda) Yürütmenin başvurusu üzerine ayaklanmalara karşı korur." (constitution.congress.gov)

Anayasanın dördüncü maddesinin üçüncü bölümü ise şu şekildedir:

"Kongre tarafından bu Birliğe yeni Eyaletler kabul edilebilir; ancak hiçbir yeni Eyalet kurulamaz ya da başka bir Eyaletin Yargı Yetkisi içinde kurulamaz; ya da ilgili Eyaletlerin Yasama Meclislerinin ve Kongrenin Onayı olmaksızın, iki ya da daha fazla Eyaletin ya da Eyalet Parçasının Birleşmesiyle herhangi bir Eyalet oluşturulamaz. (constitution.congress.gov)

Anayasanın eyaletler arasındaki ilişkileri düzenleyen maddeleri de şu şekildedir:

"Her Eyalette, diğer tüm Eyaletlerin kamusal Eylemlerine, Kayıtlarına ve adli işlemlerine tam inanç ve itibar gösterilecektir. Kongre, genel yasalarla, bu tür eylemlerin, kayıtların ve işlemlerin kanıtlanma şeklini ve bunların etkisini belirleyebilir." (madde: 4, bölüm:1), (constitution.congress.gov).

Görüldüğü gibi Amerikan federal sistemi federal devlet ve eyaletler arasındaki ilişkileri anayasal olarak yasama, yürütme ve yargı organlarının işlevleri bağlamında düzenlediği gibi, federal devletle eyaletler arasındaki ilişkileri ya da eyaletlerin kendi aralarındaki ilişkileri anayasal hükümlerle garanti altına almıştır.

3.1.1.3. ABD’de Yasama

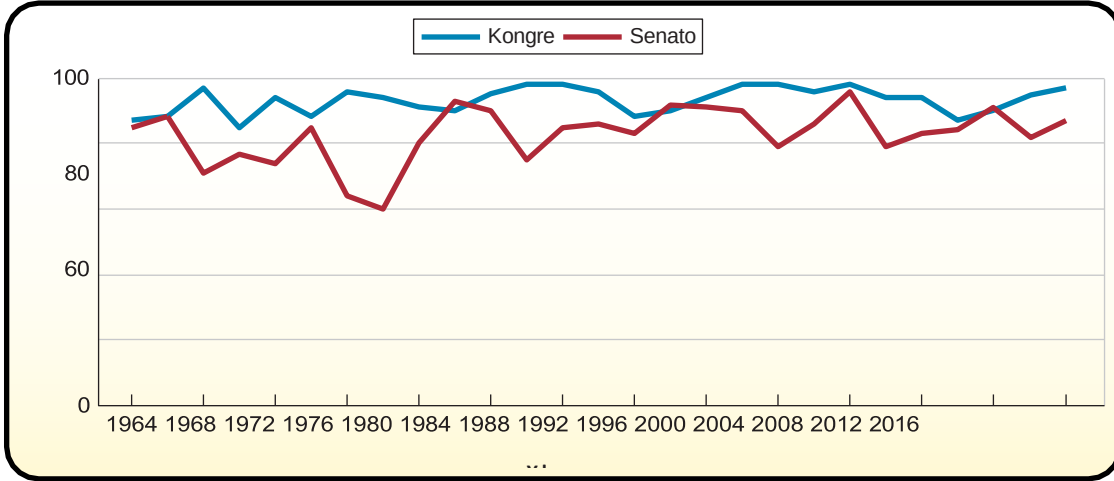
Amerika Birleşik Devletleri’nde yasama organı Kongre’dir. Kongre’nin iki parçalı bir yapısı vardır. Amerikan Kongresi’nin birinci kanadını Temsilciler Meclisi oluşturur. İkinci kanadına ise Senato adı verilir. Temsilciler Meclisi 435 üyeden meydana gelir. Amerika'daki her bağımsız devlet nüfusları ile orantılı olarak Temsilciler Meclisi'nde temsil edilir. Temsilciler Meclisi'ne seçilen temsilciler, halk tarafından ve iki yıl süreyle seçilirler (Gürbüz, 1987).

Amerika Birleşik Devletleri'nde Kongre’nin ikinci kanadını oluşturan Senato ise Amerika'daki devletlerin, büyüklüğü ve nüfusu ne olursa olsun eşit oranda temsil edildiği, yüz üyeden oluşan bir meclistir. Senatoda her eyalet iki temsilci ile temsil edilir (Dereli, 1998).

Tablo 3.1 Temsilciler Meclisi ve Senato'nun karşılaştırılması

	Temsilciler Meclisi	Senato
Görev Süresi	2 Yıl	6 Yıl
Üye Sayısı	435	100
Seçilme Koşulları	En az yirmi beş yaşında olmak (seçildiğinde değil, aday olduğunda)	En az otuz yaşında olmak (seçildiğinde değil, aday olduğunda)
	En az yedi yıldır Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olmak	En az dokuz yıldır Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olmak
	Seçildiği eyalette ikamet etmek (temsilcinin, seçildiği eyalette yaşaması gelenekseldir ancak anayasal zorunluluk değildir)	Seçildiği eyalette yaşamak
Özel Yetkiler	Yasama yetkisi	Yasama yetkisi
	Suçlama	Görevden alma duruşmalarını yürütmek
	Bütçe	Başkan adaylarını inceleme ve onaylama
	Seçiciler kurulunda eşitlik olması durumunda başkanı seçmek	Başkan tarafından yapılan antlaşmaları onaylamak veya değiştirmek (üçte iki çoğunlukla)
	Başkan yardımcılığına yapılan atamaları onaylamak	Seçiciler kurulunda eşitlik olması durumunda başkan yardımcılarını seçmek
	Soruşturma ve gözetim	Soruşturma ve gözetim
	Savaş ilan etmek	Savaş ilan etmek
	Dış ticareti ilgilendiren anlaşmaları onaylamak	
Prosedürler	Yasa Yapmak	Yasa Yapmak
	Meclis üyelerini üçte iki çoğunlukla ihraç edebilir.	Senato üyelerini üçte iki çoğunlukla ihraç edebilir.
	Meclis üyelerini kınayabilir	Senato üyelerini kınayabilir
	İhtilafli Meclis seçimlerini karara bağlar	İhtilafli Senato seçimlerini karara bağlar
Ayrıcalıklar	Yasama dokunulmazlığı	Yasama dokunulmazlığı

Kaynak: Wilson vd., 2019: 297

Şekil 3.1 Temsilciler Meclisi ve Senato Görevlilerinin yeniden seçilme oranları

Kaynak: Wilson vd., 2019: 303

Yukarıdaki grafikte Amerika Birleşik Devletleri'nde yasama organında görev yapan temsilcilerin (Temsilciler Meclisi ve Senato) yeniden seçilmelerine ilişkin verileri görmek mümkündür. Bu bağlamda Amerika'da yasama organının işleyişine ilişkin olarak şunu söyleyebiliriz: Amerika Birleşik Devletleri'nde yasama organını oluşturan temsilciler, yüksek oranda yeniden seçilme şansına sahip olmakta ve uzun yıllar yasama organında görev yapmaktadırlar. Bu süreklilik ya da bir başka deyişle yenilenememe durumu, yasama organında elitist bir eğilim ortaya çıkarmakta ve yasama gücünün belirli çevreler tarafından ele geçirilmesi izlenimi vermektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde popülist aktörlerin elit karşıtı argümanlarını destekler nitelikte bir görünüm karşımıza çıkmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde oluşturulan bir yasa tasarısının yasalaşması süreci şu şekilde işlemektedir. Öncelikle ilk olarak yasa tasarısı hem Temsilciler Meclisi'nde hem de Senato'da tanıtılır. İkinci olarak yasa tasarısı hem Temsilciler Meclisi'nde hem de Senato'da ilgili komisyonlara ve alt komisyonlara havale edilerek incelenir. Üçüncü aşamada yasa tasarısı ayrı ayrı hem Temsilciler Meclisi'nin, hem de Senato'nun gündemine alınarak oylamaya sunulur. Sonraki aşamada yasa tasarısı Temsilciler Meclisi'nden ve Senato'dan seçilen üyelerin yer aldığı karma bir komisyonda yeniden incelenerek son hali verilir. Ardından yasa tasarısı başkanın onayına sunulur (Wilson vd., 2019: 314).

3.1.1.4. ABD’de Yürütme

Amerika Birleşik Devletleri'nde, yasama, yürütme ve yargıdan oluşan üçlü saç ayağı üzerine oturtulmuş sistemin daha önce de belirtildiği gibi en belirgin özelliği, katı bir kuvvetler ayrılığına dayalı olması ve her biri büyük ölçüde diğerlerinden bağımsız bu erkler arasında kuvvetli bir denge ve denetleme mekanizması olmasına dayalıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütme erki olarak başkan yetkilendirilmiştir.

Amerikan anayasasının ikinci maddesinin birinci bölümü buna ilişkindir ve şöyle demektedir: " *Yürütme Yetkisi Amerika Birleşik Devletleri Başkanına verilir. Başkan, dört yıllık bir süre için görev yapacak ve aynı süre için seçilen başkan yardımcısı ile aşağıdaki şekilde seçilecektir*" (constitution.congress.gov).

Amerika Birleşik Devletleri'nde başkan iki dereceli seçim ile seçilir. Seçmenler, başkanı seçecek olan ikinci seçmenleri seçerler ve ikinci seçmenler de başkanı seçerler. İkinci seçmenler, eyaletlerin nüfusları, Temsilciler Meclisi'nde temsil oranları ile orantılı olarak oluşturulur, ikinci seçmenler 538 kişiden meydana gelir. Başkan ikinci seçmenlerin mutlak çoğunluğu olan 270 oy ile belirlenir. Amerika Birleşik Devletleri'nde bir kişi en fazla iki dönem başkanlık yapabilmektedir (Parlak ve Caner, 2020: 161).

Amerika Birleşik Devletleri'nde başkanların büyük çoğunluğu yasama ve yürütme organları içerisinde geçmişte aktif görevler alan ve deneyimli insanlar olarak karşımıza çıkarlar. Ancak bazı dönemlerde, özellikle de son çeyrek yüzyılda " *Washington'daki karmaşanın*" bir parçası olmadığı izlenimi yaratarak daha kolay seçilmektedirler. Başkan Donald Trump da genel eğilimin aksine başkan olmadan önce herhangi bir yasama organında ya da yürütmenin herhangi bir yerinde görev almayan, aynı zamanda " *Washington'daki karmaşanın*" dışında olma argümanını bir popülist argüman haline getirerek seçilmeyi başarmıştır (Wilson vd., 2019: 326).

Amerikan siyasetinde, başkan her ne kadar tüm yürütme yetkisini anayasanın verdiği yetkiler doğrultusunda kendinde toplamış olsa da, aynı zamanda Kongre'nin çoğunluğunu elde etmesi de yürütme ve yasamanın birlikte, eş güdüm içerisinde ve etkin yönetilmesini sağlar. Amerikan siyasal sisteminde bir siyasi partinin Beyaz Saray'ı yani Amerikan Başkanlığı'nı kazanmasına rağmen Kongre'de çoğunluğu elde edemediği durumlar olmuştur. Böyle durumlara " *bölünmüş hükümet*" adı verilirken, hem Amerikan Başkanlığı'nı hem de Kongre'deki çoğunluğu aynı partinin kazanması halinde bu duruma " *birleşik hükümet*" adı verilir. 2017 yılında başkan seçilen Donald Trump son 50 yılda hem kongrenin her iki kanadında çoğunluğu elde eden hem de Başkanlığı kazanan beşinci başkandır (Wilson vd., 2019: 326).

Amerikan başkanının yetkilerinin bir kısmını tek başına kullandığı, bir kısmını ise Temsilciler Meclisi ve Senato ile paylaştığı bir denge ve denetleme mekanizması söz konusudur. Amerikan başkanının tek başına kullandığı yetkiler şöyledir:

- Silahlı kuvvetlerin başkomutanı olarak görev yapmak,
- Silahlı kuvvetlerin komisyon görevlilerini seçmek,
- Federal suçlar için erteleme ve af çıkarma,
- Kongreyi özel oturumlarla toplamak,
- Elçileri kabul etmek,
- Yasaların sadakatle uygulanmasına özen gösterilmesini sağlamak,
- Yürütme gücünü kullanmak,
- Daha alt makamlardaki yetkilileri atamak

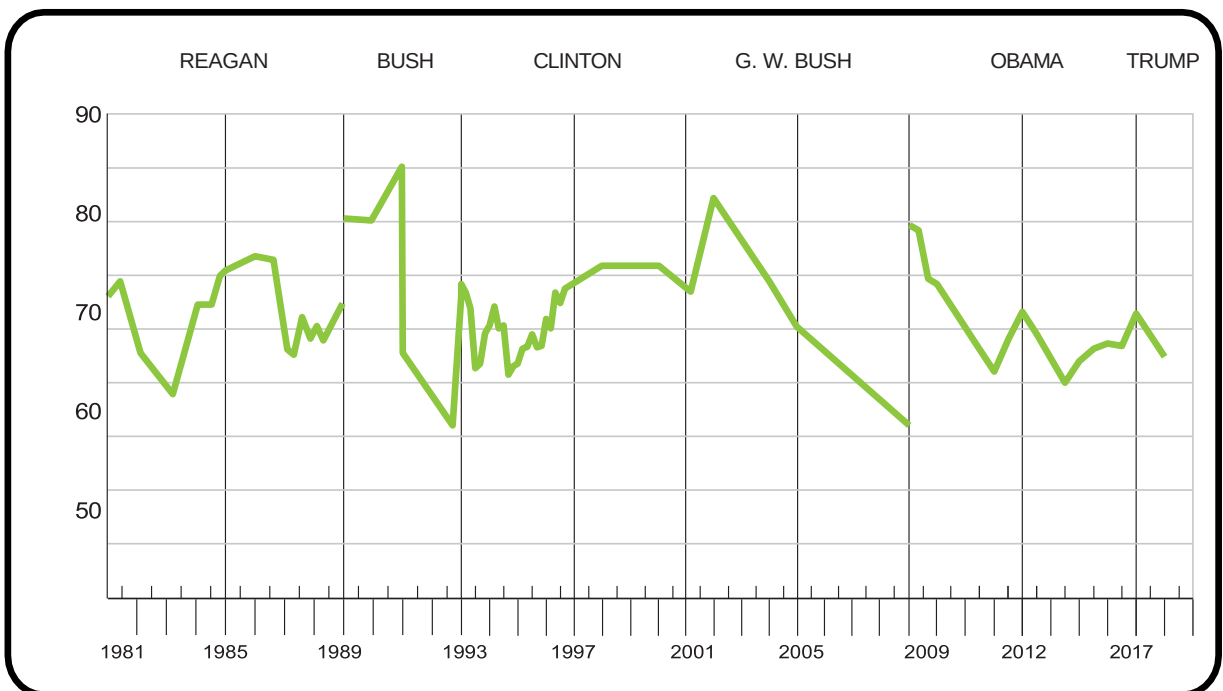
Amerikan başkanının Senato ile paylaştığı yetkiler şöyledir:

- Anlaşmalar yapmak,
- Büyükelçileri, yargıçları ve yüksek memurları atamak.

Amerikan başkanının kongreyle paylaştığı yetkiler şöyledir:

- Yasama yetkileri (Wilson vd., 2019: 329).

Amerika Birleşik Devletleri'nde başkanların anayasal yetkileri ve seçimleri her zaman gündemde önemli bir yer edinmiştir. Amerikan başkanlarının popülaritesi daima gündemde olmuş ve hem seçmenlerin hem de kamuoyunun sürekli odaklandığı göstergelerden biri olmuştur. Ancak Amerikan başkanlarının popülaritesinin sürekli dalgalanmalar içerisinde olduğu ve hem halkın hem kamuoyunun uzun süre tam desteğini alan bir başkanın yakın geçmişte olmadığı görülmektedir. Özellikle yakın dönemin en tartışmalı başkanı olan Donald Trump'ın popülaritesi oldukça dalgalı bir seyir göstermektedir.

Şekil 3.2 Amerikan başkanlarının popülaritesi

Kaynak: Wilson vd., 2019: 340

Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütmenin tek yetkilisi olan başkanların yürütme yetkisini kullanma şekli, "*yürütme emirleri*" adı verilen kararların hayata geçirilmesiyle yürütülür. Ancak Amerikan başkanlarının çıkarttıkları yürütme emirlerinin sayısı, sıklığı ve kongre tarafından kabul edilme yüzdeleri Amerika Birleşik Devletleri'nde yürütmenin performansına ilişkin önemli bir sayısal veri olarak kabul edilir.

Tablo 3.2 Amerikan başkanlarının yayınladıkları yürütme emri sayısı

Başkan	Yürütme Emri Sayısı	Yıllık Ortalama	Görev Süresi
Ronald REGAN	381	48	8
1.Dönem	213	53	4
2.Dönem	168	42	4
George BUSH	166	42	4
Bill CLINTON	364	46	8
1.Dönem	200	50	4
2.Dönem	164	41	4
George W. BUSH	291	39	8
1.Dönem	173	43	4
2.Dönem	118	30	4
Barrack OBAMA	276	35	8
1.Dönem	147	37	4
2.Dönem	129	32	4
Donald J. TRUMP	220	55	4
Joseph R. BIDEN	136	43	4

Kaynak: www.presidency.ucsb.edu

Yukarıdaki tablodan açıkça anlaşılacağı üzere yakın geçmişte Amerikan başkanları arasında Donald Trump en çok yürütme emri yayınlayan başkan olarak görülmektedir. Aynı zamanda Başkan Donald Trump'ın yayınladığı yürütme emirlerinin mahkemeler tarafından iptal edilme oranının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

3.1.1.5. ABD’de Yargı

Amerikan İdari yapısı içerisinde yer alan üçüncü erk olan yargı bağımsız mahkemelerden oluşur. Bu mahkemeler federal düzeyde anayasal normları denetleyen yüksek mahkemelerden, yerel düzeydeki ilk derece mahkemelerine kadar çeşitli derecelerde görevlerini ifa ederler. Amerikan yargı sisteminin denge ve denetleme mekanizması bağlamında yasaların anayasaya ve yasalara uygunluğunun denetimi açısından oldukça önemli bir fonksiyonu vardır. Ayrıca Amerikan yargı sisteminin en belirgin özelliği yargı bağımsızlığına önem verilmesidir.

3.1.2. Bir Popülist Aktör Olarak Donald Trump

Donald Trump'ın bir popülist aktör olarak incelemesini yapmadan önce onun özgeçmişine kısaca göz atmakta fayda vardır. Donald Trump'ın özgeçmişi incelendiğinde onun popülist siyasal aktör olarak çizdiği portrenin köşe taşlarını görmek mümkün olacaktır. Donald Trump'ın özgeçmişi incelendikten sonra, onun popülist siyasal aktör olarak ortaya koyduğu portre derinlemesine analiz edilecektir.

3.1.2.1. Donald Trump’ın Özgeçmişi

Amerika Birleşik Devletleri'nin 45. Başkanı Donald Trump'ın (2017-2021) Beyaz Saray'ın resmi internet sayfasında yer aldığı şekliyle özgeçmişini incelediğimizde Donald Trump ve onun politikalarına ilişkin belirgin unsurları net bir şekilde görmemiz mümkündür.

Donald John Trump 14 Haziran 1946'da Queens, New York'ta doğdu. Babası Fred Trump başarılı bir emlak geliştiricisiydi. Trump, New York Askeri Akademisi'nde ve Pennsylvania Üniversitesi Wharton Finans ve Ticaret Okulu'nda eğitim gördü.

1971 yılında babasının emlak şirketini devraldı ve adını Trump Organization olarak değiştirdi. Şirket kısa sürede oteller, tatil köyleri, konut ve ticari binalar, kumarhaneler ve golf sahaları da dahil olmak üzere çeşitli projelere dahil oldu. Birçok kitabından ilki 1987 yılında yayınlanan *The Art of the Deal* (Anlaşma Sanatı) oldu. 2004 yılında *The Apprentice* adlı reality televizyon programını başlattı.

Donald Trump 2005 yılında Melania Knauss ile evlendi. Barron adında bir oğulları var. Trump'ın ayrıca önceki evliliklerinden dört yetişkin çocuğu vardır: Donald Jr., Ivanka, Eric ve Tiffany (Donald Trump *The 45th President Of The United States*, 2023).

Beyaz Saray'da yer alan Donald Trump'a ait özgeçmiş detaylıca incelendiğinde Donald Trump'ın politikalarına ve politik kişiliğine ilişkin ana eksenleri görmek mümkündür. Vurgulanması gereken ilk unsur Donald Trump'ın iddialı ve güçlü bir slogan ile seçmenin karşısına çıkmış olduğudur. Donald Trump'ın sloganı *"Amerika'yı Yeniden Büyük Yap"* olup, bu slogan aynı zamanda Donald Trump'ın popülist söyleminin merkezinde yer alan ana

argümandır. Vurgulanması gereken ikinci unsur Donald Trump'ın geçmişte hiçbir seçilmiş görev deneyimi bulunmamasıdır. Bu onu popülist siyasal söylem açısından, sisteme yabancı, yeni ve kurtarıcı olarak sunma stratejisidir. Bununla ilişkili olarak Donald Trump alışılmadık yöntemler kullanan bir başkan olarak tarif edilmektedir. Vurgulanması gereken üçüncü unsur Donald Trump'ın Twitter başta olmak üzere sosyal medyayı aktif kullanarak halkla doğrudan iletişim kurmasıdır. Donald Trump'ın politikalarının belirgin yönlerinin vurgulandığı ve sıralandığı ifadelerle bakarsak her birinin sıra dışı ve radikal değişiklikleri barındırdığı görülür. Son olarak Donald Trump'ın başkanlık dönemine ilişkin vurgulanması gereken en önemli olaylardan birinin de "*azil süreci*" olduğu görülür.

3.1.2.2. Popülizm ve Donald Trump

Kuramsal çalışmalara göre popülizmin yükselişe geçtiği dönemde bu yükselişe paralel olarak eşlik eden diğer olgu "*temsil boşluğu*" olarak tespit edilmiştir (Oliver ve Rahn, 2016: 189). Bu noktada Donald Trump'ın bir taşla iki kuş vurmak niyetinde olan bir siyasal aktör olduğunu söylemek mümkündür. Donald Trump hem temsil boşluğunu ortadan kaldıracak bir strateji hem de popülist dalganın rüzgarıyla yelkenlerini dolduracak bir stratejiyi bir araya getirmeyi başarmıştır. Aslında birbiriyle ilişkili ve belki de birbiriyle asimetrik olan bu olguları aynı anda tek bir siyasal aktörün söyleminde ve eyleminde görmek seçimde büyük bir etki yaratmıştır.

Donald Trump'ın bir popülist aktör olarak retorığının en belirgin özellikleri şunlardır: sadelik, elitizm karşıtlığı ve kolektivizm. Anket verilerine göre ise Trump'ın destekçilerinin ana sloganları ise elitizm karşıtlığı, uzmanlık karşıtlığı ve milliyetçiliktir (Oliver ve Rahn, 2016: 189). Buradan anlaşılmaktadır ki ya Donald Trump halka kulak vermiştir ya da halk Donald Trump'ın söylediklerini slogan haline getirmiştir. Siyasal aktör ile seçmen arasında oluşan bu eşdeğer pozisyon aslında yukarıda bahsedilen temsil boşluğunu ortadan kaldıran bilinçli-stratejik bir adım ya da şaşırtıcı bir başarılı siyasal söylem tercihidir.

Küçük bir avuç eliten onlarca yıllık yıkıcı yönetiminin tek panzehiri, halk iradesinin cesur bir şekilde ortaya konmasıdır. Bu ülkeyi etkileyen her önemli konuda halk haklı, yönetici seçkinler ise haksızdır. Elitler, vergiler, devletin büyüklüğü, ticaret, göç ve dış politika konularında yanılmaktadır. (Trump, www.wsj.com, 2016).

Donald Trump yukarıdaki ifadelerde görüldüğü gibi hem temsil boşluğunu ortadan kaldırmaya çalışan hem de popülist rüzgârı arkasına almaya çalışan güçlü ve etkili siyasal stratejik söylemler kullanan popülist bir aktördür.

3.1.2.2.1. Donald Trump'ın Söylem ve Stratejisi

Popülizm literatürde beş temel unsur üzerine inşa edilmiştir. Bu unsurlar kısaca belirtmek gerekirse; halkın egemenliğini vurgulamak, halkı savunmak, elitlere saldırmak, diğerlerini dışlama (göç) ve gönül coğrafyasına çağırmaktır (Engesser vd., 2017: 1109). Donald Trump'ın popülist bir aktör olarak ABD'de daha başkan adayı olduğu ilk günden günümüze kadar sürdürdüğü politikanın ana argümanları da aynen yukarıda sayılanlarla örtüşmektedir. Donald Trump'ın söylemlerini ve eylemlerini incelediğimizde bu beş unsura sıklıkla atıfta bulunduğunu görebiliriz.

Başkan Donald Trump daha aday gösterildiği gün 21 Temmuz 2016 tarihinde yaklaşık dört bin kelimelik bir konuşma yaptı.

"Bunu sadece ben düzeltebilirim."

"Ben."

"Ben senin sesinim."

"Ben bir şampiyon olacağım-senin şampiyonun."

"Kimse sistemi benden daha iyi bilemez, bu yüzden tek başıma tamir edebilirim." (Rucker ve Leonning, 2020: 1).

Donald Trump daha ilk konuşmasında popülist bir retoriği tercih ettiğini, kendisinin bir kurtarıcı olduğunu, halkın sesi olduğunu, kazanacağını, sistemin kötü olduğunu, kendisinin de sistemi tamir edecek yegane kişi olduğunu söylemektedir. Bu sözler kuramsal olarak tarif ettiğimiz popülist siyasal aktörün kendini teşhir ettiği sözlerden ibarettir. Konuşmasının devamında Trump şunları söylemektedir:

Sonunda, ulusumuzun durumunun doğrudan bir değerlendirmesinin zamanı geldi. Gerçekleri açık ve dürüst bir şekilde sunacağım. Artık politik olarak bu kadar doğru olmayı göze alamayız. Kurumsal dönüşü, özenle hazırlanmış yalanları ve medya mitlerini duymak istiyorsanız -- Demokratlar gelecek hafta kongrelerini düzenliyorlar. Oraya git. Ama burada, toplantımızda yalan olmayacak. Amerikan halkını gerçeğe onurlandıracağız, başka hiçbir şeyle değil. (Bump ve Blake, 2016).

Trump popülist retoriğini sürdürürken kendisini halka gerçekleri söyleyen dürüst politikacı olarak takdim ederken rakiplerini yalancı olmakla suçlamakta, daha da öteye geçerek kendini desteklemeyenleri dışlayarak ötekileştirici, biz ve onlar karşıtlığı üzerinden siyasal bir kutuplaşma yaratan söylemini net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Donald Trump 12 Eylül 2016 tarihinde yaptığı konuşmasında : *"Acı çeken ve incinenler için diyorum ki: Donald J. Trump'a bir şans verin. Ben bunu düzeltereğim. Kaybedecek neyiniz var?"* (Trump, 2016, akt. Homolar ve Scholz, 2019: 344). Donald Trump acı çeken ve incinenler olduğunu ve bunun bir siyasal kriz yarattığını dolaylı olarak

vurgulayarak kendisini otantik yabancı olarak takdim etmekte ve bu kriz ortamında kendisine şans verilmesinin kimseye bir zararı olmayacağını ifade etmektedir.

Weyland ve Madrid'e göre Donald Trump, Andrew Jackson'dan sonra iktidara gelen ilk popülist başkandır (Weyland ve Madrid, 2019: 1). Rockman, Donald Trump'ın başkanlığını değerlendirirken onu "*geleneksel normlardan kopuk*" ve sıradışı olarak tanımlamaktadır. Kuramcıya göre bunun temel nedeni ise Başkan Trump'ın kampanya yürüten Trump ile aynı olmasıdır (Rockman, 2019: 1549). Politikacılar seçim süreçlerinde seçmenlere gerçekleştiremeyecekleri abartılı bazı vaatlerde bulunabilirler ancak şayet iktidara gelirlerse genellikle rasyonel davranmayı ve bu uçuk vaatlerinden ödün vermeyi tercih ederler. Ancak Donald Trump bunun tam tersi iktidara geldikten sonra daha kontrol edilemez, daha öngörülemmez ve daha çılgın hale gelmiştir.

3.1.2.2.2. Trumpizm

Moynihan ve Roberts net bir Trumpizm tanımı yaparak, Trumpizm'in kapsamlı bir analizini yapmıştır. Onlara göre Trumpizm'in belirgin yönleri şunlardır; "*idari devletin yapılanmasına yönelik özgün bir yaklaşımla ilişkilendirilen yönetim stratejisi*" ve Amerikan siyasetinde, popülizm, komploculuk, beyaz milliyetçilik, izolasyonizm gibi eski araçların yeniden icadı (Moynihan ve Roberts, 2021: 152). Lacatus'a göre "*Trumpizm önemli ölçüde retorik ile ilgilidir.*" (Lacatus, 2021: 33).

Moynihan ve Roberts'ın Trumpizm'in idari devletin yapılanmasına ilişkin yönüne yaptığı vurgu oldukça önemlidir. Nitekim kuramcılar bu konuda şu noktalara özellikle değinmektedir. Trumpizm bir doktrin olarak yürütme organının siyasallaşmasını sağlamakta ve kişiselleştirilmiş bir yönetim öngörmektedir, kamu hizmetini gayri meşrulaştırmaktadır. Kamu görevlilerinden liyakat, yeterlilik, uzmanlık gibi teknik becerilerden ziyade sadakat talep etmektedir. Donald Trump için sadakat her şeyin üzerindedir (Rucker ve Leonning, 2020: 1). Donald Trump keskin bir ifadeyle "*ülkeye değil başkanın kendisine sadakat*" beklemektedir (Schultz, 2022: 20). Trumpizm bu yönüyle başkan ve başkanlık makamı arasındaki ilişkilerin bulanıklaşmasını ve idari yapının geleneksel yöntemi olan hesap verebilirliğin göz ardı edilmesini amaçlamaktadır. Moynihan ve Roberts, Trumpizm'i bir idari doktorin olarak şöyle özetlemektedir: "*tasarımdan kaynaklanan işlev bozukluğu*" (Moynihan ve Roberts, 2021: 152).

Donald Trump'ın bir başkan olarak hayata geçirdikleri ve bir siyasal aktör olarak dile getirdikleri bir bütün olarak düşünüldüğünde Donald Trump'ın popülist bir lider olduğu konusunda çok az şüphe vardır. Bu konuda akademik literatür büyük ölçüde fikir birliği içerisindedir (Mudde ve Kaltwasser, 2019; Moynihan, 2021: 151).

Donald Trump 2017’de daha başkanlık konuşmasını yaparken kendisini iktidara getiren popülist argümanları iktidardayken de sürdüreceğini ifade eden sözleri sarf etmekten kaçınmadı:

"Ancak bugünkü törenin çok özel bir anlamı var, çünkü bugün sadece iktidarı bir yönetimden diğerine ya da bir partiden diğerine devretmiyoruz, iktidarı Washington D.C.'den alıp size, yani halka geri veriyoruz." (Trump vd., 2017). Başkan Donald Trump bu ifadeyle popülist siyasetin halkın gerçek temsilcisi olma, halkı iktidara getirme, iktidarı halka verme gibi ana argümanlarını kullanarak ne kadar iddialı ve kararlı bir popülist aktör olduğunu ortaya koymaktadır.

"Washington'u hesap verebilir hale getirme çabamızla, ilk yılımızda tarihteki tüm yönetimlerden daha fazla düzenlemeyi ortadan kaldırdık." (Trump, tr.usembassy.gov, 2018).

Donald Trump Washington'ı müesses nizamın ve elitlerin temsilcisi ilan ettikten sonra onu hedef alan açıklamalarına bir yenisini eklerken aynı zamanda bürokratik bir savaşın içerisinde olduğunu ve bürokratik bir reform süreci yürüttüğünü açıkça beyan etmektedir.

Donald Trump kuramsal açıdan incelendiğinde *"mükemmel bir popülist"* olarak tasvir edilmektedir (Oliver ve Rahn, 2016). Aynı zamanda Donald Trump iç politika gündemini oluştururken aşırı sağ popülizm argümanları ile siyaset yapmaktadır (Plattner, 2019; Ikenberry, 2017). Başkan Donald Trump'ın bir popülist aktör olarak nasıl bir görüntü çizdiğini ve popülizmin kuramsal görünümünü ne kadar iyi yansıttığını görebilmek için bu unsurları incelememiz yeterlidir. Donald Trump çok etkili, bilinçli ve profesyonel siyasal iletişim teknikleri kullanmaktadır.

3.1.2.2.3. Donald Trump’ın Siyasal İletişim Teknikleri

Donald Trump popülist söylemlerini o güne kadar kullanılmamış bir stratejiyle hayata geçirdi. Sosyal medyayı özellikle de twitter'ı aktif kullanarak doğrudan halka, seçmenlerine hitap etti. Donald Trump'ın Twitter kullanım şeklini incelediğimizde bir siyasal aktör olarak görünümünü tasvir etmemiz mümkündür. Donald Trump 10 Kasım 2012 tarihinde şu tweeti attı: *"teşekkürler-birçok kişi benim dünyanın en iyi 140 karakterlik yazarı olduğumu söylüyor."* (Ott, 2017: 64). Donald Trump daha o tarihte twitter'ı nasıl kullanacağını ve ne kadar güçlü etkiler yaratacağını bilen, kendinden emin tavırlarıyla karşımızdadır.

Donald Trump'ın hem genel konuşma üslubu hem de sosyal medyada kullandığı üslubun belirgin özellikleri vardır. Bu özellikleri şöyle sıralayabiliriz: basit bir dil kullanımı, güvendiği kişilere saygı göstermesi ve rakiplerini sürekli aşağılaması-ötekileştirmesi (Ott, 2017: 66). Trump'ın söylemlerinde baskın olarak gözlemlenen üslup özelliği ise basitlik,

dürtüsellik ve kaba-nezaketsiz tavırlar olarak ifade edilebilir. Shafer'a göre Donald Trump *"üçüncü sınıf öğrencisi gibi konuşuyor"* ve aslında Trump basit biri olmayıp sadece basit biri gibi konuşuyor (Shafer, 2015). Bu tespit popülizm kuramı açısından oldukça önemli bir unsuru açığa çıkartmaktadır. Donald Trump bir popülist aktörün rolünü siyasal iletişim stratejileri açısından oldukça iyi oynamaktadır.

Donald Trump özenle seçilmiş ve bilinçli bir siyasal iletişim stratejisi yürütmektedir. Ott'a göre ilk olarak Trump'ın sözlüğü basit, tekrara dayalı ve tek heceli net ifadelerden oluşmaktadır. Kullandığı sözcükler genellikle *"iyi", "kötü", "üzücü"* gibi kısa, net aynı zamanda zihinlerde çağrışımı olan sözcüklerdir. Örneğin 20 Mayıs 2016 tarihinde medya kurumları ile yaşadığı bir tartışmada bu niteliğini net bir şekilde sergilemiştir. *"Başarısız @NYTimes Her zaman benimle ilgili iyi bir hikayeyi alıp kötü bir hale getirecek. Her makale adaletsiz ve taraflı. Çok üzücü!"* İkincisi Trump'ın iletişim dili olumsuz çağrışımlarla yüklü ve sarf ettiği sözlerin çoğu kişilere ya da kurumlara doğrudan hakaret içermektedir. Örneğin Donald Trump 28 Ağustos 2012 tarihli bir tweetinde şöyle demektedir: *"@ariannahuf'un hem içi hem de dışı çirkin. Eski kocasının onu bir erkek için neden terk ettiğini çok iyi anlıyorum-iyi bir karar vermiş."* Kaba, saldırgan, küfürlü ve zorba üslup net bir şekilde görülmektedir. Üçüncüsü Trump kullandığı siyasal iletişim tekniğinin özelliği olarak ünlem işareti ve büyük harfleri sıkça kullanarak güçlü bir vurgu yaratıyor. Donald Trump'ın 15 Mayıs 2016 tarihli Tweeti şöyledir: *"Başarısız @nytimes neden Clintonlar ve kadınlar hakkında gerçek hikayeyi yazmıyor? Medya TAMAMEN sahtekar!"* (Ott, 2017: 67).

3.1.2.2.4. Donald Trump ve Sağ Popülizm

Donald Trump'ın popülizmin kuramsal görünümünü ne kadar iyi temsil ettiğini gösteren diğer unsur onun sağ popülist argümanları kullanma biçimidir.

Kreis'in Başkan Donald Trump'ın tehlikeli ve kışkırtıcı iletişim tarzı ile sağ popülist argümanlarını bir araya getirerek yaptığı tespitler oldukça etkilidir. Kreis tespit ettiği bulguyu; *"Trump'ın homojen bir halk ve tehlikeli öteki tarafından tehdit edilen bir vatan kavramını inşa etmek ve pekiştirmek için nasıl bilgilendirici, doğrudan ve kışkırtıcı bir iletişim tarzı kullandığını göstermektedir"* şeklinde ifade etmektedir (Kreis, 2017: 609).

Popülizm ve sağ popülizm kavramlarına kısaca değinmek gerekirse; Popülizm *"halk"* ve halkın *"müesses nizam tarafından ezilmesi"*, *"elit karşıtlığı"*, *"iyi"- "kötü"* arasındaki *mücadele*, *"biz ve onlar"* karşıtlığı üzerine inşa edilmiştir (Mudde ve Kaltwasser, 2019) Bunun yanı sıra anavatanı ve ülkenin kutsal coğrafyasını ifade eden *"kalpgah"* kavramı karşımıza çıkmaktadır (Taggart, 2004). Bu argümanlar popülizmin kuramsal çerçevesi içerisinde

Mudde'nin dile getirdiği "*ince merkezli ideoloji*" kavramını inşa ederken kullanılan temel dayanak noktalarıdır. Ancak bu dayanak noktaları üzerine geliştirilen siyasal söylemin aynı zamanda sağ popülizme nasıl evrildiğini görebiliriz.

Gimenez ve Schwarz sağ popülist siyaseti tanımlarken aslında sağ popülizmin nasıl da popülizmin ana argümanları üzerine inşa edildiğini, "*ince merkezli ideoloji*" olarak sağ popülizmin karşımıza çıktığını bize göstermektedir. Gimenez ve Schwarz'a göre "*sağ popülist partilerin ulusal kimliği genellikle bir ötekileştirme süreciyle, yani neyin tehdit oluşturduğunu (göç) ya da neyin kınanması gerektiğini (yozlaşmış bir elit) tanımladığını ileri sürmektedir.*" (Gimenez ve Schwarz, 2016: 237).

Sağ popülistler ulus için riskli buldukları yaklaşan tehlikeleri vurgular ve korku iklimi inşa eder. İnşa ettikleri korku ikliminin suçluları ise ya müesses nizamın temsilcisi elitler ya da bir şekilde kurgulanmış "*öteki*" olarak karşımıza çıkar. Kendilerini halkın gerçek temsilcisi olarak ilan ederler. Korku iklimi içerisinde işaret ettikleri gerçek ya da kurgulanmış sorunlara basit çözümler üretirler ya da etkili söylemlerle kalabalıkları etkilerler. Nihayetinde tüm kabahati "*öteki*" ile özdeşleştirerek bir dışlama retoriği sergilerler (Wadok, 2012). Sağ popülist siyasetçiler inşa ettikleri bu ince merkezli sağ popülist ideolojiyi hayata geçirirken aynı zamanda baskın bir siyasal iletişim stratejisi kullanmak isterler. "*Siyasi gündemi ve medya haberlerini domine etmek ve böylece hegemonik söylemi belirlemek için söylemsel ve retorik stratejiler (...) kullanırlar*" (Wado, 2015). Ayrıca popülist aktörler kriz olgusundan beslenir ve bu krizle ilgili olarak sürekli bir aciliyet vurgusu ön plana çıkarılır (Caiani ve Graziano, 2019). Donald Trump'ın popülist aktör olarak söylemini başarılı kılan ana eksenlerden biri kriz anlatısı iken, onu diğerlerinden ayıran ve yarışta ön plana çıkartan özelliği duygu yüklü ve düzen karşıtı bir söylemi benimsemesidir (Homolar ve Scholz, 2019: 344).

Başkan Donald Trump'ın Twitter'da sergilediği siyasal söylemin Mudde'nin ortaya koyduğu "*ince merkezli ideoloji*" ve yukarıda tasvir edilen sağ popülist argümanlar ile ne kadar örtüştüğünü Kreis'in kapsamlı analizinde görmemiz mümkündür. Bu argümanlar ışığında analizde bulunan Kreis şu yargıya varmaktadır: "*Başkan Trump'ın tweetlerinin analizi, dilinin basit ve doğrudan, mesajların ise kısa ve kutuplaştırıcı olduğunu göstermektedir ki bu da sağ popülist söylemin yaygın bir stratejisidir*" (Kreis, 2017: 616). Nitekim Lacatus, Başkan Donald Trump'ın bir popülist aktör olarak analizini yaparken şu tespitte bulunmaktadır: Trumpizm, bir retoriktir, aynı zamanda Trump'ın popülist aktör olarak sergilediği portre "*ince merkezli ideoloji*" ekseninde analiz edilebilir (Lacatus, 2021) Lacatus ve Meibauer de bu bağlamda şunu söylemektedir: "... Popülizmi belirli fikirlerin, özellikle de elitizm karşıtlığının aşırı retorik tarzlarıyla birleştirildiği bir söylem türü olarak anlıyoruz." (Lacatus ve Meibauer, 2023: 250).

Cameron ve Boucher de Donald Trump'ın popülizmini düşünsel yaklaşım ekseninde kuramsallaştırmaktadır (Boucher ve Thies, 2019: 711).

Donald Trump sosyal medyayı ve özellikle de twitter'ı aktif kullanması ile ünlüdür. Sosyal medya popülist aktörlerin vazgeçilmez siyasal iletişim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuya ilişkin olarak Moffitt bu durumun nedenlerini şöyle analiz etmektedir: birincisi popülistler sosyal medyayı halkla doğrudan ve samimi bağlantı kurmak, geleneksel rakiplerine fark yaratmak ve ana akım medyayı atlatmak için kullanmaktadır. İkincisi sosyal medyanın kurlsız, dürtüsel ve spontan algısı uzmanlığa ve elitlere karşı bir meydan okuma görüntüsü vermektedir. Üçüncüsü sosyal medyanın etkili kullanımı sandığa doğrudan etki etmektedir. Ancak tüm bu fonksiyonların neticede kuramsal açıdan *"aracısız temsilin sahte cazibesi"* olarak algılanması şaşırtıcı değildir (Moffitt, 2018: 30). Nitekim Donald Trump bir konuşmasında yukarıdaki kuramsal analizi doğrular nitelikte net ifadelerde bulunmuştur: *"size twitter'dan bahsedeyim. Twitter olmasaydı belki de burada olmazdım diye düşünüyorum, çünkü çok sahte bir basınla, çok dürüst olmayan bir basınla karşılaşıyorum... Benim kendi medya biçimim var... Twitter benim için harika bir şey, çünkü her şeyi duyurabiliyorum."* (Chillizza, 2017).

Şahin ve arkadaşları Donald Trump'ın popülist aktör olarak tercih ettiği siyasal iletişim aracının sosyal medya olduğunu ve Donald Trump'ın sosyal medyayı bürokrasi aleyhine bir silah haline getirmeye çalıştığını şöyle ifade etmektedir: *"Trump, twitter'ın sağladığı doğrudan iletişim araçları olarak söylemleri, öncelikle federal bürokrasinin disipline edilmesini talep edecek kitleler yaratmak için kullandı."* (Şahin vd., 2021: 594).

Bu bağlamda düşünüldüğünde Donald Trump'ın sosyal medya faaliyetlerinin detaylı bir analizinin yapılması gerekmektedir. Bu konuda söylenmesi gereken ilk şey Donald Trump'ın sosyal medyanın yaygın uygulaması olan twitter'da kullandığı kullanıcı adıdır. Donald Trump @realDonaldTrump kullanıcı adıyla halkın karşısına çıkmaktadır. Bu kullanıcı adının seçilmesinin özel bir sebebi varmış gibi görünmektedir. Donald Trump bu kullanıcı adıyla tweetleri doğrudan kendisinin yazarak paylaştığını, yazdıklarının kampanyası ya da profesyoneller tarafından hazırlanmadığını ima etmektedir (Enli, 2017: 58).

Donald Trump 20 Ocak 2017 tarihinde şu tweeti atmıştır : @realDonaldTrump *"20 Ocak 2017, halkın yeniden bu ulusun yöneticisi olduğu gün olarak hatırlanacak"*

Donald Trump kendisinin başkan olmasıyla birlikte halkın egemenliği yeniden kazandığını söylüyor. Kendisinden önceki başkanların döneminde halkın göz ardı edildiğini ve kendisinin halkın temsilcisi olduğunu ima ediyor (Kreis, 2017: 612).

Donald Trump'ın 20 Ocak 2017 tarihinde attığı diğer tweeti şu şekildedir: @realDonaldTrump *"Wiki basit bir kuralı takip edeceğiz: AMERİKALI SATIN AL VE AMERİKALI İŞE AL!"*

Görüldüğü gibi büyük harfler ve ünlem işareti vurguyu güçlendirmek ve anlamı yoğunlaştırarak bir noktada odaklamak için kullanılmaktadır. Bu söylemi ile Donald Trump Amerikalılığı ön plana çıkartmakta göçmenleri ve yabancıları dışlamaktadır. Aynı zamanda dolaylı bir ana vatan *"kalpgah"* vurgusu da vardır (Kreis, 2017: 613).

Donald Trump'ın 3 Şubat 2017 tarihinde attığı tweeti şu şekildedir: @realDonaldTrump *"kötülüğü" ülkemizden uzak tutmalıyız!"* Donald Trump'ın bu söyleminde ülke, ana vatan *"kalpgah"* vurgusu dikkat çekerken aynı zamanda Manichean (Manici) bir söylem olarak *"iyi"- "kötü"* arasındaki mücadeleye atıfta bulunmaktadır.

Donald Trump ani bir karar ile Müslümanların ve yabancıların ülkeye girişini kısıtladığı bir kararnameyi hayata geçirdikten sonra bu kararnamenin bir mahkeme tarafından iptal edilmesi üzerine derhal fırsatı değerlendirerek bu malzemeyi kullanmış ve popülist argümanlarını söyleme çevirmiştir.

Donald Trump'ın 5 Şubat 2017 tarihinde attığı tweeti şu şekildedir: @realDonaldTrump *"bir yargıcın ülkemizi böyle bir tehlikeye atacağına inanamıyorum. Eğer bir şey olursa onu ve mahkeme sistemini suçlayın. İnsanlar akın ediyor. Çok kötü!"*

Donald Trump ulusal bir tehlikeden söz ederken biz-onlar karşıtlığını kullanmakla kalmayıp aynı zamanda mahkemeleri ve mahkemeler nezdinde müesses nizamı suçlamakta, halka mahkemeleri hedef göstermekte ve durumu kötü olarak tarif etmektedir.

Donald Trump'ın 6 Şubat 2017 tarihinde attığı tweeti şu şekildedir: @realDonaldTrump *"radikal islami terörizm tehdidi çok gerçek, Avrupa ve Orta Doğu'da yaşananlara bir bakın. Mahkemeler hızlı hareket etmelidir!"*

Donald Trump ulusal bir tehdit algısı yaratarak bir milliyetçilik ve vatanseverlik duygusu pekiştirme gayreti içerisinde görünmektedir.

Lacatus'a göre Trump sosyal medyayı düzenli olarak kullanarak anlık ve otantik bir iletişim tarzını tercih ediyor, söylemi popülizm argümanlarını içeriyor (Amerikan halkının çıkarını temsil etme, elitlere karşı olma, kötülöklere karşı iyiyi temsil etme) (Lacatus, 2019).

Donald Trump'ın güçlü siyasal söylemi stratejik olarak üç aşamalıdır: Donald Trump önce *"ülkede neyin yanlış olduğunu"* söyler, ardından tasvir ettiği kötölüklerin ve kriz ortamının sorumlularını teşhir eder, ülkenin içinde bulunduğu vehametın sorumlusu olan siyasal aktörleri halk nezdinde hedef gösterir. Son olarak da kendisini daha önce denenmemiş yüksek riskli otantik bir yabancı olarak takdim ederek kurtarıcı ilan eder (Homolar ve Scholz, 2019:

360). Donald Trump halkın sesi, otantik yabancı, kötüye karşı iyinin kahramanı ve sistemi en iyi bilen, çözüm reçeteleri olan yeni liderdir.

Peters'a göre Donald Trump elit karşıtlığı argümanına rağmen aslında sıradan halkın ve sıradan halkın çıkarlarının koruyucusu olmayıp büyük şirketlere ve varlıklı Amerikalılara fayda sağlamıştır (Peters, 2022: 111). Donald Trump'ın iş dünyasına öncelik veren bir gündemi vardır. Donald Trump'ın iş dünyasına gösterdiği öncelik ve özel ilgi, sıradan insanları yücelttiği ve onlar adına konuştuğunu iddia ettiği popülist retorik ile örtüşmemektedir (Peters ve Pierre, 2019: 1525). Donald Trump aslında ekonomik elit olarak adlandırılabilir, zengin bir iş adamı iken bu görüntünün tam tersini savunan popülist bir söylemi tercih ettiğinden Donald Trump'ın aslında elitist olan kimliğini gizlemek için popülist söylemi oldukça abartılı şekilde hayata geçirdiğini söyleyebiliriz.

Michels, 1915 yılında yayınladığı eserinde iktidara gelen siyasal partilerin ve yöneticilerin bunlar sosyalist partiler ve yöneticiler bile olsa zamanla oligarşik eğilimlere teslim olacaklarını ve siyasal elitlere dahil olarak temsil kabiliyetlerini yitireceklerini söylemiştir. Peters ve Pierre bu tespiti atıfta bulunarak popülist siyasal aktörlerin de popülist retorikleri ve aşırı halkı temsil etme söylemlerine rağmen bu oligarşik değişim sürecine maruz kalabileceklerini ifade etmektedir. Hatta bazıları halihazırda elit olmalarına ve oligarşik yapının aktörü olmalarına rağmen bunu gizlemek için popülist kartını oynuyor olabilir (Peters ve Pierre, 2019: 1525-1534). Aslında Donald Trump'ın popülist söylemi ve elit geçmişi tam da bu olasılığı işaret etmektedir. Ancak bunu kuramsal olarak doğrulayabilecek ya da yanlışlayabilecek objektif veriye ulaşmak mümkün değildir. Bu tespitlerin Donald Trump'ın popülist siyasal aktör olarak genel görünümüyle tam anlamıyla örtüşüğünü söyleyebiliriz.

3.1.3. Donald Trump'ın Bürokrasi ile İlişkilerinin Sağ Popülizm Bağlamında İncelemesi

Goodsell, Donald Trump'ın Başkanlığı ve bürokratik yapı ile ilişkilerine ilişkin olarak oldukça keskin ve iddialı bir tespitte bulunmaktadır; Goodsell'e göre Donald Trump *"başkanlığa uygun değildir"* ve başkan olarak yaptığı icraatlar *"kamu yönetimi karşıtı"* olarak nitelendirilebilir (Goodsell, 2019: 871).

Schultz'a göre ise *"Trump yönetimi büyük ölçüde kapsayıcı bir idari yönetim teorisine sahip olmamakla karakterize edilebilir"* (Schultz, 2022: 16). Kuramcıya göre *"türbülans"* Trump'ın idari yapı ve bürokratlar ile olan sicilini özetleyen anahtar kelimedir (Schultz, 2022: 20). Türbülans olarak tarif edilen sorun aslında aynı zamanda yetkinlik, liderlik ya da ideolojiyle açıklanabilecek derin bir soruna işaret etmektedir. Trump'ın popülizmi uzmanlık bilgisini, bilimsel süreçleri ve teknik üstünlüğü gözardı etmesi ile karakterize edilmekte olup

(Lacatus ve Meibauer, 2023: 256), bu bağlamda Trump'ın bürokratik yapının ve bürokratların bilimsel altyapılarına, teknik bilgi üstünlüklerine ve donanımlarına önem vermeyerek onları görmezden geldiği açıktır.

Rockman'a göre; Trump absürd bir tiyatro sergilemektedir (Rockman, 2019: 1565). Donald Trump absürd tiyatrosunu bir şova dönüştürme gayreti içerisinde. Prosedür, yasa ve normlara uygunluk, kurumsal yapı onun için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Tüm bu değerleri kaba ve küçümseyen bir edayla görmezden gelirken bir başkomutan gibi davranarak popülist retoriği dillendirmektedir. Donald Trump yönetimi kontrol mekanizması ve gözden geçirme olmaksızın politika üretiyor, emsalleri, yasal normları ve dengeleri gözardı ederek inandırıcı olmayan taahhütlerde bulunuyor (Rockman, 2019: 1565).

Donald Trump'ın idari yapı ve bürokratlarla ilişkilerine ilişkin kuşbakışı bir analiz yapmak gerekirse, Donald Trump'ın ilk danışmanlarından olan Steve Bannon'ın şu sözlerine kulak vermemiz gerekir: *"Bannon: Trump yönetimi 'idari devletin yapı söküme uğratılması' için bitmek bilmeyen bir mücadele içinde"* (Rucker, 2017). The Washington Post'un bu haberinde yer alan, Steve Bannon'ın sözlerine ilişkin olarak Moynihan ve Roberts yaptığı değerlendirmede, Amerika Birleşik Devletleri'nde 2017'den sonra idari yapının gerçekten de ağır hasar gördüğü tespitinde bulunmaktadır (Moynihan ve Roberts, 2021: 152).

İdari yapının reforme edilmesi ya da yapı söküme uğratılması gibi iddialı amaçları olan bir başkan olarak Donald Trump geçmişte hiçbir seçilmiş görevde bulunmayan ve idari yönetim konusunda hiçbir deneyime sahip olmayan bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır (Moynihan ve Roberts, 2021: 152-153; Şahin vd., 2021: 550). Bu perspektiften bakıldığında Donald Trump'ın söyledikleriyle yaptıkları uyumlu olmakla birlikte, eylemleri idari devlet açısından Trump'ın sicilini dehşet verici hale getirmektedir. Donald Trump'ın idari yapıya nasıl etki ettiğini kabaca özetlemek gerekirse şu başlıklara değinmek gerekir: bürokratların uzmanlık bilgisini, deneyimini, teknik donanımını görmezden geldi, onları aşağılayarak görevden aldı. Asılsız ve mantıksız komplo teorilerini destekleyerek liyakata dayalı idari yapıyı ve kamu yönetimini baltaladı. Görevden aldığı bürokratların yerine özellikle de kilit noktalara aile üyelerini, yandaşlarını ve amatörleri göreve getirdi. Yasaları görmezden geldi, keyfi ve acımasız kararname yayınladı. Donald Trump Adalet Bakanlığı gibi pek çok kamu kurumuna saldırarak idari yapının pek çok unsuruna ve fonksiyonuna zarar verdi. Pek çok kamu kurumuna duyulan güveni azalttı. (Moynihan ve Roberts, 2021: 152-153) Donald Trump tüm bu

eylemlerde bulunurken "*dürtüsellik ve intikamcılık*" gibi duygularla hareket etti (Moynihan ve Roberts, 2021: 153; Yeşilkağıt, 2021).

Donald Trump bir popülist aktör olarak dünyayı Manichean (Manici) bir bakış açısıyla tasvir etmektedir. Bu bakış açısı kötülük ve iyilik arasındaki güç mücadelesini, savaşı ifade etmektedir. Elbette popülist aktör bu mücadelenin iyilik güçleri arasında yer almaktadır. Donald Trump Meksikalı göçmenleri "*tecavüzcü*" olarak niteleyerek, göçmenleri ve küreselcileri Amerika Birleşik Devletleri'ne bir tehdit olarak tanımlamıştır. Tasvir ettiği bu kötü aktörlerle dolu dünyaya karşı mücadele eden bir lider olarak Donald Trump halktan destek istemiştir. (Moynihan, 2021:152).

Donald Trump bir popülist aktör olarak düşünüldüğünde, bürokrasi ile girdiği mücadele kullandığı popülist retorik ile örtüşmektedir. Bu sayede kendisini siyasi sisteme ve siyasi sistemin işlevini yerine getiren bürokratik elitlere yabancı olarak göstermeye çalışmaktadır. Mevcut siyasi ve idari sistemin adil olmadığı argümanı ile mevcut sisteme meydan okuyarak hem elit karşıtlığını, hem de yukarıda bahsedilen iyi ile kötü arasındaki mücadeleyi, Manichean bakış açısını seçmenler nezdinde görünür hale getirmektedir (Pierre vd., 2021: 271).

Donald Trump iktidara geldiğinde ise yukarıda belirtilen popülist retoriği kamu yönetiminde ve idari yapıda da sergilemek istemiştir. Donald Trump idari yapıyı, idari yapıyı oluşturan bürokratları ve tüm yönetsel aktörleri sadece kendisinin ıslah edebileceği bir bataklığa benzeterek popülist kimliğini ortaya koymuştur (Moynihan, 2021: 152).

The Washington Post gazetesinin 16 Eylül 2020 tarihli editöryal analizinde Donald Trump'ın "*bataklığı kurutmak*" söylemine ilişkin şunlara yer verilmiştir:

"Bataklığı kurutmak" Donald Trump'ın ilk kampanyasının önemli vaatlerinden biriydi: Yolsuzluğu başkentten söküp atacak ve özel çıkarlara değil sıradan Amerikalılara hizmet eden bir hükümet kuracaktı. Kampanya vaatlerinin çoğu gibi bu vaat de yerine getirilmemekle kalmadı. Kamu ve özel çıkarları birbirine karıştırma konusunda eşi benzeri görülmemiş ve özür dilemeyen bir başkan ve yönetim tarafından paramparça edildi." (Editorial Board, 2020).

Başkanlığının ilk yılı sona erdiğinde Başkan Donald Trump'ın bürokrasi ile girdiği çatışmayı şöyle özetlemek mümkündür:

Yönetimin şu ana kadar hükümetin bel kemiğini oluşturan yaklaşık 2 milyon memurdan oluşan işgücünü yeniden şekillendirme çabası şimdiden tartışmalı bir kültür değişimine neden oldu.

Washington'u devralmasının üzerinden neredeyse bir yıl geçen Başkan Donald Trump, muhafazakârların uzun zamandır istediği ve nihayetinde işgücünü on yıllardır görülmemiş seviyelere indirebilecek bir değişim olan federal bürokrasiyi küçültmeye yönelik kampanya vaadini önemli ölçüde yerine getirdi.

The Washington Post'un federal personel verilerine dayanarak yaptığı bir analize göre Eylül ayı sonu itibarıyla İç Güvenlik, Gazi İşleri ve İçişleri dışındaki tüm Kabine kurumlarında, Trump'ın Ocak ayında

göreve başladığı döneme kıyasla daha az kadrolu personel çalışıyordu ve yüzlerce çalışanı işten çıkarmıştı.

Trump'ın geçen yılki seçim kampanyasında "başınızı döndürecek kadar çok kesinti yapma" sözü vermesinin ardından gelen bu azalma, Obama döneminde işe alımlardaki artışı tersine çeviriyor. Bu düşüşte memurların ülkeyi terk etmesi, siyasi atamaların azalması ve işe alımların dondurulması etkili oldu.

Hükümet genelinde üç düzine çalışanla yapılan görüşmelere göre, federal çalışanlar, şimdiden yüzlerce meslektaşlarının ayrılmasına neden olan satın alma ve erken emeklilik teklifleri nedeniyle işlerinin sıfırlanabileceğinden endişe ediyor. Amirlerin, kötü performans gösterenleri ve sorunlu çalışanları sorumlu tutmayı amaçladığını söyledikleri yeni kurallar koyması pek çok çalışanı rahatsız etti.

İlkbaharda teknik olarak kaldırılan işe alımların dondurulması pek çok kurumda uygulanmaya devam etti ve pek çok ofisin içini boşalttı. Siyasi atamaların yavaş ilerlemesi de bazı dairelerin üst kademelerinde liderlik boşluğu yarattı.

30'dan fazla kurumda 150.000 federal çalışanı temsil eden Ulusal Hazine Çalışanları Sendikası Başkanı Tony Reardon, "Moral hiç bu kadar düşük olmamıştı" dedi. "Hükümet kendisini bir işveren olarak çok daha az cazip hale getiriyor." (Rein, 2017).

Donald Trump, popülist bir aktör olarak bürokrasiyle yürüttüğü mücadeleyi üst düzey bürokratlarla ve karar mekanizmasının merkezindeki karar vericilerle sınırlı tutmamış bürokratik yapıyı tepeden tırnağa alt üst edecek, orta sınıf bürokratları da etkileyecek şekilde yaygın hale getirmiştir. Bir sendika başkanının "*Moral hiç bu kadar düşük olmamıştı*" sözleri siyasi olmaktan öte bürokratların yaşadıkları sıkıntıları açıkça ifade etmektedir.

Donald Trump'ın bürokrasi ile giriştiği mücadeleyi kuramcı O'Leary şöyle özetlemektedir: "*Başkan Trump kendisinin sahip olmadığı uzmanlığa sahip profesyonel bir sınıfı kafesliyor federal bürokratları ne kadar baskı altına alır ve "bunu yapamazsın" derse onların da "beni izle" deme olasılıkları o kadar artıyor*" (O'Leary, 2017: 76).

Başkan Donald Trump göreve geldiğinde ilk yüz günde bürokrasi konusunda ne kadar ehliyetsiz ve isabetsiz kararlar verdiğini ispatlamıştır. ABD'nin yakın geçmişinde göreve gelen başkanlar arasında ilk yüz günde yaptığı üst düzey bürokratik atamalar en az kabul gören, en çok reddedilen başkan Donald Trump'dır.

Tablo 3.3 İlk yüz günde başkanlık atamaları

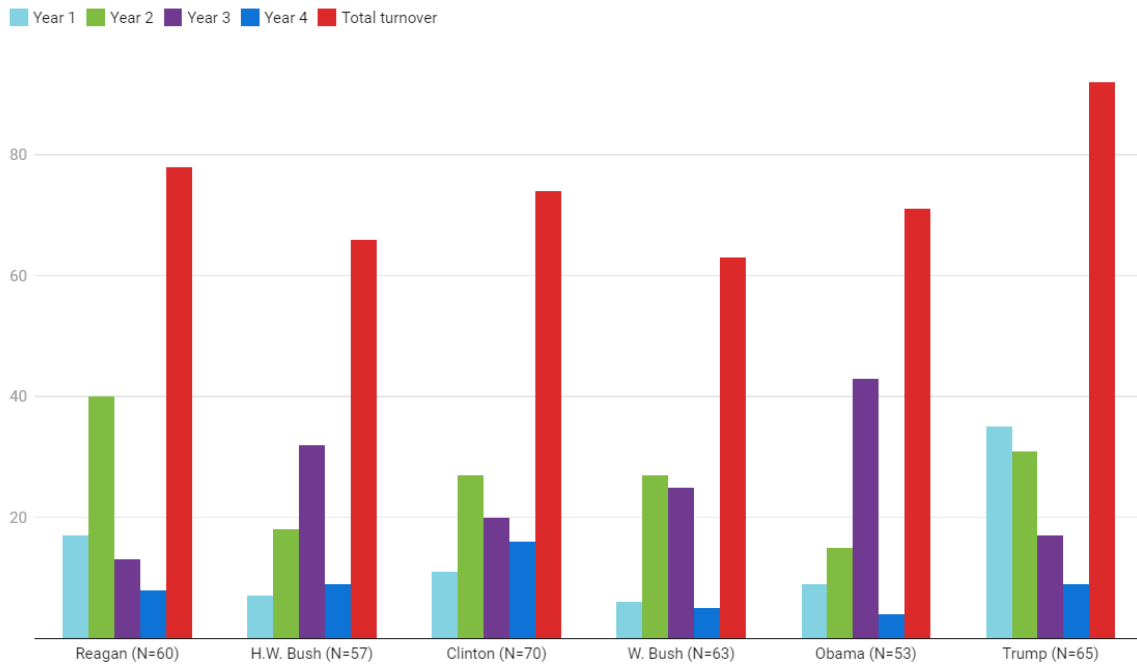
	Başarısız Adaylıklar	Onaylanan Atamalar	Gönderilen Ancak Henüz Onaylanmayan Atamalar	Ortalama Onaylanma Süresi (Gün)
D. Trump	3	26	37	29
B. Obama	3	69	118	24
G.W. Bush	0	35	50	8
B.Clinton	2	49	125	13
G.H.W. Bush	1	50	44	21

Kaynak: Rein, 2017

Başkan Donald Trump'ın göreve geldiği ilk 100 gün boyunca bürokrasiye atamak istediği 63 üst düzey yöneticinin olduğu ve bunların 26'sının onaylandığı görülmektedir. İkinci 100 günde bu sayı 277'ye karşı 124 olarak gerçekleşmiştir. Goodsell'e göre Başkan Donald Trump'ın atamaları o kadar kötü ve kalitesiz isimlerden oluşuyordu ki; Senato pek çok onayı oylamakta gecikti (Goodsell, 2019: 872). Veriler Goodsell'in tespitlerini desteklemektedir. Donald Trump'ın ilk yüz gün atamalarının ortalama onaylanma süresi yirmi dokuz gün olup yakın geçmişteki diğer başkanlara nazaran en yüksek ortalamaya sahiptir.

Wright ve Thomas'a göre Donald Trump "*köpek düdüğü siyaseti*" uygulayarak idari devleti hizaya getirmek, bürokrasiyi bağımlı ve söz dinler hale getirmek amacıyla hareket etmekte bunun neticesinde de devletin etkinliği sınırlanmaktadır (Wright ve Thomas, 2023: 210).

Başkan Donald Trump'ın Amerika Birleşik Devletleri'nde var olan idari yapı ve idari örgütlenmeyle son derece kötü ilişkiler içerisinde olması bir yana kendi atadığı ve "*A takımı*" olarak nitelendirilebilecek üst düzey atanmış bürokratlardan oluşan beyin takımını yönetme konusunda da oldukça başarısız ve istikrarsız olduğu görülmektedir. Önceki başkanlarla kıyaslandığında Başkan Donald Trump döneminde atanmış üst düzey bürokratların devir hızı%92'dir.

Şekil 3.3 Üst düzey bürokratların devir hızı

Kaynak: Tenpas, 2021

Büyük çoğunluğu Başkan Donald Trump'a sadakatini ispatlamış kişilerden oluşan ve idari yapının en tepesine yerleştirilen, karar mercinin tepesinde yer alan bu bürokratların pek çoğunun kısa süre içerisinde baskıya maruz kalarak görevden ayrılmak zorunda kalması düşünüldüğünde Başkan Donald Trump'ın yerleşik bürokrasi üzerinde yaratacağı tahribatı tasvir edebilmek oldukça güçleşmektedir.

Donald Trump'ın popülist siyasal aktör olarak idari yapıda yarattığı kaos ve değişim, bürokratlarla ilişkileri göz önünde tutulduğunda Bauer ve Becker'a göre Donald Trump'ın izlediği strateji dört başlık altında kategorize edilebilir. Birincisi yapı ve kaynakların merkezileşmesi, ikincisi personelin siyasallaşması, üçüncüsü normların siyasallaşması ve son olarak da hesap verilebilirlikten kaçınma popülist aktörün idari yapıda yarattığı kaostan beslenerek ulaştığı sonuçtur (Bauer ve Becker, 2020: 23; Moynihan, 2021: 153; Peters ve Pierre, 2019: 1525-1529). Bu tasnif literatürde yaygın olarak kabul gören tasnif olmakla birlikte, Bauer ve Becker popülist aktör- bürokrat ilişkisini, popülist kamu yönetimi bağlamında aşağıdaki gibi tasnif etmektedir: (Bauer ve Becker ,2020)

Tablo 3.4 Popülist Kamu Yönetimi Hedefleri

Popülist Kamu Yönetimi Hedefleri			
		İdari Yapı	
		Kırılgan	Sağlam
Popülist Devlet Görüşü	Olumlu	Yakalama	Reform
	Olumsuz	Sökmek	Sabotaj

Kaynak: Bauer ve Becker, 2020

Yukarıdaki tabloda popülist kamu yönetiminin bürokrasi ile olan ilişkisinde takındığı olumlu ve olumsuz tutum ile idari yapının kırılgan ya da sağlam olması durumunda ilişkilerin ne şekilde gelişeceği ve ortaya çıkacak genel durum tablolştırılmıştır.

Kuramcılara göre Trump'ın siyasal gündemi idari yapının tasfiye edilmesini hedeflemektedir. Popülist aktörün bu olumsuz kamu yönetimi görüşünün karşısında ABD'de güçlü bir idari yapının varlığından söz edebiliriz (Bauer ve Becker ,2020). Bu bağlamda düşünüldüğünde bürokrasiye karşı olumsuz tavır takınan popülist devlet görüşü ile sağlam idari yapının karşı karşıya geldiği durumda ortaya çıkan çatışmada yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere idari yapının sabotaja maruz kaldığı bir gerçeklik karşımıza çıkmaktadır.

Bauer ve Becker ABD ve Donald Trump örneğinde yukarıdaki tespitlerde bulunurken, (Bauer ve Becker ,2020) analiz ettikleri ülkeler arasında Brezilya ve Bolsonaro örneği yer

almamaktadır. Bu tezde Bauer ve Becker'in perspektifini kullanarak Brezilya ve Bolsonaro örneği bağlamında yapılacak değerlendirmeler literatüre özgün katkılarda bulunmayı hedeflemektedir.

3.1.3.1. Yapı ve Kaynakların Merkezileşmesi

Donald Trump bürokratik yapıyı değiştirmek ve dönüştürmek niyetinde olduğunu sıklıkla beyan etmiştir. Ancak bunu rasyonel ve kurumsal ölçütlerde yapmadığı gayet açıktır. Donald Trump, bürokratik yapıyı daha çok kendi yakın çevresi ve uzmanlıktan ziyade kendisine sadakati konusunda şüphe duymadığı kişileri yetkilendirerek yapmayı tercih etmiştir (Moynihan, 2021: 155). The Washington Post gazetesinde 26 Mart 2017 tarihinde haberleştirilen gelişmeler bunu açıkça göstermektedir.

Başkan Trump, pazartesi günü, federal bürokrasiyi elden geçirmek ve gazilere yönelik bakımda reform yapmak ve opioid bağımlılığıyla mücadele etmek gibi önemli kampanya vaatlerini yerine getirmek için kapsamlı bir yetkiye sahip yeni bir Beyaz Saray ofisini iş dünyasından fikirler toplayarak ve potansiyel olarak bazı hükümet işlevlerini özelleştirerek açmayı planlıyor.

Başkanın damadı ve kıdemli danışmanı Jared Kushner tarafından yönetilecek olan Beyaz Saray Amerikan İnovasyon Ofisi, Batı Kanadı içinde kendi çevik güç merkezi olarak faaliyet gösterecek ve doğrudan Trump'a rapor verecek. (Parker ve Rucker, 2017)

Bu gazete haberinde altı çizilmesi gereken hususlar şunlardır: Donald Trump bürokrasiyi elden geçirmek, dönüştürmek istemektedir. Bu dönüşümü sağlarken idari yapının içerisine yeni ve kapsamlı yetkilere sahip yeni kurumlar ekleyerek ve bu kurumları özel sektör mantığıyla inşa ederek hayata geçirmek istemektedir. Donald Trump'ın gerçekleştirmeye çalıştığı dönüşümün popülizmin elit karşıtı söylemi ve bürokratik elitler ile giriştiği mücadele bağlamında yansıması şu şekilde karşımıza çıkmaktadır: Donald Trump inşa ettiği ve idari yapının içerisine dahil ettiği yeni kurumsal yapıların başına konu hakkında teknik donanıma ve uzmanlık bilgisine sahip kişileri atamak yerine, aynı zamanda kıdemli danışmanı olan damadını atamaktadır. Bu atama Donald Trump'ın liyakate önem vermediği, kurumların başında kendine sadakati ile ön plana çıkan kişileri atamayı uygun bulduğunu göstermektedir.

Donald Trump'ın kişisel ilişki kurduğu fakat kamu politikası yürütme ve kamusal kararların alınmasında hiçbir yetkisi olmayan kişiler önemli kurumları etkileme, kurumların kararlarını yönlendirme gücüne ve yetkisine sahip olmuşlardır. Bu kişilerin ön plana çıkması ve kamusal alanda "*gölge yöneticiler*" haline gelmeleri şüphesiz ki Donald Trump'a olan sadakatleri ve bağlılıkları ile ilişkilidir. Isaac Arnsdorf'un gündeme getirdiği olayda, Gazi İşleri Bakanlığı'nın üst düzey yöneticilerine Başkan Donald Trump'ın ilişkileri olduğu Mar-a-Lago

Kulübü'nün bazı üyelerinin politika tavsiyelerinde bulunduğu ve bu kişilerin Başkan Donald Trump ile doğrudan ilişki kurması nedeniyle kamu kurumunun üst düzey bürokratlarının bu tavsiyeleri yerine getirmek zorunda kaldığı görülmektedir. Zamanla Mar-a-Lago Kulübü'nün bu üyeleri Gazi İşleri Bakanlığı'nda nüfuzunu giderek arttırmış ve bakanın görevden alınmasına yol açacak sürecin aktörleri haline gelecek kadar kurum üzerinde *"gölge yöneticiler"* konumuna gelmişlerdir (Arnsdorf, 2018).

Donald Trump Meksika sınırına duvar örmek gibi göçmen karşıtı popülist politikalarını kamuoyu nezdinde gündeme getirmek ve destek toplamak için olayları dramatize etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken Başkan Donald Trump'ın Fox News çalışanları ile özel kurgulanmış bazı röportajlar yaptığı, bazı gazetecilere ayrıcalıklı konumlar tahsis ettiği görülmüştür. Donald Trump muhafazakâr haber kanalı Fox News çalışanları ile yakın ilişkiler kurmuş, zaman zaman onlara danışmıştır. Beyaz Saray ile bu medya kuruluşları arasındaki ilişki medya kuruluşunu Beyaz Saray güdümlü hale getirmiştir (Mayer, 2019).

Başkan Donald Trump'ın idari yapının merkezileşmesi yönündeki baskısını gösteren bir diğer veri de Başkanlığı döneminde yayınlamış olduğu başkanlık yürütme emirleridir. Olağan yasal- hukuki prosedürleri devre dışı bırakarak doğrudan başkanlık makamının imzası ile yürürlüğe konan işlemlere bakıldığında yakın dönem Amerikan başkanları arasında görev yaptığı ilk dönemde en yüksek başkanlık yürütme emri veren başkanın Donald Trump olduğu görülmektedir. Schultz'a göre Trump *"süreç ve prosedürü takip etmeden önceki kural veya emirleri iptal eden veya değiştiren kurallar veya icra emirleri yayınlanabileceğini düşündü."* Donald Trump idari yapıyı yapı söküne uğratacağını ifade ederken burada açıkça görülmektedir ki idari yapıyı sabote etmekte, temellerini sarsmakta ve yıkmaya çalışmaktadır.

Tablo 3.5 Başkanlık Yürütme Emirleri

Başkan	Birinci Dönem Başkanlık Yürütme Emirleri	Toplam Başkanlık Yürütme Emirleri
Trump	219	219
Obama	147	176
Bush	171	291
Clinton	178	304

Kaynak: Schultz, 2022: 23

3.1.3.2. Personelin Siyasallaşması

Bürokrasinin kontrol altına alınması ABD'de göreve gelen her yeni başkanın yapmaya çalıştığı bir eylem olsa da Donald Trump göreve geldikten sonra bunun çok daha ötesine geçerek aşırı reaksiyon göstermiştir.

Donald Trump göreve geldiği ilk günden itibaren bürokratları iki kategoriye ayırmıştır. Birincisi "*sadıklar*" ikincisi ise "*derin devlet*" olan iki farklı kampa bölünmüş bürokrasi olduğunu iddia etmiştir. Trump'ın bu bakış açısı bürokratlar üzerinde ciddi bir baskı yaratmış ve mevcut iktidarla iş birliği yapmak ya da onun beklentilerine koşulsuz boyun eğmek konusunda bir baskı unsuru olmuştur.

Bu bağlamda bakıldığında Moynihan'a göre personelin siyasallaşması ile, tarafsız uzman yerini siyasi sadakat temelinde seçilen bir başkasına bırakmak zorunda kalmıştır. Bu perspektiften bakıldığında bürokratların sadakat düzeyi arttıkça onlara duyulan güven artmakta fakat aynı derecede uzmanlık bilgisi ve liyakat ortadan kalkmaktadır. Trump yönetimi genellikle işlerine çok az ilgi duyan ya da çok az bilgi sahibi olan insanları önemli görevlere getirmekle birlikte onlardan tek beklentisi sadakat olmuştur (Moynihan, 2021: 156).

Moynihan popülist yönetimleri bürokrasiyle ilişkileri açısından iki kriter ekseninde değerlendirmektedir. İlk kriter "*derinlik*" ikinci kriter ise "*istikrar*" olarak karşımıza çıkmaktadır. Moynihan'a göre Trump yönetimi etkili ve verimli bürokratik sonuçlar alacak kadar iyi bir takım oluşturamamış ve yeterince nitelikli bürokratik aktörü koordinasyon içerisinde yönetime dahil edememiştir. Benzer şekilde bürokratların çoğu verimli çalışabilecekleri ve istikrarı yakalayabilecekleri çalışma süresine sahip olamamışlardır.

Başkan Trump'ın göreve gelmesinden bu yana, rekor düzeyde yüksek iş hacmi ve doldurulamayan işler, federal bürokrasinin geniş kesimlerindeki ofisleri boşalttı. Şimdi, mevcut ve eski yönetim yetkilileri ve afet uzmanları, koronavirüsün bu başarısızlıkları daha önce hiç olmadığı kadar açığa çıkardığını ve federal hükümetin bazı bölümlerini yüzyıldaki en büyük halk sağlığı krizine karşı hazırlıksız ve donanımsız bıraktığını söylüyor.

Beyaz Saray'da kabine seviyesinin altındaki üst düzey pozisyonların yaklaşık yüzde 80'i Sayın Trump'ın yönetimi sırasında el değiştirdi ve göreve başladığından bu yana yaklaşık 500 kişi görevinden ayrıldı. Trump dördüncü genelkurmay başkanı, dördüncü ulusal güvenlik danışmanı ve beşinci İç Güvenlik Bakanlığı sekreteri ile görev yapıyor.

Trump'ın işten çıkarma geçmişi ve birçok kariyer yetkilisi ile siyasi atananların ayrılmayı tercih etmesiyle birlikte, Trump şu anda kendisini boş pozisyonlar, vekil departman şefleri ve bazı durumlarda profesyonel geçmişleri bir pandemiye yönetme göreviyle kolayca eşleşmeyen liderlerle dolu bir hükümetle karşı karşıya buluyor. (Steinhauer ve Kanno-Youngs, 2020).

New York Times yazarlarının korona virüs salgını esnasında idari başarısızlığın nedenlerini sorguladığı yukarıdaki haberde Donald Trump yönetiminin bürokrasi ile olan ilişkilerinde gösterdiği güvensizlik ve istikrarsızlık açıkça görülmektedir. Göreve gelen üst düzey bürokratların çok sık değiştiği ve bunun da etkili ve verimli bir çalışma ortamını mümkün kılmadığı açıkça ortadadır. ABD’de üst düzey bürokrat atamalarının görev süresi ortalama 18-24 ay iken Donald Trump döneminde yönetimin devir hızı çok daha yüksek olmuştur. Kısa süre sonra görevden alınma endişesi içerisinde olan bürokratlar uzmanlık bilgisi doğrultusunda rasyonel kararlar vermeyi bir kenara bırakıp Trump yönetimine sadakatini ispatlayarak bulundukları makamlarda kalmayı tercih etmek zorunda kalmışlardır.

Donald Trump yönetiminin, bürokrasinin direncini kırma konusunda kullandığı bir diğer yöntem de kadroları boş bırakarak, vekil yöneticilerle bürokrasiyi kontrol altına almak şeklinde gerçekleşmektedir. Bulundukları makama vekalet eden yöneticiler, benzer şekilde uzmanlık bilgisi doğrultusunda rasyonel kararlar almak yerine yönetime sadakatleri ile bulundukları konumda tutunmaya çalışmak zorundadırlar.

Başkanlığının bu noktasına kadar Trump, üst düzey kurum ve departmanların başında o kadar çok vekil yetkili bulundurdu ki, bu pozisyonlardaki her 9 günden 1’ini vekiller oluşturdu. Kabine düzeyindeki 22 görevde vekaleten görev yapan yetkililer toplam 2.736 gün, yani yedi yıldan fazla bir süre görev yaptı. Başkanlığının henüz üçüncü yılında olmasına rağmen Trump, Obama döneminde vekaleten görev yapan yetkililerin görev yaptığı gün sayısını çoktan aşmış durumda. Obama’nın sekiz yılı boyunca vekil yetkililerin görev yaptığı toplam gün sayısı 2,202 idi- yaklaşık her 29 günden 1’i. Trump, Obama’nın üç katından daha fazla sayıda vekil yetkiliye görev yaptırmıştır. (Blake, 2020).

Donald Trump yönetimi bir önceki dönemle kıyaslandığında bürokratlara rasyonel kararlar verme ve sağlıklı çalışma koşulları sunma konusunda bir hayli dezavantajlı konumdadır. Trump yönetiminde bürokratların birçoğu vekaleten görev yapmakta, görevde kalma süreleri çok kısa olmakta ve kendilerinden sadece sadakat beklenmektedir.

Donald Trump yönetiminin bir popülist aktör olarak bürokrasi ile mücadelesini ve çatışmasını ifade eden bir diğer durum da eski yönetimden gelen bürokratların ve kurumlarına uzun yıllar hizmet etmiş pek çok bürokratin kamuoyu önünde küçük düşürülerek, aşağılanarak dışlanması ve düşman ilan edilmesidir.

"Geçmiş yönetimlerden gelen pek çok insan var ve bunlar kamu hizmetindeler. Bazılarını kovdum" diyerek geçen yılki görevden alma duruşmalarında kendisi aleyhine tanıklık eden bazı kariyer diplomatlarını ve diğerlerini tasfiye etme çabalarına atıfta bulundu.

"Bazılarını diyorum, sadece onlardan kurtulun" diye devam etti Başkan. "Azil aldatmacası sırasında birçoğu kürsüye geldi. Papyonlarıyla falan geldiklerini görüyorsunuz. Bu garip bir durum," dedi Trump.

"Oldukça derin, köklü insanlarımız var- birçoğunu yakaladık ve birçoğundan kurtulduk." (Rein vd., 2020).

Donald Trump önceki dönemlerde görev yapan bürokratları açıkça küçük düşürerek onlardan kurtulmak gerektiğini ve onlara güvenmediğini söyleyerek, bir popülist aktör olarak görevdeki bürokratları ötekileştirerek müesses nizam karşıtlığını bir kez daha ifade etmektedir.

Başkan Trump Cuma günü federal personel direktörünü sadece yedi ay sonra aniden değiştirerek 2,1 milyon devlet memurunu denetleyen kurumu, Beyaz Saray'ın görevini büyük ölçüde küçültmeyi önerdiği bir dönemde kalıcı bir liderlikten yoksun bıraktı.

Beyaz Saray, Cuma günü yaptığı açıklamada Personel Yönetimi Ofisi Başkanı Jeff Tien Han Pon'un yerine Beyaz Saray Yönetim ve Bütçe Ofisi'nin üst düzey yetkililerinden Margaret Weichert'in atandığını duyurdu.

Beyaz Saray, Mart ayında Senato tarafından onaylanan Pon'un görevden ayrılmasıyla ilgili yorum talebine yanıt vermedi.

Ancak Pon'a yakın çevreler, Pon'un personel dairesinin yenilenmesi planları nedeniyle yönetimle anlaşmazlığa düştüğünü ve bu durumun Pon'un rolünü ve yetkisini azaltacağını söyledi.

Trump tarafından Haziran ayında açıklanan hükümet çapında yeniden yapılanma önerisinin bir parçası olarak, OPM'nin işlevlerinin çoğu diğer departmanlara devredilecek ve politika rolü Beyaz Saray'a kaydırılacak (Yoder ve Rein, 2018).

Donald Trump, bürokratik yapıyı ve idari yapıyı köklü değişikliklere maruz bırakarak kendine bağımlı hale getirmeye, bunu başaramazsa bile sindirmeye ve etkisiz kılmaya çalışmaktadır. Kurguladığı yeni idari yapının kontrol mekanizmasına kendi siyasi yandaşlarından birini atayarak bürokratik yapıyı bir yandan merkezileştirip etkisizleştirirken, diğer yandan yaptığı liyakatsiz atamalar ile verimsiz ve işlevsiz hale getirmektedir.

Donald Trump'ın bürokratik yapıyı ve personeli siyasallaştırırken kullandığı stratejilerden biri de kurumların başına o kurumlara inanmayan ya da o kurumların karşıtı olan insanların atanması şeklindedir. Donald Trump Çevre Koruma Ajansı'nın (EPA) başına ajansa daha önce on dört kez dava açmış ve özellikle iklim değişikliği konusunda inkârcı tavırlarıyla tanınan Scott Pruitt'i atamıştır (Goodsell, 2019: 876). Atanan kişi kurumun işleyişi, verimliliği ve fonksiyonları ile ilgili kaygıları olmayan tam tersine kurumun düşmanı sayılabilecek fikirlere sahiptir. Kurumun başında kalması ise sadece Donald Trump'a duyduğu sadakat ve kendisine verilen emirleri harfiyen yerine getirmesine bağlıdır.

Donald Trump, 2018 yılında Merkez Bankası (FED) başkanlığına Jerome Powell'ı atadı. Kendisi tarafından atanan bir bürokratin son derece teknik ve uzmanlık bilgisi gerektiren bir konumda olduğunu bir kenara bırakan Donald Trump kısa süre sonra FED kararlarını eleştirmeye ve Jerome Powell'ı hedef almaya başladı. Kendisi tarafından atanan üst düzey

bürokratin uzmanlık bilgisini ve liyakatini görmezden gelerek ve kendisine itaat etmek zorunda olduğunu varsayarak para politikalarına Trump doğrudan müdahale etmeye çalıştı.

Başkan Trump Perşembe günü, Federal Rezerv kararları konusunda Beyaz Saray'ın onlarca yıllık geleneksel sessizliğini bozarak, ülkenin bağımsız merkez bankasını faiz oranlarını yükselttiği için eleştirdi ve güçlü doların ABD ekonomisine zarar verdiğini öne sürdü.

Emlak servetini borçlanarak inşa ettiğinden beri düşük faiz oranlarını arzulayan Başkan, Fed Başkanı Jerome H. Powell'in kısa vadeli faiz oranlarını kademeli olarak yükseltmeye devam etme planının yönetimin ekonomik büyümeyi teşvik etme çabalarını baltaladığını söyledi.

Başkan CNBC'ye verdiği demeçte "Heyecanlanmadım" dedi. "Bu konuda mutlu değilim... Ekonomiye verdiğimiz bunca emeğin ardından faizlerin yükseldiğini görmek hoşuma gitmiyor."

...

Fed'in eski başkan yardımcısı Alan Blinder, "Birçoğumuz Trump'ın Fed'e ilk darbeyi ne zaman indireceğini merak ediyorduk," dedi. "Bu kadar uzun sürmesi biraz şaşırtıcı. Yine de bu, hepimizin alışık olduğu türden Trumpvari bir söylev değildi. Eğer burada ve şimdi durursa, bu çok fazla bir şey değil." (Lynch, 2018).

Başkan Donald Trump'ın kendi atadığı üst düzey bürokratların kendisine itaat edeceği yönündeki beklentisi ve onları manipüle etmek için neler yaptığı açıkça görülmektedir. Donald Trump'ın verdiği bir röportajda söylediği sözler Trump'ın bürokratları nasıl gördüğünü onları nasıl etkilemeye çalıştığını ve onlar üzerinde nasıl baskı kurduğunu açıkça ifade etmektedir: *"Trump Fed Başkanı Powell'a saldırdı: 'Jay seçimimden birazcık bile memnun değilim"*

Başkan Donald Trump Salı günü Jerome Powell'ı yeniden hedef aldı ve Washington Post'a verdiği bir röportajda kendi seçtiği Federal Rezerv başkanını eleştirdi.

Merkez bankası başkanının bu yıl içinde art arda yaptığı faiz artırımlarından duyduğu rahatsızlığı sık sık dile getiren Başkan, bu yılın başlarında Powell'ı atamasından "birazcık bile mutlu olmadığını" söyledi.

Trump gazeteye verdiği demeçte, kısa vadeli faiz oranını bu yıl üç kez artırarak yüzde 2 ile yüzde 2,25 aralığına yükselten Fed'in "temelden uzaklaştığını" ve "hata yaptığını" düşündüğünü söyledi. (Davidson ve Shell, 2018).

Açıkça görülmektedir ki; bürokratik kurumlar ve bürokratlar uzmanlık bilgileri hiçe sayılarak görmezden gelinmekte, sadakatleri sorgulanmakta, tehdit edilmekte ve baskı altında kalmaktadır.

Donald Trump'ın bürokratik yapı içerisinde yer alan üst düzey bürokratlar ile nasıl kişisel ve öç alma, zarar verme dürtüsüyle ilişki kurduğunu gösteren bir örnek vermek gerekirse; Donald Trump, kişisel sadakatini sorguladığı FBI direktör yardımcısı Andrew McCabe'e karşı son derece kaba, tehditkâr, teşhir edici ve mobbing anlamına gelecek tavırlar sergiledi. Donald Trump 2017 Noel'inde şu tweeti attı: *"FBI direktör yardımcısı Andrew*

McCabe tam haklarla emekli olmak için zamanla yarışıyor. 90 gün mü kaldı?!!! " Bu tweet'in ardından McCabe tam haklarla emekli olmaya hak kazanmasından bir gün önce başkana karşı tutum ve davranışları dolayısıyla intikam duygusuyla görevden alınmıştır. (Şahin vd., 2021: 551). Bu örnekte açıkça anlaşılmaktadır ki Amerikan Başkanı Donald Trump, sadakatini sorguladığı üst düzey bürokratin konumunu, hamlelerini, yasal haklarını etrafıca araştırmakta ve kendisine boyun eğmeyen bürokratları tehdit ederek, baskı uygulayarak isteklerini yerine getirmeye zorlamaktadır.

Başkan Donald Trump'ın bürokratik yapıyı kökten değiştirme ve dönüştürme girişimi içerisine girdiği görülmektedir. Bu değişim kurumların üst düzey yöneticileriyle sınırlı kalmayıp, orta ve alt düzeyde görev yapan sıradan bürokratları da kapsayacak şekilde sadakate dayalı bir personel hareketi yaratılmıştır. Bu personel hareketi sırasında gözetilen tek kriter ise yeni atananların Başkan Donald Trump'ın yandaşları olması ve ona karşı sadık olmalarıdır. The Washington Post "*Beyaz Saray, Trump yandaşlarına iş vermek için dış yardım kuruluşunu kullanıyor*" başlığını attığında aslında mevcut durumu net bir şekilde özetlemektedir (O'Harrow, 2018).

Belgelere ve mülakatlara göre Beyaz Saray, yoksul ülkelerde ekonomik büyümeyi teşvik eden küçük bir federal kurumda işe alımlar üzerinde kontrol sahibi oldu ve kalkınma uzmanları için tasarlanan atama pozisyonlarına siyasi müttefiklerini ve sadıklarını yerleştirdi.

Eski ajans yetkilileri, Trump yönetimine kadar Millennium Challenge Corporation'ın (MCC) sadece genel müdürü ve diğer bazı üst düzey yetkililerinin Beyaz Saray tarafından seçildiğini söyledi. İcra kurulu başkanı da Kongre'nin kuruma verdiği yetkiyi kullanarak, özellikle teknik uzmanlıkları nedeniyle yaklaşık iki düzine başka personeli atıyordu.

Ancak Washington Post tarafından elde edilen kurum içi listelere ve eski çalışanlar ve diğer bilgili kişilerle yapılan görüşmelere göre, Beyaz Saray geçen yıldan itibaren alt düzey pozisyonlara siyasi atamalar yapmaya başladı. Eski çalışanlar, yeni siyasi atamaların önünü açmak için çalışanların bir ajans lideri tarafından işlerini kaybedebilecekleri konusunda uyarıldıklarını söyledi.

3.1.3.3. Normların Siyasallaşması

Kuramsal olarak incelendiğinde normların siyasallaşmasını şu şekilde ifade edebiliriz;

"... popülistler iktidardayken devlet hizmetlerinin sunumunu kendi haline bırakmak yerine müdahale etmek isterler. Bunu bürokrasi üzerinde daha fazla kişisel kontrol sağlamak için bir fırsat olarak görerek hükümet pozisyonlarını kolonileştirmeye heveslidirler. Kitlel kayırmacılık yaparlar, oy karşılığında maddi veya sembolik faydalar sunarlar. ... yani politikayı yetkililere bırakmak yerine siyasi amaçlar için yönlendirmek isterler (Stoker, 2021: 262).

Donald Trump'ın bürokrasi ile mücadelesinde kullandığı stratejilerin iç içe geçtiği söylenebilir. Personel seçim süreçlerinin siyasileşmesi, bürokratların çoğunun vekil olarak atanması ve kısa sürede görevden alınması bu bağlamda yasal güvencelerden mahrum bırakılmaları ve normların siyasileşmesi iç içe geçmiş ve birbirini tetikleyen stratejilerdir (Moynihan, 2021: 159).

Başkan Trump'ın yemin etmesinden bir ay sonra, baş stratejisti, Trump'ın şu anda yürütme organında önderlik ettiği 2 milyon kariyer memuru da dahil olmak üzere Amerikalıların yeni başkandan neler bekleyebileceğine dair tartışmalı bir açıklama sundu: Her gün, Trump'ın milliyetçi gündeminin arkasındaki beyni olarak sık sık tanımlanan Stephen Bannon, "idari devletin yapı sökümü için bir savaş olurdu" dedi.

...

Bazıları Bannon'un yorumunu, Trump'ın düzenlemeleri azaltmak, vergileri azaltmak ve hükümeti küçültmek gibi klasik Cumhuriyetçi hedeflerine bir gönderme olarak yorumladı. Ancak Trump, Temmuz ayında Polonya'nın Varşova kentinde yaptığı Manesçi bir konuşmada, "bazıları için görünmez ama Polonyalılara tanıdık gelen bir tehlike: halkın canlılığını ve zenginliğini tüketen hükümet bürokrasisinin sürekli sömürülmesi" konusunda uyardı. (Clark, 2023).

Başkan Donald Trump'ın liderlik ettiği kurumlara ve yönettiği insanlara karşı derin bir şüphe duyduğu, güvenmediği ve onları popülist politikalarının karşısında duran ve kendisine engel olan bir aktör olarak tanımlama girişimi içerisinde olduğu görülmektedir. Popülist politikalar yürüten Trump'ın bürokratları müesses nizamın ve elitlerin bir temsilcisi, iyiliğin karşısında duran ve kötüyü temsil eden bir aktör olarak tanımlaması hiç de şaşırtıcı değildir. Trump seçmenlerinin zihninde mevcut sistemi kötülemek, yaptıklarını meşrulaştırmak ve kendisine olan desteği sürekli aktif tutmak için bu yolu seçmektedir.

Trump yönetimi sadece üç yıl içinde bilimin federal politika yapımındaki rolünü azaltırken, ülke çapında araştırma projelerini durdurdu ya da aksattı ve uzmanlara göre etkileri yıllarca sürebilecek bir federal hükümet dönüşümüne işaret etti.

Siyasi atamalar hükümet çalışmalarını durdurdu, bilim insanlarının düzenleyici kararlar üzerindeki etkisini azalttı ve bazı durumlarda araştırmacılara kamuoyu önünde konuşmamaları için baskı yaptı. (Plumer ve Davenport, 2019)

Donald Trump bürokrasi ile giriştiği mücadelede, bürokratların uzmanlık bilgisini hiçe sayarak ya da bilim insanlarının tavsiyelerini görmezden gelerek, onları itibarsızlaştırarak, karar mekanizmalarında etkisiz hale getirerek devletin idari yapılanmasına büyük zararlar vermektedir.

3.1.3.4. Hesap Verebilirlikten Kaçınma

ABD'de siyasal sistem gücü kontrol etmek, şeffaflık ve denge üzerine kuruludur. Ancak Donald Trump popülist söylemleri ve popülist bürokrasi karşıtı politikaları ile idari yapıyı ve idari yapının kilit unsurlarını ciddi derecede işlevsiz hale getirmiştir (Moynihan, 2021: 163). İdari eylemlerin hukuka uygunluğu, rasyonelliği ve gerekliliği konusunda araştırma ve soruşturma yapmaya yetkili uzmanlar ve müfettişler görev almaktadır. Ancak Donald Trump idari yapıda yarattığı hasarı ve irrasyonel politikalarını eleştiren ya da bir şekilde açığa çıkaran tüm bürokratları bir şekilde görevden alarak ya da yetkisizleştirerek, kamuoyunda küçük düşürerek devre dışı bırakma yolunu seçmektedir (Ward, 2020).

İçişleri Bakanı Ryan Zinke bu hafta Trump yönetiminin gündemine sadık kalmadıkları gerekçesiyle başkanlığındaki pek çok kişiyi eleştirirken, kurumun genel müfettişlik ofisi de yetkililerin düzinelerce üst düzey çalışanın görev yerini aniden değiştirirken uygunsuz davranıp davranmadıklarını araştırmaya devam etti. (Fears, 2017).

Donald Trump, kamu politikasına ilişkin kararları, üzerinde uzmanların çalıştığı, rasyonel ve uygulanabilir mantıklı kararlar olmaktan çıkartıp anlık ve dürtüsel kararlarla hayata geçirilen uygulamalar haline getirmiştir. Goodsell " *Trump bizim ilk Twitter başkanımız*" derken aynı zamanda da Trump'ın Twitter kullanma şeklinin kamu politikasını yürütmede nasıl bir kaos yarattığını ifade etmektedir. İki Yüz Seksen karakterlik tweet ile iletişim kuran, kindar tıratlar atan ve rakiplerine saldıran bir üsluba sahip olan Trump bu şekilde davranarak kamu politikasını ciddi şekilde hasara uğratmakta, aynı zamanda da bürokratik yapıdaki kontrol mekanizmalarını ve hesap verebilirliği, öngörülebilirliği işlevsiz hale getirmektedir. Bürokratik meselelerin üzerinde düşünülmeden, anlık dürtülerle iletilmesi politika süreci kavramını işlevsiz ve anlamsız hale getirmektedir. Spontanlık tehlikelidir ve bürokrasinin önceden planlama yapmak, sonuçları öngörmek, geri bildirim yapmak, hesap verilebilirlik gibi işlevlerini işlemez hale getirmektedir (Goodsell, 2019: 873). Anlık ve öngörülemez şekilde atılan tweetler, ne yaptığını bilmez bir hükümet izlenimi yaratmaktadır (Goodsell, 2019: 875). Bu tweetlerin bürokratik yapıda yarattığı kaos ve dalgalanma aynı zamanda bürokratik eylemleri kontrol edilemez, hesap verilemez hale getirmektedir.

Şahin ve arkadaşları Donald Trump'ın kullandığı popülist argümanların ve popülist siyasal stratejinin amacını "*Partizan sadakatin, yargı ve yasama gibi yatay hesap verilebilirlik kurumlarını zayıflatarak siyasi girişimciyi çok az meydan okumayla popüler söylemi yoluyla hükmetme yetkisi verdiğini*" düşünmektedir (Şahin vd., 2021: 594).

Donald Trump sahip olduğu gücün üzerindeki denetim mekanizmalarının (bürokratik kontrolleri ve fren denge mekanizmaları) üstesinden gelerek ya da onları etkisiz bırakarak

yürütme organını yeniden inşa etmeye çalıştı. *"Trump bunu başarmak için söylemi kullandı ve Twitter üzerinden uzmanlığı küçümseyen, bürokratik ve yasal prosedürleri hor gören ve normları hiçe sayan mesajları tekrar tekrar yaydı."* (Şahin vd., 2021: 595).

3.1.4. Donald Trump'ın Covid-19 Salgınında Popülist Aktör Olarak İncelemesi

Bir popülist aktör olarak Donald Trump'ın Covid-19 salgını sırasında göstermiş olduğu performans, onun popülizmine ilişkin belirgin öğeleri içinde barındırmaktadır. Beland ve arkadaşları Başkan Donald Trump'ın pandemi süresince, pandemiye krize çevirdiğini ifade etmekle birlikte pandemiye ilişkin genel çerçeveyi şu şekilde tespit etmişlerdir: Başkan Donald Trump'ın en belirgin tepkisi, pandeminin yarattığı kriz ortamını doğru algılamayıp, krizi kamuoyu önünde küçümseyerek yanıt vermek olmuştur. Ayrıca Başkan Donald Trump pandeminin yarattığı olağanüstü koşullara rağmen, halk sağlığı tedbirlerini ikinci plana iterek ekonomik verimliliği korumaya çalışmıştır. (Beland vd., 2021: 413-415). Donald Trump bu şekilde çerçevelenen tepkisini daha da ileri taşıyarak, konuyu bilimsel uzmanlığa yönelik şiddetli bir güvensizlik ve karşıtlık bağlamına oturtmaya çalışmıştır (Motta, 2021). Donald Trump pandeminin neden olduğu olağanüstü koşulları, krize ve bu krizi de siyasal çerçeveye oturtarak siyasal rant elde etmeye çalışmıştır. Trump iktidarını sağlamlaştırmak amacıyla pandeminin yarattığı krizin odak noktasını demokratik kurumlara ve uzmanlığa dayalı kamu hizmetini zayıflatmaya yöneltmiş ve pandeminin yarattığı krizi daha geniş bir siyasal bağlama oturtmaya çalışmıştır (Beland vd., 2021: 415).

Rocco ve arkadaşları Başkan Donald Trump'ın pandemiye ilişkin performansını genel olarak değerlendirdiğinde şu sonuca varmıştır: Trump etkili bir pandemi ile mücadele ve bu mücadeleyi koordine etme konusunda yeterince hızlı davranamamıştır (Rocco vd., 2020: 459). Birçok kuramcı Donald Trump'ın pandemi ile mücadeledeki başarısızlığı konusunda hemfikir olmakla birlikte bu başarısızlığın temel nedenini uzman tavsiyelerini reddetmek olarak tespit edenler de mevcuttur (Setyaningsih vd., 2023: 13; Hatcher, 2020). Bu konuda benzer bir tespitte bulunan Agnew, daha keskin bir ifadeyle şunları söylemektedir: *"Başkan Donald Trump, ABD federal hükümetinin koronavirüs/ Covid-19 salgınında verdiği hatalı yönetsel tepkinin kamusal yüzü olmuştur"* (Agnew, 2020: 11).

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Covid-19 kaynaklı ilk ölüm 6 Şubat 2020 tarihinde gerçekleşmiştir (Chapell, 2020). Yukarıda da belirttiğimiz gibi Başkan Donald Trump pandemiye önemsemedi, küçümsemedi ve basitleştirdi. Şubat ayında verdiği röportajlarda pandemiye ilişkin olarak şu sözleri söyledi: *"Şimdi, bahsettiğimiz virüsün - bilirsiniz, pek çok insan bunun Nisan ayında sıcaklarla birlikte ortadan kalkacağını düşünüyor - sıcaklar*

geldikçe. Tipik olarak Nisan ayında ortadan kalkacaktır." Başkan Donald Trump bu sözleri söylediğinde resmi vaka sayısı onikiydi. (Bump, 2020). Başkan Donald Trump'ın bu sözleri, DSÖ başta olmak üzere alanında uzman pek çok kuruluşun ciddi uyarıları ve pandeminin yarattığı ciddi sonuçlara rağmen Donald Trump'ın durumu ne kadar küçümsemediğini açıkça gözler önüne sermektedir.

Pandeminin daha henüz ilk günlerinde, DSÖ tüm dünyada geçerli acil tedbirler alınması konusunda uyarılarda bulunurken, Başkan Donald Trump kendisiyle yapılan bir röportajda bu konuda endişelerinin olup olmadığı sorulduğunda şu yanıtı vermiştir: *"Hayır. Ne demek. Ve -- biz-- tamamen kontrol altındayız. Çin'den gelen bir kişi var ve bunu kontrol altına aldık. Her şey yoluna girecek..."* (Kernen, 2020).

Başkan Donald Trump 24 Ocak 2020 tarihinde pandeminin seyrine ve küresel görünümüne ilişkin şu tweeti attı: *"Çin Koronavirüsü kontrol altına almak için çok sıkı çalışıyor. Amerika Birleşik Devletleri bu çabalarını ve şeffaflıklarını takdirle karşılamaktadır. Her şey yolunda gidecektir. Özellikle de Amerikan Halkı adına Başkan Xi'ye teşekkür etmek istiyorum!"*

30 Ocak 2020 tarihinde, Iowa mitinginde Başkan Donald Trump pandemiye ilişkin olarak şu açıklamayı yaptı: *"Sadece beş kişiyiz. Umarım her şey harika olur. Biraz sorunları var, ama umarım her şey harika olacak. Ama bildiğiniz gibi Çin ve diğer ülkelerle çok, çok yakın çalışıyoruz. Bu yüzden kontrolden çıkmıyor."* (Keith ve Gharib, 2020).

Tarihler 25 Şubat 2020'yi gösterdiğinde Başkan Donald Trump pandemiye ilişkin olarak oldukça iyimser ifadeler kullanmakta ve ekonomiyi işaret etmektedir: *"Koronavirüs ABD'de büyük ölçüde kontrol altında. Herkesle ve ilgili tüm ülkelerle temas halindeyiz. CDC ve Dünya Sağlık Örgütü çok sıkı ve çok akıllıca çalışıyor. Borsa bana çok iyi görünmeye başladı!"* (Trump, 2020).

Başkan Donald Trump 27 Şubat 2020'de verdiği bir başka röportajda resmi vaka sayısı 60 olduğunda şunları söyledi ve durumun ciddiyetini hâlâ anlamadığı ya da küçümsemeye devam ettiği açıkça ortadaydı:

"İnanılmaz bir iş başardık. Devam edeceğiz. Yok olacak. Bir gün - bu bir mucize gibi - yok olacak. Ve bizim kıyılarımızdan - bilirsiniz, iyileşmeden önce daha da kötüleşebilir. Belki de ortadan kalkabilir. Ne olacağını göreceğiz. Kimse gerçekten bilmiyor. Gerçek şu ki, en büyük uzmanlar - hepsiyle konuştum. Kimse gerçekten bilmiyor." (Bump, 2020).

10 Mart tarihine gelindiğinde ise resmi vaka sayısı 959'a yükselmiş, ölüm sayısı ise 28 olmuştu. Başkan Donald Trump bu tarihte şunu söyledi: *"Hazırlıklıyız ve bu konuda harika bir iş çıkarıyoruz. Ve bu da geçecek. Sadece sakin olun. Geçecek."*

12 Mart tarihinde resmi vaka sayısı 1663 ve ölüm sayısı 40 olduğunda Başkan Donald Trump benzer bir açıklamada bulundu:

"Biliyorsunuz, bu durum ortadan kalkana kadar biraz ayrı kalmamız gerekiyor. Bu iş bitecek. Yoluna girecek. Bu sabah [eski FDA yöneticisi] Scott'ı [Gottlieb] izliyordum, iki ay içinde diyordu. ... Bu ortadan kalkacak. Çok çok az ölümle ortadan kalkmasını istiyoruz." (Bump, 2020).

Başkan Donald Trump 16 Mart 2020 tarihinde yayınladığı bir basın brifinginde şunları söyledi:

"Yönetimim, genç ve sağlıklı olanlar da dahil olmak üzere tüm Amerikalıların mümkün olduğunda evden okula gitmelerini tavsiye ediyor. 10 kişiden fazla gruplar halinde toplanmaktan kaçının. İsteğe bağlı seyahatten kaçın. Barlarda, restoranlarda ve halka açık yemek alanlarında yemek yemekten ve içmekten kaçın. Şimdi herkes bu değişikliği veya bu kritik değişiklikleri ve fedakarlıkları yaparsa, tek bir ulus olarak bir araya geleceğiz ve virüsü yeneceğiz. Ve hep birlikte büyük bir kutlama yapacağız. Birkaç hafta odaklanmış eylemle köseyi dönebilir ve hızlı bir şekilde dönebiliriz." (Keith ve Gharib, 2020).

Başkan Donald Trump'ın iyimserliğini koruduğu ve birkaç hafta içinde pandemi ile mücadelenin başarılı olacağını ifade ettiğini görmekteyiz. Pandeminin daha henüz başlarında, iyimser ve pozitif mesajlar veren Başkan Donald Trump'ın pandemi ile mücadele konusunda hiçbir uzmanlık bilgisi bilimsel dayanağı olmamasına rağmen kendi reçetesini bulmuş ve halkın kurtarıcısı rolüne bürünmüş olduğunu gösteren tweeti 21 Mart 2020'de şöyleydi: *"HYDROXYCHLOROQUINE & AZITHROMYCIN, birlikte ele alındığında, tıp tarihindeki en büyük oyun değiştiricilerden biri olma şansına sahiptir. FDA dağları yerinden oynattı - Teşekkürler! Umarım HER İKİSİ de"* (Trump, 2020). Bu tarihten sonra Başkan Donald Trump, hidroklorin tedavisi konusunda ısrarcı oldu ve pek çok bilimsel karşı argümana rağmen uzmanlık bilgisi ile çatışan ve uzmanlık bilgisini görmezden gelen klasik popülist tavrını takındı ve inatla bunun arkasında durdu.

Başkan Donald Trump'ın uzmanların üzerinde yeterince fikir birliğine varmadığı bir reçeteyi tüm dünyaya ilan etmesine ilişkin itirazlar kısa sürede ortaya atıldı. Bu konuda çalışan uzmanlardan biri olan Eugene Gu şu açıklamayı yaptı: *"Hidroksiklorokin, klorokin, Remdesivir gibi ilaçlar ve hatta Lopinavir/Ritonavir gibi HIV ilaçları koronavirüs tedavisi için umut vaat ediyorsa, bilgilendirilmiş onam ve sorumlu araştırma ile iyi düşünülmüş klinik çalışmalarda dikkatlice test edilmelidir."* (Gu, 2020 akt. Rutledge, 2020).

30 Mart tarihine gelindiğinde vaka sayıları ve ölümler katlanarak artmış (vaka 161.807 ve ölüm 2.978), buna rağmen Başkan Donald Trump benzeri açıklamaları yapmayı sürdürmüştür:

"Geçip gidecek. Bunu biliyorsunuz - bunun ortadan kalkacağını biliyorsunuz ve ortadan kalkacak. Ve biz büyük bir zafer kazanacağız. ... Ülkemizin sakin ve güçlü olmasını, savaşmasını ve kazanmasını istiyorum ve bu durum ortadan kalkacak." (Bump, 2020).

Nisan ayı geldiğinde ve hâlâ pandemi ile mücadelede başarılı sonuçlar alınamaması üzerine Donald Trump o zamana kadar övgüler yağdırdığı DSÖ ile çatışma stratejisi içerisine girerek bir düşman yaratmaya ve pandemiye bir popülist argüman haline getirmeye çalıştı. Başkan Donald Trump ile yapılan bir röportajda şunları söyledi:

"DSÖ gerçekten mahvetti. Bazı nedenlerden dolayı, büyük ölçüde Amerika Birleşik Devletleri tarafından finanse ediliyor, ancak çok Çin merkezli. Buna iyi bir görünüm vereceğiz. Neyse ki, sınırlarımızı Çin'e açık tutma konusundaki tavsiyelerini erkenden reddettim. Neden bize bu kadar hatalı bir tavsiyede bulundular?" (Keith ve Gharib, 2020).

Tarihler 14 Nisan 2020'yi gösterdiğinde başkan Trump çoktan pandemiye küresel bir popülist argümanı haline getirmişti ve ısrarla Dünya Sağlık Örgütü'nü suçlamaktaydı. Başkan Donald Trump o tarihte büyük tartışma yaratan ve popülist ajandasını en net şekilde ifade eden açıklamasını yaptı: *"Bugün, Dünya Sağlık Örgütü'nün koronavirüsün yayılmasını ciddi şekilde yanlış yönetme ve örtbas etmedeki rolünü değerlendirmek için bir inceleme yapılırken yönetimime Dünya Sağlık Örgütü'nün finansmanını durdurma talimatı veriyorum"* (Keith ve Gharib, 2020).

Nihayetinde Nisan ayına geldiğimizde Başkan Donald Trump'ın öngörüsü, iyi niyetli bir temenni ve pandeminin ciddiyetini anlayamayan bir bakış açısı olarak gerçeğin çok ötesinde kalmıştır. Bu zaman zarfında Başkan Donald Trump sadece iyimser ifadelerle durumun vahametini ve ciddiyetini ikinci plana iterek iyimser bir portre çizmiştir. Beland ve arkadaşları, Donald Trump'ın pandeminin ilk aşamasında izlediği stratejiyi, *"görünmez düşmana"* karşı bir savaş lideri olarak görünmek olarak betimlemiştir (Beland vd., 2021: 422). Oysa kısa süre içerisinde Başkan Donald Trump'ın iyimser ve küçümseyici savaş liderliği yerini suçlamalara bırakmıştır.

20 Nisan 2020 tarihinde Başkan Donald Trump twitter'da yaptığı açıklamada, pandemiye kontrol altına alabilmek için Amerika Birleşik Devletleri'ne göçü tamamen durduracağını açıkladı (Russonello, 2020). Başkan Donald Trump bu açıklaması ile göçmenleri pandemi ile doğrudan ilişkilendirerek bir popülist aktör olarak ana argümanı olan göçmen karşıtlığı ile pandeminin yarattığı krizi örtüştürmeye çalışmaktadır. Bu hamle ile Başkan Donald Trump aynı zamanda o güne kadar pandemiye ilişkin yürüttüğü tüm hatalı ve kötü politikaları örtbas etmeye çalışmaktadır (Agnew, 2020).

Pandeminin seyri, kontrolden çıkmaya başladığında ve bir sorumlu arandığında Başkan Donald Trump suçu diğer aktörlere atmayı tercih etmiştir. Başkan Obama'nın pandemiye hazırlık dolabını boş bıraktığını ve durumun kötüleşmesinde idari yapı içerisinde yer alan diğer aktörlerin sorumluluklarının olduğunu ifade etmiştir (Beland vd., 2021: 422). Donald Trump diğer aktörleri suçlama konusunda *"Hiçbir şekilde sorumluluk almıyorum"* diyecek kadar ileri gitti (Oprysko, 2020). Ancak bu konuda başkan Donald Trump, kuramcılara göre doğrudan kusurlu bir yönetsel aktördür. Obama döneminden kalan salgın uyarı sistemini lağveden, bu konuda gerekli tedbirleri almakla yükümlü CDC'nin bütçesinde kesintiye giden Başkan Donald Trump'ın kendi döneminde hayata geçirdiği politikalarlardır. Bu bağlamda Başkan Donald Trump federal ölçekte politikaları zayıflatmak ve eyaletleri, valileri bu ölçekte bir pandemi karşısında geliştirilmiş makro politikalardan mahrum bırakarak plansız ve kendi başlarının çaresine bakmak zorunda olan aktörlere çevirmiştir. Daha pandemi yaşanmadan makro ölçekli politikalarda gerileme ve plansızlık söz konusu olduğundan Başkan Donald Trump bu konudaki kusurlu ana aktördür (Haffajee ve Mello, 2020). Başkan Donald Trump buna ek olarak pandemi başladığında uluslararası işbirliğinden kaçınarak hatta uluslararası aktörleri karalayan, hedef gösteren politikalar yürüterek doğrudan kusurlu bir aktör olarak pandemiye yönetme konusunda başarısız bir aktör olmuştur (Agnew, 2020).

"Bozuk bir sistemle başladık. Bize bozuk, berbat bir sistem miras kaldı. Ve her zaman söylüyorum, dolaplarımız bomboştu. Stoklarımızda çok az şey vardı" Başkan Donald Trump 19 Nisan 2020'de bu sözleri söylediğinde, Amerika Birleşik Bevletleri'nde 2020 yılında yaşanan Covid-19 salgını ile ilgili olarak 2017 tarihinde görevi bırakan başkan Obama'yı suçlayacak kadar ileri gitmiştir (Rupar, 2020).

Başkan Donald Trump'ın pandeminin giderek artan ve kontrolden çıkan, yükselen ivmesine karşın izlediği strateji şu olmuştur: birincisi, sağlık ekipmanlarının eksikliği ve pandemi tedbirlerinin hayata geçirilmesi konusunda federal hükümetin sorumlu olmadığı ana fikri aşılarmaya çalışılarak suç tamamen eyaletlere yüklenmiştir. Trump'a göre bu işin sorumlusu federal hükümet değil, eyaletlerdir. İkincisi Başkan Donald Trump pandemi tedbirlerine ve pandemi koşullarına rağmen ekonomik hassasiyetlerini ön plana çıkarmıştır. Başkan Trump'ın öncelikleri ile pratikte sürdürülmek zorunda kalınan ağır pandemi tedbirleri örtüşmediğinden ciddi bir çatışma ortaya çıkmıştır. Başkan Donald Trump yine suçu eyalet valilerine atarak, pandeminin ekonomi üzerinde yarattığı baskının ve tüm ekonomik olumsuzlukların sorumlusu olarak eyalet valilerini göstermiştir (Beland vd., 2021: 423; Rocco vd., 2020). Açıkça görülmektedir ki; bir popülist aktör olarak Donald Trump suni krizleri sever

bir portre çizmekle birlikte bu kez içinde bulunduğu gerçek krizi, körükleyen kendi dışında herkesi suçlu ve sorumlu ilan eden bir görünüm sergilemektedir.

Başkan Donald Trump Nisan ayı geldiğinde Beyaz Saray'da yaptığı bir basın açıklamasında *"yarattığımız kapasitenin tamamını kullanmak istemiyorlar. Muazzam bir kapasitemiz var...Bunu biliyorlar. Valiler bunu biliyor. Demokrat valiler bunu biliyor; şikayetçi olan onlar"* (White House, 2020 akt. Beland vd., 2021: 423) dediğinde pandeminin yarattığı krizi siyasallaştırarak, aslında kendilerinin her şeyi kusursuz yaptığını, rakiplerinin ise onları kötü göstermek için direnç gösterdiğini ifade etmektedir.

Başkan Donald Trump bu argümanını güçlendirmek için çeşitli malzemelere ulaşmakta ya da bu malzemeleri üretmekte gecikmedi:

"Pazar günü Beyaz Saray koronavirüs görev gücü brifinginde Trump, New York Valisi Andrew M. Cuomo'nun (D) o gün erken saatlerde New York'un iyiye gitmesinin ve kimsenin hastanede yatmayı reddetmemesinin en büyük nedeninin federal hükümet olduğunu söylediği iki farklı klibi yayınladı." (Philips, 2020).

Trump bir yandan da siyasal açıdan iyi ilişkiler kurduğu valilere övgü dolu ifadelerle seslenerek: *"Çok güzel bir telefon aldım @GovTimWalz Minnesota'dan. Ona ihtiyacı olan her şeyi hızlı bir şekilde sağlamak için yakından çalışıyoruz. İyi şeyler oluyor!"* (Trump, 2020) şeklinde bir tweet attı.

Başkan Donald Trump bir yandan da pandeminin ekonomide yarattığı hasarı onarmaya çalışırken bu yönde yaşanan gelişmeleri kendine mal etme çabası içerisine girdi. Donald Trump'ın 13 Nisan 2020 tarihinde attığı tweet şöyledir: *"Çatışma ve kafa karışıklığı yaratmak amacıyla, Sahte Haber Medyasında bazıları eyaletleri açma kararının ABD Başkanı ve Federal Hükümetin değil valilerin kararı olduğunu söylüyor. Bunun yanlış olduğu tam olarak anlaşılmalı."* (Trump, 2020). Açıkça görülmektedir ki Başkan Donald Trump yaşanan tüm iyi gelişmeleri kendine mal ederken, bütün yetersizlikler, aksamalar ve sorunlar başkalarının, siyasal rakiplerinin onu kötü göstermek için uyguladığı stratejiden ibarettir. Popülist aktör olarak *"biz- onlar"* ya da *"dost -düşman"* ikilemi üzerinden bir politika yürütürken aynı zamanda medya düşmanlığı bağlamında sergilediği politikasını bu söylemi ile perçinlemektedir. Başkan Donald Trump aynı zamanda *"görünmez düşmana"* karşı mücadele ettiği izlenimi yaratarak pandeminin yarattığı olağanüstü koşulları siyasallaştırma konusunda ustaca bir popülist siyaset yürütmüştür.

Başkan Donald Trump'ın pandemi boyunca hedef gösterdiği ve mücadele ettiği bir diğer aktör de bürokratlar ve onların temsil ettiği uzmanlık bilgisi olmuştur. Donald Trump daha 2015 yılında attığı bir tweette bunu açıkça ifade etmektedir: *"Bürokratik kırtasiyecilik ve aşırı"*

düzenleme Amerikan rüyasının cesaretini kırıyor. Yeni ve cesur bir yön çizmenin zamanı geldi!" (Trump, 2015). Elbette ki bürokrasi ve kırtasiyecilik pek çok yönden eleştirilmekte ve bu konuda reforma ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu olgunun Amerikan rüyası ile ilişkilendirilmesi ve Amerikan rüyasının önündeki engel olarak sunulması açıkça bir popülist argümandır ve bürokrasi ve bürokrasinin temsil ettiği uzmanlık bilgisi daha 2015'den itibaren Trump'ın hedef tahtasındadır. Pandeminin yarattığı olağanüstü koşullarda ise Başkan Donald Trump bu popülist argümanını daha belirgin bir şekilde ortaya koymuştur.

Mayıs 2018'de Başkan Donald Trump'ın biyolojik savunma hazırlık danışmanı, bir grip pandemisinin ülkenin 1 numaralı sağlık güvenliği tehdidi olduğu ve ABD'nin buna hazırlıklı olmadığı uyarısında bulundu. Ulusal Güvenlik Konseyi'nde tıbbi ve biyolojik savunma hazırlığı direktörü olan Luciana Borio, o gün bir sempozyumda "Bunun sınırdı durdurulamayacağını biliyoruz" dedi. Borio 2019 yılında Trump yönetiminden ayrıldı... Trump yönetimi koronavirüs pandemisine yanıt vermekte zorlanırken, bu seçkin ekibin çöküşü de mercek altında. Trump, Cuma günü Rose Garden'da düzenlenen basın toplantısında ofisi dağıtma kararı sorulduğunda sinirlendi.

Başkan, "Bence bu çok çirkin bir soru," diye yanıt verdi. "Ve 'ben' dediğinizde, bunu ben yapmadım. ... Bu konuda hiçbir şey bilmiyorum."

Trump Nisan 2018'de Bolton'u Ulusal Güvenlik Konseyi'nin başına getirdi. Bir ay sonra Bolton, kurumu düzene sokma çabasının bir parçası olarak pandemiye hazırlık ofisini iptal etti. (Shesgreen, 2020).

Başkan Donald Trump'ın kırtasiyecilik ile eleştirdiği ve Amerikan rüyasının önünde bir engel olarak gördüğü bürokrasi ve bürokrasiyi önemli kılan uzmanlık bilgisi aslında Covid -19 pandemisine ilişkin olarak değerlendirildiğinde karşımıza şu sonuç çıkmaktadır: alanında uzman bürokratların çalıştığı sağlık kuruluşları pandemiye önceden öngörmüş, tedbir alınması konusunda uyarıda bulunmuş ancak başkanın atadığı üst düzey yöneticiler tarafından muhtemelen kendilerinden beklenen sadakati göstermedikleri için çeşitli sebeplerle lağvedilmiştir. Hemen ardından yaşanan pandemi ise başkana bağlı üst düzey yöneticilerin yaptığı bu hamleyi izah edilemez hale getirmiştir. Yukarıdaki açıklamalardan da açıkça anlaşılacağı üzere Başkan Donald Trump bu idari eylemin sorumluluğunu almaktan kaçınmıştır.

Başkan Donald Trump'ın pandemi ile ilgili en kritik süreci nasıl yönettiğini yukarıda görebiliriz. Gerçek dışı bir iyimserlik, kurtarıcı- kahraman ruhuna bürünme gayreti, diğer aktörleri suçlama, kriz algısını siyasallaştırma ve popülist argümanı haline getirme, komplo teorileri üretime, bilime ve uzmanlık bilgisine savaş açarak yeni bir popülist cephe yaratma gayreti içerisinde olduğunu görebiliriz.

Eberl ve arkadaşlarının, popülizmin pandemi süresince nasıl bir seyir izlediği ve ne gibi stratejilerin hayata geçirildiği konusunda yaptıkları çalışmada elde ettiği bulgular, Başkan

Donald Trump'ın stratejileri ile örtüşür niteliktedir. Eberl ve arkadaşlarına göre, popülist kriz yönetimi siyasal kurumlara güveni azaltma, bilime ve araştırmaya olan güveni sarsmaktadır (Eberl vd., 2021: 280).

Benzer şekilde konuyu kuramsal açıdan inceleyen akademisyenlerin tespitlerinden biri de şu şekildedir: popülist liderler ve partiler uzmanlık bilgisine dayanan ana akım halk sağlığı tedbirlerine ya baştan karşı çıkmış, ya da ilk fırsatta alınan tedbirleri ötekileştirerek, suçluyarak ve düşmanlaştırarak işlevsiz hale getirmeye çalışmıştır. Popülist liderler halk sağlığı tedbirlerini ciddiye almamış, hayata geçirilmeleri konusunda yeterince çaba sarf etmemiş ya da doğrudan reddetmiştir. Pandemiye popülist argümanlarını körükleyen bir kriz algısına ve fırsata çevirmeye çalışmışlardır. Ayrıca bir günah keçisi kişi ya da kurum belirleyerek popülist liderler pandemiye popülist argümanlar ile kendi stratejilerine uygun şekilde hayata geçirmeye çalışmışlardır (Rennó, 2022). Yapılan pek çok alan araştırması ve popülist aktörlerin olgusal olarak incelenmesi neticesinde birbirine benzer bulgular elde edilmiştir. Pandemi ve popülist aktör arasındaki ilişki şu şekilde tespit edilmiştir: pandemi sırasında popülist aktörler, kriz algısı yaratmış, işin ciddiyetini küçümsemeye çalışmış, suçu kendileri dışındaki aktörlere (doktorlar, medya, DSÖ gibi küresel kuruluşlar, muhalefet) atmış, ve olumsuz manzaradan kendilerini kişisel olarak sorumlu tutmamaya özen göstermişlerdir (Batory, 2022; Burni ve Tamaki, 2021; Renteria ve Arellano-Gault, 2020; Taraktaş vd., 2024). Donald Trump örneğinde kuramsal olarak yapılan bu tespitlerin her birini eylemlerde ve söylemlerde görmek mümkündür.

Konuyu kuramsal, olgusal ve küresel bağlamlarda inceleyen Zulianello & Guasti dört önemli bulgu tespit etmişlerdir. Birincisi, bilim karşıtı tutumlar ile düzen karşıtı duygular birbirini beslemektedir. İkincisi bilim ve uzmanlığa yönelik popülist şüphecilik, komplo teorilerinden beslenmekte ve bu bağlamda bir popülist argümana dönüşmektedir. Üçüncüsü pandemi ile mücadeleyi şekillendiren ana unsur partizanlıktır. Dördüncüsü sağ popülist bakış açısı aşırı karşıtlığı tutumu ile paralellik içermektedir (Zulianello ve Guasti, 2023).

Agnew, Başkan Donald Trump'ın pandemi döneminde yürüttüğü popülist stratejiyi şu şekilde tasvir etmektedir: *"Trump'ın öfkeli beceriksizliği en iyi şekilde, ABD'de federal hükümetin rolünü sistematik olarak zayıflatan ve böylece ABD'nin 2020'deki Covid -19 salgınına verdiği tepkide ortaya çıkan başarısızlıklara zemin hazırlayan uzun süredir devam eden bir dizi ideolojik- kurumsal eğilim açısından çerçevelenebilir"* (Agnew, 2020: 229).

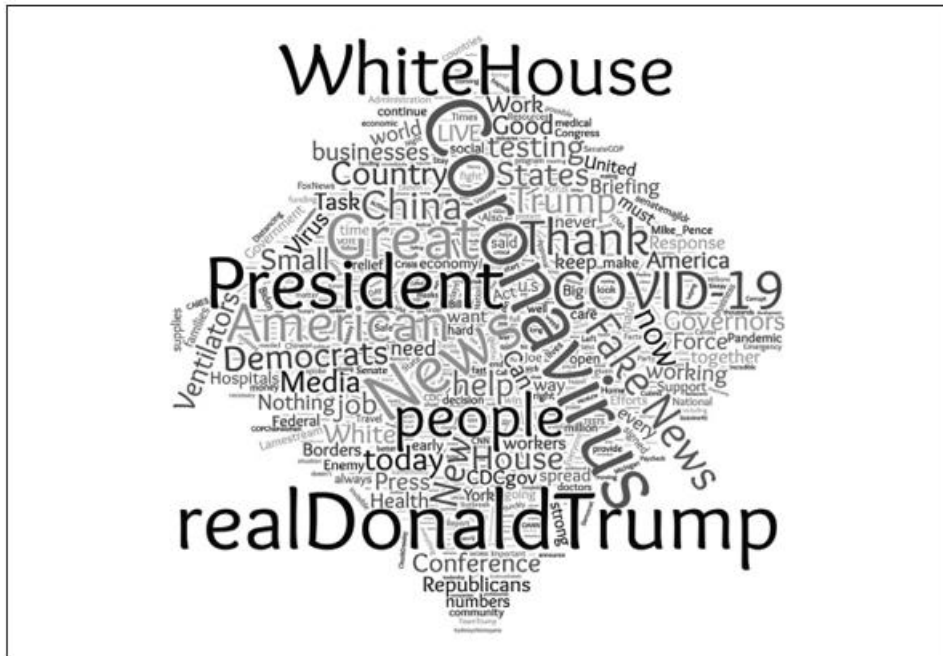
Başkan Donald Trump, bir popülist aktör olarak covid-19 salgınına popülist argümanlarını rahatlıkla kullanabileceği bir forma dönüştürürken elbette ki etkili, özgürlükçü ve kalabalıklara doğrudan hitap eden iletişim stratejisini ön plana çıkarttı. Donald Trump Beyaz Saray'da ve çeşitli platformlarda sık sık basının karşısına çıkmış, basın bültenleri yayınlamış

ancak en önemli iletişim stratejisi olan Twitter'ı kullanmaktan vazgeçmemiştir. Onun için halka doğrudan ulaşmanın kolay, etkili ve sansasyonel yolu daima Twitter olmuştur.

Yukarıda detaylıca bahsedilen Donald Trump'ın pandemi sırasında sergilediği popülist tavrı kısaca özetlemek gerekirse; krizi siyasileştirdi, bilimsel kanıtlara karşı çıktı, küresel kurumların reçetelerine karşı tavrı aldı, pandemi tedbirlerine uymamayı teşvik etti, valileri ve belediye başkanlarını, kendi dışındaki siyasal aktörleri suçlu ilan etti (Costa ve Bernardi, 2020: 81) ve kendisini soğukkanlı, iyiyimser, kötülükle mücadele eden bir kahraman olarak tasvir etmeye çalıştı.

Başkan Donald Trump'ın ortaya koyduğu bu popülist aktör kimliği, iletişim stratejisi açısından büyük oranda Twitter üzerinden yürütülmüştür. Donald Trump'ın pandemi boyunca twitter'da yaptığı açıklamaları analiz eden çalışmalarda elde edilen bulgular oldukça dikkate değerdir.

Başkan Donald Trump'ın COvid-19 hakkında 1.202 tweet attığı tespit edilmiştir. 237 tanesi hükümetin eylemlerini anlatırken, 110 tanesi valiler, belediye başkanları, eski başkanlar olmak üzere Donald Trump'ın siyasi rakiplerini hedef almış, 116 tanesi ise medyayı hedef alarak (Costa ve Bernardi, 2020: 94) Donald Trump'a yönelik eleştiriler popülist stratejiler kullanılarak ötekileştirilmiş, kötü olarak nitelenmiş, düşmanlaştırılmıştır.

Şekil 3.4 Kelime bulutu: Donald Trump'ın resmi hesabından koronavirüsle ilgili tweetler

Kaynak: Costa ve Bernardi, 2020: 94

Yukarıda şekil 3.4’de Donald Trump’ın resmi Twitter hesabından koronavirüsle ilgili attığı tweetler derlenerek (1.466 kelimedenden üretilen) oluşturulmuş kelime bulutu görülmektedir. Buraya baktığımızda Başkan Donald Trump’ın bir popülist aktör olarak sergilediği tutum ve davranışları ifade eden tüm anahtar kelimelerin yer aldığını görebiliriz. Byaz Saray, başkan, gerçek Donald Trump, halk, covid -19, demokratlar, sahte haberler, elit vb. kelime bulutunda belirgin olarak görülen ifadelerdir. Bu bağlamda bakıldığında Donald Trump’ın popülist stratejisinin en önemli unsurunun iletişim olduğu ve iletişim konusunda Donald Trump’ın kararlı, planlı, bilinçli, etkin bir strateji yürüttüğü açıkça görülmektedir. Bu kelime bulutuna dikkat edilirse, popülist söylemi inşa ederken kullanılan tüm anahtar kelimeleri görmek mümkündür. Popülizmin ana stratejilerinden birinin söylem olduğu ve halka doğrudan hitap ederek hayata geçirildiği düşünüldüğünde, Donald Trump’ın halk ile doğrudan iletişim kurarken seçtiği kelimeler ve bunların sıklığı popülist söylemin ana argümanını açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 3.6 Donald Trump'ın Covid-19 döneminde attığı ve en çok retweet edilen tweetlerinin içerik analizi

	Tarih	Tweet	Retweet Sayısı	Kategori
1	29 Mayıs	ÇİN!	153916	Milliyetçilik/ Popülist ton
2	7 Nisan	Dünya Sağlık Örgütü gerçekten çuvalladı. Bazı nedenlerden dolayı, büyük ölçüde ABD tarafından finanse ediliyor, ancak çok Çin merkezli. Buna iyi bir göz atacağız.Neyse ki, sınırlarımızı Çin'e açık tutma tavsiyelerini erkenden reddettim. Neden bize böyle hatalı bir tavsiyede bulundular?	113609	Milliyetçilik/ Muhalliflere saldırı/ Popülist ton
3	17 Mart	Dünya gizli bir düşmanla savaş halinde. BİZ KAZANACAGIZ!	111168	Popülist ton
4	4 Nisan	Olağanüstü zamanlar dostlar arasında daha da yakın iş birliğini gerektirir. Teşekkürler Hindistan ve Hint halkı HCQ kararı için. Unutulmayacaktır! Başbakan @NarendraModi'ye bu mücadelede sadece Hindistan'a değil insanlığa da yardımcı olan güçlü liderliğiniz için teşekkür e d e r i z !	110302	Diğer devlet liderleri ile anlaşma
5	18 Mayıs	ÜLKEMİZİ YENİDEN AÇIN!	106551	Önlemlere karşı muhalefet çevreleme/ekonomi nin savunulması
6	22 Mart	RT@realDonaldTrump: HYDROXYCHLOROQUINE & AZITHROMYCIN, birlikte ele alındığında, sağlık alanındaki en büyük oyun değiştiricilerden biri olmak için gerçek bir şansa sahip...	103584	Bilimsel kanıt olmayan tedavilerin savunulması
7	21 Mart	HYDROXYCHLOROQUINE & AZITHROMYCIN, birlikte ele alındığında, tıp tarihindeki en büyük oyun değiştiricilerden biri olmak için gerçek bir şansa sahiptir. FDA dağları yerinden oynattı- Teşekkürler! Umarım H E R İ K İ S İ d e (H, A ile daha iyi çalışır,	103480	Bilimsel kanıt olmayan tedavilerin savunulması
8	16 Nisan	Çılgın Nancy Pelosi bunu Twitter hesabından sildi. Ben ÇİN SINIRINI kapattıktan çok sonra herkesin Çin mahallesine toplanmasını istedi. Açıklamasına bakılırsa, birçok ölümden o sorumlu. O beceriksiz, üçüncü sınıf bir politikacı!	98752	Rakiplere saldırı
9	13 Mart	Bu vesileyle 15 Mart Pazar gününü Ulusal Dua Günü olarak ilan etmekten büyük onur duyuyorum. Bizler tarihimiz boyunca bu gibi zamanlarda korunmak ve güç almak için Tanrı'ya sığınmış bir ülkeyiz...	94098	Diğer
10	21 Nisan	Görünmez Düşmanın saldırısı ve BÜYÜK Amerikan Vatandaşlarımızın işlerini koruma ihtiyacı ışığında, Amerika Birleşik Devletleri'ne göçü geçici olarak askıya almak için bir Yürütme Emri imzalayacağım!	92860	Ekonominin Savunulması/ Milliyetçilik

Kaynak: Costa ve Bernardi, 2020: 98-99

Başkan Donald Trump'ın Covid-19 döneminde attığı ve en çok retweet edilen tweetlerinin içeriklerine bakılırsa; popülist argümanların ne kadar net ve belirgin bir şekilde

kullanıldığı ve bu argümanların iletişimsel açıdan yarattığı etkinin ne kadar kuvvetli olduğunu yukarıdaki tabloyu inceleyerek görmemiz mümkündür.

Tablo 3.7 Başkan Donald Trump'ın 30 Ocak 2020'den önce ve sonra Twitter kullanma sıklığı ve tweetlerinin retweet edilme sıklığı

	Retweetlenmeyen Tweet Sayısı	Yüzde (%)	Retweet Sayısı	Yüzde (%)	Toplam
30 Ocak 2020'den Önce	3515	56,08	2753	43,92	6268
30 Ocak 2020'den Sonra	5768	52,48	5222	47,52	10990

Kaynak: Taraktaş vd., 2024

Taraktaş ve arkadaşlarının başkan Donald Trump'ın Twitter kullanma sıklığını ve tweetlerinin retweet edilme sıklığını pandeminin baş gösterdiği tarih olarak kabul ettikleri 30 Ocak tarihinin öncesini ve sonrasını baz alarak yaptıkları değerlendirme neticesinde şunu görmekteyiz: pandeminin ilerlemesi ve gündemin tek ve en önemli maddesi olması sürecine paralel olarak aynı süreçte Başkan Donald Trump'ın tweetlerinin iki kat arttığı ve benzer şekilde Başkan Donald Trump'ın attığı tweetlerin iki kat fazla retweet edildiği görülmektedir (Taraktaş vd., 2024). Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz ki; başkan Donald Trump pandeminin yarattığı olağanüstü kriz ortamını, bir popülist aktör olarak halka doğrudan erişebileceği ve iletişim kurabileceği bir araç olan twitter'ı ve sosyal medyayı kullanarak bir iletişim stratejisi geliştirmeyi tercih etmiştir.

Şahin ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada ise Başkan Donald Trump'ın pandemi süresince twitter'ı çok sık kullandığı tespit edilmekle birlikte başkanın twitter'ı kullanma nedeninin federal bürokrasiyi disipline etmek, hükümet düzenlemelerini duyurmak ve düzenlemek, politikalar söylemlerini belirlemek ve yaymak olduğu ileri sürülmektedir (Şahin vd., 2021).

Başkan Donald Trump'ın Covid-19 salgını sırasında yürüttüğü stratejilerden birini de Eberl ve arkadaşları şöyle tespit etmektedir: Başkan Donald Trump sıklıkla "*derin devlet*" vurgusu yaparak pandemiye ilişkin krizi kendi popülist argümanları ile örtüştürmeye çalışmıştır. Ayrıca radikal sağ popülizmin belirgin bir temsilcisi olan Donald Trump Covid-19'a karşı belirgin bir şüphecilik ve komplo inancı algısı yaratmaya çalışmıştır (Eberl vd., 2021: 279).

Başkan Donald Trump'ın pandemi boyunca yürüttüğü iletişim stratejisini Hatcher şöyle tasvir etmektedir: *"başkanın iletişimleri tehlikeli ve yanıltıcıdır ve kriz sırasında liderlik eksikliği ülkenin soruna müdahalesini sınırlandırmakta, sosyal mesafenin halk sağlığı sorunları tarafında siyasi kutuplaşmayı arttırmakta ve sağlıkla ilgili politikalar ve tıbbi prosedürler hakkında yanlış bilgiler yaymaktadır"* Kuramcıya göre Başkan Donald Trump'ın *"yanlış yönlendirici iletişimi"* Amerika Birleşik Devletleri lideri ile ülkenin bürokrasisi arasında bir gerilim yaratmış, bu da pandeminin yarattığı krize verilmesi gereken tepkiye zarar vermiştir. Başkan Donald Trump'ın pandeminin yeni başladığı ilk haftalarda, en kritik günlerde haftalar boyunca pandeminin tehlikelerini ve boyutlarını hafife alması ve inkar etmesi yönetsel anlamda şeffaflığı ortadan kaldıran iletişimsel bir yanlış stratejidir. Pandeminin henüz başında tercih edilen bu yanlış strateji federal düzeyde, eyaletler düzeyinde ve yerelde bürokrasinin pandemi ile mücadele kapasitesini kısıtlamış ve yönetsel bir başarısızlığa neden olmuştur (Hatcher, 2020).

Başkan Donald Trump kullanmış olduğu yanlış yönlendirici iletişimi tam bir manipölasyon aracına döndürmüştür. Başkan Donald Trump: *"Virüsün bize karşı hiçbir şansı olmayacak. Hiçbir ulus ABD'den daha hazırlıklı ya da daha dirençli değildir."* (Collinson, 2020) dediğinde, izlediği iletişim stratejisinin arka planını görebiliriz. Başkan Donald Trump diğer ulusları itibarsızlaştırıp, uluslararası aktörler arasındaki kutuplaşmayı gündelik hayatın bir gerçeği haline gelmiş olan pandemi ile özdeşleştirerek belirgin şekilde manipölasyon yapmakta ve popülist iletişim stratejilerinin gereği olarak biz-onlar kutuplaşması başta olmak üzere ideolojik kutuplaşma argümanlarını kullanmaktadır (Kakisina vd., 2022).

Bazı kuramcılar Başkan Donald Trump'ın popülist iletişim stratejisini değerlendirirken şu tespitte bulunmaktadır: pandeminin yıkıcı doğasına rağmen Başkan Donald Trump'ın görsel iletişim stratejisi siyasetini olumlu yönde etkilemekte ve güçlendirmektedir (Hodson, 2022; Nørgaard ve Mortensen, 2021). Taraktaş ve arkadaşları da yaptıkları kuramsal değerlendirmede Başkan Donald Trump'ın kendini ve politikalarını öven, seçmenleri kutuplaştıran bir popülist iletişim stratejisi kullandığı vurgulanmıştır (Taraktaş vd., 2024: 207).

7 Mart 2020 tarihinde başkentten Donald Trump şu twiti attı: *"Geçen yıl 37,000 Amerikalı grip nedeniyle hayatını kaybetti. Yılda ortalama 27,000 ila 70,000 arasında. Hiçbir şey durmadı, hayat ve ekonomi devam ediyor. Şu anda 546 teyit edilmiş Koronavirüs vakası ve 22 ölüm var. Bunu bir düşünün!"* (Trump, 2020). Başkan Donald Trump bu ifadeleri ile pandemiye her yıl tekrarlanan grip vakaları ile karşılaştırmakta ve küçümsemektedir. Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü'nün ısrarlı uyarılarına rağmen kamuoyunu yanlış bilgilendirmekten ve yanlış yönlendirmekten kaçınmamaktadır. Başkanın bu beyanları kendisine bağlı medya

kuruluşları tarafından sıklıkla tekrarlandığında ise Amerikan halkının ciddi bir bölümü pandeminin yarattığı kriz konusunda rehavete kapıldı.

Bununla da yetinmeyen Başkan Donald Trump pandeminin yarattığı kriz dolayısıyla köşeye sıkıştığında ve yaşananları izah etmekte zorlandığında bir popülist aktör olarak, komplo teorileri üretmeye başladı. Pandeminin yarattığı olumsuzlukları, sıkıntıları, yanlış politikalarını ve kendine yöneltilen eleştirileri *"derin devletin komploları"* olarak etiketledi ve kendisini karalamaya ve baltalamaya yönelik *"aldatmacalar"* olarak tanımladı (Wan ve Blake, 2020). Başkan Donald Trump'ın bu söylemleri, tercih ettiği şeffaflıktan uzak ve yanlış bilgilendirmeye dayalı iletişim stratejisinde ne kadar ısrarcı olduğunun bir göstergesidir.

Başkan Donald Trump'ın bu tutumu şu sonuçları doğurmuştur: bürokrasi ve uzmanlık bilgisine dayanan rasyonel kararların alınmasında yavaşlama yaşanmış, insanların başta halk sağlığı rehberliğine ve sosyal mesafeye ilişkin kurallara uymaları konusunda bir kafa karışıklığı ve kurallara uymama alışkanlığı yaşanmıştır (Hatcher, 2020).

Başkan Donald Trump'ın şeffaflıktan uzak ve yanlış bilgilendirmeye dayalı iletişim stratejisi zamanla bürokratik yapıyı oluşturan diğer aktörlere sataşma, onları karalama ve hedef gösterme şeklinde bir politikaya dönüşmüştür.

Trump, koronavirüs salgınının merkezindeki eyaletin valisi Jay Inslee'yi karaladı: "Mike'a [Pence] valiyi övmemesini söyledim, çünkü o vali bir yılan." (Rupar, 2020). *"Yani Mike onunla mutlu olabilir ama ben değilim, tamam mı?"* (Choi, 2020). Başkan Donald Trump kendi dışındaki idari aktörleri böylesine bir kriz ortamında koordine edip başarılı bir kriz yönetimi sağlamak yerine onlara hakaret etmeyi, onları hedef göstermeyi tercih etmektedir. Bu konudaki diğer örnek ise şu şekildedir: *"Trump, Vali Whitmer'ı "Michigan'daki kadın" olarak nitelendiriyor ve Pence'e onu aramamasını söylediğini belirtiyor"* (Rupar, 2020). Donald Trump bununla da yetinmeyerek daha da ileri gitmiş, valileri, pandemi konusunda yetkili otoriteleri federal hükümetin yardımları konusunda kendilerine minnettar olmaları gerektiğini söylemiştir.

Ayrıca Başkan Donald Trump federal hükümetin politikalarını yeterli görüyor, eleştirileri diğer aktörleri suçlayarak ve onları ötekileştirerek bertaraf etmeye çalışıyor, diğer aktörleri *"şikayetçi olmakla"* suçluyor. *"Büyük miktarlarda tıbbi malzeme, hatta hastaneler ve tıp merkezleri, Federal Hükümet tarafından doğrudan eyaletlere ve hastanelere teslim ediliyor. Bazılarının doyumsuz iştahları vardır ve asla tatmin olmazlar (politika?). Unutmayın, biz onların yedeğiyiz. Şikayetçiler..."* (Trump, 2020).

Hatcher'a göre Başkan Donald Trump'ın idari yapının diğer aktörlerini bu şekilde hedef alması şu sonuçları doğurmuştur : federal sistemde işlevsel açıdan bölünmeler yaşanmış,

pandeminin yarattığı olağanüstü koşullar ve kriz siyasallaşmış ve makro ölçekte pandemi ile mücadele stratejileri yürütülmesi zorlaşmıştır. Neticede Başkan Donald Trump 50 eyalet ve 90.000'den fazla yerel aktörden oluşan idari yapıyı rasyonel kararlar alan, tutarlı ve mantıklı bir başkan olarak koordine etmek yerine pandeminin yarattığı krizi daha da işin içinden çıkılmaz hale getiren idari aktörler arası mücadeleye, çatışmaya ve siyasallaşmaya dönüştürmüştür (Hatcher, 2020).

Başkan Donald Trump'ın pandemiye yönetirken kullandığı yanlış bilgilendirmeye dayalı iletişim stratejisinin üçüncü aşaması, sosyal mesafe ve maske takılması gibi rasyonel gerekçeleri olan ve küresel olarak büyük ölçüde uyulan kurallara muhalefet etmek olmuştur. Bununla yetinmeyen başkan Donald Trump güvenilirliği yeterince test edilmemiş ilaçları tavsiye etmiş ve bu ilaçların etkililiğini savunurken uzmanlık bilgisine duyduğu saygının ne derece az olduğunu kanıtlar nitelikte şu sözleri sarfetmiştir: *"Kaybedecek neyiniz var? Öyle ya da böyle bakmıyorum. Ama biz bundan kurtulmak istiyoruz. Eğer işe yararsa, erken yapmazsak çok yazık olur. Ne biliyorum? Ben doktor değilim. Ama sağduyuya sahibim."* (Samuels, 2020).

Başkan Donald Trump daha da ileri giderek mantık dışı tedaviler üretmeye çalıştı. Bir dezenfektanın insan vücuduna enjekte edilmesini tavsiye edecek kadar akıl, bilim ve mantık dışı adeta DSÖ ve CDC gibi sağlık kuruluşlarıyla dalga geçer nitelikte önerilerde bulunacak kadar konuyu sulandırdı.

"Bir dakika, bir dakika içinde onu bayıltan dezenfektanı görüyorum" dedi. "Ve böyle bir şeyi içeriye enjeksiyon yaparak veya neredeyse bir temizlikle yapabilmemizin bir yolu var mı? Çünkü akciğerlerin içine girdiğini görüyorsunuz ve akciğerlerde muazzam bir sayı yapıyor, bu yüzden bunu kontrol etmek ilginç olurdu." (Chiu, 2020).

Hatcher'a göre Başkan Donald Trump'ın bu tutumu pandemi uzmanlarının ve pandemi ile mücadelede birinci derecede sorumlu ve sahada görev alan sağlıkçıların, bürokratların halk sağlığı tedbirlerini hayata geçirmelerini zorlaştırdı ve insanların pandemiye hafife alarak kurallara uymamalarını teşvik etti (Hatcher, 2020).

Başkan Donald Trump'ın pandemi sırasında özellikle valilerle ilişkileri pandeminin kötü yönetiminin ve krizin siyasallaşmasının bir göstergesidir. Başkan Donald Trump'ın açıkça valileri kendisiyle işbirliği yapanlar ve aynı fikirde olanlar ya da kendisine karşı olanlar, muhalifler olarak kategorize ettiğini ve idari yapıyı kutuplaştırdığını söyleyebiliriz.

Başkan Donald Trump ve ekibinin ilk muhalefet ettiği konu sosyal mesafe kuralları ve evde kalma zorunluluğuna muhalefet etmek olmuştur. Özellikle evde kalma konusunda ekonomiye etkilerini gözeterek her fırsatta buna karşı çıkmıştır.

Başkan Donald Trump'ın ekonominin yeniden açılması yönündeki talepleri doğrultusunda, bazı eyaletlerde sosyal mesafe kurallarının ve evde kalma zorunluluğunun 1 Mayıs'tan itibaren hafifletilmesi ve ortadan kalkması yönündeki beklentilerini destekler nitelikteki tepkilerin diğer üst düzey kamu yöneticileri tarafından da dile getirildiğini görebiliriz. Başsavcı William Barr, sosyal mesafe kuralları ve evde kalma kısıtlaması ile ilgili konuda verdiği bir demeçte şunları söylemiştir: *"Evinizde kalmak zorunda olduğunuz fikri rahatsız edici bir şekilde ev hapsine yakın. Haklı olmadığını söylemiyorum. Bazı yerlerde hala haklı olabileceğini söylemiyorum. Ama geçim kaynağınızı kapatmak gibi çok zahmetli."*

Kısıtlamaları, temel hak ve özgürlüklerle bağdaştırarak, *"sivil özgürlükler üzerindeki yükler"* olarak tanımladı ve bununla da yetinmeyerek valileri tehdit eder nitelikte sözler söyledi: *"Adalet Bakanlığı'nın kendi eyaletlerinde koronavirüs vakaları azalmaya başladıktan sonra bile katı sosyal mesafe kuralları uygulamaya devam eden eyaletlere karşı yasal işlem başlatacağını"* söyledi.

Röportajının sonunda başsavcı Barr da başkan Trump'a övgü dolu sözler söyleyerek bir anlamda kendisine bağlılığını ve sadakatini ifade etti. Başsavcı Barr sözlerini şöyle tamamladı: *"Bence başkanın rehberliği, dediğim gibi, mükemmel ve çok sağduyulu oldu ve bence birçok vali bunu takip ediyor"* dedi. *"Ve biliyorsunuz, valilerin medeni haklara veya ulusal ticarete, burada sahip olduğumuz ortak pazarımıza müdahale etmediği ve etkilemediği ölçüde, o zaman bunu ele almak zorunda kalacağız."* (Bilge, 2020). Burada açıkça görülmektedir ki Başkan Donald Trump'ın krizi siyasallaştırması ve kutuplaştırması nedeniyle yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi üst düzey kamu bürokratları hatta yargı organı mensupları bile bu siyasallaşma ve kutuplaşma ortamında taraf olmak zorunda kalmışlardır.

Pandeminin zirveye ulaştığı, sağlık ekipmanlarının ve sağlık hizmetlerinin yetersiz kaldığı bir durumda bazı valiler federal hükümetin yardımını istediğinde Başkan Donald Trump onlara şu tepkiyi verdi: *"Valilerin bu işin çoğunu yapması gerekiyor ve bu işin çoğunu yapıyorlar"* dedi. *"Federal hükümetin orada büyük miktarlarda ürün satın alması ve ardından nakliye yapması gerekmiyor. Biliyorsun, biz bir nakliye memuru değiliz."* (Forge, 2020). Bu ölçüde büyük bir krizin yaşandığı dönemde idari yapının en tepesindeki kişinin koordinasyon ve inisiyatif alma konusunda daha yapıcı ve daha fedakar olması gerekirken Başkan Donald Trump açıkça krizi derinleştirmekte ve ortaya çıkardığı çatışma ortamından memnuniyet duymaktadır.

Başkan Donald Trump'ın kendisini destekleyen ve politikalarına uyum gösteren valilere verdiği tepkiye bakacak olursak, idari yapının tepesindeki en yetkili kişi olan Başkan Donald

Trump'ın tarafsızlıktan ne kadar uzaklaştığını ve pandeminin yarattığı krizi ne kadar siyasallaştırdığını, kutuplaştırdığını görebiliriz.

Georgia Valisi Brian Kemp 23 Nisan 2020 tarihinde şu twiti attı: *"Bugün erken saatlerde @POTUS ile Georgia'nın kapatılan işletmeleri sınırlı faaliyetler için yeniden açma planını görüştüm. Bu zor zamanlarda gösterdiği cesur liderlik ve anlayış ile Beyaz Saray'ın eyaletleri güvenli bir şekilde ileriye taşımak için sağladığı çerçeveyi takdir ediyorum."* (Kemp, 2020). Burada açıkça Beyaz Saray ve politikaları övülmekte ve başkan Trump'la işbirliği içerisinde olduğu mesajı verilmektedir. Beyaz Saray'ın bu jسته en kısa sürede karşılık verdiğini ve valiye övgüler yağdırdığını görebiliriz. Başkan Donald Trump vali Kemp'e hitaben şunları söyledi : *"O çok yetenekli bir adam. Ne yaptığını biliyor. Georgia'da vali olarak çok iyi bir iş çıkardı."* (Chain, 2020).

Son olarak Florida Valisi Ron DeSantis Florida'da evde kalma kuralına direnç gösterdiğinde Başkan Donald Trump ondan övgü dolu sözlerle bahsetti: *"Harika vali. Ne yaptığını çok iyi biliyor."* (Faulders, 2020).

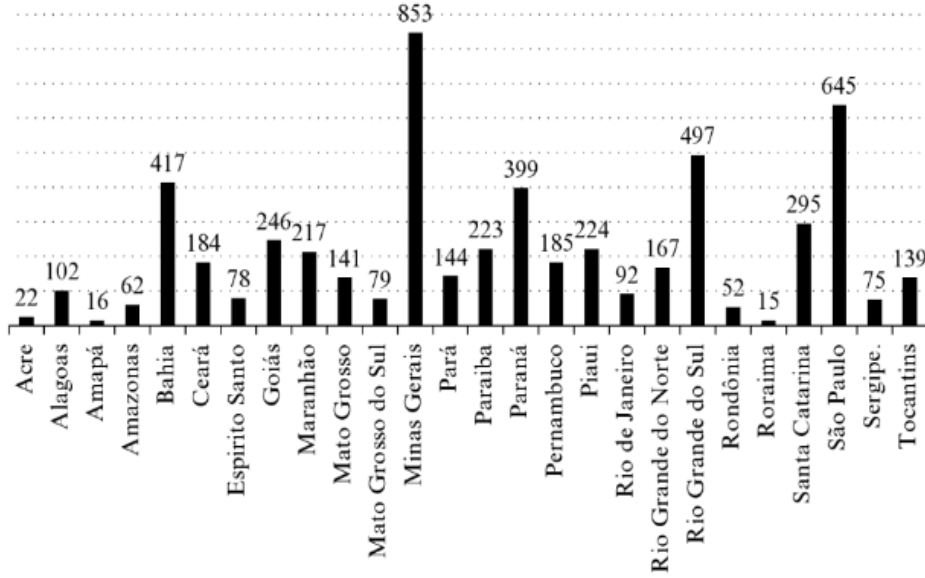
Başkan Donald Trump'ın pandemi süresince valilerle yürüttüğü ilişkinin krizi ne derece siyasallaştırdığı ve kutuplaştırdığı açıkça görülmektedir. Bowling ve arkadaşlarının bu konuda yürüttüğü çalışmalarda elde ettiği bulgu şu şekildedir : Trump yönetiminin pandemiye verdiği idari cevaplar yüksek partizanlık seviyesindedir ve idari yapı içerisindeki kutuplaşma ve siyasallaşma bu denli arttığında ABD'de federalizm zor bir sınav vermektedir (Bowling vd., 2020).

3.2. Popülist Aktör – Bürokrat İlişkisi: Brezilya'da Jair Bolsonaro Örneği

3.2.1. Brezilya'da İdari Yapı

Brezilya, son yüzyılda farklı yönetsel deneyimleri yaşayan, zaman zaman otoriterliğin ve askeri yönetimin hüküm sürdüğü, zaman zaman özgürlüklerin ve anayasal kuralların önemsendiği farklı dönemlerden ve süreçlerden geçen bir ülkedir. Brezilya çok sık anayasal değişime uğrayan, son anayasasını 1988 yılında hayata geçirmiş, günümüze dek gelen sistemin kurucu unsurlarını inşa etmiştir. Brezilya'da yönetsel açıdan tarihsel olarak bir federasyon olma eğilimi ağır basmaktadır. Ancak Brezilya'nın kurmuş olduğu federasyon yapısı benzerlerinden farklı olarak merkeziyetçi özellikleri nispeten daha az ve literatürde daha çok ademi merkeziyetçi yönü ağır basan bir yapı olarak tarif edilir. Brezilya'da sert kuvvetler ayrılığının esas alındığı başkanlık sistemi uygulanmakta olup, çift meclisli bir yasama ve bağımsız bir yargı organından oluşan idari yapı mevcuttur. Brezilya'nın yönetsel yapısında dikkat çeken bir diğer husus da ülkenin çok geniş bir coğrafyaya dağılmış çok sayıda eyalet ve bu eyaletlere

bağlı belediyelerden oluştuğu görülmektedir. Brezilya'da 26 eyalet ve bu eyaletlere bağlı 5561 adet belediye bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda Brezilya'daki eyaletleri ve her birine bağlı ne kadar belediye olduğunu görmek mümkündür.

Şekil 3.5 Brezilya'daki eyaletler ve onlara bağlı belediyelerin sayısı

Kaynak: Gomes ve Secchi, 2015: 228

3.2.1.1. Brezilya'da Federalizm

Brezilya'da yönetsel açıdan federalizmin tercih edilmiş olmasının tarihsel, coğrafi ve kültürel dayanakları vardır. Brezilya, 1822 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra 1889 yılına kadar merkeziyetçi ve otoriter bir yönetim altında monarşi olarak yönetilmiştir (Yıldız, 2018:117).

1891 yılında Brezilya'nın ilk anayasası federal ilkeleri benimseyerek hazırlanmış ve yürürlüğe girmiştir (Rosenn, 2004: 578). Brezilya'da yönetsel yapının federalizm üzerine inşa edilmesinin çeşitli sebepleri vardır: birincisi ülkenin Portekiz egemenliğinde kaldığı sürede aşırı merkeziyetçi şekilde yönetilmesine karşı bir tepki olarak federalizm tercih edilmiştir. İkincisi, Brezilya çok geniş yüzölçümüne sahip, farklı bölgelerde değişik kültürlerin (yerel, göçmen) ve farklı nüfus yoğunluklarına sahip bölgelerin bulunduğu coğrafyada yer aldığı için bu farklılık ve çeşitlilikler bağlamında federalizm daha işlevsel olarak görülmüştür (Antkowiak, 2004: 600). Brezilya'nın federalizmi seçmesinin diğer federal devletlerin federalizmi seçmesinin altında yatan nedenlerle bir ilgisi yoktur. Federal devletlerin pek çoğu farklı ve zaman zaman çatışan etnik, dini, kültürel, dilsel farklılıklara dayalı insanların bir arada yaşadığı hatta geçmişlerinde kendi aralarında savaş ve çatışmanın bulunduğu ülkelerin bir araya getirdiği yapılar olarak karşımıza çıkar. Brezilya bu yaygın örneklerin aksine, federalizmi etnik, dini,

sosyo kültürel farklılıklar ya da geçmişte yaşanan bir iç savaş sebebiyle tercih etmemiştir (Souza, 2005: 78). Bu özelliği ile Brezilya'da federalizm diğer ülke örneklerinden ayrı ve özel bir konumdadır.

Brezilya'da federalizmin en belirgin özelliği üç aktörlü ya da bir başka ifadeyle üç yapı üzerine inşa edilmiş olmasıdır. Federal devletin ve eyaletlerin yanı sıra belediyeler Brezilya'da eyaletlere benzer bir statüde anayasal güvence altına alınmıştır. Bu bağlamda idari yapının ana unsurunu federal devlet, eyalet devletleri ve belediyeler oluşturmaktadır (Ikeanyibe, 2014: 562). Bu husus Brezilya anayasasının birinci maddesinde şöyle açıklanmıştır: *"Eyaletlerin, belediyelerin ve Federal Bölgenin ayrılmaz birliğinden oluşan Brezilya Federatif Cumhuriyeti, demokratik bir hukuk devletidir ve şu temeller üzerine kurulmuştur: ..."* (www.oas.org).

Brezilya'da federalizmin sahip olduğu sıra dışı özelliklerden biri de devletin coğrafi büyüklüğüne ve tarihsel süreçte yaşanan istikrarsızlıklara rağmen merkeziyetçi bir anlayışta olmaması, büyük ölçüde literatürde ademi merkeziyetçi olarak kabul edilmesidir.

3.2.1.2. Brezilya'da Anayasa

1822 yılında Portekiz egemenliğinden kurtularak bağımsızlığını ilan eden Brezilya'da o tarihten günümüze çok sayıda yönetim değişikliği olmuş ve farklı farklı anayasalar yürürlükte olmuştur. 1824, 1891, 1934, 1937, 1945, 1967, 1969, 1988 (Ekinci ve Yıldırım, 2017: 138) yıllarında farklı ihtiyaçları ve farklı demokratik eğilimleri olan farklı anayasalarla yönetilen Brezilya'da 1988 yılında yapılan anayasa günümüzde de yürürlükte olan ve büyük ölçüde üzerinde siyasal ve yönetsel uzlaşısı sağlanmış olan anayasadır.

1988 yılında yürürlüğe konan anayasanın belirgin özellikleri şunlardır: Birincisi bu anayasa ilke ve kural olarak hakları ve özgürlükleri düzenleyen bir anayasa olmakla birlikte kamu politikalarının yürütülmesine ilişkin geniş bir düzenleme yelpazesi bulunmaktadır. İkincisi geçmişte yürürlükte olan diğer anayasalara nazaran benzersizdir. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir: 1988 anayasası geçmişte yürürlükte olan anayasalara nazaran halkın katılımı ve geniş demokratik destek sağlaması bağlamında diğer anayasaların sahip olmadığı bir özelliğe sahiptir. Bu anayasa demokrasiye geçiş sürecinin bir temsili niteliğindedir ve birçok kuramcıya göre bu anayasanın ideolojik bir boyutu bulunmamaktadır (Souza, 2005).

1988 anayasası, ulus altı aktörlere daha fazla hak, özgürlük ve kaynak vererek, yasama ve yargının sistem içerisindeki rolünü güçlendirerek, sivil toplum örgütlerinin yönetime katılmasını teşvik ederek, özellikle de kamu hizmetleri içerisinde yer alan ancak kapsamı sınırlı olan (resmi bir işte çalışanlarla sınırlı olan) sağlık hizmetlerini tüm vatandaşları kapsayacak

şekilde genişletmesi bağlamında geçmişte yürürlükte olan diğer anayasalardan farklı ve yenilikçidir (Souza, 2005).

Brezilya'nın anayasal geçmişine bakıldığında, bağımsızlık sonrası, savaş yılları, darbe dönemleri gibi farklı konjonktürlerde farklı anayasaların yürürlükte olduğu dönemler göze çarpar. 1988 anayasasına göre, Brezilya'da daha önceki anayasalarda olduğu gibi federal yapılı bir sistem kabul edilmiştir. Federal yapının gereği olarak başkanlık sistemi (sert kuvvetler ayrılığı), çift meclisli yasama organı (Temsilciler Meclisi ve Senato) ve bağımsız yargı organları üzerine inşa edilmiş bir yapı karşımıza çıkar.

3.2.1.3. Brezilya'da Yasama

Yukarıda değinildiği gibi Brezilya'da federal sistemin yürürlükte olmasından kaynaklı olarak, Temsilciler Meclisi ve Senato adı verilen çift meclisli bir yasama organı mevcuttur. 1988 anayasasının 45. ve 46. Maddeleri bu meclislerin oluşturulmaları ve yapılarıyla ilgilidir. Anayasanın 45. maddesine göre;

"Temsilciler Meclisi aşağıdakilerin temsilcilerinden oluşur. Her eyalette, bölgede ve Federal Bölgede nispi sistemle seçilen kişiler. Milletvekillerinin toplam sayısı ile eyaletlerin ve Federal Bölgenin temsili, aşağıdaki şekilde ek bir kanunla belirlenir. Nüfusla orantılı olarak ve Federasyonun bu birimlerinden hiçbirinin sekizden az veya yetmiştenden fazla milletvekiline sahip olmaması için seçimlerden önceki yıl gerekli ayarlamalar yapılacaktır. "(www.oas.org).

Anayasanın 46. maddesine göre ise:

"Federal Senato, eyaletlerin ve Federal Bölgenin oy çokluğuyla seçilen temsilcilerinden oluşur. Her eyalet ve Federal Bölge, sekiz yıllık bir görev süresi için üç Senatör seçer. Her eyaletin ve Federal Bölgenin temsilci sayısının üçte biri ve üçte ikisi dönüşümlü olarak her dört yılda bir yenilenir. Her Senatör iki yedekle birlikte seçilir." (www.oas.org).

1988 anayasasının 48.-52. Maddeleri ise yasamanın yetkilerini ayrıntılı olarak saymaktadır. Anayasa'ya göre yasama yetkisi konusunda genel yetkili ve özel yetkili (tek başına) olduğu alanlar bulunmakla birlikte başkan genel yetkili alanlarda veto yetkisine sahipken, özel yetkili alanlarda veto yetkisi bulunmamaktadır (Solak, 2015: 204).

3.2.1.4. Brezilya'da Yürütme

Brezilya'da yürütme organı, halk tarafından seçilen başkan, başkan yardımcıları ve başkan tarafından atanan bakanlardan oluşur. Başkan seçimi anayasanın 77. Maddesi uyarınca gerçekleştirilir.

Anayasanın 77. Maddesi şu şekildedir:

"Başkan ve Başkan Yardımcısı seçimi, mevcut cumhurbaşkanının görev süresinin sona erdiği yıldan bir önceki yılın Ekim ayının ilk Pazar günü ilk turda ve Ekim ayının son Pazar günü ikinci turda, duruma göre, aynı anda yapılır."... (www.oas.org).

Başkan 4 yıllık süre ile göreve getirilir. Başkanın ikinci kez seçilebilmesi mümkündür. Daha önce başkanın görevi 4 yıl ile sınırlı iken 1997 yılında yapılan bir anayasa değişikliğiyle başkanın 2 dönem görev yapmasının önü açılmıştır. Anayasadaki bu değişikliğin sebebi yürütmenin güçlenmesi ve istikrarlı bir yapıya kavuşturulmasını amaçlamaktadır.

1988 anayasasının yürürlükte olduğu ilk dönemlerde, Brezilya'nın gerçek anlamda demokrasi deneyimini yaşadığı ilk dönemlerde siyasal sistemi oluşturan siyasal partilerin yeterince kurumsallaşmadığı görülmüştür. Bu bağlamda başkan adayları partilerinin önüne geçmiş ve kişisel karizmalar seçim sonuçlarını belirlemede ön plana çıkmıştır (Mainwaring, 1992). Başkanın kişisel karizmasına endeksli bir seçim sürecinin neticesinde göreve gelen başkan, sahip olduğu demokratik gücü demokratik kurumlara değil kendisine ait görmekte ve demokrasinin kurumsallaşması ve işleyişi güçleşmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde Brezilya'da demokrasinin işleyişinde konjonktürel kusurlar olduğu ve bundan dolayı yasama ve yürütme arasında sürekli bir gerilimin, çatışmanın ve krizin olduğu söylenebilir.

Son yıllarda baktığımızda göreve gelen popülist söylemleriyle ön plana çıkan Başkan Jair Bolsonaro, tam da yukarıda bahsedildiği gibi kişisel karizması ile ön plana çıkan hatta partisiz olmayı tercih eden bir başkandır. Bu bağlamda düşünüldüğünde Bolsonaro'nun Başkanlığı süresince yaşanan yasama ve yürütme arasındaki krizlerin büyük kısmı başkanın popülist uygulamalarından ve ideolojisinden kaynaklansa da bunu körükleyen bir diğer etken de Brezilya'da yerleşik olan demokrasi anlayışı ve konjonktürdür.

Brezilya anayasasının 84. Maddesi, başkanın görevlerini tek tek saymaktadır. Başkanlık sisteminin gereği olarak sert bir kuvvetler ayrılığına dayanan Brezilya'da yürütmenin başı olarak başkanın görevleri şunlardır: bakanları atamak ve görevden almak, anayasada belirtilen süreçleri kullanarak yasama sürecini başlatmak, kanunları onaylamak ya da veto etmek, onaylanan kanunları yayınlamak, kararname ve yönetmelikleri çıkarmak, başkanlık kararnameleri çıkartarak yürütme yetkisini kullanmak, olağanüstü hal ve sıkıyönetim kararnameleri çıkartmak, federal hükümet kadrolarına atama yapmak ve atanmış federal yetkilileri görevden almak.

Brezilya'da yasama ve yürütme arasındaki ilişkilere yakından baktığımızda, yürütmenin yasamaya nazaran daha güçlü bir pozisyonda olduğunu söyleyebiliriz. Başkan nezdinde temsil edilen yürütme, yasama organını, meclisi kanun teklif etme yetkisini ve kısmi veto yetkisini

kullanarak etkileyebilmekte ve yönlendirebilmektedir. Benzer şekilde Brezilya'da yürütmenin yasamayı büyük ölçüde devre dışı bırakabileceği mekanizmalar da mevcuttur. Başkan, başkanlık kararnameleri yolu ile büyük ölçüde yasamayı devre dışı bırakarak tek başına hareket edebilmektedir.

Genel olarak değerlendirdiğimizde Brezilya'da başkanlık sisteminin Amerika Birleşik Devletleri örneğinde olduğu kadar sert bir kuvvetler ayrılığı ilkesi benimsemediği görülmektedir. Brezilya'da demokrasinin ve demokratik aktörlerin, siyasi partilerin kurumsallaşmamış olması sebebiyle ve çok sayıda disiplinsiz partiden oluşan bir yapı içerisinde, federal bir yönetimin tercih edilmiş olması Brezilya'daki yönetsel yapıyı işlevsel açıdan zayıflatmaktadır.

3.2.1.5. Brezilya'da Yargı

Brezilya'da yasama, yürütme ve yargı erklerinin birbirinden ayrı olması ve bağımsız olması sebebiyle bağımsız bir yargının varlığından söz edilebilir. Brezilya'da yargı organı federal düzeyde ve yerel düzeyde geniş bir şekilde örgütlenmiştir. Bu örgütlenmenin tepesinde anayasal uygunluğu denetleyen federal yüksek mahkeme bulunmaktadır.

Brezilya anayasasında 92. Madde yargıyla ilgili düzenlemeleri içermektedir. Bu maddeye göre:

Yargı Gücünün organları şunlardır:

I - Yüksek Federal Mahkeme;

I-A - Ulusal Adalet Konseyi;

II - Yüksek Adalet Divanı;

III - Federal Bölge Mahkemeleri ve Federal Hakimler;

IV - İş Mahkemeleri ve Yargıçları;

V - Seçim Mahkemeleri ve Yargıçları;

VI - Askeri Mahkemeler ve Hakimler;

VII - Eyaletlerin, Federal Bölgenin ve bölgelerin Mahkemeleri ve Yargıçları.

Paragraf 1. Yüksek Federal Mahkeme, Ulusal Adalet Konseyi ve Yüksek Mahkemelerin merkezleri Federal Başkenttedir.

Paragraf 2. Yüksek Federal Mahkeme ve Yüksek Mahkemeler tüm Brezilya toprakları üzerinde yargı yetkisine sahiptir. (www.oas.org).

3.2.2. Bir Popülist Aktör Olarak Jair Bolsonaro

Jair Bolsonaro'nun bir popülist aktör olarak incelemesini yapmadan önce onun özgeçmişine kısaca göz atmakta fayda vardır. Jair Bolsonaro'nun özgeçmişini incelendikten

sonra, onun popülist siyasi aktör olarak ortaya koyduğu portre derinlemesine analiz edilecektir.

3.2.2.1. Jair Bolsonaro'nun Özgeçmişi

Başkan Donald Trump'ın Beyaz Saray resmî sitesinde yer alan özgeçmişini incelediğimizde, klasik kişisel bilgilerin dışında başkanın siyasi karakterini açıklayan ve politikalarını analiz eden ifadeler görülür. Ancak Jair Bolsonaro'nun Brezilya hükümetinin resmî sitesinde yer alan özgeçmişine baktığımızda daha farklı olduğu görülür. Burada Bolsonaro'ya ilişkin pek çok kişisel bilgiye yer verilirken, onun siyasi kimliğine ve politikalarına ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Bolsonaro'nun özgeçmişinde altı çizilmesi gereken hususlar şunlardır: Bolsonaro, asker kökenli bir siyasetçi olup belediye meclis üyeliği (1989-1991) ve federal milletvekilliği (1995-2015) gibi görevleri uzun yıllar yerine getirmiştir. (https://gestaoconteudo.presidencia.gov.br/gestao_brazilgovnews/government/president;2023)

16 Mayıs 2017 tarihli bir gazete haberi askeri kaynaklara referans göstererek Bolsonaro'nun kişiliğine ilişkin şu ilginç tespitlerde bulunmaktadır: (Valente, 2017) 1980'lerde hazırlanan askeri bir belgeye göre Bolsonaro " *başarıya ulaşma konusunda aşırı hırslı*" olarak tarif edilirken aynı zamanda bir askeri üstü Bolsonaro'ya ilişkin şu kişisel tespitlerde bulunmaktadır: " *argümanlarını sunarken mantık, rasyonellik ve dengeden yoksun, olgunlaşmamış bir kişiliğe sahip*"

3.2.2.2. Popülizm ve Jair Bolsonaro

Ekim 2018'de geçerli oyların %55.01'ini alarak Jair Bolsonaro Brezilya devlet başkanı seçilmiştir. Kendisini siyasetin dışında otantik bir yabancı olarak tanıtan, yolsuzlukla mücadele konusunda bir kahraman rolüne bürünen, cinsiyet ve ırk eşitliği başta olmak üzere azınlık hakları ve demokrasi gibi konularda sıradışı söylemleri ve aşırı sağcı politik argümanları ile öne çıkan, şamatacı kimliğini ve gürültülü kişiliğini gözler önüne seren bir lider olarak tanıtmıştır (Júnior vd., 2023: 60).

Jair Bolsonaro'nun seçim kampanyasında kullandığı slogan : " *Her şeyden önce Brezilya ve her şeyden önce tanrı*" (Júnior vd., 2023: 65) olup, aynı zamanda Bolsonaro seçimlerde " *mevcut olan her şeyi değiştirme*" sözü vermiştir (Milhorance, 2022: 756). Bu slogan ve ortaya konan hedefte popülist unsurlar açıkça görülmekte ve bu slogan Donald Trump'ın popülist seçim sloganıyla benzer öğeler içermektedir.

BBC 31 Aralık 2018'de: " *Jair Bolsonaro: Brezilya'nın Tropiklerin Trump'ı olarak adlandırılan ateşli lideri*" (<https://www.bbc.co.uk>, 2018) başlığını attığında kuramsal olarak

oldukça fazla referans gösterilen ve kabul edilen bir tasviri benimsemişti. Donald Trump ve Jair Bolsonaro arasındaki benzerliğin kuramsal, söylemsel, davranışsal, siyasi dışı vurumu: *"tropikal Trump"* (Doctor, 2019: 22; Weizenmann, 2019: 12).

Bu benzetme ve ortak nitelendirme elbette bir slogandan ibaret değildir. Bolsonaro da Donald Trump gibi dini motifleri kullanan, muhafazakarların desteğini alan, ırkçı, cinsiyetçi, otoriter popülist bir aktör niteliğindedir (Setzler, 2020: 3).

4 Ekim 2018 tarihinde the Washington Post yazarı Anthony Faiola ve Marina Lopez şu başlığı atmıştı: *"Tıpkı Trump gibi: Bolsonaro sağ popülist söylemiyle Brezilya'daki başkanlık yarışını önde götürüyor."* Bu başlık altında anlatılanlar ve tespitler Bolsonaro'yu iyi bir gözlemcinin tespitleriyle şöyle anlatmaktaydı:

Bolsonaro, kaçak suçlarla mücadele etmek için polisin daha fazla suçluyu vurması gerektiğini söylüyor. ..."Eşcinsel bir oğul, dayak eksikliğinin sonucudur" diye espri yapmış ve eşcinselliğin ilkokullarda tartışılmaması gerektiğinde ısrar etmiştir. ...Kadınların -hamile kaldıkları için- erkeklerden daha az maaş hak ettiklerini söyledi. Bazı azınlıkları şişman ve tembel olarak nitelendirmiştir. Trump gibi o da sadık takipçi kitlelerine ulaşmak için sosyal medyayı benimsiyor. Mitingleri, sosyal ve ekonomik değişimden sarsılan beyaz erkekler için bir çıkış noktası haline geldi. Başkentteki bataklığı kurutacağına ve Brezilya'yı "harika" yapacağına söz verdi. ...Bolsonaro'nun 34 yaşındaki oğlu Eduardo Bolsonaro geçen hafta bir mitingde babasının başkanlığını hayal ederken "Çok güzel olacak" dedi. "Tıpkı Trump'ın Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi olacak." ... 63 yaşındaki Bolsonaro, geleneksel basına saldıran, sert söylemleri ve kendi alternatif gerçekleriyle manşetlere çıkan Brezilya öncelikli bir kampanya yürütüyor. ... Brezilya'da çoğunluğu beyaz olan üst-orta sınıf, 2003'te başlayan on yılı aşkın solcu İşçi Partisi iktidarı sırasında gelirleri toplumun en zengin kesiminden daha hızlı artan çoğunluğu siyah alt-orta sınıfın yükselişini tehdit olarak görmüştür. ... tıpkı 2016'da Trump'ın yaptığı gibi Bolsonaro da azınlıklar ve kadınlara yönelik sözleri nedeniyle değil, bunlara rağmen kendisine yönelen pek çok seçmenin desteğini kazanıyor. Suç ve siyasi yolsuzlukların üzerine gitme ve solcu bir hükümetin geri dönüşünü engelleme vaadi, onu kanun ve düzen için son ve en iyi şans olarak gören milyonlarda yankı buluyor. Kongre'de 27 yıl milletvekilliği yapmasına rağmen kendisini dışarıdan biri olarak göstermeyi başardı. ... Bolsonaro'nun son mitingine katılan 30 yaşındaki siyahi beden eğitimi öğretmeni Danilo Monato, "O ülkenin kurtarıcısı değil ama İşçi Partisi'ndeki komünistleri yenmek için en iyi seçenek" dedi. ... "Bolsonaro iyi hazırlanmış bir retorik kullanıyor- sloganı 'Her şeyden önce Brezilya ve her şeyden önce Tanrı'. Siyasi sınıf tarafından terk edilmiş hisseden farklı seçmen gruplarına ulaşmayı başardı. Artık Bolsonaro'nun söylediği ve yaptığı olumsuz şeyleri görmezden geliyorlar ve kendi adaylarının aleyhine olan her şeyi görmezden gelme eğilimindedir."... Bolsonaro korku siyasetini benimsedi. Soldaki rakiplerini yozlaşmış, beceriksiz radikaller; sağdaki hasımlarını ise muhafazakâr davayı "güçlü bir şekilde" temsil edemeyen zayıf merkezçiler olarak şeytanlaştırdı. Komplo teorileri onun dünyasını yönetiyor: Eğer kaybederse, bunun tek sebebinin başkanlığı kendisinden çılmaya yönelik bir komplo olacağını söylüyor. Bolsonaro geçen ay bir televizyon röportajında "Kendi zaferim olmayan bir seçim sonucunu kabul etmeyeceğim" dedi. ... Aile değerlerini geri getirmekten bahsetmesi, şu anda üçüncü eşi olmasına rağmen muhafazakâr Katoliklerin ve Evanjelistlerin kulağına müzik gibi geldi. Geçen ay

başarısız bir suikast girişiminin ardından- bir adam Bolsonaro'yu bir mitingde karnından bıçakladı- bazı Brezilyalılar İncil'den ayetler tweetledi ve hayatta kalmasını ilahi bir işaret olarak ilan etti (Faiola ve Lopes, 2018).

Jair Bolsonaro bir popülist aktör olarak Brezilya'daki geleneksel siyasi sınıfı, yozlaşmış ve halktan kopuk bir siyasal elit olarak tanımlamakta ve İşçi Partisi'ni (PT) hedef alan bir söylem oluşturarak şekillendirmektedir (Ricci ve Venturelli, 2023; Kaltwasser ve Taggart, 2022; Rennó, 2020). Güçlü bir sol karşıtı duruş, yolsuzluk kavramını merkeze alan bir siyaset ve halk kavramına yüklenen bir marjinal rol ile karşımıza çıkmaktadır (Júnior vd., 2023: 60).

Louault, Bolsonaro'nun bir popülist aktör olarak genel portresini çizerken, genel olarak onu bir "*neo-popülist*" olarak tanımlıyor. Kuramcı bu tanımın altını şu kavramları ve unsurları kullanarak doldurmaya çalışıyor. Birincisi, kurulu düzenden kopuş söylemi belirgin bir özellik olarak karşımıza çıkar. İkincisi, toplumu ayrıştıran ve kutuplaştıran (biz ve onlar) söylemler ile bir dost ve düşman algısı yaratmak. Bu bağlamda karşımıza başkanın dostları ve toplumun düşmanları karşıtlığı çıkmaktadır. Üçüncüsü sosyal medyayı kullanarak halkla doğrudan iletişim kurmak, halkın dilinden konuşmak ve halka yakınlığı sahnelemek. Dördüncüsü temsili kurumlara karşı açık bir düşmanlık ve küçümseme. Bolsonaro'nun yukarıda tasvir edilen popülist karaktere özgün olarak eklediği özellik ise "*otoriter bir dokunuş*" olarak tespit edilebilir (Louault, 2022: 94). Mudde'ye göre ise Bolsonaro'yu modern radikal sağ lider olarak tanımlamamızı sağlayan şey Bolsonaro'nun gerici tutumlar takınmasıdır (Mudde, 2016).

Bolsonaro'yu kuramsal olarak değerlendirdiğimizde Mudde'nin "*ince merkezli ideoloji*" kavramsallaştırması ile Ostiguy'un "*siyasal söylem*" yaklaşımının birbirini tamamlar nitelikte bir görünümü karşımıza çıkmaktadır. Bir tarafta bir popülist retorik olarak siyasi oyunları bozmak amaçlanırken (elitlerin kurguladığı siyasal oyunlar ve elit çıkarları) diğer taraftan müesses nizamın karşısında yer alarak temsil kalıplarını kırmak ve yeniden yapılandırmak kurgusal olarak birbiriyle örtüşmektedir (Louault, 2022: 94).

Bolsonaro'nun politikalarını popülizm bağlamında üç eksenle açıklamak mümkündür: politikaların dini muhafazakarlık ile ilişkilendirilmesi, otoriterliğin belirgin bir şekilde ön plana çıkartılması ve neoliberal bir ekonomi. Bolsonaro'nun sergilediği dini muhafazakarlık perspektifi aynı zamanda askeri kimliği ve askeri otorite ile de desteklenmektedir. Bu iki unsur bağlamında Mudde'nin ortaya attığı homojen ve antagonistik nitelikteki Manichean (Manici) muhalefet Bolsonaro tarafından kolayca inşa edilebilmektedir (Louault, 2022: 99).

Kuramsal literatürün büyük bir kısmı Jair Bolsonaro'nun bir popülist aktör olarak en baskın özelliğinin otoriter eğilimleri olduğunu vurgulamaktadır (Ricci ve Venturelli, 2023; Avritzer ve Rennó, 2021; Hunter ve Power, 2019; Rennó, 2020). Bunun yanı sıra bazı

kuramcılara göre Bolsonaro'nun popülizmi egemenlik yanlısı söylem ekseninde oluşturulmuş bir milliyetçiliktir (Guimarães ve Silva, 2021)

Bolsonaro, sağ popülizmin bir formu görünümünde olan eylemleri ve söylemleriyle yeni bir siyasal akım yaratmayı başarmıştır. *Bolsonarismo* adı verilebilecek bu popülist aktörün hareketinin etkili bir siyasal söylem olmasının yanı sıra aynı zamanda uygun konjonktürün elverdiği ölçüde mevcut koşullardan faydalanarak giderek artan bir ivme kazandığı görülmektedir.

Bolsonarismo 2015-2018 yılları arasında şekillenmiştir. 2015 yılındaki araba yıkama operasyonu ve yolsuzluklarla mücadele gündemi bu hareketin çıkış noktasıdır. 2016 yılında devlet başkanı Dilma Rouseff'in (2011-2016) görevden alınması, bu bağlamda ortaya çıkan siyasal istikrarsızlık, ülkenin yaşadığı ekonomik resesyon ve ağır ekonomik krizin etkileri, halk nezdinde derin bir öfke ve siyasal hayal kırıklığı yaratan yolsuzluk skandalları dönemin genel panoraması olarak görülebilir. Bu bağlamda Brezilya halkı, siyasete karşı derin bir öfke duymuş, var olan kurumlara ve mevcut düzenin aktörlerine karşı olumsuz hatta karşı tutumlar sergilemeye başlamıştır. Bu koşullar ve konjonktür Bolsonaro için fırsata dönüşmüş ve Bolsanorismo adı verilen siyasal hareket bu koşullarda filizlenmiş ve kısa sürede hızla yükselmiştir (Avritzer ve Rennó, 2023: 248).

Bolsonaro'nun popülizmi kuramsal olarak değerlendirildiğinde Solano'ya göre; "*neo-muhafazakar*", "*sistem karşıtı*" ve "*PT (İşçi Partisi) düşmanlığı*" eksenlerinde inşa edilen bir popülizmdir (Solano, 2020: 213).

Bolsonaro'nun popülizmi, pratik olarak değerlendirildiğinde ise; elitizm ile mücadele eden, yolsuzluk karşıtı ve ahlakçı bir söylemi benimseyen, toplumsal cinsiyet ideolojisi vurgusu yapan, "*kızilları vatanımızdan kovalayacağız*" söylemiyle sol ve işçi partisi düşmanlığını ifade eden bir siyasal hareket olarak görmemiz mümkündür (Araújo ve Prior, 2021). "*Bolsonaro, dürüst ve otantik, ana akıma karşı bir figür olarak görülüyor, protesto oylarını yakalayabiliyor, siyasi sisteme karşı hayal kırıklığı ve öfkeyi değiştirebiliyor... eski, geleneksel siyaseti reddediyor ve siyasi yenilik başlı başına bir değer olarak ortaya çıkıyor*" (Solano, 2020: 213).

Brezilya'da oluşan konjonktür, siyasal sisteme hakim olan elitlere yöneltilen ciddi yolsuzluk suçlamaları ve siyasal sistemin reddedilmesi Bolsonaro gibi aykırı bir karakterin beklenmedik ve öngörülemez bir şekilde ortaya çıkmasını ve hızla yükselmesini sağlamıştır (Daly, 2019).

Jair Bolsonaro'nun popülist bir aktör olarak tasvirini yaparken bahsedilmesi gereken köşe taşları şunlardır: "*Son 30 yılda kültürel Marksizm ve Gramscizm gibi türevleri, ulusun ve Brezilya ailesinin değerlerini sobote etmek için yozlaşmış oligarşilerle işbirliği yapmıştır.*"

diyen Bolsonaro'nun ifadesinden anlaşılacağı üzere, açık bir elit düşmanlığı, oligarşi karşıtlığı ve sol siyasete duyulan öfke görülmektedir (Júnior vd., 2023: 66).

3.2.2.2.1. Jair Bolsonaro'nun PT ve Sol Karşıtlığı (Antipetismo)

Bolsonaro'nun popülist söyleminin ikinci belirgin argümanı, sol karşıtlığı ve İşçi Partisi (PT) düşmanlığıdır. *"Katil diktatörlükleri onurlandırmayı ve Amerika Birleşik Devletleri, İsrail ve İtalya gibi önemli demokrasileri hor görmeyi, hatta onlara saldırmayı bırakacağız. Ne sahte ticaret anlaşmalarını kutlayacağız ne de Brezilya halkının mirasını uluslararası diktatörlerle paylaşacağız."* Bu sözler Bolsonaro'ya aittir ve bu sözlerde İşçi Partisi (PT) karşıtlığı, komünizm karşıtlığı net bir şekilde görülmektedir. Jair Bolsonaro siyasi rakiplerini Brezilya'yı komünist yapmakla suçlamaktadır. Bolsonaro, İşçi Partisi'ni (PT) *"Sorun PT'nin geride bıraktığı verimsizlik ve yolsuzluk mirasıdır."* sloganı ile ikonik hale getirmekte, sol karşıtı ve yolsuzlukla mücadele eden bir aktör olarak *"antipetismo"* (işçi partisi düşmanlığı) eksenine kaydırmaktadır (Júnior vd., 2023: 66).

Bolsonaro'nun klasik bir popülist aktör olarak ortaya attığı temel argümanlardan biri de *"biz"* ve *"onlar"* ayrımını yaparak bir çatışma, ayrışma, kamplaşma, kaos ortamı yaratma stratejisidir. Bolsonaro bu stratejiyi de yukarıda belirtilen İşçi Partisi (PT) karşıtlığı ile eklemlendirerek, ustaca bir popülist siyasal manevra yapmaktadır.

Kendimi iyi hissediyorum. Brezilya'da son yıllarda yaşanan her şeye karşı gerçek bir seçenek olmaktan dolayı memnun ve mutluyum özellikle yolsuzlukla mücadelede, Brezilya'da en derin etik, ahlaki ve ekonomik krize sürükleyen bir partinin aynı politikacılarla iktidara dönmesine izin veremeyiz (Bolsonaro, Bolsonaro na Record após tentativa de assassinato, 2018).

Bolsonaro'nun işçi partisine yönelik kullandığı kelime dağarcığı oldukça aşağılayıcı ve ahlak dışıdır. Onları *"hırsızlar, alçaklar, komünistler, sosyalistler, sapıklar"* ve benzeri sıfatlarla anıyor (Feres ve Gagliardi, 2021: 92).

Ona göre sol, İşçi Partisi ülkeyi bölmeye çalışırken, Bolsonaro'nun tek amacı birleştirmektir. Bolsonaro şunları söylemektedir: *"Bana yozlaşmış diyemezler. Ben her zaman yolsuzlukla mücadele ettim her zaman hepimizin tek bir bayrak, tek bir yeşil ve sarı kalp altında birleşmesini vaz ettim. Biz bölünemeyiz. Sol bizi böldü ve birbirimizle savaşımaya devam ettik. Ben hepimizin birliğini istiyorum"* (Bolsonaro, 2018).

Bolsonaro'nun siyaseti kutuplaştıran, sıra dışı, aşırı, radikal sağ söyleminin en belirgin özelliği olan sol karşıtlığı ve müesses nizam karşıtlığı ile ilgili söylemlerine sıkça rastlamak mümkündür.

Oy kullanarak bu ülkede hiçbir şey değiştiremezsin. Kesinlikle hiçbir şey! Ne yazık ki bir şeyler ancak burada bir iç savaş başlattığımızda değişecek. Askeri rejimin yapmadığı işi yaparak, otuz bin insanı öldürerek. Başkan Fernando Henrique Cardoso'dan başlayarak. Öylece gitmelerine izin vermeyin, hayır. Öldürün onları! (<https://www.youtube.com/watch?v=M-tkP PwT9Xw>).

Bolsonaro'nun eski bir Brezilya devlet başkanı olan Cardoso'dan söz ederken nasıl müesses nizam karşıtı, düzen karşıtı, şiddet yanlısı, kışkırtıcı, toplumu kutuplaştırıcı, abartılı, sol karşıtı bir söylem kullandığını görmek mümkündür

Ancak Bolsonaro'nun elit karşıtı söylemi ve İşçi Partisi (PT) karşıtı söylemini ustaca birbirine eklemleyerek ortaya koyduğu popülist aktör görüntüsüne ilişkin olarak Louault'un yapmış olduğu tespit dikkat çekicidir. Louault'a göre; popülizm, halk tarafından halk için ana argümanı üzerinde şekillenirken (Mény ve Sured, 2002) Bolsonaro'nun popülizmi şöyle tarif edilebilir: " *elitlerle birlikte ve elitler için halk adına yönetiyor*" (Louault, 2022: 94). Bu argümanın satır aralarında gizlediği ve arka planında yatan gerçek, Bolsonaro'nun bürokratik askeri kimliğine vurgu yapan ve bu kimliğin yarattığı popülist aktöre vurgu yapmaktır. Aslında Bolsonaro sahip olduğu askeri özgeçmiş ile bir askeri bürokratik elit olarak tanımlanabilir. Bu tanımdan yola çıkarsak Bolsonaro askeri bürokratik elitin bir parçası olarak onların çıkarlarını ve politikalarını temsil etmektedir. Ancak bu gerçeğin popülizm şemsiyesi altında gizlendiği ve halkçı bir söylemin benimsendiği söylenebilir.

Bolsonaro biz-onlar ya da dost- düşman ikilemi olarak popülizm literatüründe yer alan çatışmayı farklı söylemlerle desteklemiştir. Bilime rağmen sağduyuya öncelik veren, yanlış bilgilendirmeyi doğallaştıran Bolsonaro için, kendinin düşmanları aynı zamanda halkın da düşmanları, kendinin dostları aynı zamanda halkın da dostları olarak tasvir edilmektedir (Louault, 2022: 99). Bu birbiriyle eklemlenmiş söylem ve söylemi destekleyen davranış kalıpları dünya siyaset sahnesinde ilginç bir şekilde Donald Trump örneğinde de benzer şekilde gözlemlenebilmektedir.

Bolsonaro'nun İşçi Partisi (PT) karşıtlığı söylemi seçmen nezdinde karşılık bulan, seçimlerde ciddi bir oy potansiyeline dönüşen olgusal bir gerçekliktir. Brezilyalı seçmenlerin büyük çoğunluğu İşçi Partisi karşıtlığı ekseninde kutuplaşmakta ve Brezilya'da seçmen davranışının belirleyici unsurlarından biri İşçi Partisi karşıtlığı olarak literatürde kabul görmektedir (Samuels ve Zucco, 2020). Setzler'in araştırmasında elde ettiği bulgular da Brezilyalı seçmenlerin Bolsonaro'ya oy vermesindeki kilit unsurun İşçi Partisi (PT) karşıtlığı olduğunu göstermektedir (Setzler, 2020: 15). Bu bağlamda düşünüldüğünde popülist aktörün söyleminin yarattığı bir kutuplaşmadan mı bahsetmek, yoksa var olan bir kutuplaşmayı popülist aktörün abartılı bir söylemle daha da hararetle ve çekişmeli hale getirmesi mi söz konusudur?

Popülist kuramın popülist aktöre ilişkin tespit etmesi gereken temel argümanlardan biri bu olmalıdır. Popülist aktör söylemleri ile toplum nezdinde yüksek etki derecesine sahip bir rol mü üstlenmekte yoksa popülist aktör var olan kutuplaşmaların derecesini artıran etkili bir söylem mi kullanmakta? Kuramsal olarak üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken hususlardan biri de budur.

Bolsonaro'nun Brezilyalı seçmeni kutuplaştırma argümanı olarak kullandığı, ana akım siyasetin ana eksenine haline gelen İşçi Partisi (PT) karşıtlığı, diğer bir ifadeyle "*antipetismo*" Bolsonaro'nun söylemiyle popülist aktörün amaçları açısından daha işlevsel hale gelmiştir. Aynı zamanda pek çok kuramcıya göre Brezilya'da PT karşıtı siyaset ve siyasetin parçalanmışlığı popülizmi hem arz hem talep yönlü olarak yükselişe sürüklemiştir (Avritzer ve Rennó, 2023: 247). Bolsonaro popülist söyleminin ana argümanı haline getirdiği antipetismoyu bir anlam genişlemesi yaratarak popülist aktörün amaçlarına uygun daha işlevsel bir argüman haline getirmiştir. Brezilyalı seçmen için İşçi Partisi (PT) karşıtlığı büyük bir anlam genişlemesine uğramış ve genel olarak parti karşıtlığına, mevcut düzenin, müesses nizamın karşıtlığına dönüşmüştür. Fuks ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmadaki ana argümanları, İşçi Partisi (PT) karşıtlarının neredeyse büyük çoğunluğu tüm partilere karşıttır şeklindedir. Kuramcılar, Samuels ve Zucco'nun 2018'de yaptığı çalışmada bu hususun dikkate alınmadığını öne sürmektedir. Onlar; "*günümüzde parti karşıtlığının genişliğinin ve gücünün kayda değer olduğunu ve belli bir partinin tek boyutlu reddinin ötesine geçtiğini*" iddia etmektedir (Fuks vd., 2020). Nitekim Bolsonaro da seçmenlerin zihnindeki bu davranışsal ve kavramsal genişlemeyi fark etmiş ve birazdan aşağıda değinileceği gibi ilerleyen dönemlerde partisiz bir başkan olmayı tercih etmiştir.

3.2.2.2.2. Jair Bolsonaro ve Partisiz Başkanlık

Bolsonaro'nun söylemleri ve eylemleriyle ortaya koyduğu popülist aktör görüntüsünün belki de en ilginç köşe taşı partisiz başkan olmayı tercih etmesidir. Seçildikten bir yıl sonra partisinden ayrılan Bolsonaro, 2022 yılının başlarına kadar partisiz kaldı. Kendini var olan siyasal sistemin dışında tutan, otantik yabancı rolünü seçmene anlatmaya çalışan ve yolsuzluklarla mücadele vurgusunu ön plana çıkartan bu tercih belki de diğer popülist aktörlerde görülmeyen ya da nadir görülebilecek sıra dışı bir tercihtir.

Bolsonaro halka seslenirken şunları söylemektedir:

Son 20 yıldır bizi yöneten PT (İşçi Partisi) ve PSDB'den (Brezilya Sosyal Demokrasi Partisi) gerçekten de farklıyız. Bizimle birlikte ilk sırada olacaksınız; bizim patronlarımız olacaksınız! Birlikte Brezilya'yı değiştirebiliriz; başka bir fırsatımız olmayacak! (Tamaki ve Fuks, 2020).

Bolsonaro bu sözleriyle başta politika karşıtlığı ve halkı temsil etme kabiliyeti olmak üzere tüm popülist argümanları etkili bir şekilde kullanmaktadır.

Brezilya'da 2018 yılında gerçekleştirilen seçimlere ilişkin yapılacak genel bir değerlendirmede şunları söyleyebiliriz: derin bir siyasi kriz, siyasi sınıfa karşı genel bir hoşnutsuzluk, partiler ve demokratik kurumlara karşı güvensizlik ve antipati duygusu. Bunun yanı sıra Lava Jato operasyonu (araba yıkama operasyonu) gibi yolsuzluk dosyaları gündemi meşgul etmekte ve seçmen nezdinde siyasete karşı büyük bir hoşnutsuzluk yaratmaktaydı (Duque ve Smith, 2019). Bu koşullar altında iktidar yarışına giren Bolsonaro açıkça görülmektedir ki siyaseti iyi okumuş ve ezberleri bozmuştur. Bir tarafta mevcut düzeni, kurumları ve müesses nizamı savunmaya ve temsil etmeye çalışan klasik adaylar yer alırken diğer tarafta, düzen karşıtı, yolsuzluklara isyan eden, halkı temsil eden, halkın karşısında olan elitlere savaş açan, özetle her türlü popülist argümana uygun hareket eden bir aktör olarak Bolsonaro karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan pek çok kuramcıya göre Brezilya'da popülist siyasetin varlığı iki ana eksen etrafında şekillendirilebilir. Bunlardan birincisi halkın büyük tepkisini çeken yolsuzluklar, Lava Jato operasyonu (araba yıkama operasyonu 2014-2021) ve ikincisi Mudde'nin terminolojisi bağlamında söyleyecek olursak saf halk ve bunun karşısında konumlandırılan saf olmayan halk ikilemi olarak görülür (Avritzer ve Rennó, 2023: 246; Avritzer ve Marona, 2014; De Sá e Silva, 2020).

Popülizm kuramı perspektifinden bir değerlendirme yapmak gerekirse Bolsonaro, İşçi Partisi (PT) karşıtlığı üzerinden bir siyaset yürütürken kuramsal perspektifte Ostiguy'un kuramsal tespitlerine göre düşük olanın gösterişi bağlamında kaba ve yerli bir aktör görünümündeydi (Hunter ve Vega, 22: 341).

3.2.2.2.3. Jair Bolsonaro ve LGBT Karşıtlığı

Bolsonaryan popülist söylemin bir diğer belirgin argümanı ise LGBT karşıtlığı, eşcinselliğe duyulan öfke, kürtajin yasaklanması, Hristiyan değerlerin savunulması ve öne çıkartılması gibi ahlaki unsurları içermektedir (Júnior vd., 2023:67). Bolsonaro LGBT karşıtlığı, kadınlara, solculara, yerli halklara ve diğer azınlıklara karşı sürekli kışkırtıcı bir üslup takınmıştır. Bolsonaro bir röportajda: *"homoseksüel bir çocuğu sevemeyeceğini"* beyan etmiştir. *"Burada iki yüzlü rolü oynamayacağım: oğlumun evime iri bıyıklı bir adamla gelmesindense bir kazada ölmesini tercih ederim. Eğer bunu yaparsa, benim için ölmüş sayılır"* ya da aynı konudaki benzer bir ifadesinde belirttiği gibi: *"oğlum biraz eşcinsel davranmaya başlarsa, iyi bir dayak onu değiştirecektir. Bakın dışarıda iyi ki dayak yemişim babam bana nasıl erkek*

olunacağını öğretti diyen bir sürü insan görüyorum" (Feres ve Gagliardi, 2021: 91, Setzler, 2020: 2).

Brezilya Yüksek Mahkemesi'nin eşcinsellerin birlikteliğini yasallaştırmayla ilgili kararlarına Bolsonaro kendinden bekleneceği üzere klasik popülist argümanları ile şiddetli bir karşılık vermiştir.

Bir sonraki adım çocukların eşcinsel çiftler tarafından evlat edinilmesi ve pedofiliyi yasallaştırmak olacak... 3 yaşındaki oğlumun iki eşcinselin evlatlık oğluyla oynamasını istemiyorum. Buna izin vermeyeceğim. Komşularımın oğlundan annesinin sakallı olduğunu ve bunun normal olduğunu öğrenmesini istemiyorum. Onu onların yanında bırakmayacağım çünkü ileride böyle bir şey olursa benim oğlum da eşcinsel olacak. Ayrımcılık yaptığımı söyleyecekler ve gerçekten de öyleyim (Agencia Estado, 2011).

Bolsonaro eski bir Milli Eğitim Bakanı ve başkan adayı olan Fernando Haddad'a yönelik olarak eşcinsellik konusunda asılsız suçlamalarda bulunmuştur. Bolsonaro *"küçük çocuklara nasıl homoseksüel olunacağını öğretmek amacıyla ülkenin dört bir yanında devlet okullarında gay kiti dağıtıldığını"* öne sürecek kadar ileri gitmiştir (Feres ve Gagliardi, 2021:91). Bu konuyu asıl ilginç kılan ise yukarıdaki asılsız suçlamaları ve abartılı eşcinsellik karşıtı söylemlerini defalarca kez kamuoyu önünde tekrarlayan Bolsonaro bir başka röportajda tam aksini ifade etmektedir. *"Hiçbir zaman eşcinsellere saldırmadım ya da hakaret etmedim. Homofobik değilim."* (Bolsonaro, 2018).

Bolsonaro'nun aklına geleni söyleyen, bu bağlamda entelektüel, solcu, iki yüzlü, halkla yabancılaşmış, samimi olmayan bir söylemin ötesine geçerek samimi bir adam portresi çizdiği ve kendini otantik özne olarak inşa ettiğini söyleyebiliriz (Feres ve Gagliardi, 2021: 91).

Bolsonaro'nun popülist kişiliğinin temel öğelerinden bir diğeri de dindar bir karakter olmasıdır. Bolsonaro sık sık İncil'e atıfta bulunarak ne kadar iyi bir dindar olduğunun altını çizmektedir. *"Devlet laiktir ama biz yalnız ve tanrıya inanıyoruz."* ifadesinden anlaşılacağı üzere Bolsonaro dini motifleri sıklıkla kullanmaktadır. Onun bu özelliği Evanjelik çevrelerde büyük sempati toplamakta ve güçlü bir siyasal desteğe dönüşmektedir (Ricci ve Venturelli, 2023:1059). Bu bağlamda Bolsonarizm Brezilya'nın karşı karşıya olduğu ahlaki krize bir çözüm önermektedir. Hristiyan değerlerine ve özellikle de Evanjelik hristiyanlığa vurgu yapan Bolsonaro geleneksel aile değerlerine dönüşü temsil eden bir siyasal söylemi benimsemiştir. Solano'ya göre siyasetin bu biçimde ahlaki ve Hristiyan değerleri bağlamında söylem haline getirilmesi, elitlerin bulaştığı yolsuzluk davaları (araba yıkama operasyonu) ve kirli devlet algısı ile örtüşmektedir (Solano, 2020: 219).

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde Bolsonaro'nun siyaseti, bir popülist aktör olarak tasvir ettiği görünüm şöyle genellenebilir: aşırı ve abartılı bir yolsuzluk karşıtlığı söylemi etrafında gevşek bir şekilde desteklenen neoliberal, aşırı sağcı ve aşırı muhafazakâr bir portre. Aynı zamanda bu portrenin sahibi popülist aktör karizmatik bir yabancı görünümüne bürünmekte, ülkeyi ele geçirmiş ve yolsuzlukla eş anlamlı hale gelmiş elitlerle mücadeleyi ve sistemi bütünüyle temizlemeyi vaat ediyor.

Ricci ve Venturelli bu portreyi milliyetçilik bağlamında yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır. Onlara göre Bolsonaro'nun popülist yönü milliyetçi yönüne nazaran daha baskındır. Kuramcılar bu durumu şu sayısal verilerle desteklemektedirler: Bolsonaro'nun 2019-2020 yılları arasında yaptığı konuşmaların analizi yapıldığında %5,6 oranda popülist çağrılar içerirken, % 1,9 milliyetçi olarak kodlanmıştır. Onun milliyetçiliğini ise diğer popülist milliyetçi aktörlerden farklı olarak daha otoriter olarak görmektedirler (Ricci ve Venturelli, 2023: 1056-1061). Ricci ve Venturelli Bolsonaro'yu milliyetçi ve otoriter olması bağlamında üç ana eksen üzerine inşa etmektedir. Birincisi Bolsonaro da tıpkı Trump gibi diğer popülist aktörlerden farklı olarak siyasal sistem içerisinde var olma çabasında olan özgün bir siyasetçi otantik bir yabancı görünümündedir. Bolsonaro bu durumu yerleşik siyasal sistemin temsilcisi olan İşçi Partisi (PT) düşmanlığı, Brezilya'ya özgü bir kavram olan "*antipetismo*" ile görünür kılmaktadır. Antipetismo, Bolsonaro'nun seçilmesinde kilit rol oynamıştır (Amaral, 2020). İkincisi, LGBT düşmanlığı ve onun etrafında örülen muhafazakar, dindar örüntüdür. Üçüncüsü mevcut sistemi sorgularken ve iş başına geldiğinde hayata geçirdiği uygulamalarla demokrasiyi tehdit eden nitelikte bir otoriter nitelik taşımasıdır (Ricci ve Venturelli, 2023: 1070).

Yukarıda Bolsonaro'nun bir popülist aktör olarak genel görünümünü tasvir ederken ortaya attığımız argümanların doğruluğunu destekler nitelikte çalışmalar mevcuttur. Bolsonaro'nun seçmenleri üzerinde yapılan bazı kuramsal analizlerde şu tespitlerde bulunmaktadır:

Bolsonaro'nun seçmenleri üzerinde yapılan karşılaştırmalı bir analize göre, Bolsonaro'nun seçmenlerini etkileyen faktörleri dört eksen üzerine inşa edebiliriz. Birincisi, kendilerini beyaz olarak tanımlayan seçmenler Bolsonaro'ya oy verme eğilimindedir. İkincisi, otoriter karakterli, dindar ve özellikle de Evanjelik Hristiyanların büyük bir bölümü Bolsonaro'ya oy verme eğilimindedir. Üçüncüsü, demokrasiye olumlu bakmayan, demokrasi karşıtı ya da diğer seçeneklere makul yaklaşan seçmenler Bolsonaro'ya oy verme eğilimindedir. Son olarak işçi Partisi (PT) karşıtı duygulara sahip seçmenler Bolsonaro'ya oy verme eğilimindedir (Zanotti vd., 2023: 9-14).

Brezilya'da Bolsonaro'nun seçildiği 2018 yılında yapılan seçimler bize şunu göstermektedir: popülist aktörün varlığı ve etkin siyasal politikaları popülizmi tavandan tabana doğru genişleyen bir hareketlilik algısı doğrultusunda yeniden şekillendirmiştir (Amaral, 2020).

Bolsonaro 2018 seçimlerinde PT'nin yarattığı siyasal krizi etkin bir şekilde kullanmış, sınıfsal taleplerin yön verdiği bir politika güderek halkın endişelerini etkin bir şekilde temsil etmeye çalışmıştır, daha açık ifade etmek gerekirse popülizmi besleyen yeni bir orta sınıf talebi yaratmıştır (Rennó, 2020).

Bu tespitler ışığında Bolsonaro'nun popülist siyasal aktör olarak ortaya koyduğu argümanların ve popülist karakterin seçmen nezdinde ciddi bir karşılık bulduğu ve bu karşılığın neticesinde Bolsonaro'nun ciddi bir seçmen kitlesi edindiği açıkça görülmektedir.

Bolsonaro popülist argümanı olan "*biz-onlar*" çatışmasını siyasal söylemlerinde oldukça etkin ve vurgulu bir şekilde kullanmayı tercih etmiştir. Bolsonaro işçi partisi düşmanlığı, yolsuzlukla mücadele argümanı ve biz- onlar kutuplaşmasını bir bütün haline getirerek "*rakiplerini yok etme*" stratejisini etkin bir söylem haline getirmiştir.

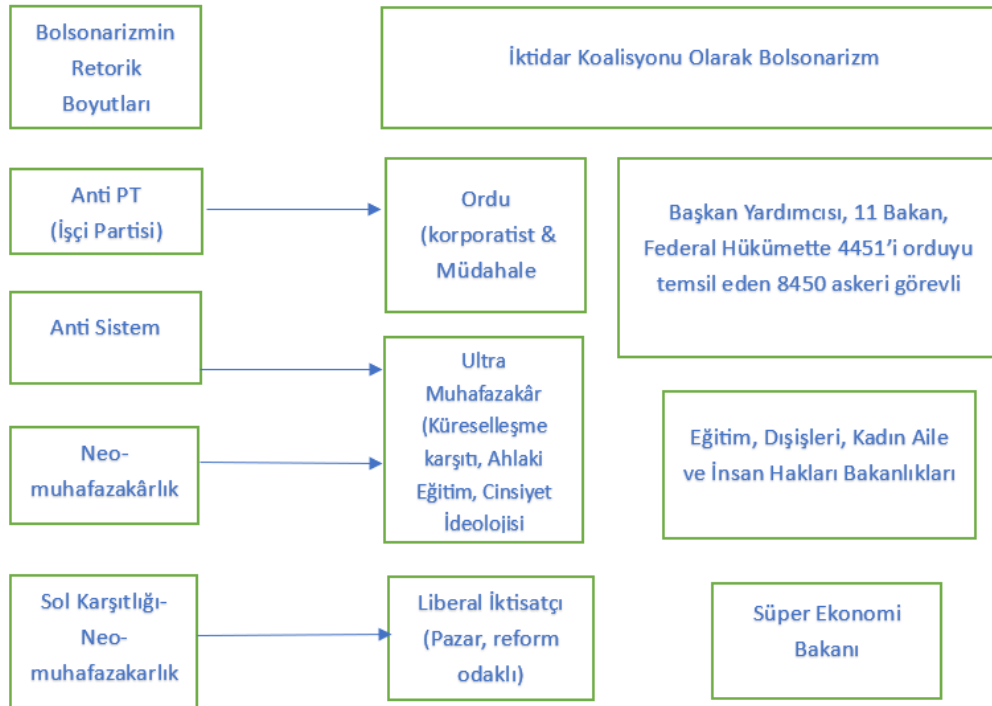
Dün kaybettiler, 2016' da kaybettiler ve önümüzdeki hafta yine kaybedecekler. Ve bu kez revizyon çok daha geniş kapsamlı olacak. Bu çeteye (işçi partisi, sosyal hareketler) şunu söyleyebilirim ki eğer burada kalmak istiyorsanız hepiniz aynı yasalara tabi olmak zorundasınız; değılseniz hapse girersiniz. Bu dışlanmışlardır, sosyalistler, vatanımızdan sürgün edilecekler. Kimse kaçamayacak çünkü bu vatan bizimdir; albayrak o sosyalist çeteye ait değildir burada artık yolsuzluğa yer yok. Sen petralhada (işçi partisi destekçilerini aşağılayıcı bir şekilde tanımlama) hepiniz Ponta'da Praia'ya (askeri diktatörlük döneminde tutuklama, işkence ve cinayetler için kullanılan bir yer) gönderileceksiniz. Bu ülkede lüks hayat yaşama döneminiz sona erdi çünkü tüm avantajlarınızı keseceğim. Artık STK'lara (sivil toplum kuruluşları) sahip olamayacaksınız. Bu bir revizyon gibi olacak Brezilya tarihinde hiç görülmemiş bir şey. (youtube.com, 2018).

Bolsonaro'nun konuşmasının vurgusu ve anahtar kelimeleri şöyle özetlenebilir: kaybeden taraf, kaybettiler, kaybedecekler, onlar çete, onlar da yasalara uymak zorunda, onlar ayrıcalıklı bir elit değil, onlar sosyalizmi temsil ediyor ve yolsuzluğa bulaşmış durumdalar, askeri yönetimin yöntemlerini onlar hak ediyorlar, ayrıcalıklı lüks yaşamlarına son verilecek ve büyük bir revizyona tabi tutulacaklar. Onlar halkın düşmanları biz ise onlarla mücadele eden halkın temsilcileriyiz.

Romano'ya göre Bolsonaro'nun popülizminin en belirgin ve en keskin yönü şudur: gerçek ya da hayali düşmanlara karşı savunmasız ve intikam duygusuyla hareket eden, kurulu düzenin dışına itilen ve kurulu düzeni değiştirmek zorunda hisseden bireysel veya kolektif kızgınlığın harekete geçirilmesi bağlamında yürütölen bir siyaset (unicamp.br, 2019).

Başlangıçtan günümüze bir bütün olarak değerlendirildiğinde, Bolsonaro'nun yükselişini 2010'dan itibaren giderek ivme kazanan popüleritesini açıklamamıza yardımcı olan üç kırılma ya da dayanak noktası mevcuttur. Birincisi Brezilya'da 2012-2015 yılları arasında giderek artan kutuplaşma, kimlik politikası muhafazakar- dindar çatışmasıdır (Cruz, 2018). İkincisi Bolsonaro'nun kadın düşmanı, homofobik otoriter tutum ve davranışlarını gururla sergilemesi hatta ön plana çıkarması ve bu yöntemle yükselen bir reyting alması. Üçüncüsü ise Bolsonaro'nun eşcinsellere, komünistlere ve feministlere karşı *"iyi vatandaşlar"* olarak tanımladığı sıradan halkı konumlandırması ve yarattığı iki kutuplu popülist dünyada halkın yanında olup, halkın sesi olmasıdır. Aynı zamanda halkın sesi olmayı tercih eden Bolsonaro halk ile doğrudan iletişim kurmayı tercih ederek aracısız bir demokrasi anlayışını benimsemiştir (Oliveira, 2018)

Bolsonaro'nun popülist argümanlarından biri de ayrıcalıklı azınlığa karşı dışlanmış ve iyi ancak kendini ifade edemeyen çoğunluğun haklarını savunmaktır. Kendini halkın sesi ilan ederek bu popülist argümanı bir slogan haline getirmiştir. 2014 tarihli bir röportajında Bolsonaro İnsan Hakları Komisyonu'nun faaliyetleri ve üyeleriyle ilgili bir röportajda şunları söylemiştir: *"Benim teklifim azınlığın değil, çoğunluğun haklarının savunulmasıdır. (...) Azınlığın susması, çoğunluğa boyun eğmesi gerekiyor."* (noticias.uol.com.br, 2014).

Şekil 3.6 Popülist bir retorik ve birlikte iktidar koalisyonu olarak Bolsonarizm

Kaynak: Peci, 2021: 31

Peci'ye göre; Bolsonaro'nun popülist söylemi ve bir iktidar koalisyonu olarak Bolsonarizm'i birbiri ile örtüşmemektedir. Popülist söylem ile popülist söylemin elit ve elitleri temsil eden bürokratik yapı ile mücadelesinin arasındaki organik bağ yukarıda Peci tarafından hazırlanan tabloda görülebilir.

3.2.3. Jair Bolsonaro'nun Bürokrasi ile İlişkilerinin Sağ Popülizm Bağlamında İncelemesi

Bolsonaro'nun yönetime ilişkin stratejisini, neo-muhafazakarlık, askeri milliyetçilik, korporatizm ve piyasa odaklı ekonomik yaklaşım ekseninde temel bileşenlerine ayırmak mümkündür. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Bolsonaro'nun yönetim stratejisi, *"bölücü bürokrasileri besleyen çekişmeli bir yönetimin ideolojisi"* olarak tanımlanabilir. Bolsonaro'nun yönetim anlayışının merkezinde *"politika karşıtlığı"* unsuru yer almakta olduğundan, bu durum Weberci zihniyet tarafından inşa edilen klasik bürokrasi ile çatışma yaratmaktadır (Peci, 2021: 27).

Popülist politikacılar iktidara geldiklerinde genellikle dönüştürücü bir gündemle (Bauer vd., 2021) ve sansasyonel bir şekilde hareket etmeleriyle dikkat çeker. Bolsonaro da bu klasik popülist davranışın en net gözlemlendiği aktörlerden biridir.

Bolsonaro uzmanlıktan vazgeçerek, sadık kişileri ön plana çıkartan ve kamunun iş gücü kaynağını isteğe bağlı olarak yeniden şekillendiren bir anlayış içerisindedir (Peci, 2021: 27; Bauer ve Becker, 2020). Bu bağlamda düşünüldüğünde, Bolsonaro'nun yönetim stratejisi güçlü başkanlık rejiminden faydalanan, *"bölücü bürokrasileri besleyen ve bölücü bir yönetim ideolojisi"* olarak tanımlanabilir (Peci, 2021: 27).

Bürokrasi, birçok popülist için yozlaşmış elitlerin sembolüdür (Rockman, 2019). Popülistler siyasal söylemlerinin merkezine bürokrasi eleştirisini yerleştirirler. Popülistlerin bürokrasi eleştirisi bağlamında hedefledikleri yönetsel strateji şöyle özetlenebilir: basit politika tercihi, kamu kaynaklarında merkezileşme ve uzmanlık bilgisini bir kenara bırakarak, liyakata dayalı bir yapıyı sadakate tercih ederler. (Bellodi vd., 2021; Morelli vd., 2021; Bauer ve Becker, 2020) Bu bağlamda hedeflenen idari yapı *"daha düşük uzmanlık ve daha yüksek siyasallaşma"* olarak ifade edilebilir (Peters ve Pierre, 2019; Rockman, 2019).

Popülist aktörlerin bürokratlar ile ilişkisi oldukça çetrefilli, değişken ve konjonktüre bağımlıdır. Genel olarak ifade etmek gerekirse; popülist aktör sahnenin merkezinde yer almayı tercih ettiğinden ve siyasal özerkliği arzuladığından bürokratlar ile ilişkileri onları gerilime sürüklemektedir. Benzer şekilde teknik üstünlükleri ve uzmanlık bilgileriyle sistemde ve kurumlar içerisinde kendilerine özerk bir güç alanı yaratan bürokratlar verimliliği ve etkinliği

düşürdüğü gerekçesiyle siyasetçilerle iş birliği yapmaktan kaçınırlar. Bu noktada siyasal aktörün uzmanlık bilgisine ve teknik bilgiye gösterdiği saygı ve verdiği değer siyasetçiyle bürokrat arasındaki ilişkinin şekillenmesinde önemli role sahip olur. Özetle siyasetçiler bürokratlara özerk bir alan ayırıp onlara yeterli özgürlüğü ve gücü sağladıkları ölçüde aralarındaki ilişki makul ve kabul edilebilir düzeyde olacaktır. Aksi halde siyasetçinin bürokrattan beklentisiyle, bürokratin siyasetçiden beklentisi birbiriyle asla örtüşmeyecek beklentiler olarak farklı noktalarda ve farklı düzlemlerde yer alan güçler olarak karşımıza çıkar.

Bolsonaro, asker kökenli bir siyasetçi olup hiçbir zaman herhangi bir teknik uzmanlığı, deneyimi, bilgisi ya da becerisiyle gündeme gelmemiştir. Bolsonaro'nun siyasi varlığı büyük ölçüde askeri kimliğinin ve askeri özgeçmişinin ürünüdür. Hunter ve Vega'ya göre; Bolsonaro daha önce başkan olan diğer isimlere nazaran kurumsal desteği ve tabanla iletişimi daha azdır. Bolsonaro bu dezavantajını subaylara geniş bir siyasi güç, ayrıcalık ve kaynak sağlayarak bertaraf etmeye çalışmıştır (Hunter ve Vega, 2022: 337). İdari yapının askeri personel tercih edilerek dönüştürülmeye çalışılması aynı zamanda federal hükümetin merkezinde yer alan gerilimleri arttırmıştır (Peci, 2021).

Bir popülist aktör olarak Bolsonaro, konjonktürün uygun olması, popülizmin argümanlarını etkili ve doğru kullanması, halkın yeni bir arayış içerisinde olması ve benzeri gibi pek çok nedenlerle iktidara gelen ancak iktidara geldiğinde ne yapacağı konusunda oldukça belirsizlikler içeren bir konumdadır. İktidara gelirken karşısında durduğu, reddettiği ve kıyasıya eleştirdiği pek çok kurum ve mekanizma ile iletişim kurmak, iş birliği yapmak ve doğrudan muhatap olmak zorunda kalan bir iktidarla karşı karşıyayız.

Bir popülist aktör iktidara gelirken ne söylerse söylesin iktidara geldiğinde, kongrede faaliyette bulunmak için partilere, hükümetin işlemlerini sağlayacak kararları alması için mahkemelere ve uzmanlık, teknik deneyim ve benzeri üstünlükleri kullanarak etkin politikalar oluşturabilmek için bürokrasiye ihtiyaç duyar. Bolsonaro, kalabalıkları coşturan ve harekete geçiren gösterişli bir popülist adaydan ciddi sorunlarla yüzleşen ve çözüm üretmek zorunda kalan başkana dönüşmek zorunda kaldığında karşımıza popülist ikilem çıkmaktadır, bir tarafta özerk, kitlelerle doğrudan aracısız iletişim kuran popülist aktör öte yandan yerleşik kurumlara güvenmek ve işbirliği yapmak zorunda kalmıştır (Hunter ve Vega, 2022: 338-341). İşte tam da bu noktada Bolsonaro yukarıda bahsettiğimiz bir siyasal aktör olarak dezavantajlı konumunun da yarattığı mecburiyetten dolayı bir bürokratik dönüşüm gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Bu dönüşümü yaparken Bolsonaro elbette ki en iyi bildiği yöntemi kullanmayı tercih edecek ve sivil bürokrasiyi askerileştirme çabası içine girecektir.

Bolsonaro bu tercihi hayata geçirirken, bu konuda ilginç bir kamuoyu desteği oluşmuştur. Sadece kendisine oy verenleri bir kenara bırakıp genel kamuoyu desteğine ve genel kamuoyu görüşüne baktığımızda popülist aktör tutarsız, dengesiz, kontrol edilemez, öngörülemez bir role bürünürken aynı zamanda devletin ana unsurlarından olan askeri aktörün temsilcileri olan askeri bürokratlar kamuoyunun bütünü tarafından bir denge unsuru olarak görünerek, "*odadaki yetişkinler*" olarak algılanmışlardır (Hunter ve Vega, 2022: 343).

Bolsonaro, bürokratik yapıyı belirgin bir biçimde askerileştirme çabası içine girmiştir. Bir önceki Başkan Dilma Rousseff'in ikinci döneminin başı olan Ocak 2015'te, Dış İlişkiler Bakanlığı'nda 500, Cumhurbaşkanlığı'nda 2600, Bilim ve İletişim Bakanlığı'nda 500, Altyapı Bakanlığı'nda 2200 ve kabinenin geri kalanında 1500 asker kökenli bürokrat çalışmaktaydı. Bu sayılar Bolsonaro'nun göreve geldiği ilk iki yılın sonunda katlanarak artmıştır. Bolsonaro'nun yönetiminde Cumhurbaşkanlığı'nda 15.100 ve Madencilik Bakanlığı'nda 11.000, Çevre Bakanlığı'nda 8300, Bilim ve İletişim Bakanlığı'nda 10.000, Halk Sağlığı Bakanlığı'nda 7300 ve kabinenin geri kalanında dağınık bir şekilde 16.000 asker kökenli bürokrat çalışır hale geldi. Bolsonaro döneminde askeri personelin yürütme organındaki varlığı yaklaşık 10 kat artmıştır. Bolsonaro bu konuda o kadar ileri gitmiştir ki; Covid-19 salgınıyla mücadele ederken tıp diploması olmayan bir general'i Sağlık Bakanı yapmıştır. Bolsonaro'nun görev yaptığı dönemde 26 devlet bakanından 11 tanesi askerdir (Júnior vd., 2023: 67-68).

Popülist aktör ile bürokrat arasındaki ilişkileri farklı bir bağlamdan değerlendirmek gerekirse teoride ve pratikte yaşananların birbiriyle örtüşmediği görülür. Teoride dış politika gibi son derece teknik ve uzmanlık bilgisi gerektiren bir konuda politikacının bürokratin tavsiyelerine harfiyen uyması öngörülürken, pratikte durum hiç de böyle değildir.

Bolsonaro da Trump gibi uluslararası arenada da sıradışı ve özgün bir lider olmayı tercih etmiştir. Popülist aktörün makro ölçekte de mikro ölçekteki benzer bir rolü üstlenmesi beraberinde siyasetçi bürokrat ikileminde bir çatışma yaratmıştır. Kuramcılar şunu tespit etmiştir: popülist liderler dış politika söz konusu olduğunda, geleneksel dış politika bürokrasisini ve devletin kurumsallığını bir kenara bıraktığı ölçüde baskın bir otorite ve küresel bir imaj haline gelebilmektedir. Popülist aktör bu bağlamda kendini ön plana çıkardığı ölçüde ülkesinin dış politika rollerinde istikrarsızlık yaratmaktadır (Wehner, 2023: 277).

Bolsonaro'nun tıpkı Trump'ın yaşadığı gibi iktidara geldikten sonra aldığı kararları ve hayata geçirmek istediği uygulamaları yasalastırırken zorlandığını ve kararlarının çoğunun onaylanmayarak geri çevrildiğini görüyoruz.

Tablo 3.8 Başkanlık Yürütme Emirleri

Başkan	Aylık Kararnameler	Onaylanan Kararnameler (%)
Bolsonaro	6,5	46,4
Temer	4,5	55,1
Rousselff 2	3,8	76,3
Rousselff 1	3	74,5
Lula 2	3,8	83,3
Lula 1	5	90,4
Cardoso 2	2,1	82,4

Kaynak: <https://www.planalto.gov.br> akt. Hunter ve Vega, 2022: 346

Bolsonaro göreve geldikten sonra kendisinden önceki başkanlardan neredeyse iki kat fazla başkanlık kararnamesi yayınlayarak, kararnameleri kullanarak yönetme eğilimi içine girmiştir. Ancak bu kararnamelerin onaylanma oranı da kendisinden önceki başkanlardan oldukça düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Ayrıca bu kararnamelerin pek çoğu yargı engeline takılarak yürürlükten kaldırılmıştır. Bolsonaro'nun bu tutumu yasama, yürütme ve yargı olarak şekillenen yönetsel omurganın kendi arasında bir çatışmaya ve uyumsuzluğa sürüklenmesine yol açmıştır (Vieira, 2018).

Özetle söylemek gerekirse; popülist siyasal aktörler, bürokrasiyi siyasallaştırmakta ve bürokratik yapıyı dönüştürerek ya da yeniden kurgulayarak amaçlarına ulaşmak için hızlı ve kurnazca bir yol izlemektedirler. Bunu hem Donald Trump'ın hem de Jair Bolsonaro'nun politikalarında açıkça görmek mümkündür (Bauer, 2023: 6).

3.2.3.1. Yapı ve Kaynakların Merkezileşmesi

Bolsonaro'nun yönetimindeki Brezilya'da o güne kadar nispeten başarı ile uygulandığı düşünülen pek çok kamu politikası kurumsal bozulma tehdidi ile karşılaştı. Bolsonaro o güne kadar yürütülen insan hakları, çevre ve eğitim gibi kamu politikalarını çok az muhalefetle karşılaşılarak durdurmayı tercih etti (Avritzer ve Rennó, 2021: 247). Bolsonaro'nun bu tutumu idari yapının ve idari yapı nezdindeki güç ve kaynakların merkezileşerek, idari yapının diğer unsurları üzerinde olumsuz etkiler yaratmasına yol açtı.

Başkan olarak göreve gelen Bolsonaro "*revizyon*" politikası gütmekte, idari yapıda bir dönüşüm yaratmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda Bolsonaro, kamu politikasına katılımı

sağlayan ve kamu politikasının oluşturulmasında etkin rol alan ulusal konseyleri kaldırmayı hedeflemiştir. Bu konseyler uzmanlar, sivil toplum kuruluşları ve kamu görevlilerinin katılımıyla faaliyet gösteren danışma ve karar alma organları olarak faaliyet göstermekte iken, Bolsonaro uzmanlık bilgisini ve elitlerin söz sahibi olduğu mekanizmaları tasfiye etme maksadıyla idari yapının bu önemli unsurunu tasfiye etmeye karar vermiştir. Bolsonaro göreve geldiği ilk üç ay içinde, 11 Nisan 2019'da 9759 sayılı kararnameyle konseylerin birçoğunun ortadan kaldırılmasına karar verdi. Bu Bolsonaro'nun ilk otoriter eylemi olarak hayata geçirildiği gibi Bolsonaro idari yapıda yaratacağı tahribatın ipuçlarını vermeye başladı (Moura de Oliveira ve Verissimo Veronese, 2023; Milhorange, 2022: 762). Bolsonaro'nun hedeflediği idari dönüşümün kilit noktası, askerlerin yeni politika aktörleri olarak seçilmesi ve deneyimin, teknik uzmanlığın, liyakatin yerine sadakatın tercih edilmesidir (Koga vd., 2023: 386).

Bolsonaro pandeminin başlamasıyla birlikte, "*Covid-19 Kriz Komitesi*" kurarak krizle mücadele etme yolunu seçmiştir. Ancak oluşturduğu bu komitede eyaletlerin ya da belediyelerin temsilcileri yer almazken uygulamada kısa zamanda şu olumsuz durum gözlenmiştir: Eyaletler sağlık ekipmanı ve malzeme edinme konusunda sorun yaşadığı gibi aynı zamanda sağlık ekipmanlarına ulaşma konusunda birbiriyle rekabet eder konuma gelmiştir. Aynı zamanda Birleşik Sağlık Sistemi (SUS) kaynaklarının eyaletlere sağlıklı bir şekilde aktarılmadığı gözlemlenmiştir (Abrucio vd., 2020; Fernandez ve Pinto, 2020). Bu durum şüphesiz ki Bolsonaro'nun yapı ve kaynakları merkezileştirip, idari yapının diğer aktörlerini devre dışı bırakarak, kendisine itaati belirgin derecede ön plana çıkartması için oldukça uygun bir araçtır.

Bolsonaro'nun kaynakları merkezileştirerek ve merkezileştirdiği kaynakların yeniden dağıtımında siyasi söylemleri ve argümanları doğrultusunda karar verdiğine ilişkin en belirgin örnek covid-19 salgını sırasında yürüttüğü politikadır. Bolsonaro, salgınla mücadele ederken katı ve tutarsız politikalar uygulamış, uzmanlığa dayalı kararları görmezden gelmiş, kaynakları yetersiz kullanmış ve rasyonel kararlar almakta zorlanmış, uzman personelin yerine sadakatleri ile ön plana çıkan askerlerden kurulu bir organizasyon oluşturmaya çalışmıştır.

Brezilya'da su politikası genel olarak merkeziyetçi politikalarla yürütülmeyip, adem-i merkeziyetçiliğin daha ön plana çıktığı bir yapı ile yürütülmektedir. Su politikaları, merkezi yönetim, yerel devlet ve devlet dışı aktörlerin de katıldığı çok aktörlü bir politika geliştirme sürecidir. Ancak 2021 yılında Kongre'ye diğer aktörlerin bilgisi olmadan, görüşü alınmadan bir yasa tasarısı gönderilmiş ve diğer aktörler görmezden gelinmiştir. Bu örnekte Bolsonaro'nun kamu politikasını oluşturma ve hayata geçirme konusunda merkeziyetçi eğilimini açıkça görmek mümkündür (Milhorange, 2022: 760).

3.2.3.2. Personelin Siyasallaşması

Bolsonaro, bir popülist aktör olarak bürokrasiyi, yozlaşmış elitlerin bir temsilcisi olarak göstermiştir. Bu popülist söylemin beraberinde getirdiği bürokrasi karşıtlığının asıl hedefi ise idari yapıyı dönüştürmek ve itaatkâr bir bürokratik yapı yaratmaktır. Bolsonaro'nun tropikal Trump olarak adlandırılmasına neden olan Trump benzeri politikalar gütmesi iken idari yapının dönüşümü ve bürokrasinin dönüşümü konusunda Trump'tan daha aceleci davrandığı görülmektedir. Başkan Donald Trump kilit bürokratik pozisyonlara atama yapma konusunda yavaş davranırken ya da kilit bürokratik pozisyonları boş bırakmayı tercih ederken, (Lewis ve Richardson, 2021) Bolsonaro bu konuda oldukça aceleci davranmıştır. Hatta Bolsonaro ilk hamle olarak kilit pozisyonlara sadakati ile ön plana çıkan, personelin siyasallaşmasına neden olan siyasal atamalar yapmıştır (Peters ve Pierre, 2019; Rockman, 2019). İdari yapının bel kemiğini oluşturan ve politikaların işlevsel olarak hayata geçirilmesinde kilit rol oynayan pek çok bürokratik kadro, profesyonelleşme görüntüsü verilerek, siyasi ve ideolojik koalisyonlara bağlı olarak ve elbette ki popülist söylemin bürokrasi ve elit karşıtı sloganları eşliğinde dönüştürülmeye çalışılmıştır (Peci, 2021).

Bolsonaro göreve geldiği ilk günlerde iki kilit bakanlık ataması yapmıştır. Bu bakanlıklar eğitim ve dış işleridir. Her iki bakanın da göreve geldikten sonra dile getirdikleri söylem ve politikalar bize Bolsonaro'nun atama tercihlerinin idari yapıyı ne derece siyasallaştırdığını göstermektedir. Her iki bakan da toplumsal cinsiyet ideolojisi, marksizm ile mücadele gibi politikaları ve söylemleri benimseyerek başkan Bolsonaro'nun siyasal sözcüsü gibi davranmışlardır (Peci, 2021).

Lotta ve arkadaşları, Bolsonaro örneğinde siyasi kontrolün otoriter yönüne vurgu yaparak, idari yapının siyasallaştırılarak kurumların ve politikaların tasfiye edilmesinin amaçlandığını öne sürmektedir (Lotta vd., 2023) Bolsonaro, göreve geldiği ilk aylarda yönetsel anlamda, idari yapıyı oluşturan aktörler arasında bir kaos ortamı yaratsa da, zaman içerisinde bürokratik yapıyı siyasallaştırmayı ve dönüştürmeyi tercih ederek bürokratik direnci kırmaya çalışmıştır (Bersch ve Lotta, 2023).

Bolsonaro döneminde kamu kurumlarında çalışan memurların, kurum dışından gelen memurlarla yer değiştirmesi (çoğu zaman deneyimli olmayan memurların tercih edilmesi) başkanın kişisel ve kurumsal tercihlerinin hayata geçirilmesi için kilit önem taşımaktadır (Story vd., 2023).

IBGE, Brezilya Ulusal İstatistik ofisidir. Bu ofisin görevi ülke genelinde sosyal ve ekonomik durumu analiz eden istatistiksel verileri oluşturmak ve analiz etmektir. Kurum klasik bürokratik yapılanmanın temel örneklerinden biridir. Çalışanlarının çoğu kadrolu ve alanında

uzman teknik bilgiye ve donanıma sahip kişilerdir. Başkan Bolsonaro'nun bu kurum üzerinde yarattığı etki kurumların siyasallaşmasına ve personelin siyasallaşmasına örnek teşkil etmektedir

Başkan Bolsonaro, 2019 yılında kurumun başına, dışarıdan ve bu konuda hiçbir teknik donanıma sahip olmayan, kurum çalışanları arasında saygınlığı ve güvenilirliği olmayan yeni bir direktör atadı. Kurum çalışanlarının tamamı, kurumun ihtiyaç duyduğu uzmanlık bilgisi ve teknik donanıma sahip kişilerden oluşmasına rağmen, yeni atanan direktörün teknik bilgisinin olmaması kurum çalışanları ile yüz yüze yapılan mülakatlarda, kurumu zayıflatan bir durum olarak ifade edildi (Lotta vd., 2023).

Kurum çalışanları ile yapılan mülakatlardan anlaşılmaktadır ki; başkan Bolsonaro kurumun kendi politikalarını ve eylemlerini destekler nitelikte veriler açıklaması, yönetimini olumsuz etkileyecek verilerde ise değişiklik yapmasını beklemektedir. Kurum çalışanlarından biri bu durumu şöyle ifade etmektedir: *"IBGE'nin temel dayanaklarından biri siyasi etki olmaksızın şeffaflıktır (...) Ancak başkan Bolsonaro'nun istediği bu değil"* (Lotta vd., 2023). Hükümet kurumun sosyal ve ekonomik koşulların kötüye gittiğini ifade eden verileri açıklamasını istememektedir. Bu gerçekleşmediğinde ise kurumu hedef alarak kurum çalışanları üzerinde baskı oluşturmakta, kurumun yapısını değiştirmekte ve kuruma, kurum dışından deneyimsiz kişileri atanmaktadır. Bu bağlamda başkan Bolsonaro tamamen teknik bilgiye ve uzmanlığa dayalı istatistik ofisinin şeffaflığını ortadan kaldırmak ve kurumun paylaştığı verileri gayri meşru hale getirmek için çabaladığı görülmektedir.

Öncelikle kurumun kaynakları kesilmiş, bütçesi kesilmiş ve emekli olan personelin yerine alınacak yeni uzman personelin işe başlamasına onay verilmemiştir. Bu hamlenin neticesinde kurumun gerçekleştirmesi gereken nüfus sayımı iki yıl süreyle ertelenmiş, sürekli ertelenme riski ortaya çıkmıştır (assibge.org.br, 2021). Nüfus sayımı konusunda hiçbir teknik bilgi ve donanıma sahip olmayan Başkan Bolsonaro, soru formunda değişiklikler yapılmasını önererek, nüfus sayımına ilişkin teknik bir sürece doğrudan etki etmeye çalışmıştır. Bolsonaro'yu destekleyen ekonomi bakanı bu konuda şu ifadeyi vermiştir: *"çok fazla şey sorarsak, sonunda bilmek istemediğimiz şeyleri keşfedersiniz"* (1.folha.uol.com.br, 2019). Bu ifadeden açıkça anlaşılabileceği üzere kurumdan sadece bilinmesi istenen konularda bilgi edinmeye çalışması beklenmektedir. İstatistik kurumunun başkanı bu beklentiye karşılık kamuoyu açıklaması yaparak Başkan Bolsonaro'yu şu şekilde eleştirmiştir: *"uluslararası bir tanımı büyük bir şekilde eleştirdiği için bu davranışın tehlikeli olduğu (...) öncüllerden biri, istatistiklerin bağımsızlığı ve siyasi müdahaleden kaçınmak için özerkliğidir (...) bu da uluslararası standartlara uymak anlamına gelir"* (Lang, 2019).

Başkan Bolsonaro kurumun yaptığı işsizlik anketlerine ilişkin şu eleştiride bulunmaktadır: *"gerçeği ölçmeyen bir şey olduğunu" ve "bunların nüfusu aldatmak için yapılmış endekslere benzediğini"* söylemekte ve şöyle devam etmektedir: *"Brezilya'da istihdam sorununda küçük bir iyileşme olduğunda iş aramayan bu insanlar iş arıyor, arayıp bulamayınca da işsizlik oranı artıyor"* (Lang, 2019).

Başkan Bolsonaro'nun istatistik kurumunu doğrudan hedef alan ve eleştiren tweetlerinin olduğu görülmektedir. Bolsonaro'nun tweetleri aşağıdaki gibidir:

Şubat ayında son beş yılın en iyi istihdam dengesine sahip olduk. Öte yandan IBGE tarafından yayınlanan üç aylık anket, negatif dengenin yaygın olduğu bir dönem olan Aralık 2018'de başlıyor; Folha, Estadão ve Globo'daki manşetlerden kasıtlı olarak çıkarılan önemli bir gerçek;

Ocak ayından bu yana büyümeye devam ediyoruz. Karşılaştırma yapmak gerekirse, geçen yılın Şubat ayındaki yeni istihdam sayısı neredeyse üç kat daha fazlaydı. Sadece kaos ve düzensizlik yaratmak isteyenlere karşı dikkatli olun. Brezilya kişisel çıkarların üstündedir. Herkese iyi hafta sonları! Devam edelim!

Hâlâ tatmin olmuş değiliz. Brezilyalılar için daha fazla iş istiyoruz! Önceki hükümetlerin yolsuzlukları ülkemizi çamura batırdı ve birçok insan hala bu kötülüğün sonuçlarını hissediyor, ancak biz Brezilya'mızın gidişatını sonsuza dek değiştirmeye kararlıyız! (Bolsonaro, twitter.com/jairbolsonaro, 2019).

30 Mart 2019 tarihli tweetinde Başkan Bolsonaro, istatistik kurumunu açık şekilde istatistikleri manipüle etmek ve basın kuruluşlarına kasıtlı olarak malzeme hazırlamakla suçluyor. Elbette Bolsonaro'nun kurumu hedef alan söylemlerinin ardından popülist argümanı dile getiren söylemlerine de dikkat etmek gerek.

Kurum bu beklentiye karşı çıktığında ise kurum çalışanlarının maruz kaldığı baskıyı, kurum çalışanları ile yapılan mülakatlarda açıkça görebiliriz. Çalışanlardan biri şunu söylerken: *"kurum başkan tarafından sürekli saldırıya uğruyor. Kaynakları kesiliyor, araştırmalarımıza müdahale ediyor, çalışmalarımızı eleştiriyor. Ve biz hep saldırıya cevap vermek zorunda kalıyoruz."* Mülakat yapılan çalışanlardan bir diğeri şunları söylemektedir: *"IBGE'nin güvenilirliğini ve itibarını yok etmeye yönelik bir hükümet kampanyasına tanık oluyoruz. Başkan ürettiğimiz bilgileri sorguluyor, memurlara sanki parazitmişiz gibi davranıyorlar"* (Lotta vd., 2023). Bu ifadelerden kurum çalışanlarının ne kadar yüksek bir baskı altında çalıştıkları ve çalıştıkları kurumun, kendilerinin saygınlığının ne kadar azaldığını açıkça görmek mümkündür.

3.2.3.3. Normların Siyasallaşması

Bolsonaro'nun pandemi sırasında yürüttüğü akıl dışı ve popülist siyasal söylemin sonucu olarak devletin ana iskeletini oluşturan idari yapının zarar gördüğünü ve idari normların siyasallaştığını söyleyebiliriz *"Brezilya'da koronavirus krizinin siyasallaşması Bolsonaro ile sosyal mesafe politikalarını benimseyen valiler/belediye başkanları arasındaki çatışmayla başladı"* (Avritzer ve Rennó, 2021: 248). Bu çatışma o kadar ilerledi ki Bolsonaro kendi atadığı Sağlık Bakanı'nı popülist siyasal söylemine uygun davranmayıp rasyonel aklı temsil eden ve uluslararası kabul gören pandemi tedbirlerini savunduğu için görevden aldı.

Yürütmenin başı pozisyonundaki Bolsonaro, yasama ile ilişkilerinde de çalkantılı ve sorunlu bir örnek olarak karşımıza çıkar. Bolsonaro yönetiminin ilk yılında kendisinden önceki başkanlardan daha fazla yasayı veto ettiği gibi, kendisinden önceki başkanların vetolarının iptalinden daha fazla veto iptaliyle karşılaştı. Kendisinden önceki başkan Temer'in kırk altı yasayı veto ettiği, bunlardan üçü iptal edilmesine rağmen Bolsonaro altmış iki yasayı veto etmiş, bunlardan on yedisi iptal edilmiştir (Avritzer ve Rennó, 2021: 248).

Bolsonaro şüphesiz ki bu tavrı popülist söylemini güçlendirecek bir argüman haline getirmiştir. Bolsonaro sıra dışı bir yasa veto etme sayısına ulaşarak aslında var olan düzene karşı geldiğini, müesses nizam ile bir mücadele içerisine girdiğini, veto ettiği yasaların iptal edilmesini de müesses nizamın kendisine karşı koyduğu izlenimini yaratacak şekilde seçmen nezdinde bilinçaltına etki edecek bir argümana dönüştürme çabası gütmüştür.

Bolsonaro, covid-19 süresince uzmanlık bilgisini hiçe sayan, uluslararası kurumları görmezden gelen, rasyonel aklı devre dışı bırakarak popülist bir siyasal söylem ekseninde bir kriz algısı yaratarak pandemiye siyasallaştırmaya çalışırken, bu siyasal söylemin neticesinde biz ve onlar ikilemini yeniden canlandırırken bir yandan da Brezilya'daki idari yapının unsurlarını kendine karşı gelmemek ve kendine tabi olmak konusunda baskı altına almaktaydı.

Bolsonaro'nun pandemi tartışmalarının merkezinde *"çatışma"* vardır. Ona göre ekonomi önceliklidir ve söz konusu pandemi tedbirleri alınırsa *"ekonominin öleceğini"* savunmaktadır. Bolsonaro bu bağlamda kendi görüşlerine karşı çıkan idari yapının tüm unsurlarını çatışmada rakip olarak ilan etti. İlan ettiği rakipleri arasında kongre üyeleri ve yüksek mahkeme üyeleri olduğu düşünüldüğünde Bolsonaro'nun popülist aktör olarak sergilediği biz- onlar çatışmasını pandemi gündemi çerçevesinde nasıl güncelleyerek dönüştürdüğünü görebiliriz (Moura de Oliveira ve Verissimo Veronese, 2023).

Bolsonaro idari yapı içerisinde kendisine tabi olmayan tüm kurumları ve aktörleri tehdit ederek yapıyı hem siyasilendirmekte hem de aynı zamanda merkezileştirmektedir.

Bolsonaro'nun göreve geldiği Ocak 2019 tarihinden itibaren hükümetin, yürütme gücünün yasama ve yargıyla sürekli bir çatışma halinde olduğunu ve Bolsonaro'nun bu çatışmayı teşvik ettiğini söyleyebiliriz (Von Bülow ve Abers, 2022). Devletin idari yapısını oluşturan bu üç ana unsurun uyum içerisinde olması ideal olan olmasına rağmen, Bolsonaro bir popülist aktör olarak, popülist argümanları gereği daima bir kriz ortamı ve çatışma ortamından beslenen söylem ile halkı ve seçmeni sürekli tetiklediğinden, bu durum Bolsonaro için bilinçli, tercih edilmiş ve kurgulanmış bir seçenektir diyebiliriz.

Normların siyasallaşmasına ve kamu kurumlarında çalışan memurların hükümetin siyasal beklentilerine cevap vermediklerinde neyle karşılaştıklarına ilişkin yapılan alan araştırmalarında çeşitli yöntemlerin uygulandığı görülmüştür.

Tablo 3.9 Uygulama ve ölçeklere göre strateji tipolojisi

Baskı ve tepki pratikleri	Baskı ve Tepki İçeriği	
	Bireysel (Doğrudan)	Kolektif (Dolaylı)
Resmi	Bireysel ve Resmi	Kolektif ve Resmi
Gayri resmi	Bireysel ve gayri resmi	Kolektif ve gayri resmî

Kaynak: Lotta vd., 2023

Bireysel ve resmi baskı stratejisini incelediğimizde karşımıza idari disiplin prosedürü çıkmaktadır. Bu konuda yapılan saha çalışmalarında kamu personelinin şu ifadeyi verdiğini görüyoruz:

" En büyük korku idari süreç. Bu resmi olarak var olan bir araç. Bakanlık bünyesinde etik komisyonu var. Biliyoruz ki, eğer bir çıkarınız varsa, devlet memurunu belirsizliğe sokacak durumlar icat edebilirsiniz. Yani, bakanlığın siyasi çizgisinin hoşuna gitmeyen şeyler yapıyorsanız, bir şeyle suçlanma riskiniz var ... İK'ya gönderilen meslektaşlarımız var ve oradan sonra hayat cehenneme dönüyor" (Lotta vd., 2023)

Açıkça görülmektedir ki; kamu personelinin hükümetin siyasi çizgisinde davranması ve bu çizginin dışına çıkmaması beklenmektedir.

Vaka çalışmaları göstermektedir ki üst düzey kamu çalışanları görevlerini bırakmaya, başka birimlere, şehirlere taşınmaya zorlanmakta ya da ansızın görevden alınmaktadır. Bu konuda mülakat yapılan bir kamu çalışanı şunları söylemiştir:

"Arkadaşım konseyin Genel Sekreteriydi. Haber verilmeden bir gecede görevden alındı konseyin genel sekreterini görevden almak savaş ilan etmek demektir; bakan tarafından atanan bir makam olmasına rağmen, konseyin geleneksel olarak ismen onayladığı bir makamdır" (Lotta, ve diğerleri, 2023)

Bu örnekten de açıkça anlaşılmaktadır ki; kamu yönetiminde yazılı olmayan fakat uygulanan yerleşmiş teamüller vardır ve Bolsonaro hükümeti bu teamülleri görmezden gelerek idari yapının kendi siyasi inisiyatifleri doğrultusunda dönüşmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Çalışanların görev yerleri değiştirilmekte ve yetenekleri ve uzmanlıkları ile uygun görevleri verilmemektedir. Benzer şekilde keyfi nedenlerle kötü muameleye tabi olup, terfileri engellenmektedir

"Gittiğimiz yerde de kullanılmıyoruz, çünkü orada eğitimimiz gerekmiyor, eğitimimizle uyuşmayan faaliyetler var ... bir ekip toplantısı vardı ve orada aleni bir linç vardı. Tüm ekip oradaydı, başkan, müdürlerden biri ve en yakın amir her bir memuru değerlendirmeye başladı. Kötü değerlendirilen tek personel ben ve meslektaşımı... dünyanın en kötü memurları olarak görüldük birgün tüm ekip tarafından dışlandık. Başkan ve meslektaşlarımız tarafından sözlü saldırıya uğradık. Sonra müdür değişikliği oldu... sonra meslektaşına taciz başladı: bizi görevlerimizden aldılar" (Lotta vd., 2023).

Çalışmaya konu bir kamu personelinin söylediği gibi bireysel ve gayri resmi baskıya ilişkin örnekler şu şekildedir: *"koridor konuşmalarında... üstü kapalı tehditlerde bulunmaları oldukça yaygındır"*, bu davranışlar Bolsonaro hükümetine özgü değildir. Ancak bu vakaların son yıllarda hızla arttığı ve kamu yönetiminde olağan hale geldiği anlaşılmaktadır. *"Taciz her zaman vardı, ancak bunlar her zaman münferit ve bireysel zorbalık vakalarıydı. Bolsonaro hükümetinde niteliksel ve niceliksel bir değişiklik var. Bu bilinçli bir stratejiyle bağlantılı yeni ve rahatsız edici bir olgu"* haline geldi. (Lotta vd., 2023). Bu ifadeden açıkça anlaşılmaktadır ki; kamu personeli üzerindeki baskı psikolojik taciz boyutlarına gelmiş ve Bolsonaro hükümetinde bu taciz sistematik bir hal almıştır.

Bolsonaro yönetimindeki kamunun idari yapılanması içerisinde görevlerin kaldırılması ya da birleştirilmesi çok sık karşılaşılan bir vaka olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda verilen talimatların yasal yollarla iletilmemesi, sözlü söylenmesi, elektronik kayıt altına alınan iletişim sistemlerinin kullanılmaması oldukça sık rastlanır hale gelmiştir. Amirlerinin siyasi baskısı altında kalan kamu personeli şu davranışla daha sık karşılaşır hale gelmiştir: *"özellikle daha hassas konularda whatsapp ile emir gönderdikleri oluyor"* Bolsonaro hükümetinin siyasi bir ajanı haline gelen pek çok kamu yöneticisi, idari olarak mevzuatın dışına çıktığında ya da sınırları zorlandığında gayri resmi iletişim araçlarını tercih etmekte ve geride iz kaydı bırakmamayı tercih etmektedir (Lotta vd., 2023).

Kollektif ve gayri resmi davranışlar kategorisinde yer alan baskı çeşidinden söz etmek gerekirse; siyasetçilerin bürokratları ve kurumları alenen kamuoyu nezdinde hedef göstermesi, aşağılamasıdır. Bir devlet memuru bu konuda şunları söylemektedir: *"...bugünkü niyet (veri üreten kamu kuruluşlarını) yakmak, bu kuruluşların güvenilirliğini sona erdirmek... en üst*

düzey hükümet yetkilisinin bizi sorgulaması bizi endişelendiren bir şey... Eğer rakamlar elverişli olsaydı, bunu kesinlikle kullanırdı" Ayrıca ekonomi bakanı basına verdiği bir demeçte: *"kamu görevlilerinin parazit olduğunu"* söylemiştir (Lotta vd., 2023).

Kollektif ve resmi baskıya değinmek gerekirse: kamu personelinin sosyal medyada yayınlanan içerikler ve paylaşımlar nedeniyle disiplin sorumluluğu taşıdığını öngören 1556/2020 Sayılı bir yönetmeliğin yayınlanmış olması örnek verilebilir. Ayrıca pek çok kamu kurumunda resmî belgelere erişim yetkileri kısıtlanarak pek çok verinin erişimi ortadan kaldırılmıştır (Lotta vd., 2023).

3.2.3.4. Hesap Verebilirlikten Kaçınma

Yukarda anlatılan pek çok örnek ve olguya ilişkin kuramsal tespitler bize şunu göstermektedir: idari yapının merkezileşmesi, normların ve personelin siyasallaşması bir bütün olarak değerlendirildiğinde karşımıza idari yapının hesap verilebilirlikten ve öngörülebilirlikten uzak bir yapıya dönüştüğünü söyleyebiliriz.

Jair Bolsonaro'nun iktidarda olduğu dönemi bir bütün olarak değerlendirmek gerekirse, idari yapıyı işlevsiz hale getirdiğini söyleyebiliriz. İdari yapı, rasyonel, öngörülebilir, planlanabilir ve hesap verilebilir bir bütünlükten uzaklaşarak, öngörülemez, irrasyonel, kişilere ve özellikle de başkana odaklı, liyakatin yerini sadakate bıraktığı bir yapı haline gelmiştir.

Bunun en belirgin örneği, kamu kurumlarına çok sayıda askerin atanmış olması, kritik görevlere ve inisiyatif almayı gerektiren pozisyonlarda askerlerin tercih edilmesi bürokratik yapıdan temel beklentinin sadakat olduğunu net bir şekilde ifade etmektedir.

Sadakate dayalı bir yapı inşa edildiğinde ise bürokrasi, kendine özgü niteliğini, uzmanlık bilgisi ve teknik üstünlüğe dayalı yasal ussal otorite olma niteliğini yitirmektedir. Rasyonel aklın önemli olmadığı bu yönetsel yapıda sadakat ve emirlere sorgusuz sualsiz itaat ön plana çıktığından hesap verilebilirlik tamamen ortadan kalkmaktadır. Bürokrasi kendine verilen irrasyonel emirler dahil tüm emirleri hayata geçirirken sadakat ekseninde emirlere itaat etmeyi tercih ederken, emirleri veren popülist aktör ise halkı temsil etme iddiası ile tüm eylemlerini meşrulaştırır. Neticede tüm idari eylemler hesap verilebilirlik kategorisinin dışına taşınarak popülist aktörün siyasal meşruiyeti çerçevesinde makul kabul edilir.

3.2.4. Jair Bolsonaro'nun Covid-19 Salgınında Popülist Aktör Olarak İncelemesi

Bolsonaro bir popülist aktör olarak incelendiğinde, covid-19 salgını esnasında verdiği tepkiler, aldığı kararlar, uyguladığı politikalar bir popülist aktör olarak daha belirgin olarak tasvir edilmesini kolaylaştırmaktadır. Bolsonaro'nun popülizmi kriz algısı ve kriz yönetimi konusunda ustaca bir siyaset üretme potansiyeline sahip olmakla birlikte covid-19 söz konusu

olduğunda durum hiç de böyle olmamıştır. Bolsonaro'nun salgın boyunca yürüttüğü politikalar ve söylemleri hem bir popülist aktörün tasvir edilmesine yardımcı olacak öğeleri hem de bir popülist aktörün bürokratlarla ilişkilerini tasvir edecek nitelikte belirgin öğeleri barındırmaktadır.

Bolsonaro'nun bir popülist aktör olarak görünümünü en net tasvir edebileceğimiz vakalardan biri Covid-19 pandemisi sırasında Bolsonaro'nun söylem ve eylemlerini incelemektir. Bolsonaro'nun popülizme ilişkin pek çok davranışı, ipucunu ve argümanı pandemi esnasında söyledikleri ve yaptıklarında kolayca gözlemleyebiliriz. Bu yüzden öncelikle Bolsonaro'nun pandemi sırasında basına verdiği demeçler ve söylemleri incelenecek ve analiz edilecektir.

Covid -19 salgını patlak verdiğinde ve kısa sürede tüm dünyaya yayılıp öngörülemez biçimde maddi- manevi hasarlar yarattığında, iktidarda bulunan on yedi popülist liderden sadece beş tanesi krizi ciddiye almadı. Bu liderlerin arasında en başta gelen isimler elbette ki Donald Trump ve Jair Bolsonaro olarak karşımıza çıkmaktadır (Farias vd., 2022; institute.global, 2020). Aynı zamanda hem Donald Trump hem de Jair Bolsonaro pandeminin yarattığı olağanüstü koşulları ve kriz ortamını popülist argümanları kullanarak bir popülist krize ve söyleme dönüştürmeye çalıştı.

Bolsonaro'nun covid-19 salgını sırasında oluşan krize verdiği yanıtı genel olarak şu şekilde özetlemek mümkündür: tepkileri tutarsız, konuyu önemsizleştiren ve zor durumda kaldığında sorumluluğu eyalet valilerine atma eğiliminde olan bir lider olarak tasvir edilebilir (Roberts, 2022; von Bülow ve Abers, 2022).

Bolsonaro'nun pandemiye karşı verdiği tepki bir inkârcılık örneği olarak adlandırılabilir. Temaslı takibi ve test uygulamaları gibi pek çok uluslararası pandemi ile mücadele normuna karşı gönülsüz ve isteksiz bir yaklaşım sergilemiş, hatta zaman zaman bu uygulamalara karşı söylemler ve eylemlerle karşı çıkmıştır. Bolsonaro özellikle tam bir federal müdahaleden kaçınmıştır (von Bülow ve Abers, 2022). Bolsonaro'nun pandemiye ilişkin tutum ve davranışları belirgin bir şekilde düzen karşıtı söylemden bilim karşıtı söyleme doğru bir değişim sergilemiştir. Ayrıca Bolsonaro virüsü "*Çinli*" olarak etiketleyerek büyük oranda Trump'ın söylemleri ile paralel bir söylemi benimsemiştir. Bu paralellik her iki lideri de aynı kategoride sınıflandırmamızı kolaylaştırmakta ve her iki lider için de aynı etiketi kullanmanıza neden olmaktadır: "*başına buyrukluk*" (Kaltwasser ve Taggart, 2022).

Bolsonaro pandemiye ilk tepki olarak "*yoksul ve istihdam yanlısı*" bir tavır takınırken, (Farias vd., 2022) kısa sürede popülist radikal sağ söylemin öngördüğü şekilde pandemiye rasyonel aklı, uluslararası normları ve genel kabul görmüş politikaları hedef alarak onları

müesses nizamın bir parçası haline getirdi ve müesses nizam karşıtlığı üzerinden biz- onlar ya da masum halk ve düşmanları olarak adlandırılabilirler çatışma ortamını söylem olarak benimsedi ve bir sağlık krizi olan pandemiye bir siyasi kriz olarak popülist söylemin argümanı haline getirdi.

Pandemi boyunca Bolsonaro sürekli daha keskin, daha radikal, daha kutuplaştırıcı bir söylemi benimsedi. Farias ve arkadaşları onun bu tutumunu popülist siyasal repertuarının zalimlik bağlamında yansıması olarak görmekte ve Bolsonaro'nun tutumunu en belirgin örneklerden biri olarak kabul etmektedir. Pandemi teknik uzmanlık, tıbbi bilgi ekseninde değerlendirilmesi gereken ve siyasal açıdan ılımlı ve akılcı olmayı gerektiren bir ortam olmasına rağmen Bolsonaro eylem ve söylemlerinde herhangi bir yumuşama veya rota değişikliği yapmamıştır. Bu bağlamda Bolsonaro'nun pandemiye verdiği yanıt *"eylemsizlik veya kayıtsızlığa dayalı çok çeşitli zalimce davranışlar"* perspektifinde değerlendirilmelidir (Farias vd., 2022). Öyle ki pandemi sırasında Donald Trump'ın nispeten soğukkanlı davrandığı, pozisyonunu koruduğu ya da geri adım attığı durumlar söz konusu olmasına rağmen Bolsonaro salgını küçümseme söylemini iki katına çıkarttı.

Bolsonaro 18 Mart 2020'de yaptığı bir açıklamada şunları söylemiştir: *"Koronavirüs meselesi var ve bence bu mesele, bu virüsün gücü yıkıcı etkiyle orantısız bir şekilde büyütüldü. Yani belki de ekonomik nedenlerle bile kullanılıyor"* (oglobo.globo.com, 2020).

6 gün sonra 24 Mart 2020'de Bolsonaro yapmış olduğu resmi bir açıklamada ise şunları söylemektedir:

"Özellikle benim için, atletik geçmişim göz önüne alındığında, virüs bana bulaşmış olsaydı, bunun için gerçekten endişelenmeme gerek kalmazdı. Ya hissetmezdim ya da en fazla biraz üşütür ya da grip olurum ... "Virüs geldi, karşı karşıyayız ve yakında geçecek. Hayatımızın devam etmesi gerekiyor, işlerin sürdürülmesi gerekiyor, aile geçim kaynaklarının korunması gerekiyor, evet normale dönmeliyiz" ... Bu hastalığı tedavi etmek için Brezilya'dan ve dünyadan bilim adamlarına ve araştırmacılara güç verecek olan Tanrı'ya inanıyorum... Başından beri söylediğim gibi panik veya histeri olmadan, virüsü yeneceğiz ve büyük bir ulus olmak için ihtiyaç duyduğumuz her şeye sahip olan bu yeni Brezilya'da yaşamaktan gurur duyacağız. Birlikteyiz, giderek birlik içindeyiz, Allah aziz vatanımızı korusun... (noticias.uol.com.br, 2020).

Bolsonaro virüsün varlığını ve etkilerini küçümserken, kendinin ne kadar güçlü olduğuna, bir sporcu olduğuna ve virüsten etkilenmediğine vurgu yaparken aynı zamanda da virüsle mücadelenin olağanüstü bir durum olmadığını, gündelik hayatın normal bir şekilde sürdürülmesi gerektiğini, virüsle mücadelenin bir teknik ve uzmanlık bilgisi gerektirmediğini, virüsle mücadele edenlere Tanrı'nın yardım etmesini dilediğini, ulusunun büyük ve güçlü olduğunu ve bu mücadelede başarılı olacağına inandığını ifade etmektedir. Tüm bu ifadeler,

temennilerden öteye geçmeyen siyasi ve slogan niteliğinde söylemler olarak satır aralarında popülist argümanları barındıran siyasal söylemlerdir.

Nisan ayı geldiğinde Başkan Bolsonaro'ya pandemi nedeniyle ölüm sayılarındaki artış hatırlatıldığında şu tepkiyi vermektedir: *"Ne olmuş yani? Bu çok kötü. Bu konuda ne yapmamı istiyorsunuz? Ben mezar kazıcı değilim!"* (g1.globo.com, 2020).

Haziran ayı geldiğinde işler daha da kötüye giderken başkan Bolsonaro şunları söyledi:

"Bir vatandaş olarak gördüğüm şey, bu izolasyonun yan etkisinin virüsün kendisinden çok daha büyük olacağıdır... DSÖ, güvenilirliğini büyük ölçüde kaybetmiştir. Dünya Sağlık Örgütü her vakanın kendi içinde bir vaka olduğunu zaten söyledi. Günlük ekmeğini almak isteyen vatandaşların gelip gitme haklarını elinden almamalıyız Açlık öldürür ve eğer dünya bu tür bir izolasyonu benimsemeye devam ederse, ölümlerin sayısı virüsün kendisinden daha fazla olacaktır ... Hayat müzakere edilemez ancak her insanın kendi hayatı hakkında karar verme olanağı ve hakkı vardır... "Gerçekçi olmalıyız, hiçbir şeyin kanıtı olmadığını biliyoruz. Hidroksiklorokin bile kanıtlanmadı. DSÖ geri döndü, çalışmalara karşı tavsiyelerde bulundu ve sonra geri adım attı. DSÖ bocalayan bir örgüt, daha çok bir siyasi partiye benziyor." (noticias.uol.com.br, 2020).

Bolsonaro virüsün etkisi ve ciddiyeti konusunda her şey yolundaymış gibi bir bakış açısını benimseyip, hayatın normalleştirilmesini ve ekonomik kaygıları ön plana çıkartan bir bakış açısını benimsediğini dile getirirken aynı zamanda da popülist argümanlarını satır aralarına sıkıştırmaktadır. İnsanların *"kendi hayatı hakkında karar verme olanağı ve hakkı vardır"* diyerek halkın sağ duyusuna güvendiği izlenimi yaratmaktadır. Oysa pandemi gibi son derece teknik bilgi ve uzmanlık gerektiren bir konuda kişilerin iradesinden çok kararlı ve etkili politika yürüten bir iradenin varlığı gerekmektedir. Aynı şekilde Dünya Sağlık Örgütü'nü bir siyasi partiye benzeterak popülist argümanının merkezinde yer alan müesses nizam karşıtlığı ve parti karşıtlığı ile özdeşleştirmektedir.

Temmuz ayı geldiğinde Başkan Bolsonaro kendisi de virüse yakalandıktan sonra pandemide ölenlerle ilgili herhangi bir sorumluluğu olmadığını şu sözlerle ifade etti:

" bir köşede izole olmak dışında pandemi meselesinden kaçmanın bir yolu yok. Öyle ya da böyle toplum içinde yaşayan herkes er ya da geç bu hastalığa yakalanacaktır. Bu şekilde ölümden kaçınılamaz... Brezilya'da bildiğim kadarıyla tıbbi bakım eksikliğinden dolayı kimse ölmedi. Hükümet tüm kaynakları eyaletlere ve belediyelere aktardı." (noticias.uol.com.br, 2020).

Bolsonaro kaderci bir tavır takınarak hastalığa yakalanmanın ve hatta ölmenin kaçınılmazlığına vurgu yaparken aynı zamanda da üzerine düşen her şeyi yaptığını vurgulamaktadır. Özellikle eyaletlere ve belediyelere gerekli kaynakların aktarıldığını

belirterek sorumluluk almaktan kaçınmakta ve hatta üstü örtük bir şekilde biz – onlar ikilemine vurgu yapmaktadır.

Ağustos 2020'ye gelindiğinde Brezilya'da pandemi kurbanlarının sayısı yüz yirmi binden daha fazla bir sayıya ulaştığında Bolsonaro'nun şunları söylediği görülmektedir:

"bana göre gerekli oranları koruyarak, dünyada bu konuyu hükümetimizden daha iyi ele alan başka bir ülke görmedim. Bu bizi gururlandırıyor..."

"İki sorunumuz var: Virüs ve işsizlik. Bunlar sorumlu bir şekilde ama aynı anda ele almamız gereken iki konu. 'Evde kal' kalabalığı ve muhalif kalabalık, benim duyarsız olduğumu, insanların hayatlarıyla ilgilenmediğimi, ekonominin düzeldiğini ama hayatın düzelmediğini söylemeye başladı. Bir kırılmanın yan etkilerinin çok daha kötü olduğunu söylemek için doktor ya da ekonomist olmanıza gerek yok..."

Bugün hükümetin doğru yolda olduğunu fark etmeye başlıyoruz. Brezilya'da hemen hemen her şey kapalıyken biz burada, özellikle ekonomi ekibiyle birlikte, işlerin yok olmasını ve sunduğumuz önerilerin istisnai olmasını sağlamanın yollarını arayarak ve çalışarak durmadık" (ultimosegundo.ig.com.br, 2020).

Bolsonaro'nun pandemi süresince çeşitli zamanlarda ve çeşitli mekanlarda pandemiye ilişkin söylemleri ve bu söylemler neticesinde hayata geçirdiği eylemleri gözetildiğinde Avritzer şu tespiti yapmaktadır: "*başkanın "antipolitik" stratejisi, demokratik oyunu kurallarına göre oynamak istememesi, ülkeyi içinden çıkılamaz bir istikrarsızlığa sürüklemiştir*" (Avritzer, 2020). Bu bağlamda düşünüldüğünde Bolsonaro pandemi konusunda da oyunun kurallarına uymamayı tercih etmiş, bu tercihi hayata geçirirken popülist argümanları ve söylemleri pandeminin yarattığı kriz ortamında doğrudan ya da üstü örtük bir şekilde kullanarak ikinci bir kriz yaratmış ve bu kriz üzerinden biz- onlar ve müesses nizam karşıtlığı ekseninde klasik popülist argümanlarını hayata geçirmiştir.

Bolsonaro son derece kötü pandemi performansına rağmen bir başarı hikayesi varmış gibi demeçler vermekte, aynı zamanda doktorların ve ekonomistlerin uzmanlık bilgisini küçümseyerek aslında kendi politikalarının revizyonunun onlardan daha üstün olduğunu ve onlara ihtiyaç duymadığını ima etmektedir.

Bolsonaro bu esnada kendi söylemlerine ve eylemlerine rağmen Dünya Sağlık Örgütü'nün tavsiyelerine uyma konusunda direnen ve aslında tıp doktoru olan iki sağlık bakanını görevden alarak yerine herhangi bir tıbbi eğitimi, pandemi konusunda uzmanlık bilgisi olmayan bir general olan Eduardo Pazuela'yı atadı. Bu atama bize bir popülist aktör olan bu senaryonun bürokrasiden tek beklentisinin sadakat olduğunun en belirgin göstergesidir.

Eylül ayı geldiğinde Başkan Bolsonaro rehavete kapıldı ve pandeminin sona erdiğini düşündü bu bağlamda da şu demeci verdi: "*pandeminin pratikte üstesinden geldik. Hükümet her şeyi yaptı pandeminin olumsuz etkilerini en aza indirmek için*" (oglobo.globo.com, 2020).

Ekim ayında Bolsonaro benzer bir tutum içerisindeydi. Bir vatandaşın maske takılmasıyla ilgili sorusuna şu yanıtı verdi: *"kimseye evde kalmasını söylemedim. Böyle bir emir vermedim."*

Aynı günlerde katıldığı bir etkinlikte Brezilya'da pandemi nedeniyle ölenlerin sayısı yüz elli bini geçtiği bir dönemde Bolsonaro şunları söyledi:

"2020'de başladı ve benim anlayışıma göre orantısız bir şekilde şişirilen pandemi sorunumuz vardı. Başından beri önümüzdeki sorun olduğunu söyledim: virüs ve işsizlik sorunu ve bunların aynı sorumlulukla ve eş zamanlı olarak ele alınması gerektiğini. Eğer biz bir iş dünyasının bir kısmı" evde oturalım, ekonomiyi sonra düşünerüz" hareketine girmiş olsaydık bugün kesinlikle çok karmaşık bir durumda olurduk" (oglobo.globo.com, 2020).

Başkan Bolsonaro, bilimsel inkarcılığı, pandemiye ciddiye almama ve yaşananları hor görme tutumunu tasdik edercesine davranışlarına devam ederken şu demeci vermiştir: *"Ölenler için üzgünüm, üzgünüm ama hepimiz bir gün öleceğiz. Burada herkes ölecek"* ve sözlerine şöyle devam etmiştir:

"Bundan kaçmanın, gerçeklikten kaçmanın bir manası yok. Hanım evladı ülkesi olmayı bırakmalıyız. Bakın basın için ne kadar dolu bir tabak. Arkadaki akbaba için de dolu bir tabak. Karşısına açık bir göğüsle çıkmalıyız., kavga. Nasıl bir nesil bu bizimki?" (g1.globo.com, 2020).

Aralık 2020'de Sağlık Bakanlığı'nın verilerine göre Brezilya'da 6.728.452 doğrulanmış hastalık vakası ve 179.000'den biraz fazla ölüm varken başkan Bolsonaro yine pembe bir tablo çizmekte ve yine bir başarı hikayesi ortaya atmaktan kaçınmamaktaydı.

"Hala salgının sonunu yaşıyoruz. Hükümetimiz, dünyadaki diğer ülkeleri de hesaba katarsak, en iyi performansı gösteren, ekonomik açıdan da en iyi hükümetlerden biriydi. Eyaletlere ve belediyelere mümkün olan her türlü desteği sağlıyoruz. Acil yardım, doğrudan ihtiyacı olan 67 milyon Brezilyalının damarlarına, doğrudan hesaplarına ulaştı. Bu aynı zamanda eyaletlerin ve belediyelerin ekonomisini de canlandırdı" (noticias.r7.com, 2020).

Bolsonaro'nun pandemi boyunca uyguladığı bir diğer strateji de uzmanlık görüşünü reddetmesi ve küçümsemesi benzeri bir davranıştır. Bolsonaro devletin resmî kurumlarının verdiği ölüm sayılarını sorguladı ve bu sayılara gölge düşürerek şüphe uyandırdı. Bolsonaro hiçbir resmi kayıt ve veri olmaksızın sahte ölüm belgeleri düzenlendiğini, bunun siyasi amaçlar güdülerek gerçekleştirildiğini ve destekçilerinin hastanelere giderek durumu kontrol etmelerini, hastaneleri işgal etmelerini istedi.

Bu ifadeleri kendi sözleriyle aktarmak gerekirse:

"Yakınıınızda bir sahra hastanesi var, bir devlet hastanesi var, içeri girmenin ve film çekmenin bir yolunu bulun. Bunu birçok insan yapıyor ama yatakların dolu olup olmadığını göstermek için daha fazla insanın bunu yapması gerekiyor..." (noticias.uol.com.br, 2020).

Bolsonaro daha önce farklı konularda da başvurduğu bir yöntem olan, gerçek olmayan verilere ve belgelere dayanarak spekülasyon yapmaya pandemi süresince de devam etmiştir. Başkan Bolsonaro 7 Haziran 2021 tarihinde şu açıklamada bulunmuştur: *Nihai rapor kesin değil, ancak Federal Sayıştay'a göre 2020'de Kovid'den kaynaklanan ölümlerin yaklaşık yüzde 50'si Kovid'den değildi ...* (poder360.com.br, 2021). Bolsonaro'nun aslında var olmayan bir belgeye dayanarak ve var olmayan verileri kullanarak, kamu kurumlarının referans göstererek yapmış olduğu spekülatif ve kışkırtıcı siyasal söylem elbette ki popülist argümanlarını ve kendisine inanan, destekleyen popülist kalabalığı kışkırtıcı ve kaos yaratıcı niteliktedir. Bu davranışlar rasyonel ve akıl ekseninde davranması beklenen devlet başkanından ve bir devlet yöneticisinden beklenmeyen irrasyonel tutumlardır.

Bolsonaro'nun pandemi süresince davranışlarına baktığımızda da genel olarak şunu görebiliriz: katıldığı pek çok kalabalık etkinlikte maske takmadı, maske takanları azarlardı ve alaycı tavırlarla onlarla dalga geçti (Farias vd., 2022).

Bolsonaro ayrıca pandemi süresince Brezilya'da yer alan idari yapıya zarar veren nitelikte tutum ve davranışlar sergiledi. Salgının başladığı ilk günlerde valileri ve ana akım medyayı "*histeri*" yaydıkları için azarlardı ve onları hedef gösterdi (veja.abril.com.br, 2020). Bolsonaro kendi söylemleri ve politikaları doğrultusunda hareket etmeyen, Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi reçeteleri ekseninde politika yürüten valiler ve belediye başkanlarını engelleyecek tedbirler alıp, hamleler yapmaya başladığında Yüksek Mahkeme federal hükümetin bu hamlelerini engelleyecek kararlar almakta gecikmedi. Bunun üzerine Bolsonaro pandemiye ilişkin söylemleri arasına şu ifadeyi katmakta gecikmedi: "*Git valiye şikayet et, yüksek mahkeme benim üzerime düşeni yapmama izin vermiyor*" (oglobo.globo.com, 2020).

Sao Paulo ve Rio valileri ile Manaus Belediye Başkanı Dünya Sağlık Örgütü'nün tavsiyeleri doğrultusunda halkın evde kalmasını isterken, bu durum Bolsonaro'nun tepkisine yol açtı. Bolsonaro bu kamu görevlilerine hitaben şu sözleri sarf etti:

"... Bu adamların virüse karşı yaptıkları, São Paulo'nun bu boktan valisi, Rio de Janeiro'dan gelen bu boktan şeyler ve diğerleri tam olarak bu. Virüsten faydalandılar, Manaus'ta artık toplu mezarlar açan boktan bir belediye başkanı var. Bir bok parçası. Onun hikayesini bilmeyen herkes, Oda'da yanımda onunla tanıştığımı bilmek istiyor! Değil mi?" (g1.globo.com, 2020).

Bolsonaro popülist aktör olarak popülist argümanları bulduğu her fırsatta sergilemekte bir sakınca görmemektedir. Saygın, akıllı başında ve rasyonel kararlar veren, öte yandan devleti temsil eden kişileri hedef gösterip, küçük düşürüp, hakaret ederek bunu yaparken de halkın

dilini kullanarak, hedef aldığı kişileri ötekileştirerek kendinden beklenen ve klasik popülist söylemi hayata geçirmektedir.

Bolsonaro'nun pandemiye ilişkin söylemi ve eylemi belirgin olarak bir popülist argüman olan biz- onlar yaklaşımını içermektedir. Bolsonaro'nun biz-onlar yaklaşımını nasıl hayata geçirdiğini şu olaylara bakarak anlayabiliriz. Bolsonaro'nun açıkça desteklediği hatta organizasyonuna katkıda bulunduğu protestolar kısa zamanda pandemiye karşı alınan tedbirlere (uluslararası kabul gören ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından tavsiye edilen) karşı eylemlere dönüştü ve eylemciler kendilerini Bolsonaro'yu destekleyenler ve desteklemeyenler olarak iki ayrı kodla tanımlamaya başladı. Bolsonaro sosyal mesafe kuralları başta olmak üzere uyulan pek çok kurala karşı kışkırtıcı ve aşağılayıcı tepkiler verdiğinde, bu tedbirleri savunan doktorlara ve sağlık çalışanlarına karşı şiddet eylemleri yaygınlaştı.

Brezilya'da Bolsonaro'nun pandemi ile mücadelede ilginç tepkilerinden biri de covid-19'a yakalanan sağlık bakanını ziyareti sırasında görülmüştür. Bolsonaro hem covid-19 tedbirlerini hiçe saymakta hem de şu sözleri söylemektedir: *"Beyler, bu kadar basit: biri emreder, diğeri itaat eder."* General hala hasta olmasına rağmen her ikisi de maske takmamaktadır (Farias vd., 2022).

Bolsonaro pandemi tedbirlerine karşı verdiği mücadeleyi, biz-onlar argümanı çerçevesinde bir popülist kutuplaşmaya dönüştürürken aynı zamanda da konuyu bir özgürlük mücadelesi, halkın özgürlüklerinden alıkonulması gibi bir eksene çekerek tartışmayı olağanüstü bir siyasal gündeme dönüştürmeye çalışmıştır.

Devlet bireysel çıkarlar ve özgürlükler üzerinde ilerlediği zaman geri adım atmaz. Paniğin bizi ele geçirmesine izin vermeyin. Özgürlüğümüz paha biçilemez, kendi hayatımızdan daha değerlidir (correiobraziliense.com.br, 2020).

Bolsonaro pandemi ile mücadelede aşılama dönemine geldiğimizde, yine özgürlük ekseninde bir tartışma yürüterek zorunlu aşılama karşı çıkmaya ve pandemiye siyasal ekseninde tartışmaya çalışmaya devam etti. *"insanlara zorla da olsa hiçbir şey enjekte edemeyiz"* (Farias vd., 2022) diyerek kamu politikasının en tepesindeki insan olarak rasyonel aklı temsil etmesi gerekirken onun siyasal söylemi, krizi ve kaosu nasıl tetikleyerek bundan siyasal rant elde etmeye çalıştığını anlayabiliriz.

Bolsonaro covid- 19'a karşı yürütülen aşılama kampanyasına ilişkin olarak: *"aşılardan zorunlu olmayacağını"* söyleyerek aynı zamanda bir doz zorunlu aşığı savunan Sao Paulo valisi Joao Doria'yı eleştirdi.

Zorunlu aşıları da içeren Ulusal Aşı Programının geçmişi 1975 yılına dayanıyor. Mevcut yasada pandemi konusu yer alıyordu. Ama kanun çok açık ve bunu belirleyen de Sağlık Bakanlığıdır. Sağlık Bakanım [Eduardo Pazuello] bu aşının zorunlu olmayacağını ve bunun son olduğunu zaten açıkça söyledi (cnnbrasil.com.br, 2020).

Bolsonaro, rasyonel bir gerekçesi olmadan, tamamen sadakate dayalı bir ilişkiye dönüştürdüğü ve kendi talimatlarının dışına çıkamayan Sağlık Bakanlığını referans göstererek alınan siyasi kararı açıklarken aynı zamanda da eski tarihli bir kamu politikası programına uymayacağını açıkça beyan etmektedir. Herhangi bir rasyonel gerekçe gösterilmeden yapılan bu tercih kamu politikalarının rasyonel akla dayalı olmaksızın siyasi saiklerle hayata geçirildiğini net bir şekilde göstermektedir.

Bolsonaro ilerleyen günlerde bu konuda şu demeci de vermiştir: *"Ben, Jair Bolsonaro, aşılarla karşı değilim. Ancak Brezilya'da uyguladığımız (hidroklorikoksin) tedavisine tamamen taraftarım. Ve size söyleyeyim: aşı yaptırmayacağım, nokta. Eğer biri hayatımın risk altında olduğunu düşünüyorsa, bu benim sorunumdur, nokta.* (Farias vd., 2022).

Bolsonaro bununla da yetinmeyip haftalık sosyal medya canlı yayınlarından birinde, Ekim 2021'de covid-19 a karşı aşı olan birinin AIDS'e yakalanma ihtimalinin artacağını ileri sürdü. Ancak daha sonra bu videosu sosyal medya platformlarından silindi (von Bülow ve Abers, 2022).

Bolsonaro, genellikle Başkan Trump ile benzer tepkileri vermesi ile tanınır. Pandemi konusunda da Amerikan gündemini yakından takip eden ve Trump'ın söylemlerine benzer bir söylem benimseyen Bolsonaro elbette ki pandemi konusunda da Çin'i hedef alan söylemlerde bulundu. Dönemin Milli Eğitim Bakanı ırkçı bir tweet atarak, pandemiyi Çin ile ilişkilendirerek, Çin aksanıyla alay eden ifadeler kullandı. Dönemin Dışişleri Bakanı benzer şekilde *"komünist ve küresel"* ifadelerini kullanarak pandemiyi Çin ile ilişkilendirdi (Farias vd., 2022). Burada ilginç bir şekilde Bolsonaro tarafından atanan bakanların bu söylemi destekler nitelikte tepkiler vermeleri, tweet atmaları, yazılar yayınlamaları Bolsonaro'nun popülist argümanları bağlamında atanmış bürokratlardan beklentisi olan sadakatin nasıl hayata geçirildiğini görebiliriz.

Bolsonaro tüm pandemi boyunca, tüm dünya genelinde kabul görmüş, üzerinde uzlaşa sağlanmış politika ve söylemlere aktif bir biçimde ve açıkça karşı çıkan tek lider olarak belirgin bir şekilde öne çıkmıştır (Bertholini, 2022: 44).

Covid-19 salgını başladığında yaratacağı sosyal ve ekonomik etkiler konusunda pek çok lider endişeli ve alınacak tedbirler konusunda mesafeli bir tutum sergilemekteydi. Ancak kısa sürede pek çok lider durumun vahametini anlamış, uzmanların ve sahada yer alan hekimlerin görüşlerini dikkate alarak rasyonel politikalar üretme konusunda kararlı adımlar atmışlardır. Ancak Bolsonaro tam tersi istikamette tepkiler vererek pandeminin yarattığı krizi, popülist argümanlar üzerinden açıklayacağı bir krize dönüştürmeye çalışmıştır.

Bolsonaro Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemiye ilişkin alınması gereken tedbirler ve tavsiyelerini açıkça reddeden, reddetmekle kalmayıp karşı argümanlar geliştiren, alınan tedbirlerle uyarılarla dalga geçen oldukça vasat ve sorumsuz bir tavır takınmıştır. Bolsonaro tedbirlere uyan kişilere homofobik yakıştırmalarında bulunmuş ve nefes darlığı çeken insanlarla ilgili alaycı davranışlar sergilemiştir (Philips, 2020).

Pandemi süresince çoğu ülkenin aksine Brezilya'da yüksek ölüm oranları ve yüksek bulaşma oranları görülmesine rağmen Bolsonaro, Dünya Sağlık Örgütü'nün tüm uyarılarına rağmen önerilen tüm tedbirleri Temmuz 2021'e kadar kesin ve net bir dille reddetti (Bertholini, 2022:46).

Bolsonaro "*hayatlarımız devam etmeli*" ve insanlar "*normale dönmeli*" diyerek pandemi sırasında alınması öngörülen olağanüstü tedbirleri görmezden gelmeyi tercih etmiştir. Bolsonaro sözlerine şöyle devam etmiştir:

Cumhurbaşkanı, toplu taşıma kısıtlamalarını, sosyal mesafe önlemlerini ve işletmelerin ve okulların kapatılmasını "kavrulmuş toprak" politikaları olarak nitelendirdi.

60 yaşın üzerindeki insanların risk altında olduğunu, ancak kendisi de dahil olmak üzere çoğu insanın korkacak bir şeyi olmadığını da sözlerine ekledi.

"Bir sporcu olarak geçmişimle, virüsle enfekte olsaydım endişelenmek için hiçbir nedenim olmazdı. Hiçbir şey hissetmezdim ya da en fazla küçük bir grip olurdu." (BBC, 2020).

Bolsonaro yönetimindeki Brezilya'da pandemi süresince Dünya Sağlık Örgütü pandemi kılavuzları görmezden gelinmiş, alternatif olarak kanıtlanmamış ilaçlara "*önleyici tedavi*" araçları olarak insanlar yönlendirilmiş ve bu bir kamu politikasına dönüştürülmüştür.

Bolsonaro "*tıbbi popülizm*" söylemi kullanarak halkı "*kurulu düzeni*", "*rasyonel politikalara*" karşı kışkırtmaya çalışmıştır. Doktorlar, halk sağlığı uzmanları, bilim insanları ve teknokratların güvenilirliğini sarsacak, uzmanlık bilgisine gölge düşürecek, gerçekliği tartışılır verileri referans gösterecek tavırlar takınarak bir kaos ortamı ve kriz algısı yaratmaya çalışmıştır. Ayrıca "*sürü bağıışıklığı*" gibi kavramlar kullanarak paneminin ciddiyetinden uzak, irrasyonel çözümler üretmeye çalışmıştır (Bertholini, 2022: 47).

Hastalığı "küçük bir grip", önemsiz bir "soğuk algınlığı" olarak tanımladı. Medyayı "histeri" üretmekle suçladı- COVID-19 hastalığına neden olan koronavirüsün doğrulanmış vakaları yarım milyonun üzerine çıkarken ve dünya çapında yaklaşık 25.000 ölüm gerçekleşirken bile, koronavirüsü inkâr hareketinin resmi olarak bir lideri var ve o da Brezilya Devlet Başkanı Jair Bolsonaro.

"Tropiklerin Trump'ı" lakabıyla anılan Bolsonaro, 2018'de başkanlık yarışına girdiğinden beri Amerikan başkanının sağcı popülist-milliyetçiliğini taklit etmeye çalışıyor. Ancak Bolsonaro'nun koronavirüs salgını konusundaki tutumuyla karşılaştırıldığında Donald Trump'ın yaklaşımı ölçülü ve bilimsel temellere dayalı görünüyor.

...

Dünyanın en kalabalık ve ekonomik açıdan en dinamik ülkelerinden birine liderlik eden Bolsonaro, COVID-19'u enfekte Brezilyalıların "yüzde 90'ı" için belirti göstermeyen bir rahatsızlık olarak tanımladı. Kendisi 65 yaşında olsa da, "sporcu geçmişi" nedeniyle enfekte olsa bile ciddi bir risk altında olmayacağını savundu. (COVID-19'a yakalanan sporcular, yeteneklerinin onlara virüse karşı özel güçler kazandırdığını öğrendiklerinde şaşırabilirler). Sadece yaşlıların ve altta yatan sağlık sorunları olanların izole edilmesini önerdi. Daha dün Bolsonaro, Brezilyalıların "kanalizasyona" daldıklarında bile "hiçbir şey kapmadıklarını" ve virüsün yayılmasını durduracak "antikorları" çoktan geliştirmiş olabileceklerini iddia etti.

Dahası, sokağa çıkma yasaklarına; işyerlerinin, okulların ve toplu taşıma araçlarının kapatılmasına; normalikten uzaklaşan her şeye karşı çıktı. Bu politikaları uygulayan vali ve belediye başkanlarını suç işlemekle ve "Brezilya'yı yok etmekle" itham etti ve bu önlemlerin bazılarını aktif olarak engellemeye çalıştı. (Friedman, 2020).

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Bolsonaro, Trump'ın politikalarını taklit eden, ona özenen ve onunla işbirliği yapıyormuş imajı çizmeye çalışan, sıradışı popülist bir aktör olmaya çalışan bir siyasetçidir. Pandemi konusunda oldukça vurdu duymaz, rasyonel aklın ötesine geçen şuursuz bir siyaset yürüten ve Trump'a nazaran bile daha akıl dışı olduğu düşünülen bir siyasetçi konumundadır. Bolsonaro rasyonel olmayan, tıbbi geçerliliği olmayan, genel gözleme dayalı ve spekülasyonlu söylemlerle salgın gibi son derece teknik, tıbbi ve bilimsel nitelikli bakış açısı ve uygulamaları gerektiren bir konuda bile son derece siyasal, tartışmalı ve spekülasyonlu söylemleri tercih etmiştir.

Bolsonaro döneminde pandemiye ilişkin hükümetin yönettiği politikanın üç ana unsuru olduğu söylenebilir. Birincisi alanında, uzman teknik bilgiye sahip, rasyonel aklı temsil eden sağlık yetkililerini itibarsızlaştırmak. İkincisi rasyonel akla uygun olarak kamu politikası üretmeye çalışan valiler, belediye başkanları, kamu otoritesini temsil eden tüm aktörleri kontrol altına almaya çalışmak, etkisizleştirmek ve onlara karşı mücadele etmek. Üçüncüsü pandemi ile mücadelede rasyonel aklı temsil eden tüm tedbirler, söylemler, politikalar ve aktörlere karşı yasal ve düzenleyici tedbirleri almak (Ventura ve Reis, 2021).

Bolsonaro'nun pandemiye ilişkin politikalarının ne kadar irrasyonel olduğunun bir diğer göstergesi de; pandemi döneminde görev yapan sağlık bakanlarının devir hızıdır. Her ikisi de doktor olan Mandetta ve Teich başkan Bolsonaro ile yaşadıkları fikir ayrılıkları nedeniyle görevlerinden istifa ettiler. Her iki bakanın da ortak özelliği, rasyonel politikalara destek vermeleri ve Dünya Sağlık Örgütü'nün kılavuzlarına sadık politikalar yürütmek istemeleridir.

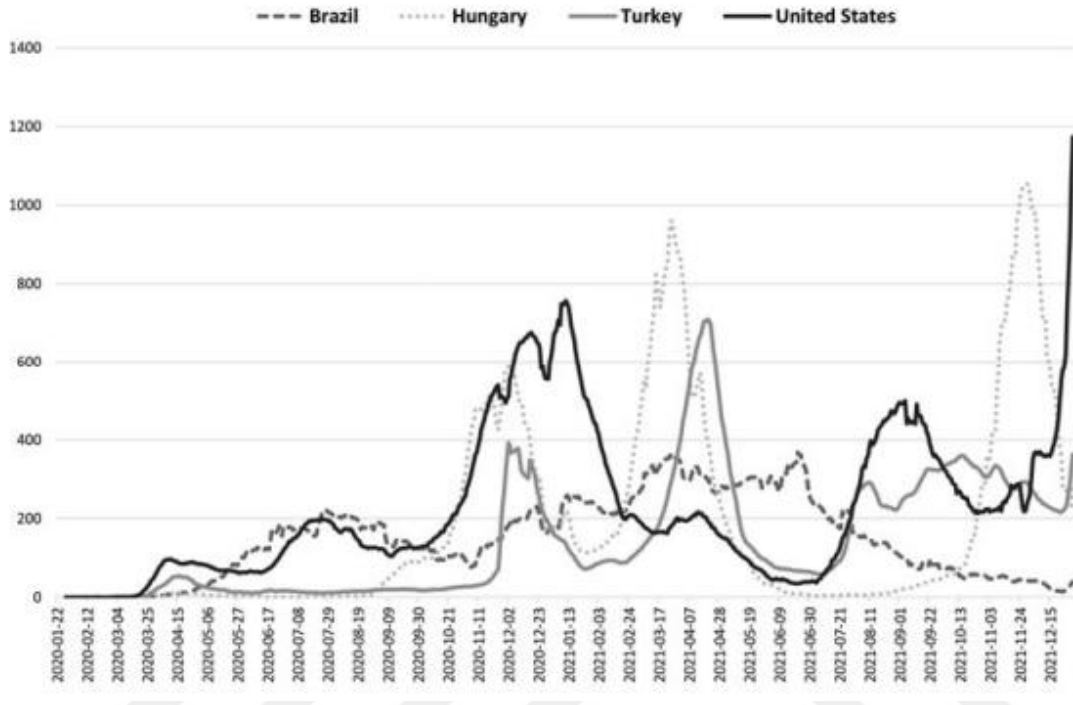
Brezilya'da başkan Bolsonaro'nun pandemi sırasında takındığı tavır ve yürüttüğü politikalar devletin idari yapısı içerisindeki temel aktörleri karşı karşıya getirmiştir. *"Pandemi, bocalayan federal hükümetin sağlık krizi karşısındaki tutumuna bir karşı duruş olarak valileri Brezilya siyasetinin merkezine geri getirdi"* (Avritzer ve Rennó, 2021: 443, youtube.com, 2020).

Tablo 3.10 Jair Bolsonaro'nun Covid-19 döneminde attığı ve en çok retweet edilen tweetlerinin içerik analizi

	Tarih	Tweet	Retweet Sayısı	Kategori
1	17 Nisan	Kamu harcamalarını denetlemekten sorumlu federal kurum olan @CGUonline'a önleyici bir şekilde hareket ederek kaynakların son kullanıcı olan Brezilya halkına güvenli bir şekilde ulaşmasını sağlaması talimatını verdim. Federal hükümet covid-19 ile mücadele için hali hazırda 140 milyar \$ taahhüt etmiştir	24482	Hükümet eylemleri
2	9 Haziran	Hidroksiklorokin için özür dileyen DSÖ, şimdi de asemptomatik hastaların (büyük çoğunluğu) başkalarına bulaştırma potansiyeli olmadığı sonucuna varıyor. Milyonlarca kişi evlerine kapandı, işlerini kaybetti ve ekonomi olumsuz etkilendi	22609	Bilimsel kanıt olmadan tedavilerin savunulması/ Muhafifler e saldırı/ Kontrol önlemlerinin eleştirisi
3	7 Nisan	https://t.co/DW6qTzfVMU https://t.co/sBwTWmsd4K	21317	Rakiplere saldırmak
4	26 Mart	Korkutulmuş bir halkın önünde demagoji yapmak, gerçeği söylemekten daha kolaydır. Bu da popülerliğe mal olur. Ben bu konuda endişeli değilim! B ö y l e bir zamanda insanların k o r k u l a r ı n d a n faydalanarak siyaset yapmak KORKAKLARIN işidir! Demagoji kaosu hızlandırır.	20484	Medyaya saldırı
5	17 Nisan	Kendi evinde yaptığı harika canlı yayının ardından haksız ve korkakça saldırıya uğrayan şarkıcı @gustavo_lima ile dayanışma içindeyim. O ve diğer ülke sanatçıları COVID-19'a karşı verilen bu mücadelede büyük kahramanlar oldular ve alkışı hak ediyorlar!	18534	Medyaya saldırı
6	21 Mart	Albert Einstein Hastanesi ve Covid-19 hastalarının olası tedavisi. https://t.co/Aia4RzTVlp	17989	Bilimsel kanıt olmadan tedavilerin savunulması
7	8 Haziran	Yüksek Mahkeme'nin kararıyla pandemiyle mücadele eylemlerinin (örneğin işyerlerinin kapatılması ve karantina) tamamen vali ve belediye başkanlarına bırakıldığını hatırlatmak isterim	16918	Valilere/belediye başkanlarına saldırı
8	18 Mart	İkinci COVID-19 testimin NEGATİF çıktığını bildirmek isterim. - Herkese iyi geceler.	16739	Diğer
9	19 Mart	Mutlak sadakat borçlu olduğum Brezilya halkını asla terk etmeyeceğim! Herkese iyi geceler!	16708	Diğer
10	1 Nisan	Birlikte, cesaret, sükûnet ve vatanseverlikle, bu salgına ve etkilerine karşı savaşı kazanacağız! Ulusumuzu korumak için tüm gücümüzle savaşağız! HİÇBİR BREZİLYALI GERİDE KALMAYACAK	16680	Milliyetçilik

Kaynak: Costa ve Bernardi, 2020:98-99

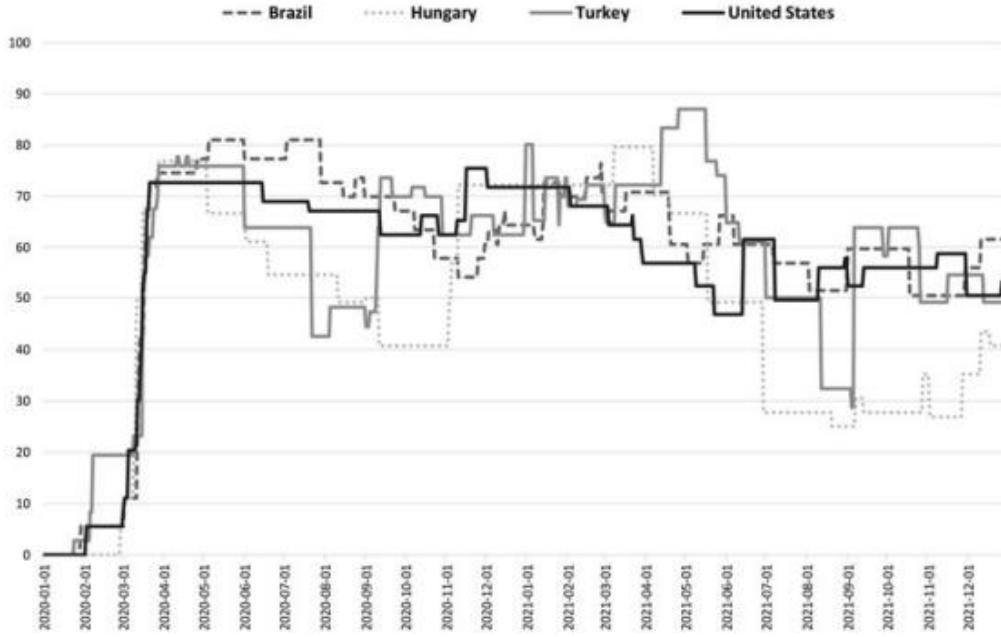
Başkan Jair Bolsonaro'nun Covid-19 döneminde attığı ve en çok retweet edilen tweetlerinin içeriklerine bakılırsa; popülist argümanların ne kadar net ve belirgin bir şekilde kullanıldığı, ve bu argümanların iletişimsel açıdan yarattığı etkinin ne kadar kuvvetli olduğunu yukarıdaki tabloyu inceleyerek görmemiz mümkündür.

Şekil 3.8 Brezilya, Macaristan, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde milyon kişi başına düşen günlük yeni covid 19 vakaları, 2020-2021

Kaynak: Kaltwasser ve Taggart, 2022: 6 (John Hopkins Üniversitesi'nin yayınladığı sayısal veriler kullanılarak oluşturulmuştur.)

Kaltwasser ve Taggart 2020-2021 yılları arasında gerçekleşen covid- 19 vakalarının seyrine bakarak popülist radikal sağ aktörler olarak tanımladığı Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya, Türkiye ve Macaristan'daki hükümetleri değerlendirdiğinde şu sonuca varmaktadır: pandeminin tepe noktasına ulaştığı dönemler baz alındığında, hükümetteki radikal popülist sağ aktörlerin ortak bir eğilim içerisinde oldukları, benzer politikalar yürüttükleri sonucu çıkmamaktadır.

Şekil 3.9 Brezilya, Macaristan, Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde covid-19' a karşı hükümet tepkilerinin sıklığı 2020-2021

Kaynak: Hale vd., 2022 akt. Kaltwasser ve Taggart, 2022: 9

Not: *katılık endeksi, okulların kapatılması, iş yerlerinin kapatılması ve seyahat yasakları dahil olmak üzere 9 müdahale göstergesine dayanan ve 0 ile 100 (100 = en katı) arasında bir değeri yeniden ölçeklendirilmiş birleşik bir ölçüdür.*

Araştırmacılar, pandemi sırasında covid-19'a karşı hükümetlerin verdiği tepkileri (okul ve üniversitelerin kapatılması, işyerlerinin kapatılması kamuya açık etkinliklerin iptal edilmesi, özel toplantıların sınırlandırılması, toplu taşıma araçlarının kapatılması, ev hapsi tedbirleri, yurtiçi ve yurtdışı seyahat kısıtlamaları) sayısallaştırarak bir grafik elde etmiştir (Hale vd., 2022).

Bu grafiği değerlendiren Kaltwasser ve Taggart'a göre: popülist radikal sağ hükümetlerin iktidarda olduğu Brezilya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde popülist radikal sağ hükümetlerin pandemi süresince katı çözümler uygulama sıklığı diğer hükümetlere göre daha düşüktür (Kaltwasser ve Taggart, 2022: 9). Ancak kuramcılar, bu konuda şu şerhi de düşmektedirler: bu hükümetlerin pandemi süresince katı politikalar yürütme konusunda diğer hükümetlere nazaran daha düşük tepki vermelerinin nedeni, radikal popülist sağ söylemleri olabileceği gibi aynı zamanda "*devlete karşı ve serbest piyasa lehine doğal bir eğilimle sağda yer almalarından da kaynaklanıyor olabilir*" (Kaltwasser ve Taggart, 2022: 9).

Tablo 3.11 Covid-19 pandemisinde Donald Trump ve Jair Bolsonaro'nun tutumları

Örnek olay incelemesi	Popülist radikal sağ pandemiye nasıl tepki verdi?	Popülist radikal sağ pandemiye nasıl çerçeveledi?	Pandeminin popülist radikal sağın popülaritesi üzerinde ne gibi etkileri oldu ?
Brezilya	inkârcı yaklaşım yasama organı, yargı ve alt ulus ulusal hükümetler ile uygulanacak politikalara ilişkin kalıcı çatışma	inkarcılığa dayalı popülist retorik " enformasyonel kaos" ve pandeminin komplocu anlayışı	Bolsonaro'nun onayı ile yakından ilişkilidir. Sağlık yoğunluğu krizinin etkisi ve ekonomik rahatlatma programları
Amerika Birleşik Devletleri	krizin ciddiyetini küçümseme, bilimsel, sağlık uzmanlığı ve ulusal altı devletlerle çatışma. Ekonomik olarak kurtarma çabası	dışsallaştırılmış suçlama, başkalarını günah keçisi ilan etmek. Kamusal alanda maske kullanımı/kapanma ve bireysel özgürlüklerin siyasallaşması.	Trump'ın pandemiye yanlış anlamasına rağmen seçmenler tarafından cezalandırılmaması

2021 yılı Ekim ayında Brezilya senatosunun soruşturmasına konu olan ve pandemiye ilişkin hazırlanan bir raporda, başkan Jair Bolsonaro pandemiye gönetirken gösterdiği tepkiler ve hayata geçirdiği eylemlerden dolayı suçlandı.

Neredeyse altı aylık bir çalışmanın ardından, senatör Renan Calheiros (MDB-AL) bu Çarşamba (20) Pandemi CPI'ya raporunu resmen sundu. ...Renan, resmi olarak dokuz suç işlemekle suçlanan Başkan Jair Bolsonaro'yu bağışlamadı: görevi kötüye kullanma; şarlatanlık; ölümle sonuçlanan salgın; koruyucu sağlık önlemlerinin ihlali; kamu fonlarının düzensiz kullanımı; suça teşvik; özel belgelerin tahrif edilmesi; sorumluluk suçu ve insanlığa karşı suçlar. ...

Cumhurbaşkanı Jair Bolsonaro

- görevi kötüye kullanma
- şarlatanlık
- Ölümle sonuçlanan salgın
- koruyucu sağlık önlemlerinin ihlali
- Kamu fonlarının düzensiz kullanımı
- suça teşvik
- özel belgelerde sahtecilik
- Sorumluluk suçları (sosyal hakların ihlali ve mevkinin haysiyet, şeref ve adabına aykırılık)
- İnsanlığa karşı suçlar (imha, zulüm ve diğer insanlık dışı eylemler şeklinde)

Eski Sağlık Bakanı Eduardo Pazuello

- Ölümle sonuçlanan salgın

- Kamu fonlarının düzensiz kullanımı
- görevi kötüye kullanma
- suçun yanlış bildirilmesi
- İmha, zulüm ve diğer insanlık dışı eylemler şeklindeki insanlığa karşı suçlar

Sağlık Bakanı Marcelo Queiroga

- Ölümle sonuçlanan salgın
- görevi kötüye kullanma

(von Bülow ve Abers, 2022, 12.senado.leg.br, 2021).

Amacı, yaptırımı, sonuçları ne olursa olsun böyle bir raporun hazırlanması Bolsonaro'nun pandemi süresince ne kadar kötü yönettiğini ve Brezilya halkına ne kadar zarar verdiğini belgeleyen resmi bir devlet belgesidir. Bolsonaro kamu kayıtlarında, resmen devletin organları tarafından suçlanan bir devlet başkanı olarak tarihe geçmiştir.

3.3. Popülist Aktör- Bürokrat İlişkisinin Örgüt Kuramları Bağlamında Değerlendirilmesi

Popülist aktör- bürokrat ilişkisinin örgüt kuramları bağlamında değerlendirmesini, kaynak bağımlılık teorisi ve vekalet teorisi açısından farklı perspektiflerde yapmak mümkündür.

3.3.1. Kaynak Bağımlılık Teorisi'nin Popülist Aktör- Bürokrat İlişkisi Bağlamında Değerlendirmesi

Popülist aktörü ve bürokrasiyi büyük bir yapının parçaları ya da aktörleri olarak düşündüğümüzde bu aktörlerin birbiriyle ilişkisini, bu aktörleri kendi içinde bütünlük arz eden bir örgüte benzeterek örgüt kuramları bağlamında değerlendirmemiz ve bu perspektiften ufuk açıcı yeni analizler yapabilmemiz mümkün olabilmektedir.

Popülist aktörü, iktidarı elde etmeye çalışan, iktidar elde etmeye çalışırken bürokrasiyi bir düşmanmışçasına hedef gösteren ve siyasal söyleminin ana argümanlarından biri haline getiren bir aktör olarak düşünebiliriz. Ancak popülist aktör iktidara geldiğinde karşımıza yeni bir senaryo ortaya çıkar. Popülist aktör iktidara geldiğinde, daha önce abartılı ve acımasızca hedef olarak gösterdiği aktör olan bürokrasiyle zorunlu bir ilişki içerisine girmek mecburiyetindedir.

Bürokratik aktör, yasalar ekseninde güvenceye sahip ve sahip olduğu uzmanlık bilgisi sayesinde kendisine idari yapı içerisinde özel bir alan açabilmiş, nispeten dokunulmazlığa sahip, idari yapının temel işlevlerini yerine getiren ve bunu yaparken de kendine açtığı alanı muhafaza ederek genişletmeye çalışan bir aktör olarak tanımlanabilir.

Bürokratik aktör için kendisine ödenek sağlayan, yetki veren, atayan ve faaliyetlerini yönlendiren bir başka aktör olan siyasetçilerle olan ilişkilerinde karşılıklı bir bağımlılık söz konusudur. Kaynak bağımlılığı kuramının yukarıda değinilen güç ekseninde ilişkileri açıklama kapasitesine bağlı olarak bürokratik aktör ve siyasetçi bu bağlamda güç ilişkisi ekseninde birbiriyle iletişim kurmak zorunda ve zaman zaman gönüllü, zaman zaman çatışmacı ilişkileri özünde karşılıklı bağımlılığa dayanmaktadır.

Popülist aktör iktidara geldiğinde, idari yapının fonksiyonlarını yerine getirebilmek için bürokrasi ile karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi içerisinde olduğunu fark eder. Bürokratların yerine getirdikleri idari fonksiyonların yanında kendilerine yasal ve işlevsel dayanak noktaları bularak önemli bir gücü hayata geçirdiklerini ve bu gücün bir kısmını da kendi varlıklarını devam ettirebilmek için kullandıklarını fark eder. Popülist aktör, iktidara gelmeden önce bürokratlara ilişkin keskin söylemlerle onları hedef göstermesi nedeniyle bürokratlarla ilişkilerinde oldukça dezavantajlıdır.

Popülist aktör iktidara geldiğinde tıpkı örgütlerde olduğu gibi çevresinde kendinin erişemediği kaynaklara erişimi olan diğer yapıların olduğunu fark eder. İşte popülist aktörün iktidara geldikten sonra bağımlılık ilişkisi içerisine girdiği en büyük yapı ya da örgüt bürokrasidir. Bu ilişki tıpkı kaynak bağımlılığı kuramının öngördüğü gibi gönüllülük ve işbirliği odaklı olabileceği gibi büyük ölçüde çatışma odaklıdır.

Popülist aktör tıpkı kaynak bağımlılığı kuramının öngördüğü gibi kendisini seçen halkın gönlünü almak, siyasal etki alanını genişletmek ve daha bir çok siyasal çıkarlarını hayata geçirmek için öncelikle varlığını garanti altına almak ister ve ardından karar mekanizmalarını bağımlılıklardan arındırarak özerk hale getirmeye çalışır. Popülist aktörün varlığını devam ettirebilmesi, halk nezdinde desteğin devam etmesine ve artmasına bağlıdır. Popülist aktör bunu sağlamaya çalışırken öncelikle bürokratik aktörün gücüne ve özerkliğine olan bağımlılığını azaltmak ister. Ardından bu karar mekanizmalarında daha özerk olmasına yarayan ikinci bir fayda yaratır.

Bu sebeple popülist aktör iktidara gelir gelmez ilk iş, bürokrat atamaları yapar, bürokrasiyi, bürokratik kaynakları popülist aktörün beklentileri doğrultusunda kullanacak, popülist aktörün bürokrasiye bağımlılığını azaltacak ve özerkliğini koruyacak kararları alacak şekilde şekillendirir. Yeni bürokrat atamaları ile bürokrasi sahip olduğu kaynakları popülist aktör ile popülist aktörün beklentileri doğrultusunda paylaşacak şekilde yeniden kurgulanır.

Popülist aktörün bürokratlarla ilişkisi, iktidara seçilerek gelen bir siyasetçinin yapmak istediklerini hayata geçirirken bürokratlarla ilişki kurmasını zorunlu hale getirmesi bağlamında olağandır. Ancak popülist aktörle bürokrat arasındaki ilişkiyi önem arz edecek seviyeye

çıkartan unsur bu iki aktör arasındaki bağımlılık ilişkisidir. Bürokrasinin tarihsel deneyimin neticesinde elde ettiği güç, yasal olarak arkasına yaslandığı mevzuat ve teknik üstünlük düşünüldüğünde, çoğu kısa bir siyasi geçmişe sahip olan popülist aktörün bürokratlara bağımlılık seviyesinin oldukça yüksek olduğu görülür. Popülist aktör çoğu zaman bürokrasiye nasıl yön vereceğini bilemeyen yeni seçilmiş bir siyasetçidir. Popülist aktör, oyunun kurallarını öğrenip bürokratlar ile nasıl ilişkiler kuracağı konusunda mesafe kat etmeyi seçmek yerine pek çok örnekte sert ve katı uygulamalarla bürokrasiyi hizaya getirmeye çalıştığı görülür. Popülist aktörler seçilir seçilmez öncelikle boş kadrolara hızlıca atama yaparak kendilerine yeni bir kanal yaratmaya çalışırlar. İkinci aşamada kendileriyle uyumlu çalışma eğiliminde olan bürokratlarla yol yürümeyi tercih etseler de bürokrasiye ilişkin endişeleri geçmez. Popülist aktör kendi karşısında duran ve kendine muhalefet etmeyi tercih eden bürokratları tasfiye etmediği sürece kendini bürokratik aktörlere karşı yüksek seviyede kaynak bağımlılığı düzeyinde hisseder. Bürokratik aktör bu bağımlılığı azaltabilmek için karşıt bürokratların büyük çoğunluğunu tasfiye etmek, tasfiye edemediklerini pasifize etmek ister. Bu eğilim güç ekseninde ortak kaynakları paylaşmak mecburiyetinde olan örgütler ve aktörler için geçerli varsayımların hayata geçmiş, deneyimlemiş ve sistematik olarak idari yapı açısından endişe yaratan örnekler olarak literatüre geçmiştir.

Yukarıda bahsedildiği gibi aktörler ya da örgütler arası ilişkilerde kaynak bağımlılığından söz edebilmek için iki koşulun varlığı gerekmektedir. Birincisi örgüt dışından ihtiyaç duyulan kaynağın önemli olması ve ikame edilememesi, ikincisi ise bu son derece kritik öneme sahip kaynağı tedarik eden örgüt ya da aktörün sayısının son derece kısıtlı olmasıdır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, popülist aktörün siyasal ajandasında yer alan eylemlerin hayata geçirmesi için ihtiyaç duyduğu insan gücü günümüz modern devletinde büyük ölçüde bürokratik yapının fonksiyonları ile mümkündür. Bürokratik yapının kontrol mekanizması dışına çıkan bazı idari alternatifler ya da eğilimler olsa da günümüz devletinde siyasal icraatların hayata geçirilmesi, vatandaşa hizmetlerin götürülmesi ve vatandaşın taleplerinin gözlemlenebilmesi büyük ölçüde bürokratik faaliyetle mümkündür. Bu bağlamda popülist aktörün bürokrata olan ihtiyacı büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bürokrasinin fonksiyonlarını yerine getirebilecek aynı deneyimde ve aynı donanımda başka bir alternatif yapı olmadığından popülist aktör hem ihtiyaç duyduğu dış kaynağın önemi hem de ihtiyaç duyduğu dış kaynağı arz eden başka bir alternatif olmaması nedeniyle bürokrasiye olağanüstü boyutlarda bağımlı konumdadır. Popülist aktör, bu bağımlılığı aşmanın yollarını iktidarda kaldığı genellikle bir seçim dönemiyle sınırlı örneklerde aşmayı başaramamış ancak bürokratik yapıyı dejenere edecek, bürokratik yapıyı dönüştürecek ve değiştirecek kötü uygulamaları, yasaları

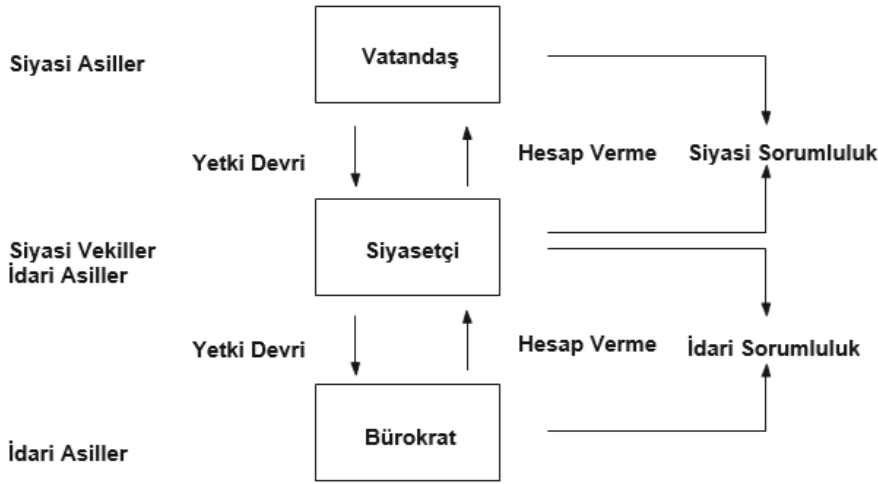
zorlayan, yönetsel teamülleri bir kenara bırakan pek çok uygulamayı hayata geçirerek büyük bir dejenerasyon yaratmıştır. Popülist aktörün siyasal ajandasında yer alanları hayata geçirmek isterken bürokrasiden beklentisi, kesintisiz, sorgusuz sualsiz sadakat, rasyonaliteden uzak, teknik bilgiyi ve uzmanlığı bir kenara bırakarak sadece sadakat göstermektir. Popülist aktör sadece bu koşullarda bürokrasiye karşı hissettiği alternatifsiz ve önem derecesi çok yüksek boyutlara gelmiş kaynak bağımlılığını aşmaya çalışmaktadır.

Popülist aktör ile bürokrat arasındaki ilişkiyi bağımlılık düzeyi açısından incelediğimizde karşımıza şu manzara çıkar: popülist aktör kısa süreliğine de olsa seçimle iktidara gelmiş ve özellikle kendini seçen seçmene karşı taahhütlerini yerine getirmek zorunda hisseden, bununla da yetinmeyip seçmenin tümü üzerinde iktidarda olduğu süre zarfında olumlu izler bırakarak yeniden seçilmek ve iktidarını sürdürmek ister. Popülist aktörün bu pozisyonunu güçlendirecek ya da riske atacak icraatları hayata geçirecek olan ise bürokrattır. Bürokrat teknik üstünlüğü, deneyimi, mevzuat bilgisi ve sahip olduğu yetkileri kendisine verilen talimatlar doğrultusunda ne denli etkin kullanacağı konusunda şüphe uyandıran bir pozisyonudur. Popülist aktör yönetsel deneyimsizliğin yanı sıra isteklerinin bürokrat tarafından tam ve etkin olarak karşılanıp hayata geçirilmeme riskiyle karşı karşıyadır. Öte yandan bürokrat sahip olduğu uzmanlık bilgisi, yasal olarak kendisine tanınan haklar ve mesleki garantiler düşünüldüğünde, popülist aktöre itaat edip etmeme konusunda daha az bağımlı bir pozisyonudur. Bürokrat için rolantide, sıradan işlerle dolu, ancak beklentileri karşılayan bir performans yeni bir seçim dönemi ve yeni bir yönetim anlamına gelirken, popülist aktör için beklentilerin ötesine geçen gözalcı bir performansın olmayışı iktidarı kaybetmek anlamına gelmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde popülist aktörün bürokrasi karşısında güç eksenine daha bağımlı olduğu söylenebilir. Bu tespitin karşı görüşü olarak şunu dile getirebiliriz: bürokrasinin ihtiyaç duyduğu yetki, terfi ve bütçe gibi unsurlar popülist aktöre bağımlı olup belli bir süre kesintiye uğratırsa da, nihayetinde bir gün bürokrasi bir şekilde bu isteklerini yerine getirecek ve hayata geçirecek aktörlerle çalışma şansına sahiptir. Bürokrasinin taleplerini elde etme konusunda zaman kısıtı popülist aktöre nazaran daha az önemlidir. Oysa popülist aktör seçilirken ortaya koyduğu tüm argümanları etkili bir şekilde hayata geçirmek konusunda hem daha az deneyimlidir, alet çantasında daha az alet vardır hem de kısa süre içerisinde tüm sorunların üstesinden gelmek zorundadır. Bürokrat için terfinin birkaç yıl sonra gelmesi, yetkinin daha kısıtlı olması, bütçenin daha yetersiz olması bir şekilde üstesinden gelinebilir ve telafi edilebilir konular iken popülist aktörün ajandasını hayata geçirmek için üstesinden gelebileceği ya da telafi edebileceği yeni şansları olmayabilir. Özetle söylemek gerekirse popülist aktör ve bürokrat karşılıklı ilişkilerinde kaynak bağımlılığı bağlamında

düşünüldüğünde popülist aktörün bürokrata bağımlılık düzeyinin bürokratin popülist aktöre bağımlılık düzeyinden daha fazla olduğunu, popülist aktörün bürokrata daha bağımlı olduğunu söyleyebiliriz.

3.3.2. Vekalet Teorisi’nin Popülist Aktör- Bürokrat İlişkisi Bağlamında Değerlendirmesi

Vekalet teorisinin makro ölçekli örgütler bağlamında incelemesini yaparken yukarıda sözünü ettiğimiz siyasal bağlamı aşağıdaki tabloda net bir şekilde görmek mümkündür. Vatandaş, siyasetçi ve bürokrat birbiriyle dolaylı ve doğrudan bir asil – vekil ilişkisi içerisindedir. Bu ilişki güç ilişkileri bağlamında incelendiğinde popülist aktörün bürokrat ile ilişkisini açıklama potansiyeline sahiptir.

Şekil 3.10 Vatandaş -siyasetçi-bürokrat arasındaki asil- vekil ilişkisi

Kaynak: Atiyas ve Savaş, 1997

Siyaset ve bürokrat arasındaki ilişkiye daha yakından bakmak gerekirse; bürokrat ve siyasetçi arasında hesap verme ve idari sorumluluk bağlamında bir ilişki olduğu görülür. Bu ilişkiyi güç ekseninde değerlendirdiğimizde, bürokratin siyasetçinin elinde olan gücü büyük ölçüde yönlendirme ve elde tutma fonksiyonuna sahip olduğu görülür. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde yukarıda değindiğimiz asil vekil ilişkisini kritik anlam atfedilen asilin vekili kolayca değiştirebilme potansiyeli kritik önem taşımaktadır.

Bu ilişkiyi popülist aktör ve bürokrat arasındaki ilişkiye odaklanarak değerlendirdiğimizde popülist aktörün bürokrasiyi hızlı ve zarar verici şekilde değiştirmeye ve

dönüştürmeye çalışması, asil vekil teorisinin bu yönüne işaret etmektedir. Popülist aktörün, gücü bürokratlarla paylaşmak istemeyip, kendine sadık ve kendi gücüne itaat eden bir aparat haline dönüştürmeye çalışması anlaşılır hale gelmektedir.

Öte yandan popülist aktörün en önemli siyasal söylemi olan: "*ben halkım, ben halkın % 100'üyüm.*" ifadeleri düşünüldüğünde, popülist aktörün vekalet ilişkisini reddettiği, kendini halkla bütünleştirdiği ve asil ile vekil arasındaki çıkar çatışmasını ortadan kaldırmaya çalıştığı görülür. Bu bağlamda popülist aktör, nispeten idari yapı içerisindeki otonom bürokrasiyi değiştirerek değişime ve dönüşüme zorlayarak, kendine sadık ve itaat eden bir yapıya dönüştürmeye çalışması aynı zamanda kendisiyle bürokrasi arasındaki vekalet ilişkisinden doğan çatışmayı ortadan kaldırmak istemesinden kaynaklanmaktadır. Özetle söylemek gerekirse popülist aktör ben halkım derken, halk ile arasındaki sınırları ortadan kaldırmakta, bürokrasiyi de kendine itaat eden bir yapıya dönüştürürken bürokrasiye halka tabi olma, yani kendine tâbi olma sloganı ile hitap etmektedir.

Popülist aktör ve bürokrat arasındaki ilişkiyi, vekalet teorisi bağlamında incelediğimiz zaman karşımıza vekalet teorisinin anahtar kavramları ve yönetim- siyaset dikotomisi ekseninde bir literatür çıkmaktadır. Bu literatürün vekalet teorisi ve yönetim-siyaset dikotomisi bölümü kuramsal bir dayanak noktası olarak karşımıza çıkarken konunun vekalet teorisi bağlamı bu tezin alt hipotezi bağlamında literatüre yeni bir katkı yapma iddiasındadır.

Popülist aktörün bürokratlar ile ilişkisi, popülizm perspektifinden incelendiğinde karşımıza güncel ve yeni bir bağlam çıkmaktadır. Ancak daha önce de değinildiği gibi bu ilişki yönetim bilimi literatüründe hacimli ve temel bir tartışma alanı olan siyaset-yönetim dikotomisinin bir güncel tartışması olarak konumlandırılabilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kuramcılara göre vekalet teorisinin kökleri de yönetim- siyaset dikotomisi ile ilgilidir (Worsham vd., 1997 :430). Bu paralellik popülist aktör ve bürokrat arasındaki ilişkiyi vekalet teorisi perspektifinde açıklama kapasitesi olarak literatüre derinlik ve zenginlik kazandıracak yeni bir fırsat penceresi olarak kullanılabilir.

Bu paralellik ve arka planında yönetim- siyaset dikotomisi ekseni olan ortak tartışma zemini vekalet teorisinin siyaset bilimi bağlamında sorduğu şu soru ile gün yüzüne çıkar: siyasetçiler bürokratik kurumları kontrol edebilir mi? Bu sorunun cevabı aslında tam da popülist aktörün bürokrasiyi sabote ederken hayata geçirmek istediği, hedeflediği şey olarak karşımıza çıkar. Kuramcılar aynı zamanda siyasetçilerin bürokratları kontrol etme gayelerini ve bunu sağlamaya çalışırken yaşadıkları güçlükleri vekalet problemi olarak adlandırır (Niskanen: 1971).

Öte yandan vekalet teorisinin siyaset bilimi perspektifinde genişlemesini sağlayan temel argüman olarak aktörler arası bilgi asimetrisi karşımıza çıkmaktadır. *"Bürokrasiye uygulandığı şekliyle asil-vekil modelinin iki temel unsuru hedef çatışması ve bilgi asimetrisidir; bunlar teoriye güç veren bujilerdir"* (Waterman ve Meier, 1998: 177). Bir tarafta iktidara gelen siyasetçinin halktan aldığı güç ve meşruiyet varken diğer tarafta bürokratların teknik bilgi, uzmanlık, deneyim ve yasal güvencelerle donatılmış konumu arasında bir gerilim ortaya çıkar. Siyasetçi ile bürokrat arasındaki bu gerilim, popülist aktör ve bürokrat ilişkisi bağlamında gün yüzüne çıkabileceği gibi kuramsal ve soyut olarak düşünüldüğünde vekalet teorisinin özgün kavramı olan bilgi asimetrisi ile de açıklanabilir. Daha da ileri giderek analiz edilebilir verilerin oluştuğu kimi örnekler üzerinden bu ilişki bilgi asimetrisi ekseninden açıklanabilme potansiyeline sahiptir.

Bilgi asimetrisi nedeniyle seçilmiş siyasetçi (popülist aktör) atadığı bürokratların kendi çıkarları doğrultusunda ve siyasetçilerin hayata geçirmek istediği siyasal ajandalarına uygun çalışıp çalışmadığı konusunda sürekli olarak endişe duymaktadır (Miller, 2005:203).

Niskasen'e göre bürokratlar, bütçelerini, bütçelerinden kaynaklanan güçlerini, rahatlarını, geleceklerini ve kendilerine yarattıkları mikro iktidar alanlarını düşünerek hareket etmektedirler (Niskanen: 1971). Bu gerçekliği yıkmak isteyen siyasetçiler ise bürokrasiyi kontrol altına alma, yönlendirme ve kendi çıkarları ile uyumlu hale getirme çabası içine girmektedirler. İşte tam da bu noktada vekalet teorisinin bir diğer anahtar kavramı olan izleme maliyeti karşımıza çıkmaktadır. İzleme maliyetine katlanmak istemeyen, sabredemeyen ve kısa vadede sorunu çözmek isteyen siyasetçiler ise bürokrasiyi sabote etme, sadakate dayalı olarak dönüştürme çabası içine girmektedirler. Bu tezin ana hipotezi olan bu çabayı popülist aktör ve bürokrat ilişkisinde açıkça görmek mümkün olmakla birlikte, yukarda bahsedilen kuramsal köklerin ortaklığı ve anahtar kavramların konuyu açıklama kapasiteleri düşünüldüğünde popülist aktör- bürokrat ilişkisi vekalet teorisi ile de açıklanabilme imkanına kavuşmaktadır. Bu nokta da bu tezin alt hipotezi olarak bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Popülist aktör- bürokrat ilişkisinde ortaya çıkan gerilimi vekalet teorisinin anahtar kavramları ile ifade etmek gerekirse: çıkarları ve amaçları örtüşmeyen (hedef çatışması) iki aktör arasındaki ilişki, bilgi asimetrisi nedeniyle siyasetçilerin aleyhine döndüğünde, izleme maliyetlerine katlanamayan ve radikal çözümler peşindeki siyasetçiler, bürokratlar ile ilişkilerinde çatışmayı göze almakta ve bürokrasiyi sabote etmektedir. Bu eğilimin vekalet teorisi literatürü bağlamında şöyle ifade edildiğini görebiliriz: yetersiz izlemenin yarattığı zafiyeti ortadan kaldırmanın bir yöntemi de güçlü yaptırımlar kullanmaktır (McCubbins ve Schwartz, 1984: 166). Popülist aktörün bürokratlarla ilişkilerinde karşımıza çıkan pek çok

radikal, irrasyonel ve sabote etme amacı güden davranışı ve kararları McCubbins ve Schwartz tarafından vurgulanan yetersiz izleme- güçlü yaptırım ilişkisi bağlamında açıklayabiliriz.

Popülist aktör bürokrat ilişkisini vekalet teorisi bağlamında açıklama potansiyeline sahip bir diğer husus da vekilin rahatlıkla değiştirilip değiştirilemeyeceğine ilişkindir. Fama'ya göre : vekilin rahatlıkla değiştirilebildiği durumlarda vekil, asilin çıkarlarını daha fazla düşünme mecburiyeti içinde kalacaktır (Fama, 1980). Bu bir taraftan vekalet teorisinin anahtarı olan bilgi asimetrisini aşmanın bir yöntemi iken diğer taraftan popülist aktörün sıklıkla başvurduğu bir çözüm yolu olarak karşımıza çıkar. Popülist aktörlerin kendi atadıkları üst düzey yöneticiler başta olmak üzere bürokraside yüksek bir sirkülasyon yarattığı görülmektedir. Seçilmiş siyasetçiler (popülist aktör) halktan aldıkları güce dayanarak kendilerini asil olarak görürken, siyasi ajandalarını hayata geçirmekle sorumlu tuttıkları bürokratları, kendi çıkarları ile örtüşür hale getirebilmek için rahatlıkla değiştirebilmekte sürekli bir atama, görevden alma sirkülasyonu yaratarak ve Fama tarafından tespit edilen bu hususu sıklıkla hayata geçirmektedir.

Popülist aktör bürokrat ilişkisini vekalet teorisi bağlamında açıklayabilmemizi sağlayan tespillerden diğeri de şudur: bilindiği gibi popülist aktör halka doğrudan hitap etmeyi amaçlamakta ve özellikle sosyal medyayı kullanarak halka doğrudan hitap etmektedir. Vekalet teorisi bağlamında bu davranışı değerlendiren kuramcılara göre ise bu davranış popülist aktörün halk ile arasındaki bilgi asimetrisini ortadan kaldırmak için kullandığı bir yöntemdir (Raimo vd., 2024).

3.4. Bölüm Değerlendirmesi: Popülist Aktör- Bürokrat İlişkisi (ABD’de Donald Trump Brezilya’da Jair Bolsonaro Örnekleri)

İlk olarak popülizmin bağlam bağımlı olduğu ve olgusal olduğu tespitinden yola çıkarak şunu söyleyebiliriz: Amerika’da Donald Trump ve Brezilya’da Jair Bolsonaro örnekleri tam da bu tespitin tipik birer örnekleridir. Her iki liderin de kendine özgü üslubu, seçim stratejisi, popülist söylemleri ve tipik bir politik tutumu söz konusudur. Bu perspektiften değerlendirildiğinde hem Donald Trump’ın popülizmi hem de Jair Bolsonaro’nun popülizmi onları özgün ve eşsiz popülist siyasal karakterler olarak karşımıza çıkarmaktadır. Bu bağlamda vurgulanabilecek tek husus aralarındaki benzerliktir. Pek çok kuramcı Jair Bolsonaro’yu "*tropikal Trump*" olarak adlandırmaktadır.

İkinci olarak belirtilmesi gereken husus; her iki lideri de belirgin bir şekilde popülizm perspektifleri bağlamında düşünüldüğünde ince merkezli ideoloji ekseninde değerlendirebiliriz. Aslında her iki lider de sağ popülist argümanları kullanmakta olup, popülizmleri pek çok kuramcıya göre otoriter niteliktedir. Donald Trump’ın göçmen karşıtlığı söylemleri sıkça karşımıza çıkarken Jair Bolsonaro ise beyazların çoğunlukla desteklediği başkan görünümündedir.

Her iki lider de klasik anlamda belirgin bir ideolojiyi doğrudan savunmamakla bereber, tam da popülizm literatürünün tespit ettiği gibi: muhafazakar, sağ ve otoriter siyasal tercihlerini, poplizm söylemleri ile eklemlendirerek ince merkezli ideoloji kuramsallaştırmasının tipik birer örneği haline gelmektedir. Özellikle Bolsonaro’nun Hristiyan Evanjelikler ile beraber yürüttüğü ve sık sık onlarla işbirliği yaptığı seçim propagandası muhafazakarlığın ne kadar güçlü bir argüman olarak kullanıldığını açıkça gözler önüne sermektedir.

Üçüncüsü her iki lider de, popülizme özgü bir iletişim stratejisi benimsemiştir. Her ikisi de halkla doğrudan iletişim kurmayı, geleneksel medyayı devre dışı bırakmayı tercih etmişlerdir. Twitter başta olmak üzere tüm sosyal medya her iki popülist lider için de popülist söylemin hayata geçirildiği özel siyasal alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tezin konusu olan popülist aktör-bürokrat ilişkisi bağlamında ise; her iki liderin de bürokratları elitlerin çıkarlarını temsil eden kötü aktör olarak tanıttığını, klasik popülist söylemleri olan "*ben halkım*" sloganının karşısına bürokratları yerleştirerek, iyi-kötü, biz-onlar, halkın gerçek temsilcileri- halk düşmanları gibi karşıtlıklar ekseninde bürokratları düşümanlaştırarak hedef almışlardır.

Her iki lider de bürokratları hedef alırken benzer stratejiler izlemişlerdir: yapı ve kaynakların merkezileşmesi, personelin siyasallaşması, normların siyasallaşması ve hesap verilebilirliğin ortadan kaldırılması. Her iki liderin de bu bağlamda bürokrasiye karşı pek çok

kötü kararı hayata geçirdiğini söyleyebiliriz. Bu perspektife ilişkin vurgulanması gereken bir diğer husus da ABD’de bürokrasinin güçlü yapısı nedeniyle daha az hasar aldığı, Brezilya’da ise bürokrasinin gördüğü hasarın sahip oldukları nispi zayıflık ölçüsünde biraz daha fazla olduğu yönündedir. Popülist aktör- bürokrat ilişkisinde, popülist liderlerin bürokrasiyi sabote ettiğini ve amaçlarının uzmanlık bilgisi ve liyakate dayalı bir bürokrasi yerine sadakate dayalı bir bürokrat yaratmak olduğu görülür.

Bürokrasi ile ilişkileri kuşbakışı değerlendirdiğimizde, popülist aktörün sadakate dayalı bir bürokrasi yaratma gayesi ve bürokrasiyi sabote etme niyeti açıkça görülmektedir. Üst düzey bürokratların devir hızı, atamalarda vekil yöneticilerin tercih edilmesi, yürütme emirleri aracılığıyla yürütme yekisinin kullanılması, bürokrasiyi sosyal medya aracılığıyla hedef gösterme ve bürokrasiyi sosyal medya aracılığıyla yönlendirme, bürokrasiye asker kökenli atamalar yaparak bürokrasinin sadakatini pekiştirme (Bolsonaro asker kökenli bir lider olduğundan, askerler ile çalışmayı daha güvenilir bulmaktadır.) tipik uygulamalardır.

Covid-19 pandemisi süresince her iki liderin de sergilediği tutum, söylemleri ve politikaları bize popülist kimlikleri konusunda oldukça malzeme verirken benzer şekilde bürokratlarla ilişkilerini karşılaştırmalı olarak analiz edebileceğimiz bir olgusal inceleme fırsatı vermektedir.

SONUÇ

Popülizm özellikle son yirmi yılda dünya genelinde yaygın olarak görülmeye başlanan bir olgu olarak dikkat çekmektedir. Popülizmin bu olgusal yükselişi popülizme olan akademik ilgiyi oldukça arttırmıştır. Yakın geçmişte Laclau ve Canovan gibi kuramcılar popülizme ilişkin kapsamlı kuramsal ve kavramsal çalışmalarla literatüre katkıda bulunurken onların çalışmaları günümüzde yapılan pek çok popülizm çalışmasında referans noktası olarak karşımıza çıkar. Günümüzde popülizm literatüründe üzerinde büyük ölçüde uzlaşılan konulardan biri, popülist aktörün elit düşmanlığı söylemi ve bu söylemi hayata geçirirken yarattığı yıkıcı etkinin boyutlarıdır. Bu bağlamda popülist aktörün olgusal olarak sergilediği elit karşıtı söylem ve davranışlar popülizm kuramcılarını popülizm ve elitizm kavramlarını beraber incelemeye yöneltmiştir.

Bu çalışmada bürokratik elitizmin sağ popülizm bağlamında incelemesi yapılarak, popülist aktörün bürokrasi üzerinde yarattığı etkinin (hasarın) boyutlarının ne olduğu sorunsalı ele alınmıştır. Kavramsal ve kuramsal çerçevesi bu şekilde oluşturulan çalışmanın olgusal inceleme kısmında ise ABD’de Donald Trump (2017-2021, birinci başkanlık dönemi) ve Brezilya’da Bolsonaro örnekleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. İlk olarak elitizm ve popülizm kavramlarının kavramsal ve kuramsal değerlendirmesinin yapıldığı bu tezde yukarıda ifade edilen sorunsalı kuramsal ve olgusal olarak değerlendirmemize olanak sağlayan bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgular olgusal inceleme yaparken kullanılan verilerle örtüşecek şekilde kategorize edilerek bir bütünlük oluşturulmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda düşünüldüğünde bu çalışmada bürokratik elitizm ve popülizm kavramlarının ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Jair Bolsonaro örneklerinde nasıl şekillendiği ve popülist aktörlerin bürokratlarla ilişkileri incelenmiştir. Elde edilen bulgular, her iki liderin de bürokrasi karşıtı idari eylemlerde bulunarak, bürokrasiye zarar verdiğini, bürokrasiyi sabote ettiğini, bunu yaparken de elit karşıtlığı söylemine dayalı bir siyasal retoriğin kullanıldığını, Mudde’nin kavramsallaştırdığı ince merkezli ideoloji kavramı çerçevesinde tanımlanabilecek muhafazakar ve otoriter bir siyasal tutum sergilediğini göstermektedir. Her iki popülist aktörün bürokrasi üzerinde yarattığı hasara odaklanıldığında ise dört farklı süreç bağlamında bürokrasinin gördüğü hasarın katagorize edilebileceği görülmüştür. Bu süreçler: yapı ve kaynakların merkezileşmesi, personelin siyasallaşması, normların siyasallaşması ve hesap verilebilirliğin ortadan kalkması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Popülist aktör ve bürokrat ilişkisine odaklanan bu tezde, olgusal incelemeye ilişkin bulgulardan bahsetmeden önce popülizmin bu teze ilişkin öne çıkan bazı bağlamlarına ve bu bağlamlarla ilgili tesitlere değinmek gerekmektedir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki; popülizm kavram olarak incelendiğinde ve olgusal olarak gözlemlenmeye çalışıldığında bir başka olgu ile iç içe geçmiş halde gözlemlendiğini ve kavramsallaştırıldığını söyleyebiliriz. Popülist aktörlerin neredeyse hepsinin ortak özelliği post-truth (hakikat sonrası) bir siyasal söylemi tercih etmiş olmalarıdır. Popülist aktörleri tek bir davranışları ile tarif etmek zorunda kalırsak en belirgin davranışlarının irrasyonel eylem ve söylemler olduğunu söyleyebiliriz.

Bu noktada irrasyonel eylem ve söylemlere eşlik eden siyasal söylemlerinin ana eksenine ise post-truth (hakikat sonrası) kategorisi içinde ifade edilebilir. Bu tezin olgusal incelemesine konu olan ABD’de Donald Trump (2017-2021, birinci başkanlık dönemi) ve Brezilya’da Bolsonaro örnekleri incelendiğinde karşımıza sıklıkla post-truth siyasal söyleme ilişkin örnekler çıkar. Bu noktada belirgin bazı örneklerle değinmekte fayda vardır.

Başkan Donald Trump’ın açılış konuşmasında yer alan katılımcı sayısına ilişkin ifadeleri, tam tersi görsel ve nesnel kanıtlarla gerçeği yansıtmadığı kolaylıkla ispat edilebilmiş belirgin bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Beyaz Saray kaynakları gerçeği yansıtmayan, yalan olduğu kolaylıkla anlaşılan ve post-truth siyasal söylem örneği olarak literatüre geçen bu iddiayı “*alternatif gerçekler sunmak*” gibi süslü bir ifade ile kabul etmek zorunda kalmışlardır.

Benzer bir örneği Brezilya başkanı Jair Bolsonaro için de vermek mümkündür. Yukarıda daha önce değinildiği gibi Jair Bolsonaro çok sayıda röportajda eşcinsellik karşıtı, homofobik ifadelerde bulunmuştur. Okullarda eşcinsellik kiti dağıtıldığını iddia etmiştir. Bu iddiasını kanıtlayamadığı gibi eşcinsellik karşıtı çok sayıda ifadesi olmasına rağmen “*Hiçbir zaman eşcinsellere saldırmadım ya da hakaret etmedim. Homofobik değilim.*” diyerek tam anlamıyla post-truth söylem örneği sergilemiştir.

Popülizm sadece son yirmi beş yılda karşılaşılan bir olgu değildir. Popülizmin çok daha eski örnekleri vardır. Theacher ve Reagan gibi liderler de literatürde çoğu zaman belirgin popülist liderler olarak gösterilirken bu liderlerin Trump ve Bolsonaro’dan farkı yalan söylememeleridir. Oysa Trump ve Bolsonaro başta olmak üzere popülist liderler günümüzde çoğunlukla kolayca yalan söylemekte ve bu davranış da literatürde post-truth siyasal söylem olarak kategorize edilerek popülizm ile ilişkilendirilmektedir.

Popülizmi siyasal yelpaze içinde konumlandığımızda, daha önce değinildiği gibi popülizm ince merkezli bir ideoloji olarak nitelenebilir ve bu literatürde sağ- sol ayrımı olmaksızın genel kabul görmüş bir görüş olarak karşımıza çıkar.

Bu ince merkezli ideoloji kavramsallaştırmasının detaylarında belirgin bir şekilde çoğunlukçuluk yer almaktadır. Halkı temsil etme, genel irade gibi siyasal söylemlerin arka planında çoğulculuğu görmezden gelerek çoğunlukçuluğu ön plana çıkarma gayreti görülür. Mevcut düzenin krtitik ön kabullerinden biri çoğulculuk olduğundan, siyasal ve idari yapı çoğulculuk üzerinden inşaa edildiğinden bu çoğulculuğu görmezden gelerek çoğunlukçuluğa yönelen popülizm söylemi aynı zamanda müesses nizam karşıtlığı ve elitizm karşıtlığı ile eklenmektedir.

Popülizmin ince merkezli olarak tanımlanan ideolojik konumlanması sağ popülizm bağlamında muhafazakarlık ve din söz konusu olduğunda biraz daha klasik ideolojilere (kalın ideolojilere) yaklaşmaktadır. Bu tezin olgusal incelemesine konu olan ABD’de Donald Trump (2017-2021, birinci başkanlık dönemi) ve Brezilya’da Bolsonaro örneklerinde muhafazakâr söylemler, dini övgüler ve bazı dinsel cemaatler ile yakın ilişkiler karşına çıkmaktadır.

Her iki popülist aktörün de sergilediği popülist retorığın ortak özelliği halkı temsil etme ve bürokratik elitizm karşıtlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Donald Trump ve Jair Bolsonaro’nun seçim sloganları bize yürüttükleri popülist seçim kampanyasını ve popülist argümanlarını net bir şekilde ifade etmektedir. Donald Trump, *"Amerika'yı yeniden büyük yap"* sloganını kullanırken, kampanyasının bir diğer önemli söylemi de *" iktidarı Washington D.C.'den alıp size, yani halka geri veriyoruz."* şeklindedir. Bu söylemlerde, popülist argümanların belirgin bir şekilde ön plana çıktığı görülmektedir. Jair Bolsonaro da Donald Trump’ın seçim sloganına benzer bir sloganla popülist argümanlarını dile getirmektedir. Jair Bolsonaro, *"her şeyden önce Brezilya, her şeyden önce tanrı"* sloganını tercih ederken aynı zamanda seçmene *" mevcut olan her şeyi değiştirme"* sözünü vermektedir. Her iki popülist aktörün seçim sloganları ve söylemleri güçlü bir şekilde popülist argümanları ifade ederken aralarındaki benzerlik de gözlerden kaçmamaktadır. Jair Bolsonaro pek çok kuramcı tarafından *"tropikal Trump"* olarak adlandırılmaktadır. Bu benzetme, yukarıdaki popülist siyasal slogan ve söylemlerin ötesinde çok daha derin benzerliklerin ve ortaklıkların bir tespitidir.

Donald Trump ve Jair Bolsonaro popülist söylemleri olan elit karşıtlığını bir siyasal söylem olarak araçsallaştıran liderlerdir. İktidara geldiklerin de bu söylemle tutarlı olarak bürokratik yapıyı dönüştürmeye çalışan, bunu yaparken tek gayesi itaat ve sadakate dayalı bir bürokrasi yaratmak olan liderler haline gelmektedirler. Her iki liderinde bürokrasi ile ilişkilerini ve bürokrasiye verdikleri hasarı gözler önüne seren pek çok eylem ve söylem olduğu görülür. Bu noktada kısaca ifade etmek gerekirse; her iki liderin de bürokrasiyi sabote ettiğini söyleyebiliriz.

Her iki popülist aktörün de bürokrasi karşıtı bu süreçleri hangi yöntemlerle hayata geçirdiklerini şöyle özetleyebiliriz: Donald Trump, kamu kurumlarına gölge yöneticiler atayarak, damadını üst düzey bürokratik görevlere atayarak, yeni kurumlar yaratıp idari yapıyı değiştirerek ve bu yeni kurumları doğrudan kendine ya da gölge yöneticilere bağlayarak, kendinden önceki başkanlarla kıyaslandığında yürütme emri yöntemini daha fazla kullanarak idari yapıda ve bürokraside kalıcı hasarlar yaratmış, bürokrasiyi sabote etmiştir. Aynı zamanda Donald Trump'ın ilk yüz günde yaptığı üst düzey bürokratik atamaların başarılı olma oranları diğer başkanların ilk yüz günde yaptıkları üst düzey atamalarla karşılaştırıldığında oldukça başarısız bir performans sergilediği görülür. Donald Trump'ın birçok üst düzey bürokratik makamı, vekil yöneticiler atayarak doldurduğu benzer şekilde vekil yönetici atamasında diğer başkanlarla karşılaştırıldığında vekil yönetici sayısında ve vekalet edilen gün sayısında diğer başkanlara nazaran bu yöntemi daha fazla tercih ettiği görülmektedir. Bürokraside görevini vekil olarak yürüten bir bürokratin kendisini atayan siyasetçiye ya da amirine karşı duyacağı sadakat tartışmasız şekilde asil atanan bürokrata göre daha fazla olacaktır. Donald Trump, vekil bürokratin sadakatini kendisi açısından daha yararlı bulmaktadır. Ayrıca Donald Trump'ın kendi atadığı üst düzey bürokratların devir hızının da diğer başkanlarla karşılaştırıldığında oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Donald Trump'ın dört yıllık başkanlığı süresince, dördüncü genelkurmay başkanı, dördüncü ulusal güvenlik danışmanı ve beşinci İç Güvenlik Bakanlığı sekreteri ile görev yapıyor olması bürokrasi ile ilişkileri ve bürokratik yapıda yarattığı hasar ve istikrarsızlık konusunda belirgin bir örnektir.

Donald Trump'ın üst düzey devlet bürokrasisini Twitter kanalıyla, halk nezdinde açıkça tehdit ettiği örnekler mevcuttur. *"FBI direktör yardımcısı Andrew McCabe tüm haklarla emekli olmak için zamanla yarışıyor. 90 gün mü kaldı ?!!! "* Bu tweet Donald Trump'ın bürokrasiyi nasıl fişlediğini, tehdit ettiğini ve zarar verdiğini açıkça gözler önüne sermektedir. Donald Trump bu örnekle FBI direktörünü emekli olmasına bir gün kala intikam duygusuyla görevden alarak diğer tüm üst düzey bürokratlara gözdağı vermiş ve aynısının başlarına gelebileceğini net bir şekilde ifade etmiştir.

Bir başka örnekte Donald Trump'ın kendi atadığı FED başkanı olan Powell'ı yine sosyal medya üzerinden eleştirdiği, hedef gösterdiği görülmektedir. Donald Trump faiz kararı gibi son derece teknik, uzmanlık bilgisi gerektiren ve bağımsız otoritelerin (FED) inisiyatifinde olan bir konuda bile kendi sezgileri ve beklentileri doğrultusunda bürokratları eleştirmekte ve halk nezdinde hedef göstermektedir. Donald Trump FED başkanı Powell'a hitaben basın ve sosyal medyayı kullanarak *"Powell'ı atamasından "birazcık bile" mutlu olmadığını"* söyledi.

Jair Bolsonaro'nun bürokrasi ile ilişkileri ve idari yapıda yarattığı hasar yukarıda Donald Trump'a ilişkin verilen örneklerle benzerlik taşımaktadır. Bolsonaro'nun da yürütme emirlerini fazla kullandığı, teknik bilgi ve uzmanlık bilgisi ekseninde görev yapan bürokratları, sadakat bağlamında yeniden dönüştürmeye çalıştığı görülür. Bolsonaro'nun Donald Trump'dan farklı olarak, bürokrasiyi, askerleri göreve getirerek, sadakat ekseninde dönüştürdüğü görülür. Bolsonaro, covid-19 salgını sırasında kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeyen Sağlık Bakanı yerine göreve getirdiği asker kökenli yeni Sağlık Bakanı'nı ziyaretinde söylediği *"Beyler, bu kadar basit: biri emreder, diğeri itaat eder."* ifadesinden anlaşılabileceği üzere sadece sadakat ve itaat beklentisi içerisindedir. Benzer şekilde Brezilya Ulusal İstatistik Ofisi'nin nüfus sayımı gibi son derece teknik ve uzmanlık bilgisine dayalı yerine getirdiği bir görev konusunda Bolsonaro tarafından eleştirildiğine ve kamuoyu nezdinde hedef gösterildiğine şahit olunmaktadır.

ABD'de Donald Trump (2017-2021, birinci başkanlık dönemi) ve Brezilya'da Bolsonaro örnekleri popülist aktör ve bürokrat ilişkileri bağlamında incelenirken belirgin olarak görülen ortaklıklardan biri de iklim ve çevre politikalarında sergilenen karşı tavidir. Daha önce değinildiği gibi bu konuda Donald Trump Çevre Koruma Ajansının başına ajansın politikalarına karşı tutumlarıyla bilinen ve Ajansın yürüttüğü politikalara dava açarak karşıt tutum içinde olan Scott Pruitt'i atamıştır. Bu atama bürokratik yapıyı pasifize etmenin, sabote etmenin ya da itaatkâr hale getirmenin belirgin bir örneği olarak karşımıza çıkar. Benzer bir örneği Bolsonaro'nun su ve amazon ormanları ile ilgili kamu politikalarında yaptığı değişiklikte görmemiz de mümkündür.

Donald Trump ve Jair Bolsonaro'ya ilişkin karşılaştırmalı olgusal inceleme yapılırken, Covid-19 salgını her iki lideri aynı olgu ve aynı bağlamda değerlendirebileceğimiz bir perspektif olarak ayrıca değerlendirilmiştir.

Covid-19 salgını sırasında her iki popülist liderin de birbirine yakın tutum sergiledikleri görülmüştür. Her ikisi de Covid-19 salgınına popülist argümanlarla açıklamayı tercih etmiştir. Dünya Sağlık Örgütü, Çin başta olmak üzere pek çok ulusal ve uluslararası örgüt hedef gösterilmiş, bu örgütlerin reçeteleri reddedilmiş ve bu örgütler ulusal çıkarlara ve halka zarar veren uluslararası elitler olarak etiketlenmiştir. Her iki popülist aktör de salgının başlarında sakin, soğukkanlı ve güçlü bir izlenim yaratarak salgının ciddiyetini görmezden gelmiş ve tehlikeyi hiçe saymıştır. Salgın ilerlediğinde ve kontrol edilemez hale geldiğinde her iki popülist aktör de kendilerini halk kahramanı ve kurtarıcı gibi ön plana çıkartmaya çalışmıştır. Her iki liderin de sokağa çıkma yasağı ve hijyen kuralları gibi uzmanlık bilgisi ve teknik üstünlük bağlamında doktorların ve sağlık çalışanlarının önerdiği reçeteleri reddederek sağlık

çalışanlarına savaş açtığı görülür. Donald Trump *"Ben doktor değilim. Ama sağduyuya sahibim."* diyecek kadar ileri gitmiştir. Her iki popülist lider de salgın sırasında alınması gereken tedbirler, uyulması gereken kurallar ve yürütülmesi gereken sağlık hizmetleri konusunda kendilerini bir kurtarıcı gibi lanse ederken, valileri sosyal medya aracılığıyla hedef göstermiş sözde suçlu ilan etmiştir. Küresel ölçekte yaşanan bu salgında her iki aktörün de uluslararası örgütlerle ve ulusal aktörlerle işbirliği yapmak yerine onlarla çatıştığı, onları hedef gösterdiği ve bunu yaparken tek önceliklerinin popülist argümanlarını hayata geçirdikleri popülist ajandaları olduğu tespit edilmiştir. Özellikle her iki liderin de valilerle yaşadıkları çatışma ve onları hedef almaları, popülist ajandalarına ne kadar bağlı olduklarını ve idari yapıda yaratacakları hasarı ne kadar önemsemediklerini açıkça gözler önüne sermektedir.

Bu tezin odaklandığı ana sorunsala ilişkin kavramsal çerçeve ve incelenen olgular bağlamında elde edilen temel bulgular yukarıda ana hatları ile belirtilmiştir. Bu tezin alt argümanları arasında yer alan popülist aktör- bürokrat ilişkisinin aslında yönetim-siyaset dikotomisinin farklı bağlamda incelemesi olduğuna ilişkindir.

Popülizm kavramının kuramsal incelemesi yapılırken, kavramın olgusallığı ve bağlama olan bağımlılığı vurgulanırken, popülizmin muğlak bir kavram olduğu ve ne olduğunun tam olarak bilinmediği üzerinde uzlaşılmıştır. Bu bağlamda düşünüldüğünde, popülist aktör – bürokrat ilişkisinin, popülizm kavramının muğlaklığını aşacak şekilde ve siyaset – yönetim dikotomisi ekseninde değerlendirilmesi, kavramın kuramsal sınırlılıklarını aşmak için yeni bir perspektif yaratabileceği iddia edilmektedir. Bu iddia, bu tezin ana sorunsalını ve bulgularını odakta tutarken, literatüre katkıda bulunma amacı taşıyan bir alt argüman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çerçevede kaynak bağımlılık kuramı ve vekalet teorisinin örgüt kuramı bağlamında ne ifade ettiğini ve temel savlarını popülist aktör bürokrat ilişkisini açıklamakta kullandığımızda karşımıza yeni bir perspektif çıkmaktadır. Bu perspektife göre kaynak bağımlılık kuramı popülist aktör- bürokrat ilişkisini açıklamakta sınırlı ve yetersiz kalırken, vekalet teorisinin bu ilişkiyi açıklamakta büyük ölçüde başarılı olduğu ve yeni bir bağlam yaratma potansiyeline sahip olduğu görülmektedir.

Vekalet teorisi, popülist aktör- bürokrat ilişkisini, her iki aktörün çıkarlarının örtüşmemesi (çıkar çatışması), bilgi asimetrisi, güven sorunu ve kontrol maliyeti gibi kavramlar bağlamında açıklama ve kurama derinlik- yeni perspektifler kazandırma konusunda özgün bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, popülist siyasal aktörler olan ABD’de Donald Trump ve Brezilya’da Bolsonaro’nun ana eksen bürokratik elitizm karşıtı bir siyasal retorik kullanarak

iktidara geldiğini, iktidara geldikten sonra ise popülist ajandalarını hayata geçirdiğini, bunun neticesinde bürokratik yapıda büyük hasar yarattıklarını, bürokrasiyi sabote ettiklerini, itaate ve sadakate dayalı yeni bir bürokrasi modeli yaratmaya çalıştıklarını göstermektedir. Ayrıca bürokratik yapıda oluşan hasarın kalıcı olup olmadığı konusunda verilere ulaşamadığından bu konuda bir tespitte bulunulamamaktadır.

KAYNAKÇA

- Abadan, N. (1956). Siyasi Partilerde Oligarşik Temayüller. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (14), 110-118.
- Abadan, N. (1959). *Bürokrasi*. Ankara: Ajans-Türk Matbaası.
- Abrucio, F. L., Grin, E. J., Franzese, C., Segatto, C. I. ve Couto, C. G. (2020). Combating COVID-19 under Bolsonaro's federalism: a case of intergovernmental incoordination. *Revista de Administração Pública*, 54, 663-677.
- Abts, K. ve Rummens, S. (2007). Populism and democracy. *Political Studies*, 55(2), 405-424.
- Agnew, J. (2020). American "Populism" and the Spatial Contradictions of US Government in the Time of COVID-19. *Geopolitica*, s. 11-15.
- Ağaoğulları, M. A. (2013a). Jean Jacques Rousseau: Halk Kendini Yaratıyor. M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s. 569-595). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ağaoğulları, M. A. (2013b). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Akkerman, A., Mudde, C., ve Zazlove, A. (2013). How Populist Are the People? Measuring Populist Attitudes in Voters. *Comparative Political Studies*, XX(X), s. 1-30.
- Altun, T. (2019). Vekalet Teorisi ve Bürokrasi. N. Öztaş içinde, *Bürokrasi* (s. 261-283). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Alvarez, R. M., ve Hall, T. E. (2006). Controlling democracy: the principal-agent problems in election administration. *Policy Studies Journal*, 34(4), 491-510.
- Amaral, O. E. (2020). The victory of Jair Bolsonaro according to the Brazilian Electoral Study of 2018. *Brazilian Political Science Review*, 14.
- Antkowiak, B. A. (2004). Contemplating Brazilian Federalism: Reflections on the Promise of Liberty., *Duq. L. Rev.*, 43, s. 599.
- Araújo, B., ve Prior, H. (2021). Framing political populism: The role of media in framing the election of Jair Bolsonaro. *Journalism Practice*, 15(2), s. 226-242.
- Arditi, B. (2005). Populism as an internal periphery of democratic politics. F. Panizzi içinde, *Populism and the Mirror of Democracy* (s. 72-98). London: Verso.
- Arditi, B. (2022). Populism Is Hegemony Is Politics? Ernesto Laclau's Theory of Populism. C. De La Torre içinde, *In The Palgrave Handbook of Populism* (s. 49-68). Cham: Palgrave Macmillan.
- Aron, R. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Arrow, K. (1985). The Economics of Agency. Pratt, J.W. & Zeckhauser, R.J içinde, *Principals and Agents: The Structure of Business*. Boston: Harvard Business School Press, 37-51
- Arslan, A. (2007a). *Elit Sosyolojisi*. Ankara: Phoneix.
- Arslan, A. (2007b). 1995'ten Günümüze Türk Siyasal Elitlerinin Sosyolojik Analizi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 4(1), 1-17.
- Arslan, A. (2010). *Elitizm Teorisi ve Teorisyenleri*. Bursa: Dora Yayınları.
- Aslanidis, P. (2016). Is populism an ideology? A refutation and a new perspective. *Political studies*, 64(1), 88-104.
- Aslanidis, P. (2018). Populism as a Collective Action Master Frame for Transnational Mobilization. *Sociological Forum*, s. 1-22.
- Aslanidis, P. (2020). Major Directions In Populism Studies: Is There Room for Culture? *The Open Journal of Sociopolitical Studies*, 13(1), 59-82.
- Atiyas, İ. ve Savaş, Ş. (1997). *Siyasi Sorumluluk, Yönetmel Sorumluluk ve Bütçe Sistemi: Bir Yeniden Yapılanma Önerisine Doğru*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları.
- Avritzer, L. (2020). *Política e antipolítica: a crise do governo Bolsonaro*. Todavía.
- Avritzer, L. ve Marona, M. C. (2014). Judicialização da política no Brasil: ver além do constitucionalismo liberal para ver melhor. *Revista Brasileira de Ciência Política*, s. 69-94.
- Avritzer, L. ve Rennó, L. (2021, 12). The pandemic and the crisis of democracy in Brazil. *Journal of Politics in Latin America*, 13(3), 442-457.
- Avritzer, L. ve Rennó, L. (2023). Populism, the Pandemic, and the Crisis of Bolsonarismo. A. W. Pereira içinde, *Right-Wing Populism in Latin America and Beyond*. (s. 245-263). New York: Newgen Publishing UK.
- Bachrach, P. (1967). *The Theory of Democratic Elitism, A critique*. Boston: Little, Brown and Company.
- Bal, M. (2002). *Travelling Concepts in the Humanities. A Rough Guide*. Toronto: University of Toronto.
- Banfield E. (1975). Corruption as a feature of governmental organization. *J.L. Economics*, 8(3), 587-605.
- Barker, R. ve Howard, J. X. (1975). The politics and political ideas of Moisei Ostrogorski. *Political Studies*, 24(3), 415-429.
- Barr, R. (2009). Populists, outsiders and anti-establishment politics. *Party Politics*, 15(1), 29-48.

- Barr, R. R. (2018). Populism as a political strategy. C. De La Torre içinde, *Routledge handbook of global populism* (s. 44-56). New York: Routledge.
- Batory, A. (2022). More power, less support: The Fidesz government and the coronavirus pandemic in Hungary, *Government and Opposition*, s. 1-17.
- Bauer, M. W. (2023). Public administration under populist rule: standing up against democratic backsliding. *International Journal of Public Administration*, s. 1-13.
- Bauer, M. W. ve Becker, S. (2020). Democratic backsliding, populism, and public administration. *Perspectives on public management and governance*, 3(1), 19-31.
- Bauer, M. W., Peters, B. G., Pierre, J., Yesilkagit, K. ve Becker, S. (2021b). Introduction: Populists, democratic backsliding, and public administration. M. W. Bauer, B. G. Peters, J. Pierre, K. Yesilkagit, S. Becker ve (Eds) içinde, *Democratic backsliding and public administration* (s. 1-21). Cambridge University Press.
- Beland, D., Rocco, P., Segatto, C. I. ve Waddan, A. (2021). *Trump, Bolsonaro, And The Framing Of The Covid-19 Crisis*.
- Bellodi, L., Morelli, M. ve Vannoni, M. (2021). The costs of populism for the bureaucracy and government performance: Evidence from Italian municipalities. *BAFFI CAREFIN Centre Research Paper*, 158.
- Bendor, J. ve Moe, T. M. (1985). An adaptive model of bureaucratic politics. *American Political Science Review*, 79(3), 755-774.
- Bendor, J., Taylor, S., Van Gaalen, R. (1987). Politicians, bureaucrats, and asymmetric information. *American Journal of Political Science*, 796-828.
- Berberoğlu, B. (2009). *Sosyal Teori, Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş, Eleştirel Bir Perspektif*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berberoğlu, B. (2014). *Küresel Çağda Siyasal Sosyoloji, Devlet ve Topluma Giriş*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Berg, A. ve Jhonaski, T. (2013). Siyaset Sosyolojisinde Sosyal Çatışma Kuramları. T. Jonaski, R. Alford, A. Hicks ve M. A. Schwartz içinde, *Siyaset Sosyolojisi* (s. 75-109). Ankara: Phoneix Yayınları.
- Bersch, K. ve Lotta, G. (2023). Political Control and Bureaucratic Resistance: The Case of Environmental Agencies in Brazil. *Latin American Politics and Society*, s. 1-24.
- Bertholini, F. (2022). We Are All Going to Die One Day, N. Ringe ve L. Renno içinde, *Populists and the Pandemic: How Populists around the World Responded to COVID-19* (s. 44-56). London: Routledge.

- Bottmore, T. ve Nispet, R. (2019). *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Bottomore, B. T. (1996). *Seçkinler ve Toplum*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Boucher, J. C. ve Thies, C. G. (2019). "I am a tariff man": The power of populist foreign policy rhetoric under President Trump." *The Journal of Politics*, 81(2), 712-722.
- Bowling, C. J., Fisk, J. M. ve Morris, J. C. (2020). Seeking patterns in chaos: Transactional federalism in the Trump administration's response to the COVID-19 pandemic. *The American Review of Public Administration*, 50(6-7), 512-518.
- Boyacı, N. P. (2017). Platon. A. Tunçel ve K. Gülenç içinde, *Siyaset Felsefesi Tarihi, Platon'dan Zizek'e* (s. 23-47). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Brehm, J. O., Gates, S. (1999). *Working, shirking, and sabotage: Bureaucratic response to a democratic public*. University of Michigan Press.
- Brubaker, R. (2017). Why populism? *Theory and Society*, 46(5), 357-385.
- Brubaker, R. (2020). Populism and nationalism. *Nations and nationalism*, 26(1), 44-66.
- Bugaric, B. (2019). The two faces of populism: Between authoritarian and democratic populism. *German Law Journal*, 20(3), 390-400.
- Burni, A. ve Tamaki, E. (2021). Populist Communication During the Covid-19 Pandemic: the Case of Brazil's President Bolsonaro. *Partecipazione e conflitto*, 14(1), 113-131.
- Busino, G. (2017). Seçkin, Seçkin ve Seçkincilik. P. Reynaud ve S. Rials içinde, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü* (s. 748-752). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Caiani, M. ve Graziano, P. (2019). Caiani, Understanding varieties of populism in times of crises. *West European Politics*, 46(2), 1141-1158.
- Callinicos, A. (2015). *Toplum Kuramı, Tarihsel Bir Bakış*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Canovan, M. (1981). *Populism*. New York ve Londra: Harcourt Brace Jovanovich.
- Canovan, M. (1984). 'People', Politicians and Populism. *Government and Opposition*, 19(3), 312-327.
- Canovan, M. (1999). Trust the people! Populism and the two faces of democracy. *Political Studies*, 17, 2-16.
- Canovan, M. (2007). Taking Politics to the People: Populism as the Ideology of Democracy. Y. Many ve Y. Surel içinde, *Democracies and the Populist Challenge* (s. 25-42). London: Palgrave Macmillan.
- Casinelli, C. W. (1953). The Law of Oligarchy. *The American Political Science Review*, XLVII(III), 773-784.

- Celtekligil, K. (2020). Resource dependence theory. H. Dinçer ve S. Yüksel içinde, *Strategic Outlook for Innovative Work Behaviours: Interdisciplinary and Multidimensional Perspectives* (s. 131-148).
- Cevizci, A. (2017). *Büyük Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cook, B. J., Wood, B. D. (1989). Principal-agent models of political control of bureaucracy. *American Political Science Review*, 83(3), 965-978.
- Coser, L. A. (2015). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları*. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Costa, A. ve Bernardi, A. (2020). Populist Responses to the Coronavirus Crisis: Analysis of Tweets by Donald Trump and Jair Bolsonaro. *Political Observer| Revista Portuguesa de Ciência Política*(14).
- Cruz, S. V. (2018). *Direita, volver!*
- Çekiç, A. ve Karasoy, A. (2012). Türkiye'de Belediyelerde Karar Verme Dinamiği Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Akşehir MYO Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(3), 11-22.
- Çetin, H. (2017). Platon, Totalitarizmin Kökenleri. H. E. Beriş ve F. Duman içinde, *Siyasal Düşünceler Tarihi* (s. 89-120). Ankara: Orion Kitabevi.
- Da Silva, F. C. ve Vieira, M. B. (2019). Populism as a logic of political action. *European Journal of Social Theory*, 22(4), 497-512.
- Daly, T. (2019). Populism, public law, and democratic decay in Brazil: understanding the rise of Jair Bolsonaro. *In This paper was prepared for the 14th International Human Rights Researchers' Workshop: 'Democratic Backsliding and Human Rights*.
- Damiani, M. (2018). Radical left-wing populism and democracy in Europe. C. De La Torre içinde, *Routledge Handbook of Global Populism* (s. 295-306). New York: Routledge.
- Dattathrani, S., & De', R. (2023). The Concept of Agency in the era of Artificial Intelligence: dimensions and degrees. *Information Systems Frontiers*, 25(1), 29-54.
- Davis, G. F. ve Cobb, J. A. (2010). Resource dependence theory: Past and future. *Stanford's organization theory renaissance, 1970–2000*, s. 21-42.
- De Cleen, B. ve Stavrakakis, Y. (2017). Distinctions and Articulations: A Discourse Theoretical Framework for the Study of Populism and Nationalism. *Javnost - The Public*, 24(4), 301-319.
- De Cleen, B. (2017). Populism and Nationalism. C. Kaltwasser, P. Taggart, P. Ochoa Espejo ve P. Ostiguy içinde, *Oxford Handbook of Populism* (s. 342-362). New York: Oxford University Press.

- De la Torre, C. (2018). Global populism: Histories, trajectories, problems, and challenges. C. De la Torre içinde, *Routledge handbook of global populism* (s. 1-28). New York: Routledge.
- De La Torre, C. (2022). Fascism and Populism. C. De La Torre içinde, *The Palgrave Handbook of Populism* (pp. 163-176). (s. 163-176). Cham: Palgrave Macmillan.
- De Sá e Silva, F. (2020). From Car Wash to Bolsonaro: Law and Lawyers in Brazil's Illiberal Turn (2014–2018). *Journal of Law and Society*, 47, s. 90-110.
- Delke, V. F. (2015). *The resource dependence theory: Assessment and evaluation as a contributing theory for supply management*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi: University of Twente.
- Dereli, E. (1998). *ABD ve Fransa Siyasal Sistemleri*. Der Yayınları.
- Di Tella, T. S. (1965). Populism and reform in Latin America. C. Veliz içinde, *Obstacles to Change in Latin America*. Oxford: Oxford University Press.
- Di Tella, T. S. (2014). Populism in twenty first century,. *Government and Opposition*, s. 187-200.
- Doctor, M. (2019). Bolsonaro and the prospects for reform in Brazil. *Political Insight*, 10(2), 22-25.
- Duque, D. ve Smith, A. (2019). The establishment upside down: a year of change in Brazil. *Revista de Ciencia Política*, 39(2), 165-189.
- Dye, T. R. ve Zeigler, H. L. (1983). *American Politics in the Media Age*. California: Cole Publishing Company.
- Dye, T. R. ve Zeigler, H. L. (2009). *The Irony of Democracy, An Uncommon Introduction to American Politics*. Boston: Wadsworth Cengage Learning.
- Eberl, J. M., Huber, R. A. ve Greussing, E. (2021). From populism to the “plandemic”: Why populists believe in COVID-19 conspiracies. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, (31(sup1)), 272-284.
- Eisenhardt, K. M. (1989). Agency theory: An assessment and review. *Academy of management review*, 14(1), 57-74.
- Ekinci, A. ve Yıldırım, S. N. (2017). Brezilya’nın Başkanlık Sistemi Uygulaması. İ. Doğan ve S. Ünver içinde, *Dört Kıtada Başkanlık Sistemi (Ülke Örnekleriyle Hukukun Üstünlüğü, İnsan Hakları ve Demokrasi)* (s. 130-187). Astana Yayınları.
- Engesser, S., Ernst, N., Esser, F. ve Büchel, F. (2017). Populism and social media: How politicians spread a fragmented ideology. *Information, communication & society*, 20(8), 1109-1126.

- Enli, G. (2017). Twitter as arena for the authentic outsider: Exploring the social media campaigns of Trump and Clinton in the 2016 US presidential election. *European journal of communication*, 32(1), 50-61.
- Eroğul, C. (2014). *Çağdaş Devlet Düzenleri*. İmaj Yayınevi.
- Eylemer, S. (2010). *Avrupalılaşıma Sürecinde Siyasi Koşulluluk ve Elitler: Türkiye Örneği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir.
- Fama, E. (1980). Agency Problems and Theory of the Firm. *Journal of Political Economy*, 88, 288-308.
- Farias, D. B., Casarões, G. ve Magalhães, D. (2022). Radical right populism and the politics of cruelty: The case of COVID-19 in Brazil under President Bolsonaro. *Global Studies Quarterly*, 2(2).
- Feres, J. J. ve Gagliardi, J. (2021). Populism and the media in Brazil: The case of Jair Bolsonaro, C. Kohl, B. Cristophe, H. Liebau ve A. Saupe içinde, *The politics of authenticity and populist discourses: Media and education in Brazil, India and Ukraine* (s. 83-104). Cham: Palgrave Macmillan.
- Fernandez, M, M. ve Pinto, H. A. (2020). Estratégia intergovernamental de atuação dos estados brasileiros: o Consórcio Nordeste e as políticas de saúde no enfrentamento à Covid-19. *Revista Saúde em Redes*, 6(2), 7-21.
- Finchelstein, F. (2018). Fascism and populism. C. De La Torre içinde, *Routledge Handbook of Global Populism* (s. 307-318). New York: Routledge.
- Finchelstein, F. (2022). *A brief history of fascist lies*. Univ of California Press.
- Freeden, M. (1998). Is nationalism a distinct ideology? *Political Studies*, 46(4), 748-765.
- Freeden, M. (2003). *Ideology A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Freeden, M. (2017). After the Brexit referendum: revisiting populism as an ideology. *Journal of Political Ideologies*, 22(1), 1-11.
- Friedrich, C. J. (1961). Siyasi Liderlik ve Karizmatik İktidar Meselesi. *AÜSBF Dergisi*, 16(2), 127-149.
- Fuks, M., Ribeiro, E., E. ve Borba, J. (2020). From antipetismo to generalized antipartisanship: the impact of rejection of political parties on the 2018 vote for Bolsonaro. *Brazilian Political Science Review*, 15.
- Gimenez, E. ve Schwarz, N. (2016). The visual construction of “the people” and “proximity to the people” on the online platforms of the National Front and Swiss People’s Party. *Österreichische Zeitschrift für Soziologie*, 2(41), 213-242.

- Gomes, R. C. ve Secchi, L. (2015). Public Administration in Brazil: structure, reforms, and participation. A. Massey ve K. Jhonstan içinde, *The international handbook of public administration and governance* (s. 226-246). Edward Elgar Publishing.
- Goodsell, C. T. (2019). The anti-public administration presidency: The damage Trump has wrought. *The American Review of Public Administration*, 49(8), 871-883.
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane Defterleri 4. Cilt*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Green, R. (2019). Democracy, populism and public administration. *Administration & Society*, 51(10), 1519-1520.
- Gricius, G. (2022). Populism and Authoritarianism. C. De La Torre içinde, *The Palgrave Handbook of Populism* (s. 177-193). Cham: Palgrave Macmillan.
- Guillamón, M. D., Ríos, A. M., Gesuele, B., & Metallo, C. (2016). Factors influencing social media use in local governments: The case of Italy and Spain. *Government Information Quarterly*, 33(3), 460-471.
- Guimarães, F. ve Silva, D. (2021). Far-right populism and foreign policy identity: Jair Bolsonaro's ultra-conservatism and the new politics of alignment. *International Affairs*, 97(2), 345-363.
- Gürbüz, Y. (1987). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*. Beta Yayınları.
- Haffajee, R. L. ve Mello, M. M. (2020). Thinking globally, acting locally—The US response to COVID-19. *New England journal of medicine*, 382(22).
- Hatcher, W. (2020). A failure of political communication not a failure of bureaucracy: The danger of presidential misinformation during the COVID-19 pandemic. *The American Review of Public Administration*, 50(6-7), 614-620.
- Hawkins, K. A. (2009). Is Chávez populist? Measuring populist discourse in comparative perspective. *Comparative Political Studies*, 42(8).
- Hawkins, K. A. (2018). The ideational approach. C. De La Torre içinde, *Routledge handbook of global populism* (s. 52-72). New York: Routledge.
- Hodson, D. (2022). The visual politics and policy of Donald Trump. In *The Trump Administration* (s. 77-95). içinde Routledge.
- Homolar, A. ve Scholz, R. (2019). The power of Trump-speak: Populist crisis narratives and ontological security, *Cambridge Review of International Affairs*, 32(3), 344-364.
- Hughes, S. (1961). *Consciousness and Society*. New York: Vintage Books.
- Hunter, W. ve Power, T. (2019). Bolsonaro and Brazil's illiberal backlash. *Journal of Democracy*, 30(1).

- Hunter, W. ve Vega, D. (2022). Populism and the military: symbiosis and tension in Bolsonaro's Brazil. 29(2), 337-359.
- Ikeanyibe, O. M. (2014). Three-tier federative structure and local government autonomy in Brazil and Nigeria. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(15), 559-569.
- Ikenberry, G. J. (2017). The plot against American Foreign Policy: Can the liberal order survive. *Foreign Aff*, 96(2).
- Ionescu, G. ve Gellner, E. (1969). Introduction. G. Ionescu ve E. Gellner içinde, *Populism: Its meaning and National Character* (s. 1-5). Londra: Weidenfield and Nicolsın.
- Jensen, M.C. ve Meckling, W.H. (1976). Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics* 3 (4), 305-360.
- Jensen, M. C. (1983). Organization Theory and Methodology. *Accounting review*, 319-339.
- Júnior, J. F., Cavassana, F. ve Gagliardi, J. (2023). Is Jair Bolsonaro a classic populist? *Globalizations*. 20(1), 60-75.
- Kabadayı, T. (2004). Platon ve Farabi'de İdeal Devlet. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2), 237-248.
- Kakisina, P. A., Indhiarti, T. R. ve Al Fajri, M. (2022). Discursive strategies of Manipulation in COVID-19 political discourse: the case of Donald Trump and Jair Bolsonaro. *SAGE Open*, 12(1).
- Kaltwasser, C. R., Taggart, P., Espejo, P. O. ve Ostiguy, P. (2017). An Overview of the Concept and the State of the Art. C. R. Kaltwasser, P. Taggart, P. O. Espejo ve P. Ostiguy içinde, *The Oxford Handbook of Populism*. New York: Oxford University Press.
- Kaltwasser, C. R. ve Taggart, P. (2022). The Populist Radical Right and the Pandemic. *Government & Opposition*, s. 1-21.
- Katz, R. S. (2005). Party in democratic theory. R. S. Katz ve W. J. Crotty içinde, *Handbook of party politics* (s. 34-46). Londra: SAGE Publications.
- Kelso, W. A. (1978). *American Democratic Theory -Pluralism and its Critics*. Wesport: Greenwood Press.
- Kivistö, J. (2007). *Agency theory as a framework for the government-university relationship*. Tampere University Press.
- Kiser, E. (1999). Comparing varieties of agency theory in economics, political science, and sociology: An illustration from state policy implementation. *Sociological Theory*, 17(2), 146-170.

- Koga, N. M., Karruz, A. P., Palotti, L., Soares Filho, M. ve Couto, B. (2023). When bargaining is and is not possible: the politics of bureaucratic expertise in the context of democratic backsliding. *Policy and Society*, 42(3), 378-391.
- Köker, L. ve Ağaoğulları, M. A. (2013). Rönesans ve Nicollo Machiavelli. M. A. Ağaoğulları ve L. Köker içinde, *Tanrı Devletinden Kral Devlete* (s. 149-228). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kreis, R. (2017). The “tweet politics” of President Trump. *Journal of language and politics*, 16(4), s. 607-618.
- Lacatus, C. (2019). Populism and the 2016 American election: Evidence from official press releases and Twitter. *Political science & politics*, 52(2), 223-228.
- Lacatus, C. (2021). Populism and President Trump’s approach to foreign policy: An analysis of tweets and rally speeches. *Politics*, 41(1), 31-47.
- Lacatus, C. ve Meibauer, G. (2023). Crisis, Rhetoric and Right-Wing Populist Incumbency: An Analysis of Donald Trump's Tweets and Press Briefings. *Government and Opposition*, 58(2), 249-267.
- Laclau, E. (2005). Populism: What's in a Name? F. Panizza içinde, *Populism and The Mirror of Democracy* (s. 32-50). New York: Verso.
- Laclau, E. (2018). *Populist Akıl Üzerine*. Ankara: Epos Yayınları.
- Lanza, G., Maimone Ansaldo Patti, D., Navarra, P. (2020). Can Citizens Affect the Performance of Their Elected Representatives? A Principal–Agent Model of Strategic Interaction in Democratic Systems. *Mathematics*, 8(7), 1194.
- Lassar, W.M. ve Kerr, J.L. (1996). Strategy and Control in Supplier-Distributor Relationships: An Agency Perspective. *Strategic Management Journal* 17 (8), 613-632.
- Levitsk, S. ve Ziblatt, D. (2018). *Demokrasiler Nasıl Ölüyor?* Salon Yayınları.
- Lewis, D. E. ve Richardson, M. D. (2021). The very best people: President Trump and the management of executive personnel. *Presidential Studies Quarterly*, 51(1), 51-70.
- Lipset, S. M. (2021). Giriş. R. Michels içinde, *Siyasal Partiler, Modern Demokrasideki Oligarşik Eğilimlerin Sosyolojik İncelemesi* (s. xlv-lxvi). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Lively, J. (1975). *Democracy*. New York: St Martin's Press.
- Lotta, G. S., Lima, I., Fernandez, M., Silveira, M. C., Pedote, J. ve Guaranha, O. (2023). A resposta da burocracia ao contexto de retrocesso democrático: uma análise da atuação de servidores federais durante o Governo Bolsonaro. *Revista Brasi. Revista Brasileira de Ciência Política*.

- Lotta, G. S., de Lima, I. A., Fernandez, M., Silveira, M. C., Pedote, J. ve Guaranha, O. L. (2023). La respuesta de la burocracia al contexto de retroceso democrática: un análisis de la actuación de los funcionarios federales durante el gobierno Bolsonaro. *Revista Brasileira de Ciência Política*, s. e266094.
- Lotta, G. S., de Lima, I. A., Silveira, M. C., Fernandez, M., Pedote, J. P. ve Guaranha, O. L. (2023). The Procedural Politicking Tug of War: Law-Versus-Management Disputes in Contexts of Democratic Backsliding. *Perspectives on Public Management and Governance*.
- Lotta, G., Tavares, G. M. ve Story, J. (2023). Political attacks and the undermining of the bureaucracy: The impact on civil servants' well-being. *Governance*.
- Louault, F. (2022). Populism and authoritarian drift: The presidency of Jair Bolsonaro in Brazil. A. J. Dieckhoff içinde, *Contemporary Populists in Power* (s. 93-111). Springer Nature.
- Machiavelli, N. (2002). *Floransa'da Komplolar ve Karşı Komplolar Tarihi*. İstanbul: Özne Yayınları.
- Macrae, D. (1969). Populism as an Ideology. G. Ionescu ve E. Gellner içinde, *Populism: Its Meaning and National CHaracter* (s. 153-166). Londra: Widenfeld and Nicolson.
- Mainwaring, S. (1992). *Dilemmas of multiparty presidential democracy: the case of Brazil*.
- McCubbins, M. D., Schwartz, T. (1984). Congressional oversight overlooked: Police patrols versus fire alarms. *American Journal of Political Science*, 165-179.
- Meisel, J. H. (1965). *Pareto & Mosca: Makers Of Modern Social Science*. New Jersey: Printice Hall.
- Meisel, J. H. (1962). *The Myth of the Ruling Class: Gaetano Mosca and the Elite*. Michigan: University of Michigan.
- Mendonça, R. F. ve Caetano, R. D. (2021). Populism as parody: The visual self-presentation of Jair Bolsonaro on Instagram. *The International Journal of Press/Politics*, 26(1), 210-235.
- Mény, Y. ve Surel, Y. (2002). The Constitutive Ambiguity of Populism. Y. Mény ve Y. Surel içinde, *Democracies and the Populist Challenge* (s. 1-25). Palgrave Macmillan: New York.
- Merton, R. M. (2016). Bürokratik Yapı ve Kişilik. J. M. Shafritz ve A. C. Hyde içinde, *Kamu Yönetimi Klasikleri* (s. 127-143). Ankara: Global Politika ve Strateji.
- Meydan, C. H. (2017). Kaynak Bağımlılığı Kuramı. H. C. Sözen ve H. N. Basım içinde, *Örgüt Kuramları* (s. 179-204). İstanbul: Beta.

- Meydan, C. H. ve Çetin, F. (2017). Vekalet Kuramı. H. Sözeen ve H. Basım içinde, *Örgüt Kuramları* (s. 157-179). İstanbul: Beta.
- Michels, R. (2021). *Siyasi Partiler, Modern Demokrasilerdeki Oligarşik Eğilimlerin Sosyolojik İncelemesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Michels, R. (2021). *Siyasal Partiler, Modern Demokrasideki Oligarşik Eğilimlerin Sosyolojik İncelemesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Miller, G. J. (2005). The political evolution of principal-agent models. *Annu. Rev. Polit. Sci.*, 8(1), 203-225.
- Milhorance, C. (2022). Policy dismantling and democratic regression in Brazil under Bolsonaro: Coalition politics, ideas, and underlying discourse. *Review of Policy Research*, 39(6), 752-770.
- Minogue, K. (1969). Populism as a Political Movement. G. Ionescu ve E. Gellner içinde, *Populism: Its Meaning and National Character* (s. 197-212). Londra: Widenfeld& Nicolson.
- Mitnick, B.M. (1975). The Theory of Agency: The Policing “Paradox” and Regulatory Behavior. *Public Choice* 24, 27-42.
- Moe, T.M. (1984). The new economics of organization. *American Journal of Political Science* 28 (4), 739-777.
- Moffitt, B. (2020). *Popülizm*. İstanbul: Liberus Yayınları.
- Moffitt, B. (2016). *The global rise of populism: Performance*. Stanford University Press.
- Moffitt, B. (2018). Populism 2.0: Social media and the false allure of ‘unmediated’ representation. G. Fitzi, J. Mackert ve B. S. Turner içinde, *Populism and the Crisis of Democracy* 2 (s. 30-46). New York: Routledge.
- Moffitt, B. (2020). *Popülizmin Küresel Yükselişi Performans, Siyasi Uslup ve Temsil*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moffitt, B. (2022). *Popülizm*. İstanbul: Liberus.
- Moffitt, B. ve Tormey, S. (2014). Rethinking populism: Politics, mediatization and political style. *Political Studies*, 62(2), 381–397.
- Monteduro, F., ve Allegrini, V. (2020). How outsourcing affects the e-disclosure of performance information by local governments. *Government Information Quarterly*, 37(1), 101398.
- Morelli, M., Nicolò, A. ve Roberti, P. (2021). *A commitment theory of populism*.
- Mosca, G. (1939). *The Ruling Class*. New York: McGraw-Hill Book.

- Motta, M. (2021). Republicans, not democrats, are more likely to endorse anti-vaccine misinformation. *American Politics Research*, 49(5), 428-438.
- Moura de Oliveira, G. ve Verissimo Veronese, M. (2023). Brazil and the “Bolsonaro Phenomenon”: Politics, the Economy, and the COVID-19 Pandemic, 2019–2020. *Latin American Perspectives*.
- Mouzelis, N. (1985). On the concept of populism: populist and clientelist modes of incorporation in semi peripheral politics. *Politics&Society*(14), 329-348.
- Mouzelis, N. P. (2003). *Örgüt ve Bürokrasi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Moynihan, D. (2021). Populism and the Deep State: The Attack on Public Service Under Trump. M. W. Bauer, B. G. Peters, J. Pierre, K. Yeşilkağıt ve S. Becker içinde, *Democratic Backsliding and Public Administration How Populists in Government Transform State Bureaucracies* (s. 151-178). New York: Cambridge University Press.
- Moynihan, D. ve Roberts, A. (2021). Dysfunction by Design: Trumpism as Administrative Doctrine. *Public Administration Review*, 81(1), 152-156.
- Mudde, C. (2004). The populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541-563.
- Mudde, C. (2017). Populism: An Ideational Approach. K. Rovira Kaltwasser, P. Taggart, O. Espejo ve P. Ostiguy içinde, *The Oxford Handbook of Populism*. New York: Oxford University Press.
- Mudde, C. ve Kaltwasser, C. (2019). *Popülizm Kısa Bir Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Mudde, C. ve Kaltwasser, R. C. (2013). Exclusionary vs. inclusionary populism: Comparing contemporary Europe and Latin America. *Government and Opposition*, 48, 147-174.
- Mudde, C. (2016). *The populist radical right: A reader*. Taylor & Francis.
- Mudde, C. ve Kaltwasser, R. C. (2013). Populism. Michael Freeden, L. T. Sargent ve M. Stears içinde, *The Oxford Handbook of Political Ideologies* (s. 561-583). New York: Oxford University Press.
- Murgul, Y. (2019). Modern Elit Teorileri ve Bürokrasi. N. Öztaş içinde, *Bürokrasi* (s. 153-173). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Müller, J. W. (2014). The people must be extracted from within the people. *Constellations*, 21(4), 483-493.
- Müller, J. W. (2020). *Popülizm Nedir?*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nicholson, S. P. ve Segura, G. M. (2012). Who’s the party of the people? Economic populism and U.S. public’s beliefs about political parties. *Public Behavior*, 34(2), 369-389.
- Niskanen, J. (1971) *Bureaucracy and Representative Government*. Chicago: Raoutledge.

- Nørgaard, K. N. ve Mortensen, M. (2021). 'Don't panic people! Trump will tweet the virus away': memes contesting and confirming populist political leaders during the COVID-19 crisis. *Information. Communication & Society*, 24(16), 2442-2458.
- Norris, P. (2019). Varieties of populist parties. *Philosophy & Social Criticism*, 45(9-10), 981-1012.
- O'Harrow, R. (2018, 07 28). *www.washingtonpost.com*. 04 26, 2023 tarihinde *www.washingtonpost.com*: https://www.washingtonpost.com/investigations/white-house-uses-foreign-aid-agency-to-give-jobs-to-Trump-loyalists/2018/07/28/3f819ac2-86da-11e8-8589-5bb6b89e3772_story.html adresinden alındı
- O'Leary, R. (2017). The ethics of dissent: can president Trump survive guerrilla government? *The ethics of dissent: can president Trump survive guerrilla government?*, 39(2), 36-79.
- Oliveira, R. R. (2018). Mídias Sociais Digitais: Implicações sobre o Processo Democrático. *Revista Cadernos de Campo*, 25, 229-244.
- Oliver, E. J. ve Rahn, M. W. (2016). Rise of the Trumpenvolk: Populism in the 2016 Election. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 667(1), 189-206.
- Oliver, J. E. ve Rahn, W. M. (2016). Rise of the Trumpenvolk: Populism in the 2016 Election. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 667(1), 189-206.
- Oprysko, C. (2020, 03 13). *www.politico.com*. 02 09, 2024 tarihinde <https://www.politico.com/news/2020/03/13/Trump-coronavirus-testing-128971> adresinden alındı
- Ostiguy, P. (2017). A Socio-Cultural Approach. K. Rovira Kaltwasser, P. Taggart, O. Espejo ve P. Ostiguy içinde, *The Oxford Handbook Of Populism* (s. 106-138). New York: Oxford University Press.
- Ostiguy, P. ve Casullo, M. E. (2017 (20-12 Nisan)). Left versus right populism: antagonism and the Social Other. 67. *PSA Yıllık Uluslararası Konferansında Sunulmuştur*. Glasgow.
- Oswald, M., Schafer, M. ve Broda, E. (2022). The New Age of Populism: Reapproaching. M. Oswald içinde, *The Palgrave Handbook of Populism* (s. 3-31). Cham: Palgrave Macmillan.
- Oswald, M., Schafer, M. ve Broda, E. (2022). The New Age of Populism: Reapproaching a Diffuse Concept. M. Oswald içinde, *The Palgrave Handbook of Populism* (s. 3-31). Cham: Palgrave Macmillan.

- Ott, B. L. (2017). The age of Twitter: Donald J. Trump and the politics of debasement. *Critical studies in media communication*, 34(1), 59-68.
- Öncü, A. (1976). *Örgüt Sosyolojisi*. Ankara: Sevinç Matbası.
- Önder, Ö. (2013). *Türk Bürokrasisi ve Bürokratik Elitizm*. Ankara: Otorite Yayınları.
- Önderman, M. (1991a). *Siyasal Elitizm Kuramı*. İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Yezi.
- Önderman, M. (1991b). Siyasal Elitizm Kuramı. *Argumentum*, 1(11), 157-160.
- Özbudun, E. (1979). *Siyasal Partiler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Öztaş, N. (2019). Bürokrasi Tanımları Derlemesi. N. Öztaş içinde, *Bürokrasi* (s. 1-9). Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Özyürek, A. (2018). *Klasik Elitist Teorinin Demokrasi Eleştirisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bursa.
- Panda, B., Leepsa, N. M. (2017). Agency theory: Review of theory and Evidence on Problems and Perspectives. *Indian journal of corporate governance*, 10(1), 74-95.
- Panizza, F. (2005). Introduction: populism and the mirror of democracy. F. Panizza içinde, *Populism and the Mirror of Democracy Phronesis* (s. 1-31). London: Verso Books.
- Pappas, T. S. (2019). *Populism and liberal Democracy*. New York: Oxford University Press.
- Pareto, V. (1902). *Les Systeme Socialistes*. Paris.
- Pareto, V. (1907). *Manuel de Economie Politique*. Milano.
- Pareto, V. (1917). *Traité de Sociologie Générale*.
- Pareto, V. (2016). *Demokrasinin Dönüşümü*. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Pareto, V. (2018). *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü, Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması*. İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Parlak, B. ve Caner, C. (2020). *Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetişel Yapılar*. Değişim Yayınları.
- Parry, G. (1971). *Political Elites*. Londra: Edwood Press Limited.
- Parry, G. (2005). *Political Elites*. Colchester: ECPR Classics Press.
- Parsons, T. (2015). *Tophumsal Eylemin Yapısı, Cilt 1: Marshall, Pareto, Durkheim*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.
- Peci, A. (2021). Populism and bureaucratic frictions: lessons from Bolsonarism. *Journal of Policy Studies*, 36(4), 27-35.
- Peruzzotti, E. (2018). Laclau's theory of populism. C. De la Torre içinde, *Routledge Handbook of Global Populism* (s. 29-43.). New York: Routledge.
- Peters, B. G. ve Pierre, J. (2020). A typology of populism: understanding the different forms of populism and their implications. *Democratization*, 27(6), 928-946.

- Peters, B. G. (2022). What has populism ever done for you? Are populist governments successful in producing economic and social change? *Global Public Policy and Governance*, 2(1), 110-128.
- Peters, B. G. ve Pierre, J. (2019). Populism and public administration: Confronting the administrative state. *Administration & Society*, 51(10), 1521-1545.
- Pfeffer, J. (2005). Developing Resource Dependence Theory: how a theory is affected by its environment. K. G. Smith ve M. A. Hitt içinde, *Great Minds in Management* (s. 436-459). New York: Oxford University Press.
- Pfeffer, J. ve Salancik, G. (2003). *The External Control of Organizations*. New York: Stanford University Press.
- Pierre, J., Peters, B. G., Bauer, M. W., Becker, S. ve Yeşilkağıt, K. (2021). Conclusions: Public Administration Under the Rule of Democratic Backsliders. M. W. Bauer, B. G. Peters, J. Pierre, K. Yeşilkağıt ve S. Becker içinde, *Democratic Backsliding and Public Administration* (s. 267-285). New York: Cambridge University Press.
- Petersen, T. (1993). The Economics of Organization: The Principal – Agent Relationship. *Acta Sociologica* 36, 277-293.
- Platon. (2008). *Devlet*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Plattner, M. F. (2019). Illiberal Democracy and the Struggle on the Right. *Journal of Democracy*, 30(1), 5-19.
- Popper, K. R. (2013). *Açık Toplum ve Düşmanları*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Putnam, R. D. (1976). *The Comperative Study of Political Elites*. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Raimo, N., L'Abate, V., Nicolò, G., Vitolla, F. (2024). Does the mayor's profile influence intellectual capital disclosure? Empirical evidence from Italian local governments. *Knowledge Management Research & Practice*, 1-14.
- Rancière, J. (2016). The populism that is not to be found. A. Badiou içinde, *What is a people?* (s. 101-105). New York: Columbia University Press.
- Rennó, L. (2020, 11). The Bolsonaro voter: issue positions and vote choice in the 2018 Brazilian presidential elections. *Latin American Politics and Society*, 62(4), 1-23.
- Rennó, L. (2022). *Populists and the Pandemic: How Populists Around the World Responded to Covid-19*. Routledge.
- Renteria, C. ve Arellano-Gault, D. (2020). How does a populist government interpret and face a health crisis? Evidence from the Mexican populist response to COVID-19. *Revista de Administração Pública*, (55), 180-196.

- Ricci, P. ve Venturelli, G. (2023). Connections between populism and nationalism: Evidence from Jair Bolsonaro's speeches. *Nations and Nationalism*, s. 1056-1075.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2018). *Modern Sosyoloji Kuramları*. Ankara: De Ki Yayınları.
- Roberts, K. M. (2022). Performing Crisis? Trump, Populism and the GOP in the Age of COVID-19. *Government and Opposition*, s. 1-19.
- Rocco, P., Béland, D. ve Waddan, A. (2020). Stuck in neutral? Federalism, policy instruments, and counter-cyclical responses to COVID-19 in the United States. *Policy and Society*, 39(3), 458-477.
- Rocco, P., Béland, D. ve Waddan, A. (2020). Stuck in neutral? Federalism, policy instruments, and counter-cyclical responses to COVID-19 in the United States. *Policy and Society*, 39(3), 458-477.
- Rockman, B. A. (2019). Bureaucracy between populism and technocracy, *Administration & Society*, 51(10), 1546-1575.
- Rockman, B. A. (2022). Introduction to special issue on global populism and governance. *Global Public Policy and Governance*, 2(1), 1-4.
- Rodgers, H. R. ve Harrington, M. (1981). *Unfinished Democracy, the American Political System*. Glenview: Foresman and Company.
- Rose-Ackerman, S. (1978). *Corruption. A Study in Political Economy*. New York: Academic Press.
- Rosenn, K. S. (2004). Federalism in Brazil, *Duguesne Law Review*, 43, 577-598.
- Rucker, P. ve Leonning, C. (2020). *A Very Stable Genius: Donald J. Trump's Testing America*. New York: Penguin Press.
- Runciman, W. (1986). *Toplumsal Bilim ve Siyaset Kuramı*. Ankara: Teori Yayıncılık.
- Rutledge, P. (2020). Trump, COVID-19, and the war on expertise. *The American Review of Public Administration*, 50(6-7), 505-511.
- Samuels, D. J. ve Zucco, C. (2020). (2020). *Partisans, Antipartisans, and Nonpartisans*. Cambridge University Press.
- Shapiro, S. P. (2005). Agency theory. *Annu. Rev. Sociol.*, 31(1), 263-284.
- Sartori, G. (1970). Concept Misformation in Comparative Politics. *The American Political Science Review*, 64(4), 1033-1053.
- Sartori, G. (2017). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Schmitter, P. C. (2019). The vices and virtues of "populisms". *Sociologica*, 13(1), 75-81.
- Schultz, D. (2022). Public Policy and Administration in the Age of Donald Trump. *Central European Journal of Public Policy*, 16(1), 14-26.

- Setyaningsih, T., Bastian, I., Arifa, C. ve Rakhman, F. (2023). Pandemic Leadership: Is It Just a Matter of Good and Bad? *Public Organization Review*, s. 1-17.
- Setzler, M. (2020). Did Brazilians vote for Jair Bolsonaro because they share his most controversial views?. *Brazilian Political Science Review*, 15.
- Shils, E. (1956). *The torment of secrecy: the background and consequences of american security policies*. Glencoe, Illinois: Free Press.
- Sipahi, İ. ve Dereli, T. (2021). Oligarşinin Tunç Kanunu: Michels'in Teorisi Çerçevesinde Dünyada ve Türkiye'de Parti İçi ve Sendika İçi Demokrasi Sorunsalı. R. Michels içinde, *Siyasal Partiler, Modern Demokrasideki Oligarşik Eğilimlerin Sosyolojik İncelemesi* (s. XIII-XXXVII). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Skenderoviç, D. (2017). Populism: A History of the Concept. R. Heinisch, C. Holtz Bacha ve O. Mazzoleni içinde, *Populism: A history of the concept. Political Populism: Handbook of Concepts, Questions and Strategies of Research* (s. 41-57). Baden: Nomos.
- Smith, A. (2002). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Readings in economic sociology, 6-17.
- Smorsten, K. (1980). *A preface to Action- An Introduction to American Politics*. Santa Monica: Goodyear Publishing Company.
- Solak, M. (2015). Koalisyoncu başkanlık sistemi: Brezilya. A. Yıldız içinde, *Karşılaştırmalı Hükümet Sistemleri: Başkanlık Sistemi* (s. 177-220). TBMM Araştırma Merkezi Yayınları,.
- Solano, E. (2020). (2020). It's all corrupt. B. Vormann ve M. D. Weinmann içinde, *The Emergence of Illiberalism: Understanding a Global Phenomenon* (s. 210-223). New York: Routledge.
- Souza, C. (2005). *Federal republic of Brazil. Constitutional origins, structure, and change in federal countries*,. McGill Queen's University Press.
- Stanley, B. (2008). The thin ideology of populism. *Journal of Political Ideologies*, 13(1), 95-110.
- Stavrakakis, Y. (2014). The return of "the people": Populism and anti-populism in the shadow of the European crisis. *Constellations*, 21(4), 505-517.
- Stewart, A. (1969). The social roots. G. Ionescu ve E. Gellner içinde, *Populism: its meanings and national characteristics* (s. 180-196). Londra: Weidenfeld & Nicolson.
- Stoker, G. (2019a). Can the Governance Paradigm Survive the Rise of Populism?., *Policy & Politics*, 47(1), 3-18.

- Stoker, G. (2019b). Relating and Responding to the Politics of Resentment. *The Political Quarterly*, 90(51), 138-151.
- Stoker, G. (2021). Public Administration: How to Respond to Populism and Democratic Backsliding. M. W. Bauer, B. G. Peters, J. Pierre, K. Yeşilkağıt ve S. Becker içinde, *Democratic Backsliding and Public Administration* (s. 246-267). New York: Cambridge University Press.
- Story, J., Lotta, G. ve Tavares, G. M. (2023). (Mis) Led by an Outsider: Abusive Supervision, Disengagement, and Silence in Politicized Bureaucracies. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 33(4), 549-562.
- Şahin, O., Jhonson, R. ve Korkut, U. (2021). Policy-making by tweets: discursive governance, populism, and Trump Presidency. *Contemporary Politics*, 27(5), 591-610.
- Taggart, P. (2004). *Popülizm*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Taggart, P. (2004). Populism and representative politics in contemporary Europe. *Journal of Political Ideologies*, 9(3), 269-288.
- Tamaki, E. R. ve Fuks, M. (2020). Populism in Brazil's 2018 general elections: an analysis of Bolsonaro's campaign speeches, *Lua Nova: Revista de Cultura e Política*, s. 103-127.
- Taraktaş, B., Esen, B. ve Uskudarlı, S. (2024). Tweeting through a public health crisis: communication strategies of right-wing populist leaders during the COVID-19 pandemic. *Government and Opposition*, 59(1), 207-228.
- Thompson, F. (2018). The political economy of public administration. içinde *Handbook of public administration* (s. 1063-1099). Routledge.
- Turhan, M. (1991). *Siyasal Elitler*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Uçakçioğlu, B. (2019). *Türkiye'de Kalıcı Liderlik ve Parti İçi Demokrasi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mersin
- Urbinati, N. (2018). Antiestablishment and the Substitution of the Whole with One of Its Parts. C. De La Torre içinde, *Routledge handbook of global populism* (s. 73-97). New York: Routledge.
- Üsdiken, B. (2020). Çevresel Baskı ve Talepler Karşısında Örgütler: Kaynak Bağımlılığı Yaklaşımı. A. Sargut ve Ş. Özen içinde, *Örgüt Kuramları* (s. 77-133). Ankara: İmge Kitabevi.
- Üsdiken, B. ve Leblebici, H. (2001). Organization Theory. D. S. Ones, H. K. Sinangil ve C. Viswesvaran içinde, *Handbook of Industrial Work and Organizational Psychology* (s. 377-400). Londra: Sage.

- Vedung, E. (1997). *Public Policy and Program Evaluation*. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Ventura, D. ve Reis, R. (2021). An unprecedented attack on human rights in Brazil: the timeline of the federal government's strategy to spread COVID-19. *Bulletin Rights in the Pandemic*, 10.
- Vergin, N. (2018). *Siyaset Sosyolojisi, Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Vieira, O. V. (2018). *A batalha dos poderes: da transição democrática ao mal-estar constitucional*. Editora Companhia das Letras.
- von Bülow, M, M. ve Abers, R. N. (2022). Denialism and populism: Two sides of a coin in Jair Bolsonaro's Brazil. *Government and Opposition*, s. 1-19.
- Wadok, R. (2012). Politics as usual: Investigating political discourse in action. J. P. Gee ve M. Handford içinde, *The Routledge handbook of discourse analysis* (s. 525-540). New York: Routledge.
- Wadok, R. (2015). The politics of fear: What right-wing populist discourses mean 1-256. *The Politics of Fear*, s. 1-256.
- Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2018). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Waterman, R.W. ve Meier, K.J. (1998). Principal-Agent Models: An Expansion. *Journal of Public Administration Research and Theory* 8 (2), 173-202.
- Weber, M. (2012). *Ekonomi ve Toplum I. Cilt*. İstanbul: Yarı Yayınları.
- Wehner, L. E. (2023). Stereotyped images and role dissonance in the foreign policy of right-wing populist leaders: Jair Bolsonaro and Donald Trump. *Cooperation and Conflict*, 58(3), 275-292.
- Weizenmann, P. P. (2019). "Tropical Trump"? Bolsonaro's threat to Brazilian democracy. *Harvard International Review*, 40(1), 12-15.
- Weyland, K. (1996). Neopopulism and neoliberalism in Latin America: Unexpected affinities. *Studies in Comparative International Development*, 31, 3-31.
- Weyland, K. (2001). Clarifying a contested concept. *Comparative Politics*, (34), 1-22.
- Weyland, K. (2010). Foreword. K. Kampwirth içinde, *Gender and Populism in Latin America* (s. vii–xii). University Park: Pennsylvania State University Press.
- Weyland, K. (2017). Populism A Political-Strategic Approach. K. Rovira Kaltwasser, P. Taggart, O. Espejo ve P. Ostiguy içinde, *The Oxford Handbook of Populism* (s. 74-105). New York: Oxford University Press.

- Weyland, K. (2018). Populism and authoritarianism. C. De La Torre içinde, *Routledge handbook of global populism* (s. 319-333). New York: Routledge.
- Weyland, K. (2013). Latin America's authoritarian drift: the threat from the populist left. *Journal of Democracy*, 24(3), 18-32.
- Weyland, K. ve Madrid, R. (2019). *When democracy Trumps populism: European and Latin American lessons for the United States*. New York: Cambridge University Press.
- Wiles, P. (1969). A Syndrome, Not a Doctrine: Some Elementary Thesis On Ppopulism. G. Ionescu ve E. Gellner içinde, *Populism: Its Meaning and National CHaracter* (s. 166-1769). Londra: Wiedenfeld and Nicolson.
- Wilson, J. Q. (1996). *Bürokrasi, Kamu Kuruluşları Neyi, Niçin Yaparlar*. Ankara: Todaie Yayınları.
- Wilson, J. Q., DiIulio, J. J., Bose, M. ve Levendusky, M. (2019). *American government: Institutions and policies*. Cengage Learning.
- Wolfe, J. D. (1985). A Defance of Participatory Democracy. *The Review of Politics*, 47(3), 370-389.
- Worsley, P. ve Gellner, E. (1969). The Concept Of Populism. G. Ionescu içinde, *Populism: Its Meaning and National CHaracter* (s. 212-250). Londra: Wiedenfeld and Nicolson.
- Wright, J. E. ve Thomas, M. B. (2023). The erosion of the administrative state under President Trump: Citizens' pushback against individual and institutional racism. *Public Administration Review*, 83(1), 210-214.
- Yalçınkaya, A. (2014). Platon'un "Bilişi". M. A. Ağaoğulların içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s. 91-123). Ankara: İletişim Yayınları.
- Yayla, A. (2019). *Siyasi Düşünce Sözlüğü*. Ankara: Adres Yayınları.
- Yildiz, Ü. (2018). *Üniter ve federal devletlerde yerel yönetimler: Latin Amerika ülkeleri üzerinden bir inceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zabcı, F. (2014). Thomas Hobbes: Devlet ya da "Ölümlü Tanrıya" Övgü. M. A. Ağaoğulları içinde, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (s. 427-453). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zannoni, P. (1978). The Concept of Elite. *European Journal of Political Research*, 6, 1-30.
- Zanotti, L., Rama, J. ve Tanscheit, T. (2023). Assessing the fourth wave of the populist radical right: Jair Bolsonaro's voters in comparative perspective. *Opinião Pública*, 29(1), 1-23.
- Zaslove, A. (2008). Here to stay? Populism as a new party type. *European Review*, 16, 319-336.

- Zeeman, J. (2019). Populism beyond the nation. F. A. Stengel içinde, *Populism and world politics: Exploring inter-and transnational dimensions* (s. 25-53). Springer.
- Zeitlin, I. M. (1968). *Ideology and the Development of Sociological Theory*. New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Zengin, M. A. (2016). ABD Başkanlık Sisteminde Fren ve Denge Mekanizması Üzerine Bir İnceleme. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 28, 1-28.
- Zetterberg, H. (2018). Önsöz. V. Pareto içinde, *Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü* (s. 7-23). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Zogning, F. (2017). Agency theory: A critical review. *European journal of business and management*, 9(2), 1-8.
- Zulianello, M. ve Guasti, P. (2023). The demand and supply of pandemic populism: a global overview. *Government and Opposition*, s. 1.20.

İnternet Kaynakları

- Agencia Estado. (2011, 07 05). G1Glabo.com. 10 24, 2023 tarihinde G1Glabo.com: <https://g1.globo.com/brasil/noticia/2011/05/bolsonaro-proximo-passo-sera-legalizacao-da-pedofilia.html> adresinden alındı
- Arnsdorf, I. (2018, 8 7). www.propublica.org. 4 16, 2023 tarihinde www.propublica.org: <https://www.propublica.org/article/ike-perlmutter-bruce-moskowitz-marc-sherman-shadow-rulers-of-the-va> adresinden alındı
- assibge.org.br. (2021, 4 23). 11 22, 2023 tarihinde assibge.org.br: <https://assibge.org.br/nota-sobre-o-novo-corte-do-censo-orcamento-aprovado-inviabiliza-censo-em-2022/> adresinden alındı
- BBC. (2020, 3 25). Coronavirus: Bolsonaro downplays threat of pandemic to Brazil. 11 9, 2023 tarihinde [https://www.bbc.com: https://www.bbc.com/news/world-latin-america-52040205](https://www.bbc.com:https://www.bbc.com/news/world-latin-america-52040205) adresinden alındı
- Bilge, A. (2020, 04 21). 02 15, 2024 tarihinde <https://www.npr.org/sections/coronavirus-live-updates/2020/04/21/840262570/barr-open-to-legal-action-if-governors-restrictions-go-too-far> adresinden alındı
- billofrightsinstitute.org. (tarih yok). 2024 tarihinde billofrightsinstitute.org/primary-sources/federalist-no-51 adresinden alındı
- Blake, A. (2020, 02 21). www.washingtonpost.com. 04 21, 2023 tarihinde www.washingtonpost.com:

- <https://www.washingtonpost.com/politics/2020/02/21/Trump-has-had-an-acting-official-cabinet-level-job-1-out-every-9-days/> adresinden alındı
- Bolsonaro, J. (2018). Bolsonaro na Record após tentativa de assassinato. https://www.youtube.com/watch?v=isy48v5_50g. 10 24, 2023 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=isy48v5_50g adresinden alındı
- Bolsonaro, J. (2019, 4 30). twitter.com/jairbolsonaro. [twitter.com/jairbolsonaro: https://twitter.com/jairbolsonaro/status/1111735270234353667?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1111735270234353667%7Ctwgr%5E2ea2c4ae1db574e34636656133088a8f6354b731%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Feconomia.uol.com.br%2Fnoticias%2Fre](https://twitter.com/jairbolsonaro/status/1111735270234353667?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1111735270234353667%7Ctwgr%5E2ea2c4ae1db574e34636656133088a8f6354b731%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Feconomia.uol.com.br%2Fnoticias%2Fre) adresinden alındı
- Bump, P. (2020, 04 28). [washingtonpost.com. 02 09, 2024 tarihinde https://www.washingtonpost.com/politics/2020/04/28/yet-again-Trump-pledges-that-coronavirus-will-simply-go-away/](https://www.washingtonpost.com/politics/2020/04/28/yet-again-Trump-pledges-that-coronavirus-will-simply-go-away/) adresinden alındı
- Bump, P. ve Blake, H. (2016, 07 21). [www.washingtonpost.com. 04 23, 2023 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/07/21/full-text-donald-Trumps-prepared-remarks-accepting-the-republican-nomination/](https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2016/07/21/full-text-donald-Trumps-prepared-remarks-accepting-the-republican-nomination/) adresinden alındı
- Chain, C. (2020, 04 23). 02 15, 2024 tarihinde <https://www.yahoo.com/entertainment/day-praising-georgia-gov-brian-003800153.html> adresinden alındı
- Chapell, B. (2020, 4 22). [www.npr.org. 02 09, 2024 tarihinde https://www.npr.org/sections/coronavirus-live-updates/2020/04/22/840836618/1st-known-u-s-covid-19-death-was-on-feb-6-a-post-mortem-test-reveals#:~:text=The%20first%20U.S.%20death%20known,in%20Santa%20Clara%20County%2C%20Calif.](https://www.npr.org/sections/coronavirus-live-updates/2020/04/22/840836618/1st-known-u-s-covid-19-death-was-on-feb-6-a-post-mortem-test-reveals#:~:text=The%20first%20U.S.%20death%20known,in%20Santa%20Clara%20County%2C%20Calif.) adresinden alındı
- Chillizza, C. (2017, 03 16). [www.washingtonpost.com/. 04 24, 2023 tarihinde https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2017/03/16/donald-Trump-explained-twitter-the-universe-and-everything-to-tucker-carlson/](https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2017/03/16/donald-Trump-explained-twitter-the-universe-and-everything-to-tucker-carlson/) adresinden alındı
- Chiu, A. (2020, 04 24). 02 14, 2024 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/nation/2020/04/24/disinfectant-injection-coronavirus-Trump/> adresinden alındı
- Choi, M. (2020, 03 06). 02 14, 2024 tarihinde <https://www.politico.com/news/2020/03/06/donald-Trump-jay-inslee-coronavirus-123114> adresinden alındı

- Clark, C. S. (2023, 04 21). [www.govexec.com](https://www.govexec.com/feature/gov-exec-deconstructing-deep-state/). [www.govexec.com](https://www.govexec.com/feature/gov-exec-deconstructing-deep-state/):
<https://www.govexec.com/feature/gov-exec-deconstructing-deep-state/> adresinden alındı
- cnnbrasil.com.br. (2020, 10 19). 11 14, 2023 tarihinde [cnnbrasil.com.br](https://www.cnnbrasil.com.br/saude/bolsonaro-vacina-nao-sera-obrigatoria-e-ponto-final/):
<https://www.cnnbrasil.com.br/saude/bolsonaro-vacina-nao-sera-obrigatoria-e-ponto-final/> adresinden alındı
- Collinson, S. (2020, 03 12). 02 15, 2024 tarihinde <https://edition.cnn.com/2020/03/12/politics/donald-Trump-coronavirus-europe-travel/index.html> adresinden alındı
- constitution.congress.gov. (tarih yok). 2024 tarihinde https://constitution.congress.gov/browse/essay/artI-S10-C1-5/ALDE_00001101/ adresinden alındı
- constitution.congress.gov. (2024, 03 21). <https://constitution.congress.gov/browse/article-2/section-1/#:~:text=The%20Electors%20shall%20meet%20in,the%20same%20State%20with%20themselves.> adresinden alındı
- correio braziliense.com.br. (2020, 12 12). 11 14, 2023 tarihinde [correio braziliense.com.br](https://www.correio braziliense.com.br/politica/2020/12/4894598-bolsonaro-nossa-liberdade-nao-tem-preco-ela-vale-mais-que-a-propria-vida.html):
<https://www.correio braziliense.com.br/politica/2020/12/4894598-bolsonaro-nossa-liberdade-nao-tem-preco-ela-vale-mais-que-a-propria-vida.html> adresinden alındı
- Davidson, P. ve Shell, A. (2018, 11 28). [eu.usatoday.com](https://eu.usatoday.com/story/money/business/2018/11/28/president-Trump-criticizes-his/2135873002/). 04 23, 2023 tarihinde [eu.usatoday.com](https://eu.usatoday.com/story/money/business/2018/11/28/president-Trump-criticizes-his/2135873002/): <https://eu.usatoday.com/story/money/business/2018/11/28/president-Trump-criticizes-his/2135873002/> adresinden alındı
- Donald Trump The 45th President Of The United States. (2023, 04 16). The White House: <https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/donald-j-trump/> adresinden alındı
- Editorial Board. (2020, 9 16). www.washingtonpost.com. (E. Board, Editör) 16 04, 2023 tarihinde www.washingtonpost.com:
<https://www.washingtonpost.com/opinions/2020/09/16/Trump-promised-to-drain-swamp-self-dealing/> adresinden alındı
- Ellsworth Faris. (2022, 04 12). <https://www.asanet.org/>:
<https://www.asanet.org/about/governance-and-leadership/council/presidents/ellsworth-faris> adresinden alındı
- Faiola, A. ve Lopes, M. (2018, 10 4). The Washington Post. The Washington Post: https://www.washingtonpost.com/world/the_americas/just-like-Trump-bolsonaro-

- leads-brazils-presidential-race-with-right-wing-populist-pitch/2018/10/04/c4ba3728-c65c-11e8-9c0f-2ffaf6d422aa_story.html adresinden alındı
- Faulders, K. (2020, 04 02). 02 15, 2024 tarihinde <https://abcnews.go.com/Health/talk-Trump-florida-reverses-coronavirus-stay-home-order/story?id=69926173> adresinden alındı
- Fears, D. (2017, 09 27). www.washingtonpost.com. 04 21, 2023 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/news/energy-environment/wp/2017/09/27/zinke-says-his-workers-are-disloyal-they-say-his-personnel-moves-break-the-law/> adresinden alındı
- folha.uol.com.br. (2019). 11 22, 2023 tarihinde folha.uol.com.br: <https://www1.folha.uol.com.br/mercado/2019/02/guedes-pede-reducao-de-questionario-do-censo-para-execucao-de-pesquisa.shtml> adresinden alındı
- Forgey, Q. (2020, 03 19). 02 15, 2024 tarihinde <https://www.politico.com/news/2020/03/19/Trump-governors-coronavirus-medical-supplies-137658> adresinden alındı
- Friedman, U. (2020, 03). theatlantic.com. 11 10, 2023 tarihinde theatlantic.com: <https://www.theatlantic.com/politics/archive/2020/03/bolsonaro-coronavirus-denial-brazil-Trump/608926/> adresinden alındı
- g1.globo.com. (2020, 5 22). 11 10, 2023 tarihinde g1.globo.com: <https://g1.globo.com/politica/noticia/2020/05/22/bolsonaro-chama-doria-de-bosta-e-witzel-estrume-durante-reuniao-ministerial-veja-video.ghtml> adresinden alındı
- g1.globo.com. (2020 (a), 04 30). 11 10, 2023 tarihinde g1.globo.com: <https://g1.globo.com/politica/noticia/2020/04/30/veja-frases-de-bolsonaro-durante-a-pandemia-do-novo-coronavirus.ghtml> adresinden alındı
- g1.globo.com. (2020(b), 10 11). 11 10, 2023 tarihinde g1.globo.com: <https://g1.globo.com/politica/noticia/2020/11/10/bolsonaro-diz-que-brasil-tem-de-deixar-de-ser-pais-de-maricas-e-enfrentar-pandemia-de-peito-aberto.ghtml> adresinden alındı
- Gu, E. (2020, 03 21). 02 11, 2024 tarihinde <https://twitter.com/eugenegu/status/1241368895191011328> adresinden alındı
- Hale, T., Angrist, N., Goldszmidt, R., Kira, B., Petherick, A., Phillips, T., ... Tatlow, H. (2022). bsg.ox.ac.uk. A Global Panel Database of Pandemic Policies (Oxford COVID-19 Government Response Tracker: <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/covid-19-government-responsetracker> adresinden alındı

- https://gestaoconteudo.presidencia.gov.br/gestao_brazilgovnews/government/president. (tarih yok). 10 15, 2023 tarihinde
https://gestaoconteudo.presidencia.gov.br/gestao_brazilgovnews/government/president
 :
https://gestaoconteudo.presidencia.gov.br/gestao_brazilgovnews/government/president
 adresinden alındı
- <https://www.bbc.co.uk>. (2018, 12 31). 11 7, 2023 tarihinde
<https://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-45746013>:
<https://www.bbc.co.uk/news/world-latin-america-45746013> adresinden alındı
- <https://www.planalto.gov.br>. (tarih yok). 11 8, 2023 tarihinde <https://www.planalto.gov.br>:
https://www.planalto.gov.br/ccivil_03/mpv/principal.htm adresinden alındı
- https://www.youtube.com/watch?v=M-tkP_PwT9Xw. (tarih yok). 5 31, 2021 tarihinde
https://www.youtube.com/watch?v=M-tkP_PwT9Xw:
https://www.youtube.com/watch?v=M-tkP_PwT9Xw adresinden alındı
- institute.global. (2020, 08 17). 11 10, 2023 tarihinde [institute.global](https://www.institute.global):
<https://www.institute.global/insights/public-services/pandemic-populism-analysis-populist-leaders-responses-covid-19> adresinden alındı
- Keith, T. ve Gharib, M. (2020, 04 15). 02 11, 2024 tarihinde
<https://www.npr.org/sections/goatsandsoda/2020/04/15/835011346/a-timeline-of-coronavirus-comments-from-president-Trump-and-who> adresinden alındı
- Kemp, B. (2020, 04 23). 02 15, 2024 tarihinde
<https://twitter.com/GovKemp/status/1253106410273017859> adresinden alındı
- Kernen, J. (2020, 01 22). 02 10, 2024 tarihinde <https://www.cnbc.com/2020/01/22/cnbc-transcript-president-donald-Trump-sits-down-with-cnbc-joe-kernen-at-the-world-economic-forum-in-davos-switzerland.html> adresinden alındı
- Lang, M. (2019, 4 4). economia.uol.com.br. 11 22, 2023 tarihinde economia.uol.com.br:
<https://economia.uol.com.br/noticias/redacao/2019/04/04/bolsonaro-e-paulo-guedes-ataques-criticas-ibge.htm?cmpid=copiaecola> adresinden alındı
- Lynch, D. J. (2018, 7 19). www.washingtonpost.com. 04 23, 2023 tarihinde
www.washingtonpost.com:
<https://www.washingtonpost.com/business/2018/07/19/Trump-criticizes-federal-reserve-breaking-long-standing-practice/> adresinden alındı

Mayer, J. (2019, 3 11). newyorker.com. 4 16, 2023 tarihinde

<https://www.newyorker.com/magazine/2019/03/11/the-making-of-the-fox-news-white-house> adresinden alındı

noticias.r7.com. (2020, 12 10). 11 10, 2023 tarihinde noticias.r7.com:

<https://noticias.r7.com/brasil/bolsonaro-diz-que-brasil-vive-finalzinho-da-pandemia-29062022> adresinden alındı

noticias.uol.com.br. (2014, 11 2). 11 10, 2023 tarihinde noticias.uol.com.br:

<https://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2014/02/11/minha-proposta-e-defender-direitos-da-maioria-e-nao-da-minoria-diz-bolsonaro.htm?cmpid=beginroup%20\count@%20%22003D\relax%20\relax%20\uccode%20\unhbox%20\voidb@x%20\bgroup%20\let%20\unhbo> adresinden alındı

noticias.uol.com.br. (2020, 12 6). 11 10, 2023 tarihinde noticias.uol.com.br:

<https://noticias.uol.com.br/ultimas-noticias/ansa/2020/06/12/bolsonaro-incentiva-invasao-a-hospitais-para-checar-ocupacao.htm?cmpid=copiaecola> adresinden alındı

noticias.uol.com.br. (2020 (a), 3 24). 11 10, 2023 tarihinde noticias.uol.com.br:

<https://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2020/03/24/leia-o-pronunciamento-do-presidente-jair-bolsonaro-na-integra.htm> adresinden alındı

noticias.uol.com.br. (2020 (b), 06 09). 11 10, 2023 tarihinde noticias.uol.com.br:

<https://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2020/06/09/bolsonaro-diz-que-oms-foi-irresponsavel-e-alfineta-mandetta.htm> adresinden alındı

noticias.uol.com.br. (2020 (c), 07 23). 11 10, 2023 tarihinde noticias.uol.com.br:

<https://noticias.uol.com.br/politica/ultimas-noticias/2020/07/23/bolsonaro-diz-que-nao-tem-como-evitar-morte-ao-falar-sobre-covid-19.htm> adresinden alındı

oglobo.globo.com. (2020 (a)). 11 10, 2023 tarihinde oglobo.globo.com:

<https://oglobo.globo.com/politica/bolsonaro-diz-que-pandemia-grave-mas-repete-que-nao-ha-motivo-para-histeria-1-24312929> adresinden alındı

oglobo.globo.com. (2020, 10 20). 11 10, 2023 tarihinde oglobo.globo.com:

<https://oglobo.globo.com/politica/cobre-do-seu-governador-sai-daqui-diz-bolsonaro-eleitora-que-criticou-por-atitudes-durante-pandemia-24472272> adresinden alındı

oglobo.globo.com. (2020 (d), 10 14). 11 10, 2023 tarihinde oglobo.globo.com:

<https://oglobo.globo.com/brasil/apos-150-mil-mortes-no-brasil-bolsonaro-diz-que-pandemia-de-covid-19-foi-superdimensionada-24691421> adresinden alındı

oglobo.globo.com. (2020(b)). 11 10, 2023 tarihinde oglobo.globo.com:

<https://oglobo.globo.com/saude/coronavirus/com-quase-130-mil-mortes-pela-covid->

19-bolsonaro-diz-que-brasil-esta-praticamente-vencendo-pandemia-24634674
adresinden alındı

Parker, A. ve Rucker, P. (2017, 03 26). washingtonpost.com. 04 16, 2023 tarihinde
washingtonpost.com: https://www.washingtonpost.com/politics/Trump-taps-kushner-to-lead-a-swat-team-to-fix-government-with-business-ideas/2017/03/26/9714a8b6-1254-11e7-ada0-1489b735b3a3_story.html adresinden alındı

Philips, T. (2020, 7 8). Brazil: Bolsonaro reportedly uses homophobic slur to mock masks. 11
9, 2023 tarihinde <https://www.theguardian.com>:
<https://www.theguardian.com/world/2020/jul/08/bolsonaro-masks-slur-brazil-coronavirus> adresinden alındı

Phşlips, A. (2020, 04 20). washingtonpost.com. 02 10, 2024 tarihinde
<https://www.washingtonpost.com/politics/2020/04/20/reshape-his-coronavirus-narrative-Trump-is-touting-praise-democratic-governors/> adresinden alındı

Plumer, B. ve Davenport, C. (2019, 12 28). www.nytimes.com. 04 21, 2023 tarihinde
www.nytimes.com: <https://www.nytimes.com/2019/12/28/climate/Trump-administration-war-on-science.html?searchResultPosition=1> adresinden alındı

poder360.com.br. (2021, 6 7). 11 10, 2023 tarihinde poder360.com.br:
<https://www.poder360.com.br/governo/bolsonaro-diz-que-tcu-questiona-50-das-mortes-por-covid-em-2020/> adresinden alındı

Politico Staff. (2017, 01 20). www.politico.com. 04 22, 2023 tarihinde www.politico.com:
<https://www.politico.com/story/2017/01/full-text-donald-Trump-inauguration-speech-transcript-233907> adresinden alındı

Rein, L. (2017, 12 31). www.independent.co.uk. 04 22, 2023 tarihinde
www.independent.co.uk:
<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/president-donald-Trump-white-house-first-year-inauguration-federal-bureaucracy-barack-obama-a8135921.html>
adresinden alındı

Rein, L. (2017, 04 25). www.washingtonpost.com. 04 22, 2023 tarihinde
www.washingtonpost.com: https://www.washingtonpost.com/politics/slow-pace-of-Trump-nominations-leaves-cabinet-agencies-stuck-in-staffing-limbo/2017/04/25/0a150aba-252c-11e7-b503-9d616bd5a305_story.html adresinden
alındı

Rein, L., Dawsey, J. ve Olorunnipa, T. (2020, 10 23). www.washingtonpost.com. 21 04, 2023
tarihinde www.washingtonpost.com:

https://www.washingtonpost.com/politics/Trump-federal-civil-service/2020/10/23/02fbf05c-1549-11eb-ba42-ec6a580836ed_story.html adresinden alındı

Rucker, P. (2017, 02 23). The Washington Post. 04 16, 2023 tarihinde

<https://www.washingtonpost.com/news/powerpost/wp/2017/02/23/bannon-Trump-administration-is-in-unending-battle-for-deconstruction-of-the-administrative-state/> adresinden alındı

Rupar, A. (2020, 03 27). 02 14, 2024 tarihinde

<https://www.vox.com/2020/3/27/21197647/governor-michigan-Trump-supplies-coronavirus-briefing> adresinden alındı

Rupar, A. (2020, 04 20). www.vox.com. 02 09, 2024 tarihinde

<https://www.vox.com/2020/4/20/21227903/Trump-blames-obama-coronavirus> adresinden alındı

Rupar, A. (2020, 03 07). <https://twitter.com/atrupar/status/1236057271727202305> adresinden alındı

Russonello, G. (2020, 04 21). www.nytimes.com. 02 14, 2024 tarihinde

<https://www.nytimes.com/2020/04/21/us/politics/coronavirus-testing-Trump.html> adresinden alındı

Samuels, B. (2020, 05 04). 02 14, 2024 tarihinde

<https://thehill.com/homenews/administration/491277-Trump-promotes-use-of-drug-for-coronavirus-im-not-a-doctor-but-i-have/> adresinden alındı

senado.leg.br. (2021, 10 20). 11 15, 2023 tarihinde senado.leg.br:

https://www12.senado.leg.br/noticias/materias/2021/10/20/com-nove-crimes-atribuidos-a-bolsonaro-relatorio-da-cpi-e-oficialmente-apresentado?_gl=1*1usli63*_ga*MjA0NjA5NDc4MC4xNzAwMDQzNTEz*_ga_CW3ZH25XMK*MTcwMDA0MzUxMy4xLjEuMTcwMDA0NTU0Mi4wLjAuMA.
adresinden alındı

Shafer, J. (2015, 08 13). www.politico.com. 04 24, 2023 tarihinde www.politico.com:

<https://www.politico.com/magazine/story/2015/08/donald-Trump-talks-like-a-third-grader-121340/> adresinden alındı

Shesgreen, D. (2020, 03 18). 02 10, 2024 tarihinde

<https://www.usatoday.com/story/news/world/2020/03/18/coronavirus-did-president-Trumps-decision-disband-global-pandemic-office-hinder-response/5064881002/> adresinden alındı

- Steinhauer, J. ve Kanno-Youngs, Z. (2020, 03 26). [www.nytimes.com](https://www.nytimes.com/2020/03/26/us/politics/coronavirus-expertise-Trump.html?searchResultPosition=1). 04 21, 2023 tarihinde [www.nytimes.com: https://www.nytimes.com/2020/03/26/us/politics/coronavirus-expertise-Trump.html?searchResultPosition=1](https://www.nytimes.com/2020/03/26/us/politics/coronavirus-expertise-Trump.html?searchResultPosition=1) adresinden alındı
- Tenpas, K. (2021, 01). 02 10, 2024 tarihinde <https://www.brookings.edu/articles/tracking-turnover-in-the-Trump-administration/> adresinden alındı
- Trump, D. (2015, 06 03). 02 10, 2024 tarihinde <https://twitter.com/realdonaldTrump/status/606172248995692544> adresinden alındı
- Trump, D. (2016, 04 14). www.wsj.com. 04 27, 2023 tarihinde [www.wsj.com: https://www.wsj.com/articles/let-me-ask-america-a-question-1460675882](https://www.wsj.com/articles/let-me-ask-america-a-question-1460675882) adresinden alındı
- Trump, D. (2018, 01 30). tr.usembassy.gov. 04 23, 2023 tarihinde [tr.usembassy.gov: https://tr.usembassy.gov/president-donald-j-Trumps-state-union-address/#:~:text=In%20our%20drive%20to%20make,of%20energy%20to%20the%20world.](https://tr.usembassy.gov/president-donald-j-Trumps-state-union-address/#:~:text=In%20our%20drive%20to%20make,of%20energy%20to%20the%20world.) adresinden alındı
- Trump, D. (2020, 04 02). 02 14, 2024 tarihinde https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1245701858863329281?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1245701859697967105%7Ctwgr%5Eb4c2533612a0fba4a2c01062f263fd62f7500714%7Ctwcon%5Es2_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.vox.com%2F2020%2F4%2F3%2F2120 adresinden alındı
- Trump, D. (2020 a, 04 20). twitter.com. 02 10, 2024 tarihinde https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1252243673867313152?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1252243673867313152%7Ctwgr%5E407bc5778266f4ad03965ad0b2a6e7f36a8206eb%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.washingtonpost.com%2Fpolitics adresinden alındı
- Trump, D. (2020 b, 04 13). 02 10, 2024 tarihinde twitter.com: <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1249712404260421633> adresinden alındı
- Trump, D. (2020 e, 03 17). twitter.com. 02 14, 2024 tarihinde <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1237027356314869761> adresinden alındı
- Trump, D. (2020 c, 02 25). 02 11, 2024 tarihinde <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1232058127740174339> adresinden alındı
- Trump, D. (2020 d, 03 21). <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/1241367239900778501> adresinden alındı

- ultimosegundo.ig.com.br. (2020, 08 20). 11 10, 2023 tarihinde ultimosegundo.ig.com.br:
<https://ultimosegundo.ig.com.br/brasil/2020-08-20/ninguem-no-mundo-enfrentou-melhor-a-pandemia-do-que-o-brasil-diz-bolsonaro.html> adresinden alındı
- unicamp.br. (2019, 06 18). 11 10, 2023 tarihinde unicast.br:
<https://www.unicamp.br/unicamp/ju/artigos/roberto-romano/bolsonaro-e-o-ressentimento> adresinden alındı
- Valente, R. (2017, 05 16). <https://www1.folha.uol.com.br/poder/2017/05/1884332-bolsonaro-era-agressivo-e-tinha-excessiva-ambicao-diz-ficha-militar.shtml>. 11 7, 2023 tarihinde <https://www1.folha.uol.com.br/poder/2017/05/1884332-bolsonaro-era-agressivo-e-tinha-excessiva-ambicao-diz-ficha-militar.shtml>:
<https://www1.folha.uol.com.br/poder/2017/05/1884332-bolsonaro-era-agressivo-e-tinha-excessiva-ambicao-diz-ficha-militar.shtml> adresinden alındı
- veja.abril.com.br. (2020, 3 24). 11 10, 2023 tarihinde veja.abril.com.br:
<https://veja.abril.com.br/politica/bolsonaro-critica-imprensa-fala-em-histeria-e-reeprende-governadores/> adresinden alındı
- Wan, W. ve Blake, H. (2020, 03 27). 02 14, 2024 tarihinde <https://www.washingtonpost.com/health/2020/03/27/coronavirus-models-politized-Trump/> adresinden alındı
- Ward, A. (2020, 05 02). www.vox.com. 04 21, 2023 tarihinde www.vox.com:
<https://www.vox.com/2020/5/2/21245273/coronavirus-Trump-inspector-general-fired> adresinden alındı
- White House. (2020, 4 18). Press Briefing, April 18. “Remarks by President Trump and Members of the Coronavirus Task Force in Press Briefing. adresinden alındı
- www.oas.org. (tarih yok). 2024 tarihinde https://www.oas.org/es/sla/ddi/docs/acceso_informacion_base_dc_leyes_pais_b_1_en.pdf adresinden alındı
- www.presidency.ucsb.edu. (tarih yok). 2024 tarihinde <https://www.presidency.ucsb.edu/statistics/data/executive-orders> adresinden alındı
- Yeşilkağıt, K. (2021, 12 07). <http://turkishpolicy.com>. 04 21, 2023 tarihinde <http://turkishpolicy.com>: <http://turkishpolicy.com/article/1075/can-bureaucracy-save-liberal-democracy-how-public-administration-can-react-to-populism> adresinden alındı
- Yoder, E. ve Rein, L. (2018, 10 5). www.washingtonpost.com. 04 23, 2023 tarihinde www.washingtonpost.com: <https://www.washingtonpost.com/politics/Trump-abruptly->

replaces-federal-personnel-director-after-just-7-months/2018/10/05/29497f6e-c8dd-11e8-b1ed-1d2d65b86d0c_story.html adresinden alındı

youtube.com. (2018). 11 10, 2023 tarihinde youtube.com:

<https://www.youtube.com/watch?v=7vxX3nQccTU> adresinden alındı

youtube.com. (2020). 11 10, 2023 tarihinde youtube.com:

<https://www.youtube.com/watch?v=tc8iuq5z38k> adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Hüseyin METİN
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	19 Mayıs Süper Lisesi (Mersin)
Lisans Diploması	Süleyman Demirel Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü (Isparta)
Yüksek Lisans Diploması	Mersin Üniversitesi Siyaset Bilimi Kamu Yönetimi Bölümü (Mersin)
Tez Konusu	Mersin'in Kent Kimliğinin Oluşumunda Celal Abaç ve Ailesi:1930-1945 yılları
Yabancı Dil / Diller	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Mersin Valiliği (2003)
Çalıştığı Kurumlar	Koçbank AŞ (2004) Yapı ve Kredi Bankası AŞ (2004-2012) Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi (2012-2014) Mersin Büyükşehir Belediyesi (2014- ...)

